

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Факультет іноземної філології
Історичний факультет

СХОДОЗНАВСТВО. АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

*Тези доповідей
I Міжнародної науково-методичної конференції
20 березня 2020 р.*

Харків – 2020

УДК 81'243
ББК 81.2
С91

Укладачі: Н.В. Руда, Л.М. Ямпольська

Організаційний комітет конференції:

І.Ф. Прокопенко – академік НАПН України, доктор педагогічних наук, ректор (голова);

Ю.Д. Бойчук – доктор педагогічних наук, професор, проректор з наукової роботи ХНПУ імені Г.С. Сковороди (заступник голови);

Хошіно Юічі – Другий секретар Посольства Японії в Україні (заступник голови).

Сходознавство. Актуальність та перспективи. Тези доповідей І Міжнародної науково-методичної конференції, 20 березня 2020р. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2020. – 258 с.

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди
Протокол № 4 від 15.06.2020р.

До збірника увійшли тези доповідей, присвячені проблемам східної філології, освіти та виховання, методики викладання сходознавчих дисциплін, перекладу, літературознавства, історії, економіки, політики, соціуму країн Сходу. Розраховано на наукових працівників, викладачів, аспірантів, студентів філологічних та історичних спеціальностей.

Видано за рахунок укладачів

©Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди
© Н.В. Руда, Л.М. Ямпольська

ЗМІСТ
ФІЛОЛОГІЯ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

Криворучко С.К. Метафоричність у романі Мо Яня 莫言 «Великі груди, широкі сідниці» 丰乳肥臀.....	8
Санатуллах Басам. Історичні передумови розвитку перської мови (تاریخی پیشینه) (فارسی زبان).....	10
Бикова І.А., Скразловська І.А. Символічне значення кольорів в культурі народів Сходу.....	13
Жукова К.Є. «Мислення через ієрогліфи» - феномен традиційної культури Китаю.....	15
Завгородня О.С. Епічна поема Абулькасіма Фірдоусі «Шах-Наме».....	16
Сєкіна Н.Д. Стилістично-емоційна забарвленість гендерно маркованих фразеологізмів.....	19
Ван Сяоянь. Проблема перекладу класических китайських текстів на мови країн Заходу.....	20
Ажнина Л.А. Особенности транслитерации некоторых китайских имен собственных.....	21
Ковальова В.В. Фонетичні особливості шанхайського діалекту.....	23
Коляда А.В. Особливості використання пекінізмів на лексичному рівні у п'єсі Лао Ше «Чайна».....	24
Мілова Д.І. Аспекти китайських дієслів у відображенні української мови.....	27
Проша О.Є., Мараховська О.В. Іранська каліграфія.....	28
Ситнікова В.А. Функціонування графеми «доц» у складених ієрогліфах.....	29
Субота І.А. Образ минулого у новелах Лейли аль -'Усман.....	32
Сусленко А.М. Особливості походження іранських прізвищ.....	34
Фотеску І.В. Проблематика використання наголосу мови та складу в сучасній японській мові.....	35
Шапаренко Е.Е. Стилістичні особливості китайських текстів публіцистичного стилю.....	37
Юрченко М.Е. Відмінності між японським і українським діловим листуванням.....	38

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ СХІДНИХ МОВ

Руда Н.В. Аналітичне читання як один з засобів формування китайськомовної компетентності студентів.....	40
Ахмад О.Р. Кейс-метод (Case Study) як форма інтерактивного навчання арабської мови.....	41
Компанієць О.В., Баличева В.М. Використання гаджетів та досягнень новітніх технологій при вивченні івриту.....	43
Андрєєва Ю.В. Дослідження мотивації студентів до вивчення китайської мови та методи її підвищення.....	44
Копилова Н.А. Переваги навчання китайської лексики у середній школі за допомогою наочних засобів навчання.....	47
Локшина Ю.Г. Методика викладання японської мови як дисципліна вільного вибору студентів.....	48
Подгорний Г.В. Спецкурс «Вступ до сходознавства» в гімназії.....	50
Сєгада Ж.П. Література Японії в освітньому процесі Київської гімназії східних мов №1.....	53
Ткаченко О.І. Науково-педагогічні підходи до навчання китайської мови учнів Київської гімназії східних мов №1.....	55
Дмитрієва А.В. Порівняльний аналіз підручників «DISCOVER CHINA» та	

«HANYU JIAOCHENG»	57
Золотухіна Н.А. Використання онлайн додатків як засіб формування граматичної компетенції китайської мови.....	59
Ільченко А.Р. Сучасні підходи, методи та прийоми викладання китайської мови в контексті розвитку здібностей до запам'ятовування ієрогліфів.....	61
Лейба К.Ю. Методи викладання лексики на різних етапах вивчення китайської мови.....	63
Макітренко К.О. Методи викладання ієрогліфіки китайської мови.....	65
Соколова А.Р., Федюк В. Ю. Інтерактивні методи навчання китайської мови дітей дошкільного віку.....	67
Чихаріна К.І. Особливості викладання фонетичного аспекту китайської мови.	69
Щербакова К.О. 汉语听力技能训练方法.....	71

ОСВІТА ТА ВИХОВАННЯ В КРАЇНАХ СХОДУ

Науменко С.С. Освіта обдарованих дітей: державна політика Китаю.....	74
Олійник Ю.О. Особливості розвитку навчальних закладів Японії.....	75
Xie Fei. Educational Opportunities for Chinese Citizenship Values Aabroad Promotion.....	78
Ступченко Є.Г. Становлення та роль освіти в Арабському халіфаті.....	80
Wu Yanlin. Talantness Concept and its Influence Over Nowadays China.....	82
Han Zhangliang. Sport Education Work with Disabled Children in China: Why It Fails.....	83
Щербакова О.В. Шкільна справа та зародження педагогічної думки у стародавньому Китаї.....	85
Ян Чжуан. Розвиток вищої освіти Китаю в умовах стратегії «Один пояс- один шлях».....	87

ТЮРКОЛОГІЯ

Покровська І.Л., Йилдиз Уміт. Діяльність тюркологічних осередків закладів вищої освіти України.....	88
Йилдиз Уміт, Йилдирим Гюльчін. Культурні елементи в турецьких казках і їх використання у навчанні турецької мови (Türk Masallarında Kültür Öğeleri ve Türkçe Öğretiminde Kullanımı).....	90
Їлмаз Озан. Роздуми про перську граматику в коментарі Сууді Босневі XVI-го століття до поеми «Гулістан» (XVI. Yüzyıl Şârihlerinden Sûdî-i Bosnevî'nin Gülistân Şerhinde Farsça Dilbilgisine Dair Görüşleri).....	93
Челіксап Сефа. Використання візуальних елементів і орієнталізм (Görsel Öğelerin Kullanımı ve Oryantalizm).....	95
Акденізлі Фуат. Реформа турецького алфавіту як візуальний показник впровадження західних норм і ідеалів (Batılılaşmanın Görsel Bir Göstergesi Olarak Türk Harf Devrimi).....	97
Акденізлі Коджагюль Ділек. Відображення орієнталізму у зовнішній політиці у новому столітті: закон про фінансування з-за кордону ісламських організацій в Європі (Yeni Yüzyılda Oryantalizmin Dış Politikadaki Yansımaları: Avrupa'da İslam Derneklerine Yönelik Yurtdışından Finansman Yasağı).....	99
Алибекироглу Сертан. Турецкие идиомы, отражающие мимику человека.....	101
Чиалашвили-Гордеева Е.Ш., Рамазанова Ш.И. Проблема диалога Востока и Запада в литературе постмодерна.....	104
Джигора Н.О. Особливі підходи в навчанні дітей абетки турецької мови в контексті нової української школи.....	106
Дурланик М. Латіф. Стадії розвитку сучасної лінгвістики та видатні філологи у період Турецької Республіки (Modern Dil Biliminin T.C.	

Дönеміндегі Гелішме Еврелері).....	108
Фідан Сулейман. Огляд традиційної музики в культурній політиці Туреччини після 2000 року (View of Traditional Music in Cultural Policy of Turkey After the Year 2000).....	110
Мамедова Айтадж. Програма академічної мобільності «Мевляна» в Україні (Mevlana Değişim Programının Ukrayna’da Uygulanması).....	112
Метін Айше Сімай. Відображення методів медичного лікування у мистецтві мініатюри (Minyatür Sanatına Tıbbi Tedavi Yöntemlerinin Yansıması).....	114
Назарова А.В. Використання пісенного матеріалу на уроках турецької мови...	115
Петрова Озель Л.П. Комунікативний аспект турецького етноетикету.....	117
Севім Саліх. Питання граматичних термінів у викладанні турецької мови (Türk Dili Öğretiminde Gramer Terimleri Sorunu).....	120
Сойлемез Мехмет. Міграція музичної пам'яті: ромеї Агирнаса (м. Кайсері) (Migration of Musical Memory, Example of Kayseri Ağırnas Greeks).....	121
Усатенко Я.М. Поетичний образ Кюль-тегіна в перших писемних пам'ятках давніх тюрків.....	124
Зубашенко А.О. Роль мотивації і способи її посилення при навчанні турецької мови.....	126

КУЛЬТУРА ТА ФІЛОСОФІЯ КРАЇН СХОДУ

Ding Shaojie. Cultural component of «One Belt, One Road» economic projects...	128
Веремєєва К.В. Китайський новий рік: від минулого до сьогодення.....	129
Болховецька В.Ю. Китайський традиційний костюм ханьфу.....	131
Бурлачко Я.П. Роль традиційних фестивалів в Китаї. Їх легенди та святкування.....	132
Заліська М.В. Вплив конфуціанства на розвиток культури Китаю.....	134
Козакова М.В. Влияние буддизма на культуру Китая.....	135
Кім О.В. Релігії Китаю. Історія та сучасний стан.....	137
Колоколова А.О. Китайская опера и ее разновидности.....	139
Корнєв А.Ю. Східні мотиви у харківській кондитерській етикетці початку ХХ століття.....	141
Людкевич В.Б. Китайська міфологія.....	143
Лю Сінся. Новые идеи для продвижения китайской культуры.....	144
Мишньова К.Ю. Ворожіння як невід’ємна частина китайської культури.....	147
Рибалко С. Б. Візерунки кімоно: типологія та семантика.....	148
Ріпчанська К.Р. Особливості китайської системи мір.....	151
Русских Е.В. Тайцзицюань в КНР.....	152
Саліх Саліх Абд. Етнонаціональні цінності та культура арабів.....	154
Сторчак П.В. Особливості оформлення японських привітальних листівок.....	156
Tang Yongbo. A Study on the Overseas Communication Path of Confucius’s Thoughts.....	158

МИСТЕЦТВО КРАЇН СХОДУ

Баштинська М.Р., Ващенко В.В. Японское искусство оригами: историко-философский аспект.....	159
Клиновська Т.В. Розвиток кінематографу КНР.....	161
Поміляйко В.О. Особливості китайської чайної церемонії.....	161
Романченко А.С. Основні стилі та особливості китайського живопису Гохуа.....	163
Се Юйдін. Автопортрет у творчості Пань Юйлян.....	164
Смілянська О.О. Історія становлення класичного балету в Китаї.....	166
Тан Цяньжуй. Прояви шинуазрі у європейському мистецтві XVIII – XIX	

століть.....	168
Чжан Чже. Натюрморт у сучасному китайському мистецтві: основні тенденції розвитку.....	170
Чупир Ю.В. Історія китайського цирку та його місце у сучасній світовій культурі.....	172

ІСТОРІЯ СХОДУ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

Гишко Г.Б. Аналіз поєднання нових форм агресії у локальних конфліктах на Близькому Сході початку ХХІ століття.....	173
Гоков О.О. «Военно-статистическое исследование» и «военная разведка» Российской империи относительно Ирана во второй половине XIX в.: понятия и их наполнение.....	175
Кошовий С.А. Нові горизонти глобальної дипломатії на прикладі Китайської Народної Республіки.....	179
Мачарадзе В.В. «Революція троянд» у Грузії та її наслідки.....	181
Пилипчук Я.В. Кавказская Албания между хазарами и арабами.....	184
Пількевич В.О. Великий Китайський мур у списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.....	186
Потульницький Г.В. Причинки до історії мазепинської еміграції в контексті протистояння інтересів Франції та Росії в Криму у 1750-х рр.....	187
Сухобокова О.О. Початки формування української громади Зеленого Клину (1880-ті рр. – 1914 р.).....	189
Фалько С.А. Военна модернізація на Сході: поставки зброї з Європи і США в Азію у другій половині XIX – на початку XX ст.....	191
Ціватий В.Г. Концепт «Восток» и особенности внешней политики республики Индия (2018-2020 гг.): институциональный и историко-традиционный дискурсы.....	195
Ямпольська Л.М., Абдулкадер Ардалан Латіф Абдулкадер. Концепція джихаду в ісламській цивілізаційно-культурній традиції (теоретичний аналіз)..	197
Блажко Ю.Г. Шовковий шлях.....	200
Воронін Є.І. Особливості диктатури Ж.-Б. Бокасси в центральноафриканській Республіці (1966–1979 рр.).....	201
Ляшевська Г.І. Причини політики «сакоку» в Японії.....	203
Марченко В.С. Міжкорейське культурне співробітництво у врегулюванні корейської проблеми.....	205
Мельникова А.С. Радіо «Télévision Libre des Mille Collines» як інструмент міжнаціональної ворожнечі у Руанді 1994 року.....	207
Прочкарук Д.О. Діяльність ФАТХ під керівництвом Ясіра Арафата (1969-2004 рр.).....	209
Савченко Т.О. Восточное влияние на греческую архитектуру в период эллинизма.....	211
Сумцов Р.С. Кохінська битва 1944 р.....	212
Тарасенко О.В. Лев Ілліч Мечников – співзасновник Токійського університету.....	214
Хижняк І.А. Система военного управления Персидской империей в период правления Дария I.....	216
Цибульник В.В. Країни Магрибу в XV–XVI ст.....	217
Якібчук О.Ю. Перехід від османізму до тюркізму: ідеологічний аспект.....	219

ЕКОНОМІКА, ПОЛІТИКА, СОЦІУМ КРАЇН СХОДУ

Беззубенко А.В. Індія і США: шлях до стратегічного партнерства.....	220
Олійник О.М. Історичний розвиток права в Індії.....	222

Павленко С.С. Японська консульська система на території СРСР у 1925-1946 рр.....	225
Пилипенко В.В. Фемінізм в Ісламській Республіці Іран: напрямки та особливості.....	227
Подрез Ю.В. Особливості становлення консульських установ в Японії в II половині XIX – на початку XX століття.....	230
Ханукаєв Б. Основы правовой системы Государства Израиль.....	232
Шаленна Н.М. Новий конструкт турецької ідентичності і майбутнє відносин Туреччини з ЄС.....	234
Шкурка В.А., Дерід І.О. Роль ініціативи «Один пояс, один шлях» в економічному розвитку Таджикистану та Узбекистану.....	236
Авраменко Є.С. Гараманти – європеоїдне населення Африки.....	239
Володін І.С. Місце Арктики в політиці КНР.....	240
Ейвазова Р.Ч. Екологічна ситуація в КНР.....	242
Лучинський М.О. Корейський шлях до статусу країни – «азійський тигр».....	244
Раков Д.С. Ісламістські терористичні організації в комп'ютерних іграх на прикладі Assassin's Creed.....	246
Сопельняк А.С. Вірмени в творчому доробку Я.Р. Дашкевича.....	248
Сюсюк Д.С. Таємні вбивці-служителі богині Калі.....	250
Тригуб К.В. Історичний та соціальний аналіз Паміру: Гірно-Бадахшанська автономна область Республіки Таджикистан.....	252
Шарко К.Т. Зовнішня політика КНР стосовно країн АСЕАН.....	254
Fan Zhenxuan. Culture of New Silk Road Civilization as a Concept.....	256

ФІЛОЛОГІЯ ТА ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

МЕТАФОРИЧНІСТЬ У РОМАНІ МО ЯНЯ 莫言 «ВЕЛИКІ ГРУДИ, ШИРОКІ СІДНИЦІ» 丰乳肥臀

*Криворучко Світлана Костянтинівна, доктор філологічних наук, професор
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди*

Сучасний китайський письменник, почесний доктор філології Відкритого університету Гонконгу, Лауреат Нобелівської премії з літератури 2012 року, яку призначили за роман «Країна вина» 1993 р., Мо Янь 莫言 1955 р. н. привертає увагу сучасних читачів висвітленням ментальності, культури, історичної спадщини міцної китайської традиції, яка поступово відкривається для розуміння представникам інших цивілізацій. Псевдонім Мо Янь перекладається з критайської мови як «мовчи», або точніше – «не говори». Псевдонім метафорично пояснює сенс мислення людини Гуань Моє 管谟业, яке сформувалося в трагічних історичних обставинах, що стали наслідками Культурної китайської революції 1966-1976 рр.

Письменник, за біографічними свідченнями [2-3], народився у заможній селянській родині у волості Делань повіту Гаомі округу Вейфан в провінції Шаньдун. Акцент потрібно зробити на заможності родини, оскільки цей аспект став небезпечним для життя у Китаї 2 пол. XX ст. Обставини культурної революції вплинули на освіту Мо Яня. Підліток, замість того щоб учитись у школі, був вимушений працювати на фабриці, оскільки інтелектуальні здібності як цінність втратили значущість. Коли прийшов час, після декількох відмов, письменник вступив до Народно-визвольної армії Китаю, де став кадровим політ-працівником. Перебуваючи в армії, після двадцяти років Мо Янь починає писати. Перші публікації з'являються у 80-х рр. XX ст. Письменник намагається отримати освіту. Окрім літературної творчості Мо Янь вирішує професійно підійти до літератури – стає слухачем Академії мистецтв НОАК, починає викладати літературознавство в Армійській академії культури з 1984 р. У 1986 р. отримує диплом Вищої школи мистецтв та вступає в аспірантуру Літературного інституту імені Лу Синя. У Спілку китайських письменників вступив 1986 р. Після виходу із озброєних сил 1997 р. став редактором газети. Зараз Мо Янь обіймає посаду заступника голови Спілки китайських письменників.

Творчий спадок [2-3] Мо Яня включає твори «Кришталева ріпа» 透明的红萝卜 1986 р., «Червоний гаолян» 红高粱家族 1987 р., «Тринадцять кроків» 十三步 1988 р., «Тринадцять розділів радості» 欢乐十三章 1989 р., «Часниковий бунт» 欢乐十三章 1989 р., «Країна вина» 酒国 1993 р., «Клан травоядів» 食草家族 1993 р., «Великі груди, широкі сідниці» 丰乳肥臀 1996 р., «Червоний ліс» 红树林 1999 р., «Пересичення» 生死疲劳 2008 р. 2019 р. оповідання Мо Яня «Геній» включено в програмну літературу по предмету «Зарубіжна література», що рекомендовано учням 10 класів.

Роман «Великі груди, широкі сідниці» навіть у назві за допомогою метафори – материнство – відкриває поетикальний пласт тілесності, який висвітлює нюанси загальнолюдських цінностей, що репрезентують натуралістичний кут зору китайської культури, свідомості, ментальності. Метафора «Великі груди, широкі сідниці» відсилає до архетипу Здоров'я, яке вплинуло на рівні колективного підсвідомого на ідеал краси жінки. Жіноча фігура у формі пісочного годинника або гітари – «широкі сідниці», засвідчує, що її володарка може легко народжувати за фізичними показниками, а «великі груди» потрібні для того, щоб вигодувати дитину грудним молоком. Мати у первісному сприйнятті – це та, хто народжує та годує. Янь Мо, у першу чергу, цією назвою оспівує інститут материнства взагалі, та особисто присвячує цю книгу рідній матері, а точніше її душі [1, с.

5]. І саме в цьому відбувається гармонійне китайське єднання протилежностей: «тілесна» назва та «духовне» присвячення.

Тілесність простежується у метафорі родючості – «великі груди», бажанні жити будь-якої ціною. Ідея цінності життя розкривається поетичними тропами символу «груди». Єдиний син годувався до 6-7 років молоком із грудей своєї матері, відмовлявся від будь-якої іншої їжі. Потім до нього приставили козу. Груди тут постають сенсом життя чоловіка, який хоче ними володіти. Груди матері – метафора «... білі голубки. Я торопливо та ярісно загробастав одного й запихнув у рота» [1, с. 99]. Син хоче бути абсолютним володарем та ні з ким не ділити свою матір: «Хотілося... проковтнути цього білого голубка – адже ж він тільки мій! – щоб ніхто більше на нього не покушався» [1, с. 99].

Інша метафора материнських грудей переходить в персоніфікацію (ймовірні дії предмета) «... дорогоцінні пухкі гарбузики... манили мене, посиляли мені таємну звістку... їхні червоні, як фініки, голівки зходились разом, неначе цілуючись або щось нашептуючи одне одному» [1, с. 98]. Груди матері є вічною чистою категорією, яку неможливо скривдити, принизити, образити. Після гвалтування матінки частина тіла порівнюється з людиною: «... вони піддалися розтерзанню. Однак ця біда відійшла в минуле – адже ж вони воістину прекрасні... Вони як люди, що володіють секретом вічної молодості» [1, с. 109].

Категорія молодість є рисою сучасного естетичного ідеалу, що алюзійно відсилає до відчуття бажання, яке властиве чоловіку по відношенню до жінки. «Молодість» як знак свідчить про здоров'я та життєствердження. Втрата молодості «читається» за зовнішніми змінами грудей: «Жінка починає старіти з грудей... завжди пружньо стирчащі соски матері раптом зникли, як зірілі колоски, ставши із рожевих темно-червоними, як фініки» [1, с. 124]. Мо Янь вводить поетичні порівняння – «колоски», «фініки», які поглиблюються епітетами – «зірілі», «темно-червоні». Тілесні зміни підводять до розуміння плинності життя, що відкриває перспективу минучості екзистенційної миті, яку слід фіксувати та проживати, намагаючись продовжити: «Я зрозумів, що їх потрібно цінувати, доглядати за ними» [1, с. 124]. У мить просвітлення героя у тілесності метафори грудей відкривається велич життя, що дорівнюється вічному мистецтву, яке не підвладно смерті: «милуватися ними, як вишуканим посудом, із яким поводяться із крайньою обережністю» [1, с. 124].

Числені метафори грудей, їхня персоніфікація дозволяють тлумачити їх репрезентацію як окремий художній образ (збірний із різних героїнь), наділений психологічним характером, домінантами якого стають сила, вплив, бажання жити, родючість, бажаність: «матінкина грудь набула молодість, хоч зморшки, як зам'ятини на книжному аркуші, залишились» [1, с. 131].

Груди стають знаком – носієм інформації про їхню володарку у багатьох художніх жіночих образів роману: «за смаком молока можна судити, які в душі у неї вирують пристрасті» [1, с. 143]. Тілесність грудей репрезентує «їжу» як екзистенцію (земля, родючість, вічність кола), художній образ формується із гармонійного сполучення метафори, порівнянь, пейзажу: «сосок матері – втілення любові, поезії, з цим безкрайнім небесним простором, із рясною нивою, де хвилями колихається золоте колосся! Не порівняєш її з величезним, роздувшимся, крапчастим соском моєї кози – бурливе життя, шквал відчуттів!» [1, с. 359]. Груди дорівнюються архетипу землі. Друге місце після матері в свідомості героя займають сестри, сутність яких він інтуїтивно намагається пізнати через груди. Третє коло утворюють різні жінки.

У романі Мо Яня «Великі груди широкі сідниці» тілесність розкривається у тропях: метафори, порівняння, епітети, персоніфікація, які утворюють емоційний настрій чуттєвості, що на поетикальному рівні формують пафос загальності та вічності природного біологічного та трансцендентно онтологічного людського життя. За допомогою тілесних тропів письменник реалізовує ідеї. Антигуманні ідеї революційного

абсурду простежуються в історичному пласті реальних подій Китаю 2 пол. XX ст. Ідея безсвідомості тілесного на рівні колективного безсвідомого та індивідуального безсвідомого відзеркалюється у конфліктах, художніх образах, проблематиці. Безсвідомість домінує над антигуманністю, що дозволяє героям підійти до мудрості: абсолютної цінності людського життя у будь-яких ситуаціях. «Те, що не вбиває, робить нас сильнішими».

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мо Янь Большая грудь, широкий зад. СПб.: Амфора. ТИД Амфора, 2013. 831 с.
2. A Subversive Voice in China: The Fictional World of Mo Yan. Shelley W. Chan. (Cambria Press, 2011). режим доступу https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE_%D0%AF%D0%BD%D1%8C
3. Chinese Writers on Writing featuring Mo Yan. Ed. Arthur Sze. (Trinity University Press, 2010). режим доступу https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%BE_%D0%AF%D0%BD%D1%8C

ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ ПЕРСЬКОЇ МОВИ

Д-р Санатуллах Басам, Нідерланди

پیشینه تاریخی زبان فارسی

تهیه و نگارش صنعت بسام

زبان یکی از وسایل افهام و تفهیم است که انسانها به وسیله، صدا، علامه ها و واژه ها با یکدیگر رابطه برقرار میکنند و زبان عامل تجمع و اجتماع انسانها هست.

زبانها مختلف جهان در یک موقعیت جغرافیایی زاده میشوند و تاریخی دارند و انسانها هویت فرهنگی و افتخارات خویش را در زبان مادری شان می جویند و در غنای زبان شان به وسیله شاعران و نویسندگان و براه اندازی سایر فعالیت های فرهنگی، مساعی بخرچ میدهند.

زبان فارسی و یا پارسی یکی از قدیم ترین و غنی ترین زبانها دنیاست که ریشه اصلی به «اوستا»، کهن ترین نوشتار آریایی میرسد.

اوستا به عنوان یک میراث فرهنگی جهانیان است و بخش های متعدد آن در حدود نیمه هزاره دوم پیش از میلاد و در طول سده های متوالی از نسلی به نسل دیگر رسیده است. اولین کسری که مطالعات جدیدی را در آثار کهن آریایی آغاز کرد، در سال ۱۵۹۰ میلادی «بارنابه بریسون» «Barnabe Brisson» بود، موصوف کتابی De Persarum Rincipatu را منبع آن متون یونانی و رومی بود در پاریس منتشر کرد.

در ۱۷۰۰ میلادی اثر معروف توماس هاید Thomas Hyde به زبان لاتین منتشر شد، انتشار آثار محققین انگیزه ای شد؛ «انکتیل دوپرون» Anquetil du perron برای آشنایی با زرتشتیان و اوستا در سال ۱۷۵۵ میلادی رهسپار هند شود تا سال ۱۷۶۱ میلادی نزد دانشمند اوستا شناس بنام «دستور داراب» به آموزش اوستا مشغول شد و در سال ۱۷۷۱ میلادی نخستین ترجمه اوستا را به اروپاییان عرضه کرد به نام «زند اوستا» در دو جلد در پاریس انتشار یافت؛ بدین ترتیب به مطالعات زبانشناسی مجرای تازه باز شد و پژوهشگران متوجه شدند میان زبان های اروپایی و زبانهای سانسکریت، لاتین و یونانی شباهت های زیادی از لحاظ اصول صرف نحو و در قالب وجود دارد و دلیل آنرا ناشی تجارت میان مردمان، مهاجرت ها و همجواری کشور ها دانستند و متفقا «زبان مادر» و یا اصطلاحی «هند و اروپایی» نامگذاری کردند.

و بعدها از این کتله وسیع و بزرگ السنه ها و لهجه های دیگری ظهور کردند که زبان پارسی نیز یکی از آنان است.

دسته یی از السنه ها یکی مشهور ترین و کهن ترین شاخه زبان هندو اروپایی و زبان فارسی در آن ریشه دارد، بنام «آریایی» و یا «هندو آریایی» است. گوینده گان آن دسته قبایلی بودند که در «آریانه ویجه» در حوزه علیای سر دریا «دریای سیحون» و آمودریا «دریای جیحون» زندگانی شبانی داشتند.

مورخ نامدار کشور احمد علی کهزاد می نویسد «...زندگانی مشترک قبایل آریایی یا هند و آریایی و محل آن در تاریخ ادبی کشور ما اهمیت بسزایی دارد، زیرا این زندگانی مشترک عامل شکل لسان آریایی شده که از آن به نوبه خود زبانهای «هندی مشترک» و «آریایی مشترک» به میان آمده که قدیم ترین شاخه های متقابل آنها سانسکریت ویدی و زبان اوستایی است» (آریانا، احمد علی کهزاد، انجمن تاریخ، ۱۳۲۱)

در پیش نویس اوستا نیز آمده است، سرزمین مادر و پایگاه اصلی قبایل هند و آریایی به احتمال زیاد، خطه آسیایی میانه بوده است. تقسیم این قبایل به شعبه های هندی و آریایی، ناشی از کوچهای پی در پی آنان بود. نخستین بار گروهی از آنها از راه افغانستان امروزی به سوی هند کوچ کردند «قبایل هندی» و پس از آنها قبایلی که در آسیایی میانه باقی مانده

بودند، به سوی سرزمین های ایران و افغ انستان کنونی کوچیدند و قبایل آریایی را تشکیل دادند و دولت های را برای اداره ایجاد کردند و تشکیل دولت ها یقنا عامل رشد اقتصاد و پیوند شهروندان را تقویت می بخشد و روابط اقتصادی باعث تامین مستحکم روابط اجتماعی و زبانی میشود و یان رپیکا در مورد ایجاد نخستین دو لت آریایی در تاریخ ادبیات ایران چنین می نویسد؛ « نخستین دولت های کامل در سر زمین ایران آریایی آن چنانکه از اوستا بر می آمد در خاور این سر زمین پدید آمده. اوستا گاهی از سرزمین های رودخانه هیلند و پیرامون دریاچه هامون در سیستان و گاهی از سرزمینهای آن سوی آمو دریا و دریاچه و روکش «شاید دریاچه اورال» سخن می راند. بی شک روایتی که میگوید تیره های آریایی از زادبوم پیشین خود ایران ویج به بخش های دیگر ایران کوچیده اند بسیار کهن است . بسیاری از دانشمندان بر آنند که این کشور اصلی در شمال خاوری ایران جای داشته است . نخستین کانون های فرهنگ آریایی شاید در سمرقند ، مرو و بلخ و سیستان بوده است» (ریپکا، تاریخ ادبیات ایران، صص ۴۳ - ۴۴)

آنچه «یان رپیکا» به شاید و به گمان می نگارد ناشی از عدم دسترسی او به تاریخ واقعی زبان آریایی است و هیچگاهی در سر زمین آریانا شرقی شامل بل خ و سمنگان نرفته، به همین لحاظ شک به نخستین فرهنگ آریایی در حوزه ماوراء جیحون دارد.

ما بحث را به «شاید و باید رپیکا» به درازا نمی کشیم ، ولی منشاء ظهور زبان آریایی را پیش از اینکه به فارس و ایران امروزی و هند برسد، مراحل تحول و تکوین خود را در ماحول هندوکش و افغانستان امروزی گذرانده است. چنانچه در فوق تذکر دادیم : زبان «هند و آریایی» شاخه از درخت پر بار زبانهای مادر هند و اروپایی است و زبان هندی را زبان سانسکریت یا زبان ویدی یا «ودا» «ودا» ، به معنی دانش و معرفت است و از فعل «وید» یعنی دانستن اشتقاق یافته « میخوانند و بعد ها هندی جدیدی بوجود می آید که عبارت از :

- اردو

- و هندی

اردو در نتیجه تاثیر زبان فارسی و عربی سوچه گی اش را از دست میدهد ولی زبان هندی اصالت خود را حفظ

میکند .

همانگونه ویدی زبان هندی است، زند زبان اوستا است و دارای دو شعبه است:

۱ - پارسیک یا جنوب غربی

۲ - غیر پارسیک یا دسته شرقی

استاد کهزاد در زمینه اشاره میکند، پارسیک یک رشته زبانهای میداند که قدیم ترین آن فرس قدیم هخامنشی و صورت متوسط آن پهلوی ساسانی میداند که در فارس ظهور کرده و فارسی دری خراسان را مربوط به جز دسته شرقی دانسته است.

استاد کهزاد می نویسد: «... مبداء شاخه غیر پارسیک یا شرقی «زند» با زبان اوستایی است که نه تنها قدیم ترین شکل مخصوص این شاخه است بلکه در میان السنه آریایی به مفهوم عام کهن ترین نمونه زبان های خانواده محسوب می شود و محل ظهور و نشو نمای آن صفحات شمال و شمال شرقی افغانستان است. صورت متوسط این شاخه در دست نیست و اشکال جدید آن نه یک زبان بلکه دسته زبان هاست که بنام « غلجه » یا زبان پامیری و لهجه ها اورمری و پراچی یاد میشود» (آریانا، احمد علی کهزاد، ۱۳۲۱)

آنچه در نتیجه تحقیقات زبانشناسان علاوه از لهجه های پامیری به ز بان آریایی پیوند دارد لهجه ها والسنه های چون نورستانی، پشه یی، کاتی، وایگلی، اخشون، خوار، وپارسون که بیشتر با لهجه هندی شباهت دارند در جغرافیه افغانستان در جنوب هندوکش وجود دارد بنام دسته زبانهای «داردیک» Dardick و «پیشه چه» Pisacha شهرت دارد. سروده های ویدی و اوستای منشا اسمای محلات نیز آمده این سرزمین ها بیشتر آن در همین سرزمین کنونی افغانستان قرار دارد که به زبان فارسی می گفتند و می نوشتند.

- بخدی در سروده ویدی « بهلیکه» در ادبیات پهلوی «بخل» و در فارسی دری «بلخ».

- پورانا یعنی پروان که در متن اوستا به مفهوم کوتل و معبر و دره استعمال شده و بعد از سال ۱۳۳۰ به همین نام مسمما شد. البته چنین مطالب مشترک زند ویدی روی مسائل مختلف زیاد دارد که مورد بحث ما نیست.

به این نتیجه میرسیم قدیمی ترین سندی که از زبان مادری ما در دست است نشکها یا نسکهای اوستا ست که شامل سرود ها و احکام مذهبی و همچنین مطالب تاریخی سلسله پیشدادیان و کیانیان و ظهور زرتشت است و کهنه ترین قسمت اوستا «گاتها» یا «گاتھ ها» است که پژوهشگران آنرا سرده زرتشت می دانند در حقیقت ریشه همین زبان فارسی است. اگر به تاریخ مراجعه کنیم در حقیقت تاریخ با حاکمی ت «ماد» آغاز میشود دولت ماد یوغ آشوری را که تقریباً سراسر آسیای غربی را تحت تسلط خویش داشتند ، بر می اندازد و اقوام مختلف را به حالت بدویت زندگی میکردند داخل دایره مدنیت میکند و مطیع نظام دولتی میسازد ، البته در مورد ماد ها دانشمند روسی «دیاکونوف» تحقیقات وسیع را انجام داده و اثر تحقیقی اش بنام «تاریخ ماد ترجمه کریم کشاورز» بچاپ رسیده است ولی از عصر ماد ی هیچ گونه سندی ویا کتبییه باقی نمانده و پژوهشگران به این عقیده اند زبان مردم دوران ماد ها با زبان دوره سلسله بعدی هخامنشیان تفاوت چندانی نداشته و چنانچه در کتبییه ها کوروش و داریوش هخامنشی به سه زبان نوشته شده ؛ «فارسی قدیم» «آشوری» و «عیلامی» چون آشوری ها و عیلامی در زیر حاکمیت هخامنشیان بودند . زبان فارسی هخامنشیان همان زبان دوران ماد ها بوده و دانشمندان عقیده دارند که زبان مردم ماد همان زبان گاتهای اوستا است و زبان کردی را بازمانده آن زبان میدانند.

قسمت دوم

اوستا کتاب دینی است که ایین مزدا پرستان در آن بازتاب یافته و طی هزاران سال تاریخ پر نشیب فرازی داشته نخست در حمله اسکندر مقدونی به سرزمین آریایی "اوستا" قسمی از بین می‌رود و از همین لحاظ به اسکندر لقب "گجستک" یا "ملعون" را می‌دهند؛ مگر در این مورد دانشمندان و محققین اوستا اتفاق نظر ندارند.

بعد از شکست یونانیان در زمان حکمرانی اشکانیان اوستا دوباره سروسامان می‌گیرد و عده ای دانشمندان چون بیلی "H.W. Bailey" و نیبرگ "H.S. Nyberg" به این باور ندارند و وجود دست نویسی از اوستا را پیش از روزگار ساسانیان انکار می‌کنند و بیلی نیمه قرن ششم و پالیارو "A. Pagliaro" و بوزانی "A. Bausani" نیمه قرن هفتم را تاریخ اختراع خط "دین دبیره" و نگارش اوستا میدانند.

بهرحالت اردشیر بابکان نخستین شاه ساسانی بنیاد فرائروایی خود را با دین زرتشت بنا نهاده بود توجه ویژه ای به اوستا می‌کند و در روزگار شاهپور دوم کتاب "خرده اوستا" را گرد آورده سرانجام در اواخر دوره ساسانیان، یعنی در قرن ششم و هفتم میلادی خط "دین دبیره و یا دین دبیری" از روی خط پهلوی برای نگارش اوستا اختراع می‌شود و تمام بخشهای این کتاب به همین خط نگاشته می‌شود. نام اصلی این خط "ام دبیره" بوده یکی از کامل ترین خط ها می دانند چون برای نگارش متهای دینی اوستا بکار می رفت "دین دبیره و یا دین دبیری" نامیدند، از راست به چپ نوشته می شود و چهل و نه حرف دارد.

بعد از اسلام کتابهای کهن چون اوستا به نسبت ناسازگاری دینی دچار پراکندگی و نابسامانی می‌شود و عده ای از پارسیان به خاطر حفظ کیش نیاکان مجبور به مهاجرت به هندوستان می شوند و امروز اقلیتی بنام پارسیان در هند زنده گی می کنند. بدینترتیب اوستا به این ساده گی به نسل های امروزی نرسیده و اگر این کتاب کاملاً نابود می گردد ما هرگز به ریشه های اصلی زبان فارسی نمی توانستیم آگاه شویم و زبانشناسان دچار مشکلات زیادی می گردیدند.

چنانچه قبلاً اشاره کردیم فارسی قدیم یا زبان هخامنشیان همان زبان دوران مادی است چون میان مادی ها و پارسی روابط زیادی وجود داشته گرچه بعد از یک و نیم قرن پادشاهی را به پارس ها واگذار شد ولی مادی ها و پارسی ها از هم بیگانه نبودند؛ بلکه هخامنشیان همسر کوروش کبیر دختر پادشاه ماد بود.

چرا هخامنش می نامند هنگام گذار پادشاهی از ماد به پارسیان رهبری ایشان بدست هخامنش و فرزندانش بود و جالب توجه معنای نام افراد این خاندان و دیگر پارسیان معمولاً با مفاهیمی دینی و اخلاقی مربوط است گرچه این سنت آریایی ها نبوده و این سنت آسیایی غربی بوده "بین النهرین آشور، بابل، عیلام" قرار روایت پژوهنده گان آنان اسم خود را به باور های شان دمساز می‌کردند.

"نام هخامنش "Hakhamanish" بنیانگذار خاندان سلطنتی پارس است مرکب از هخا "Hakha" معنی دوست و منیش "Manish" از ریشه "man" به معنی اندیشیدن است و آژه فارسی "منش" با آن هم‌ریشه است" (مهرداد بهار، از اسطوره تا تاریخ، پاییز ۱۳۷۷، ص ۱۵۰)

از دوران حکمرانی هخامنشیان کتابی باقی نمانده بیشتر زبان این خاندان کهن آریایی در کتیبه ها و سنگ نوشته باقی مانده است و به قول "ریکا" مولف تاریخ ادبیات ایران زبان فارسی باستان هخامنشی را نسبت زبانهای باستانی هند و زبان اوستایی از دید صرف نحو فقیر میدانند.

آنچه در سنگ نبشته ها باقی مانده بیشتر نمایش قدرت شاهی هخامنشیان است.

چنانچه "در سنگ نبشته های بیستون و الوند و نوشته های بر دخمه های شاهان هخامنشی در تخت جمشید و نقش رستم و کتیبه سوز، داریوش بوسیله آنها شرح فتوحات از میان برداشتن دروغ را کرده است در سنگ نبشته بیستون دو سنگ بزرگ و کوچک پیام داریوش ثبت گردیده در سنگ بزرگ به زبان فارسی باستان، عیلامی و بابلی و در کتیبه کوچک در یکصد و پنجاه کلمه به زبان فرس هخامنشی یا فارس باستان و عیلامی ثبت شده است.

از همه کاوشها و تلاشهای علمی و تحقیقاتی دانشمندان چنین برمیآید؛ زبان فارسی باستان هخامنشی با زبان اوستایی تفاوت مختصری دارد و دلیل بیشتر آن را امکان تأثیر گذاری زبانهای بین النهرین می دانند.

دانشمندان و محققین، هخامنشیان را از لحاظ خدا پرستی به دو عصر بررسی میکنند، در دوره اول از لحاظ عقیدتی تنها ذکر نام اهورامزدا است در حالی که از عصر اردشیر دوم پسر داریوش دوم در کتیبه ها مهر ناهید نیز اضافه می‌شود و خط و زبان آرامی در دبیرخانه هخامنشیان بکار می برند و نفوذ اسوری ها و بابلی عیلامی در سیستم اداری و دبیرخانه های شاهی در فقیر نگه داشتن زبان پارسی باستان نقش زیادی داشته.

به این نتیجه میرسیم دلیل ضعیف بودن زبان پارسی پادشاهی هخامنشیان چه بود؟ چون ایین سلطنت در عهد هخامنشی دنباله ایین سلطنت ماد و ایین سلطنت مادی دنباله ایین سلطنت بین النهرین بخصوص اشوری و همین خود در فقر زبان پارسی باستان نقش داشته است حتی محققین زبان مرده می نامند.

بعد از شکست هخامنشیان بدست اسکندر زبان فارسی باستان از بین می‌رود؛ زبان رسمی زبان یونانی تغییر میکند.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. آریانا، احمد علی کهزاد، انجمن تاریخ، ۱۳۲۱
2. رییکا، تاریخ ادبیات ایران، ۱۳۸۳
3. مهرداد بهار، از اسطوره تا تاریخ، پاییز ۱۳۷۷.

СИМВОЛІЧНЕ ЗНАЧЕННЯ КОЛЬОРІВ В КУЛЬТУРІ НАРОДІВ СХОДУ

Бикова Ірина Алімджанівна, кандидат філологічних наук, доцент

Скразловська Ірина Анатоліївна, доцент кафедри східних мов

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Брент Берлін та Пол Кей у своєму класичному дослідженні кольорів «Основні колірні терміни: їх універсальність та еволюція», опублікованому в 1969 р., припускають існування кольорових універсалій, «які співвідносяться з історичним розвитком усіх мов у такий спосіб, який можна назвати еволюційним» (1, с. 2-3). Як пояснюють дослідники, збільшення кількості основних колоративів можна розглядати як частину загального збільшення словникового запасу та як відповідь на інформаційно багатше культурне середовище, бо позначення кольорів виникли не набагато пізніше самої мови, тому «асоціації, пов'язані з ними, глибоко вкоренились у свідомості будь-якої нації» (2, с. 69).

Мета цієї статті – порівняти деякі символічні значення основних п'яти кольорів таких східних культур, як турецька, японська і китайська з погляду втілення певного аспекту культури народу.

Розглянемо конкретні кольори.

Білий (*ак*) у тюркській культурі символізував чистоту, благородне походження, велич, святість, старість, мудрість. Серед гунів, яких вважають предками тюрків, він також позначав владу і справедливість. Аристократична еліта під час війни носила білий одяг та їздила на конях священного білого кольору. (Згадаємо широковідомий в'їзд султана Фатіха Мехмета у завойований Константинополь на білому коні). Головні убори та прапори знаті були білими. Білий колір був символом заходу, у зв'язку з цим існує гіпотеза про те, що тюркська назва Середземного моря *Акденіз* – *Біле море* не є випадковою (3, с. 1).

У китайській мові білий колір, як і в турецькій, співвідноситься із заходом, а за порою року – з осінню. Проте, як і в японській мові, він має траурну конотацію. Так, наприклад, у Китаї конверт білого кольору з грошима вручають сім'ї померлого для підтримки, біла прикраса у волоссі жінки – свідоцтво трауру, подарунки не варто загортати у білу упаковку тощо, і навіть біла сукня японської нареченої пояснюється тим, що вона померла для своєї сім'ї. Щоправда, в японській культурі білий колір також означає вірність, невинність, тому асоціюється з білою сніговою шапкою гори Фудзі і є знаком перемоги в сумо, а значить і у житті.

З давніх часів у тюркських народів білий колір вважався кольором добра, а чорний – кольором зла. У міфології алтайських тюрків *Ак Ата-Білий батько*, як і Адам, був прабатьком людства. У епічних оповіданнях тюрків-огузів *Ак Хан - Білий хан* є законним правителем благородного походження. І, навпаки, батько Огуза *Кара Хан - Чорний хан* представлений як жорстока людина, яка виступала проти ісламу. Бінарна опозиція *біле/чорне* також відображається в опозиції «верхівка суспільства (*біла кістка*) / прості люди (*чорна кістка*)».

Чорний (*kara*) в тюркській культурі мав деякі негативні конотації, якими люди наділяли цей колір: *kara günler* – *чорні дні*, *kara bayram* – *скорботний (чорний) день*, *kara haber* – *погані (чорні) новини*, *kara yüzlü* – *недобросовісна людина (людина з чорним обличчям)*. Однак, крім негативних конотацій, у тюркській міфології виділяють такі метафоричні значення чорного кольору: великий, головний, потужний, сильний, грізний, страхітливий (4, с. 7). Наприклад, високі, величні гори часто називають *Karadağ* – *Чорна гора*.

В Японії чорний в багатьох випадках натякає на підозрілість, зло, провину, злочинну діяльність. Це і людина з чорною душею, і відмітка про поразку у сумо, звідки конотація програшу, невдачі. Запозиченням вважається траурна конотація – чорний, траурний одяг. Що стосується китайської культури, то чорний колір, як і у давніх тюрків, співвідноситься з Північчю, а за порою року – із зимою, а також асоціюється з вченістю і

освітою і є загальноприйнятим одягом вченого-книжника і учня. Особливе місце приділяється тут кольору *сюань* - чорний з червоним відтінком, що має значення «таємничий», «сокровенний».

У світогляді багатьох народів головним кольором є **червоний**. Так, у Японії і Китаї червоний вважається кольором святих, адже для китайців і японців сонце – червоного кольору. В Японії стіни храмів, священні ворота торії здавна фарбують у цей колір. Навіть національний прапор відображає важливу роль червоного у японській культурі. Вважалося, що це колір правителів і колір, який приносив удачу.

Відповідно до символіки Півдня, *хун* – червоний колір – в Китаї символізує буянність життя в усіх його проявах: радість, урочистість, успіх, вдача, добрі побажання. Проте слово *хун* може містити тисячі відтінків від темно-рожевого до пурпурного, що значно розширює його семантичне поле. Тому у найбільш радісні моменти життя китайці віддавали перевагу червоному одягу, який передає життєву силу сонця і вогню, приносить удачу у будинок, відганяє злих духів. Червоний колір як маркер радісних подій особливо проявляється у новорічній атрибутиці: *ті хунсіцзи* – наклеювати червоні щасливі ієрогліфи; *сунхунбао* – дарувати червоний конверт з грошима. А з моменту створення у 1949 році КНР червоний колір символізує собою комунізм, революцію і звільнення.

Тюрки мали для позначення червоного кольору два слова: *al* та *kızıl*. Матеріальні відповідники червоного – вогонь та дах. У давніх тюрків був культ бога вогню, який звався *Al Ruhi* – *Червоний дух* або *Al Ateş* – *Червоний вогонь*. Вважається, що використання червоних прапорів у давньотюркських державах також є відображенням цього культу. Таким чином, червоний колір був символом сили, агресії та збудження, тому у тюркській міфології очі героїв були червоними. Крім того, подібно Японії і Китаю червоний колір вважався священним у тюркській культурі – стародавні туркмени носили червоні головні убори (тобто та частина одягу, яка є найближчою до неба і богів), а в деяких діалектах слово *al* зберігає значення «великий», «вищий», «всесильний» (5, с. 8).

Для тюрків червоний також був кольором Сонця, небесного вогню, джерела сили та енергії. Коли сонце сходить і заходить, воно фарбує небо у червоний – «*ğöğün kızılığı*». Час заходу і світанку був священним часом, коли тюрки молилися. У турецьких традиціях червоний для дівчинки – це колір щастя і зрілості, а також колір весільної кімнати для молодят. У «Книзі Деде Коркута» наречений і наречена одягають червону сукню, як це спостерігається і у китайській традиції.

Слово *gök* в тюркських мовах позначало **синій** (блакитний) колір, семантика якого також містила значення зеленого (*göğermek* – *зеленіти*). У тюркській традиції зелений колір були символом природи, молодості та життя. Як ми знаємо, зелений колір під час ісламської епохи також набув певного духовного значення і став кольором роду пророка Мухаммеда. Давні тюрки поклонялися богу неба (*Gök Tanrı*), в результаті синій отримав конотації «великий», «піднесений». У тюркської міфології обличчя святого мало синій колір. Більше того, *Gök Boru* або *Bozkurt* (*Синій/небесний/сірий вовк*), описаний в епосі «Огуз-хан», який, як вважалося, показав тюркам дорогу до їхньої нової батьківщини, був посланий богом неба чи був самим богом, втілений у тіло вовка. Пізніше синій колір набув конотацій зрілості та досвіду.

Однією з характерних особливостей сприйняття японцями кольорів також є поєднання синього/блакитного та зеленого під однією загальною назвою – це колір живої природи, який має велику кількість універсальних конотацій – від образів блакитного неба, синього моря до зеленої рослинності. Символізує він і батьківську турботу, адже море, оточуючи Японські острови, вважається захисником Японії.

Для китайців синьо-зелений колір за етимологією ієрогліфа *цин* є кольором листя дерев і символізує чистоту, свободу від забруднень і здоров'я. Наприклад, зелені овочі – це чисті овочі, зелені публікації – матеріали без забороненого контенту. Проте словосполучення «*зелений капелюх*» має у китайців негативну конотацію подружньої невірності.

Жовтий (*sarı*) мав неоднозначні смислові конотації в тюркській культурі. Як зазначає турецький дослідник Решат Генч, золотий відтінок жовтого кольору (*altın sarısı*) уособлював багатство, правління, вченість, центр світу (6, с. 32). За часів Ченгіз-хана жовтий став символом державності: ставка Бату-хана називалася *Sarı Ordu* (*Жовта Орда*), що згодом була перетворена на *Altın Ordu* (*Золота Орда*). Назва Алтайських гір, які вважаються священними серед шаманів, походить від двох слів: *алтин* (*altın*) - «золотий» і *тай* (*tağ*) – «гора».

З іншого боку, у тюркських епосах жовтий колір був символом хвороби та нещастя. У тюркських казках жовтий дракон уособлював підозру та погані почуття, а казковим героям, щоб довести свою силу та мужність, доводилось боротися з цією твариною. Однак жовтий часто використовувався в описах природи та весняних квітів.

Ключовим культурним значенням жовтого кольору в Китаї є його імператорське призначення. *Хуанді* – так звали легендарного Жовтого імператора. А словосполучення *huang rao jia shen* – «носити жовтий одяг», означає визнати, що людина зійшла на трон. Китайські імператори жовтий колір використовували виключно для себе, а сторонніх, що наважувалися його носити, негайно засуджувати до смерті. У Японії жовтий колір теж є кольором золота і влади, тому тільки верховній знаті належало носити одяг подібних відтінків. Крім того, жовтий колір символізує щирість і відкритість людини, грім, блискавку і землю.

Як бачимо, порівняльний аналіз шести основних кольорів в турецькій, японській і китайській мовах показує як загальні, так і специфічні риси в символіці цих давніх, самотніх культур. Однак цей огляд не претендує на відображення всієї повноти проблем, пов'язаних з вивченням символіки кольорів, але ще раз доводить, що колоративи можуть бути культурними маркерами.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Berlin, B.-Kay P. Basic Colour Terms: Their Universality and Evolution. – University of California Press. – 1991.
2. Левченко А.О. Конотативні значення назв кольорів у японської мові // Проблеми сходознавства в Україні. – Харків, 2005. – С.69–73.
3. Heyet C. Türklerin Tarihinde Renklerin Yeri, Nevruz ve Renkler // Türk Dünyasında Renkler İkinci Bilgi Şöleni Bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları. – Ankara, 1996. – Електронний режим доступу: www.akmb.gov.tr.
4. Габышева Л.Л. Слово в контексте мифопоэтической картины мира (на материале и языке культуры якутов) // Автореферат диссертации. – Институт высших гуманитарных исследований Российского государственного гуманитарного университета. – М., 2003.
5. Üster M. Y. Türk Mitolojisinde Al Rengi. – Електронний режим доступу: www.blogcu.com.
6. Genç R. Türk İnanışları İle Milli Geleneklerinde Renkler ve Sarı, Kırmızı, Yeşil. – Ankara, 1997.

«МИСЛЕННЯ ЧЕРЕЗ ІЄРОГЛІФИ» - ФЕНОМЕН ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ КИТАЮ

Жукова Катерина Євгенівна, к.ф.н., доцент кафедри східних мов
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Багато лінгвокультурних явищ традиційної і сучасної культури Китаю тісно пов'язані з ієрогліфічною писемністю. Серед найбільш відомих та поширених можна навести ієрогліфічні загадки, парні написи з використанням прийому розбивання та з'єднання ієрогліфа, акровірши та інше. В своїй роботі 汉字修辞研究 Цао Шичжу проаналізував 9 різних стилістичних прийомів, що зустрічаються в художній літературі,

або навіть будуються окремі жанри. До ієрогліфічних прийомів відносять такі стилістичні прийоми, як розбиття, складання ієрогліфів, додавання і скорочення рис, запозичення форми, використання ієрогліфів з однаковими графемами. У таких прийомах на перший план виходить саме форма, написання, структура ієрогліфа, його ж вимова, читання виконує другорядну роль [1, 8-9]. Особливістю цих прийомів є те, що для більшої виразності мовлення використовується написання і структура ієрогліфа. Такі стилістичні прийоми звичайно використовують саме написання знаку і не пов'язані з семантикою слова. Характерною рисою прийомів є те, що, хоча вся фраза може бути вимовлена, прочитана, кожен ієрогліф зберігає своє читання, саме форма, написання ієрогліфа виконує провідну роль.

Такі стилістичні прийоми, як розбиття, складання ієрогліфів, додавання і скорочення рис, запозичення форми, використання ієрогліфів з однаковими графемами вимагають від читача або слухача знання ієрогліфічної культури Китаю. Незнайомі з ієрогліфічною культурою люди, неграмотні люди, йдеться і про китайців і про іноземців не зможуть зрозуміти значення висловлювання. [1, 10-16]. Таке мислення дозволяє ієрогліфічним стилістичним прийомам використовуватися в усному мовленні.

Прикладом є широке використання в повсякденному житті прийому розкладання ієрогліфа задля спрощення комунікації. Це уточнення написання прізвища 我姓李, 木子李, або знайоме всім, хто вивчає китайську, уточнення 白勺的, 双人得, 土也地

Доказом існування ієрогліфічного мислення вважаємо описаний в творах процес пошуку необхідного для стилістичного прийому ієрогліфа. У таких випадках герой підбирає ієрогліф, щоб, наприклад, скласти загадку виключно виходячи із його структури та складових графем. Гарним прикладом пошуку потрібного ієрогліфу є анекдот про двох чоловіків з прізвищами 李 та 姜. У першого народжувалися лише доньки, а у другого лише сини. Другий часто називав першого 老木 (стара деревина) і той довго не міг зрозуміти чому. Проте згодом зрозумів: з його прізвища прибрали графему 子 (син). Наступного дня, коли зустрів свого друга, він привітався з ним 老羊, 你好! (Добрий день, старий баран!), прибравши з прізвища опонента графему 女 (донька) а потім пояснив: «Ти сміявся, що в мене немає синів, а я посміявся, що в тебе немає доньок!». Як ми бачимо, другий чоловік довго шукав причину, чому ж його так називають, а потім знайшов спосіб помститися. Цей анекдот ілюструє і можливості ієрогліфічних прийомів, їх застосування у повсякденному житті, а також те, що ієрогліфічні стилістичні прийоми існують і в писемному і в усному мовленні.

Слід зазначити, що на сьогодні далеко не всі крайові графеми можуть вживатися самостійно. В результаті реформи писемності в 20 ст змінилося написання деяких графем та ієрогліфів, що в деяких випадках ускладнює сприйняття навіть для китайців. Сприйняття ієрогліфічних стилістичних прийомів ускладнено для не носіїв мови, адже для них є неможливим мислення через ієрогліфи, а така мовна гра в більшості випадків не перекладається, за винятком художньої літератури де в примітках можуть бути надані коментар та роз'яснення.

Тож формування в специфічного «мислення через ієрогліфи», яке дозволить сприймати традиційну ієрогліфічну культуру Китаю вважаємо важливим завданням студентів, що вивчають китайську мову.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 曹石珠. 汉字修辞研究. / 曹石珠. – 长沙: 岳麓书社, 2006. – 269 页.

ЕПІЧНА ПОЕМА АБУЛЬКАСИМА ФІРДОУСІ «ШАХ-НАМЕ»

*Завгородня Олена Сергіївна, викладач кафедри східних мов
Харківський національний університет імені Г.С. Сковороди*

Епічна поема Абулькасима Мансурі ібн Хасана Тусі Фірдоусі «Шах-наме» — одна з найдивовижніших і найграндіозніших поем у світовій літературі, яка в декілька разів перевершує за обсягом «Іліаду» і «Одіссею» Гомера. Це чудовий поетичний епос, що складається з 55 тисяч бейтов (двовіршів), в яких чарівно переплелися в одвічній боротьбі теми слави і безчестя, любові і ненависті, світла і темряви, дружби і ворожнечі, життя і смерті, перемоги і поразки (3).

Основу сюжету утворюють легенди про перших шахів Ірану, оповіді про богатирів-героїв, які завжди були опорою іранського трону в епоху правління династії Ахеменідів (VI – IV століття до н.е.), реальні події і легенди, пов'язані з перебуванням в Ірані Олександра Македонського. У поемі викладається вся напівлегендарна історія домусульманського Ірану, починаючи з часів правління перших міфічних царів і до кінця епохи правління династії Сасанідів (VII ст.).

Поема відрізняється багатством сюжетних ліній і стрункістю композиції, і формально поділяється на 50 різних за обсягом частин (від декількох десятків до декількох тисяч бейтів), які мають назву царювання («падишахі») і в яких оповідається про правління 50 іранських шахів. Цим і пояснюється назва твору «Шах-наме» («Книга царів»). Кожне царювання побудовано за певною схемою: зачин, тронна промова, оповідання, передсмертний заповіт, кінцівка. В середині окремих царювань є великі оповіді (дастани). Найзначніші дастани епопеї — «Заль і Рудаб», «Сім подвигів Рустама», «Рустам і Сухраб», «Сіавуш», «Сім подвигів Ісфандіяра», «Рустам і Ісфандіяр», «Біжан і Маніже» та інші.

Епічна поема «Шах-наме» умовно ділиться на три частини: *легендарну* (про перших 10 іранських шахів), в якій оповідається про міфологію стародавнього Ірану і про утворення людського суспільства; *героїчну*, або *богатирську* (про історію наступних 11 шахів), присвячену війнам між Іраном і Тураном, що уособлює кочові іранські племена, які вели безперервні війни з іранцями осілими; *історичну* (царювання 29 шахів, які дійсно правили Іраном за часів появи О. Македонського), що містить в собі історію правління династії Сасанідів, її занепад і підкорення Ірану арабськими завойовниками в VII ст.

У *міфологічну* частину «Шах-наме» увійшли в переробленому вигляді давні іранські міфи і космогонічні уявлення, частково відображені задовго до н.е. в священній книзі зороастризму «Авесті». В *героїчній* частині відбулася контамінація власне іранських епічних оповідей з сістанським (саксько-скіфським) богатирським циклом, причому сістанські мотиви в «Шах-наме» переважали, а Рустам став головним героєм протягом усієї героїчної частини. У «Шах-наме» значною мірою було збережено риси героїчного епосу з розробленими «кліше» для опису поєдинків, сварок героїв та ін. Разом з тим збережена сильна традиція письмової літератури, яка позначається в філософських дебатах і багатослівних повчаннях. *Історична* частина епопеї по формі наближається до версифікованої придворної хроніки, стиль її стислий, за винятком тих епізодів, які являють собою самостійні дастани.

План твору відповідає старій саманідській хроніці «Худай-наме», але окрім неї поет вдався також і до невичерпної скарбниці іранських народних епічних переказів і, використовуючи стародавні легенди про богатирів, зумів силою свого таланту оживити суху хроніку і надати їй дивовижну єдність, тим самим зв'язавши розрізнені епізоди в одне художнє ціле. Фірдоусі використав не включені в сасанідську хроніку легенди Сістану і створив яскраву фігуру богатиря Рустама з його конем Рахшем. Цей вітязь стає головною опорою правовірних іранських князів, що борються з демонічними силами; його образ став улюбленим народним героєм і поширився далеко за межі Ірану, знайшовши своє відображення навіть і в стародавній російській літературі (під ім'ям Еруслана Лазаревича).

Історична частина «Шах-наме» заснована на справжніх хроніках і присвячена опису правління царів династії Сасанідів до останнього представника цієї династії

Йездигерда III і початку арабських завоювань в VII столітті. У цій заключній частині поеми вже немає яскравості міфів і переказів, фольклорних прийомів типізації. Тут панує інший художній принцип, пов'язаний із зображенням згасання могутності Ірану й неминучою загибеллю його останньої правлячої династії.

Сасанідська частина «Шах-наме» вважається дослідниками найменш виразною в художньому сенсі, але це не зовсім вірно, тому що і в цій частині багато яскравих епізодів, таких як про Бахрама Гура, Бахрама Чубіне і Маздака.

Стиль Фірдоусі відрізняється надзвичайним лаконізмом і експресією, епічні штампи співіснують поруч з індивідуально-авторськими мовними характеристиками. Для творчої манери поета властивий прийом гіперболізації, який на відміну від стилю героїчного епосу з його виборчим гіперболізмом, розповсюджується на опис і зовнішності, і душевних переживань, і подвигів героїв. У поетичному мовленні Фірдоусі багато епітетів і порівнянь і відносно мало власне метафор; не використовуються абстрактні образи і уявлення, засновані на категоріях ісламу і середньовічної філософії, а також ремінісценції з арабської літератури, арабські запозичення в лексиці; в той же час в поемі помітно пристрасть автора до іранських архаїзмів (2).

Всю епічну поему «Шах-наме» охоплює ідея боротьби Добра і Зла, яка часто виступає у вигляді опозиції справедливості — несправедливості і представлена в художніх картинах безперервної боротьби Ірану (джерела Добра) і Турана (носія Зла) і в образах, які втілюють думки Фірдоусі про ідеального правителя, захист ідеї законної царської влади, ідеї «фарра» (божественної благодаті).

Інша основна ідейна лінія поеми — любов до рідної країни, Ірану. У «Шах-наме» богатири і шахи вважають своїм священним обов'язком захист вітчизни від зазіхань на її незалежність іноземних загарбників.

Автор поеми як великий письменник-гуманіст прославляє вільну особистість, борця за справедливість і ідеали народу, втілюючи її поетично в конкретних образах Каве, Рустама, Сіавуша, Маздака.

В епоху необмеженого впливу ісламу Фірдоусі оспівав розум як вищий дар, запоруку перемоги і безсмертя людини: *«І той, у кому світоч розуму горить, поганих дій у світі не здійснить»* (4).

Крім того, поема прикрашена романтичними епізодами (подібно переказам про кохання Заля і Рудабе), прислів'ями та висловами дидактичного характеру. У тканину поеми вкраплені окремі епізоди, що розвиваються в цілі романи і пов'язані з основним оповіданням якоюсь мірою спільністю дійових осіб, такі як знаменитий роман про Біжан і Маніже.

Художні властивості епопеї Фірдоусі ставлять її в один ряд з найвидатнішими творами світової літератури. Вплив «Шах-наме» на всю іранську літературу був надзвичайним великим. Майже весь подальший розвиток епосу в Ірані так чи інакше пов'язаний з цією поемою. Сам автор, розуміючи грандіозність і значущість епопеї для іранського народу і світової літератури пророкував: *«Поему царів до кінця я довів, засіяв країну всю зернами слів. По всій батьківщині ті підуть слова, у них і душа моя буде жива»* (4).

Про те, що «Шах-наме» дійсно народний епос, свідчить його популярність і цитованість афоризмів з твору в різних формах, навіть у якості декоративних елементів інтер'єру у вигляді кахлів у приміщеннях. Створення ілюстрації до епічних оповідань сприяло розвитку жанру художньої іранської мініатюри — своєрідного жанру образотворчого мистецтва. Протягом багатьох століть «Шах-наме» представляє улюблений художниками-мініатюристами текст для ілюстрування, тому і до теперішнього часу залишається невичерпним джерелом натхнення для майстрів декоративно-прикладного мистецтва (1).

Поема «Шах-наме» перекладена багатьма мовами світу, що свідчить про неабиякій інтерес до цього видатного твору перської літератури в усьому світі. Зокрема українською

мовою її окремі розділи перекладали видатний український історик-сходознавець, письменник і перекладач Агатангел Кримський (вперше опубліковано в журналі Ольги Франко «Житє і слово» у 1895р.), видатний український поет і перекладач Василь Мисик (переклад кількох розділів поеми увійшов до книги його перекладів «Схід і Захід» у 1990р.), видатний український літературознавець, критик, поет і перекладач Микола Ільницький (2017 р.) (4).

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамова А.Т., Гюзальян Л.Т. Миниатюры рукописи поэмы «Шахнаме» 1333 года. – Л.: «Искусство», 1985. – 167 с.
1. Андреева И.И. Фирдоуси и его поэтический эпос «Шах-намэ» // Древние и средневековые литературы народов СССР. – Ч.1. – Таджикско-персидская поэзия X – XV веков. – Изд-во Казанского ун-та. – 1990. – С. 32-43.
2. Брагинский И. Царь-книга и ее творец // 12 миниатюр. От Рудаки до Джами. – М.: «Художественная литература». – 1976. – С. 60-89.
3. Фірдоусі Абулькасим. Шахнаме: розділи з поеми. Кн.1. Переклад Миколи Ільницького. Серія «Скарби Сходу». – Тернопіль: «Навчальна книга — Богдан», 2017. – 224 с.

СТИЛІСТИЧНО-ЕМОЦІЙНА ЗАБАРВЛЕНІСТЬ ГЕНДЕРНО МАРКОВАНИХ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ

*Секіна Наталія Дмитрівна, викладач кафедри східних мов
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди*

Експресивний потенціал, виразні можливості фразеологічного складу сучасної китайської мови широкі та різноманітні. Фразеологія китайської мови характеризується великою кількістю семантичних значень і функціональних особливостей. Тому фразеологізми широко використовуються як важливий засіб мовної виразності у китайській мові.

Серед істотних ознак фразеологічних одиниць окрім номінативності особливо виділяється їх образність, емоційна виразність, експресивність і оцінний характер. При описанні фразеологічних одиниць слід зазначити основну особливість їх значення: «оцінка не існує без семантичної долі раціонального» [4].

Фразеологізми, що мають емоційно-оцінне значення, є засобом вираження суб'єктивного ставлення мовця до тих предметів, про які йде мова. Оцінка, а також емоція, якої супроводжується суб'єктивне ставлення до предмету думки, саме і створюють емоційно-оцінне значення. Емоційно-оцінне значення може бути двоякого роду: воно може бути позитивним і негативним (все залежить від того людина відноситься до предмету/іншої людини) [1].

Вживаючи фразеологізми чен'юй відповідно до їх значення, слід враховувати емоційне забарвлення, притаманне даним виразам. Як і у звичайних словах, однією зі складових частин значення чен'юй є його емоційно-оцінний компонент. Існують кілька причин, що можуть спричинити виникнення того чи іншого емоційного забарвлення чен'юй. Так, у деяких чен'юй їх емоційне забарвлення пов'язане з джерелом походження, у деяких – з морфемами, що його складають (точніше – з емоційно-оцінним компонентом їх значення). Велика кількість фразеологізмів набуває того чи іншого емоційного забарвлення поступово, у процесі вживання. Однією з найважливіших умов правильного вживання чен'юй є чітке розрізнення їх емоційного забарвлення [3].

Емоційне забарвлення притаманне й фразеологізмам з гендерними компонентами, зокрема фразеологізмам чен'юй. Під час дослідження засобів вербалізації гендерних

стереотипів були виділені емоційно-забарвлені і нейтральні гендерно марковані чен'юй – тобто ті, що несуть або не несуть оцінку представника тієї чи іншої статі.

Емоційно-забарвлені чен'юй з гендерним компонентом можна об'єднати в наступні групи:

1. Ті, що несуть в собі оцінний компонент та виражають загальне ставлення суспільства Китаю до маскулінного або фемінного (女大当嫁 – дівчині слід виходити заміж своєчасно; 牝鸡司晨 – дружина керує чоловіком; 夫人裙带 – чоловік робить кар'єру завдяки дружині; 重男轻女 – цінувати чоловіків та презирливо відноситись до жінок; 夫唱妇随 – сімейна гармонія, благополуччя);
2. Ті, що несуть в собі певні оцінні характеристики чоловіків або жінок для описання зовнішності чи характеру (姑息养奸 – вродлива дівчина; 美如冠玉 – чоловік-красень; 赳赳武夫 – доблесний, галантний чоловік; 血性男儿 – благородний чоловік, який завжди готовий допомогти слабшому).

Нейтральні чен'юй з гендерним компонентом зазвичай не несуть в собі емоційно-оцінний компонент та позначають групу людей у певному середовищі: 男男女女 – чоловіки та жінки; 男欢女爱 – закохані один у одного; 红男绿女 – святково вдягнені молоді люди; 男女有别 – різниця між чоловіком і жінкою; 男女老小 – у значенні «всі люди».

Отже, ми можемо дійти висновку, що гендерно марковані фразеологізми чен'юй можна класифікувати як емоційно-забарвлені та нейтральні за наявності емоційно-оцінного компоненту. Перспективами дослідження є аналіз емоційного забарвлення китайських гендерно маркованих фразеологізмів, зокрема розрізнення емоційно-оцінного значення – позитивного чи негативного.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горелов В.І. Стилистика сучасної китайської мови / І.В. Горелов. – Москва: Просвещение, 1979. – 192с.
2. Готліб О. М. Китайсько-російський фразеологічний словник. Близько 3500 виразів / О. М. Готліб, Му Хуаін. – 2-е вид., стереотип. – Иркутськ: вид-во ІГУ, 2019. – 596 с.
3. Федічев О. Є. "Чен юй" як найпоширеніший вид фразеологізмів у китайській мові / Федічев, О. Є. // Українська орієнталістика : [збірник наукових праць]. – 2006. – Вип. 1. – С. 84-90.
4. Шаховський В.І. Емотивний компонент значення і методи його опису: Учеб. посібник до спецкурсу / В.І. Шаховський. – Волгоград: ВГПИ, 1983. – 94 с.

ПРОБЛЕМА ПЕРЕВОДА КЛАССИЧЕСКИХ КИТАЙСКИХ ТЕКСТОВ НА ЯЗЫКИ СТРАН ЗАПАДА

*Ван Сяоцян, старший преподаватель института русского языка
Хэйлунцзянский университет, г. Харбин, КНР*

Огромная коллекция китайской классики является кристаллизацией древней китайской цивилизации и неотъемлемой частью мировой культуры, это богатство, которым следует делиться с жителями всех стран. Первыми классическими китайскими книгами, которые увидел Запад, были труды Конфуция и Лао Цзы. Слова и понятия из даосизма и конфуцианства уже давно прочно вошли в лексическую систему различных европейских языков. Но китайская классика – это нечто большее, чем только произведения конфуцианства и даосизма. Китайская классика – это обобщение древней китайской мудрости. Множество научных произведений (от социальных, естественных до бытовых), литературных произведений (романы, поэзия, проза и драматургия), заслуживают того, чтобы быть переведенными на разные языки [1].

На протяжении более 30 лет после начала политики реформ и открытости перевод китайской культурной классики является объектом пристального внимания Партии и правительства Китая, а также ученых и переводчиков. В качестве одного из пунктов межкультурной деятельности перевод и распространение китайской литературной классики, в конечном итоге, очень важны для экономического развития, социальной стабильности и культурного развития страны [3]. Основные принципы переводов китайской классической литературы иностранными переводчиками, китайскими переводчиками-эмигрантами и внутренними переводчиками прошли несколько этапов развития. При этом на определенных этапах в иностранных переводах можно заметить приемы, которые некоторым образом смещают фокус содержания книги [3]. С точки зрения соответствия перевода оригиналу, перевод, выполненный китайскими переводчиками, может считаться идеальным. Однако, с точки зрения соответствия вкусам западных читателей, переводы китайской классики, выполненные западными переводчиками, являются более гибкими [1].

Обсуждение основных методов перевода – методов натурализации и интерпретации – уже давно ведутся в академических кругах. Некоторые ученые считают, что их нельзя смешивать. Однако, в действительности, при работе с двумя разными языками и разными культурными традициями невозможно придерживаться какого-то одного метода [2].

По нашему мнению, перевод требует от переводчика добросовестного воспроизведения мысли и стиля автора, что зачастую непривычно для носителя целевого языка, поэтому использование метода интерпретации является своего рода необходимостью. В то же время, переводчик должен также учитывать способность восприятия читателем особенностей и темпа оригинального текста, поэтому использование метода натурализации также является своего рода необходимостью. Нежелательно и невозможно выбирать один метод и полностью исключать другой. Переводчики имеют большую свободу в выборе методом перевода, и целевой читатель языка, как представляется, находится в зависимом положении. Однако в долгосрочной перспективе принятие исходного текста в целевой среде представляет собой переход от натурализации к интерпретации, которые часто противоречивы друг другу [2].

Перевод подразумевает не только передачу смысла или содержания от одной культуры к другой, но и создает новые концепции/понятия, то есть создает новые термины, до этого не существовавшие в языке оригинала, а также формирует недостающие или отсутствующие концепции в системе понятий целевого языка.

Таким образом, считаем, что проблема качественного перевода классических китайских художественных текстов чрезвычайно актуальна и требует особого внимания, как со стороны китайских, так и со стороны западных переводчиков с основной и глобальной целью: открыть всему миру глубину и уникальность китайской культуры.

ПЕРЕЧЕНЬ ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. 汪榕培. 中国典籍英译的几点认识. 燕山大学学报. / 哲学社会科学版. – 2013(3), 7-8.
2. 王志凤. 由音译法看异化翻译和归化翻译的统一性. 读与写. / 教育教学刊. – 2013(11): 22
3. 王宏印. 开放视野 系统开展典籍翻译事业. / 中国社会科学报. – 2011 (3).

ОСОБЕННОСТИ ТРАНСЛИТЕРАЦИИ НЕКОТОРЫХ КИТАЙСКИХ ИМЕН СОБСТВЕННЫХ

*Ажнина Лилия Александровна, студентка 3 курса
факультета иностранной филологии*

Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды
Научный руководитель: к.ф.н., доц. Н.В. Рудая

В ходе изучения китайского языка неизбежно возникают вопросы о транслитерации китайских имен собственных на украинский или русский язык. Чаще всего в этом случае мы пользуемся классической таблицей Палладия. Однако периодически встречаем китайские имена собственные, запись которых не соответствует общим правилам. Например: Ли Бо/Ли Бай (李白), Пекин/Бэйцзин (北京), Нанкин/Наньцзин (南京), Юн Вин/Жун Хун (容閔), Лу Синь/Лу Синь (鲁迅). Почему так произошло? Рассмотрим несколько причин:

1. Устаревшее чтение. Не многие знают, что раньше у иероглифа 白 было совсем иное чтение. Среднекитайское чтение этого иероглифа звучит примерно как $b^{f}ek^{h}$. Среднекитайское чтение значительно отличается от современного. К примеру, женщина 女 $nj\ddot{o}$ раньше читалась $nj\ddot{o}$, а 六 $li\ddot{u}$ – $liuk^{h}$. Далее обратимся к литературному чтению. Иероглиф 白 в литературном варианте читается как [бо]. А в современном китайском языке имеет чтение [бай]. Если обратиться к передаче имени Ли Бо на другие языки, то и в английском языке, и в немецком, и во многих других можно встретить общепринятый вариант [bo] (а через дробь добавляется [bai]). Предполагаем, что при переводе и адаптации на русский язык переводчики использовали устаревшую технику чтения, которая использовалась во времена первых переводов поэзии китайского поэта. Таким же образом можно прокомментировать имя революционера Сунь Ятсен/Сунь Исянь (孙逸仙). На литературном китайском оно звучит "Исянь", но теперь мы читаем "Ятсен".

2. Диалектное звучание. Это значит, что имена собственные приходят в русский язык из китайских диалектов. Приведем, в качестве примера, имя известного писателя Лу Синя. Он родился в провинции Чжэцзян, где распространен вэньчжоуский диалект. В этом диалекте 汛 xun читается как [синь], хотя по системе Палладия должно читаться как [сюнь]. Точно такой же феномен можно наблюдать и в передаче имени 容閔 Юн Вин (кантонский диалект)/Жун Хун (путунхуа). В эту категорию попадают такие имена собственные, как 北京 Пекин/Бэйцзин, 蔣介石 Чан Кайши/Цзян Цзешу, 葉聖陶 Е Шаоцзюнь/Е Шентао.

3. Перевод через язык-посредник. В качестве примера можно привести 香港 Сянган. В русском варианте этот город известен как Гонконг. Причина заключается в том, что русские переводчики ранее позаимствовали название Гонконг у своих англоговорящих коллег. А те, в свою очередь, перевели название города с кантонского диалекта Гонконг. Еще один яркий пример можно наблюдать в случае с транслитерацией имени Конфуция (孔子, 孔夫子). Вначале произошла латинизация имени Confucius, и именно с латинского варианта в русский язык пришло имя Конфуций.

В качестве вывода можем отметить, что нужно очень внимательно подходить к вопросу перевода китайских имен собственных. Рекомендуется учитывать нормативное чтение иероглифов, изучать различные системы транскрипций и точно не полагаться на собственную интуицию. Не стоит осовременивать звучание. Целесообразнее оставить исторически сложившийся вариант. Сохраняя первоначальный вариант, мы предотвращаем появление возможных ошибок или недопонимания в будущем.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Концевич Л. Р. Китайские имена собственные и термины в русском тексте. – М.: Муравей, 2002. – 263с.

2. Мировпольский Я.А. Инструкция по русской передаче географических названий Китая. – М.: Наука, 1983. – 133 с.

ФОНЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ШАНХАЙСЬКОГО ДІАЛЕКТУ

Ковальова Василина Вікторівна, студентка 3 курсу факультету іноземної філології
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Науковий керівник: к.ф.н., доц. К.Є. Жукова

Шанхайський китайський діалект (Shanghainese; 上海话) – діалект Ву, на якому розмовляють у місті Шанхай, одному з чотирьох муніципалітетів КНР. Він не є зрозумілим для носіїв будь-яких діалектів північнокитайської групи, або кантонського, та будь-якими іншими китайськими мовами за межами Ву. Однак сучасний Шанхайський діалект суттєво змінювався під впливом путунхуа та іншими китайськими мовами, такою як кантонська. Це відрізняє діалект на якому розмовляє молоде та старше покоління.

Шанхайський діалект дещо схожий з мовою сусідніх міст Чаншу, Цзясін і Сучжоу, класифікованих лінгвістами як підгрупа Су-Ху-Цзя (苏沪嘉). Люди, що спілкуються в на цих територіях, не потребують переходу на путунхуа, коли вони розмовляють один з одним. Однак є помітні тональні та фонологічні зміни, які не перешкоджають розбірливості. Більшість носіїв шанхайського діалекту вважають, що за містом Вусі розбіжності набувають значного значення, і що треба декілька тижнів до місяців, щоб повністю вивчити діалект Вусі. Аналогічно, діалект Ханчжоу розуміють більшість мовців, але він вважається "більш грубим". Венчжоузький діалект, на якому говорять у найпівденнішій частині провінції Чжецзян, вважається частиною групи Ву, але взаємно незрозумілою для носіїв шанхайського діалекту [10,2].

Більшість носіїв шанхайського діалекту насправді є нащадками іммігрантів з провінцій Цзянсу та Чжецзян, які переїхали до Шанхаю в кінці XIX - на початку XX століття. З недавніх пір становище шанхайських китайців було порушено припливом іммігрантів. Сьогодні практично всі жителі Шанхаю (носії шанхайського діалекту) також розмовляють стандартною китайською (путунхуа). Були проведені значні дослідження синхронних та діахронічних змін діалекту. Репрезентативні праці включають Сю і Тан (1962) про соціально стратифіковану варіацію в Шанхайському діалекті; Qian (2003) та Hu (2003), які містять детальні відомості про його еволюцію за останнє століття; Лю (2004), який зосереджується на звуковій структурі діалекту та намагається простежити його історичний розвиток; Shi & Jiang (1987), який повідомляє про значні індивідуальні відмінності серед носіїв майже подібного віку (народився між 1928 та 1948 роками); Xu, Tang & Tang (1982) про синхронічну варіацію в китайській мові; і Xu, Tang & Tang (1988), які досліджують варіації між трьома поколіннями десяти сімей (бабусі і дідусі: народилися між 1807 і 1915 роками; батьки: 1930–1948; діти: 1967–1968) [5,2].

Голосні

У Шанхайському діалекті є 22 голосних звуку, і 4 особливих голосних звуку, які притаманні тільки шанхайському діалекту. Наприклад:

	Ієрогліф	Путунхуа	Шанхайський	Переклад
Звук [E]	上海	shanghai	zanghe	Шанхай
Звук [y]	手工	shougong	sogong	ручна робота
Звук [ɔ]	跑步	paobu	bobu	Бігати
Звук [ø]	半天	bantian	Buti	Півдня

З наведених вище прикладів чітко видно різницю в фонетиці між голосними звуками Шанхайського діалекту і путунхуа. Шанхайський діалект має ще одну особливість. Вона полягає в тому, що голосних звуків більше, а отже, і артикуляція голосних звуків різна. З цього випливають різні вимови всіх голосних шанхайського діалекту. Вимову голосних можна охарактеризувати як повільне, карбоване і з роздільно-виразною вимовою.

Приголосні

Приголосні звуки в шанхайському діалекті показують себе в ініціальній позиції. Головна риса, яка виділяє шанхайський діалект – це дзвінкі приголосні. У путунхуа приголосні, які поєднуються з сильними голосними, стають глухими. Є два види глухих приголосних: глухі непридихові і глухі придихові. У шанхайському діалекті налічується 28 ініціаль, серед яких є приголосні звуки, які характерні тільки для шанхайського діалекту, наприклад: b, d, z, g, h, j, x, v, ng.

Ієрогліф	Путунхуа	Шанхайський	Переклад
苹果	Pingguo	ɸingu	Яблуко
支持	Zhichi	zizi	підтримувати
鞋子	Xiezi	hazi	Мешти
全家	Quanjia	xiga	уся родина

У прикладах ми представили приголосні в лексичних одиницях, які притаманні шанхайському діалекту. Таким чином, з загально-фонетичної точки зору приголосні шанхайського діалекту вимовляються дзвінкіше. При вивченні фонологічних характеристик шанхайського діалекту можна побачити відмінності не тільки в тому, як вимовляються звуки, але і в написанні ієрогліфів. Звуковий лад шанхайського діалекту має 21 досить великі розбіжності в листі і прочитанні слова. Слову в китайській мові притаманне різноманітне звучання і, в деяких випадках, різне написання. Важливою рисою стилю в китайській мові є тон і музичний слогонаголос. Головна акустична характеристика складу в шанхайському діалекті визначається за п'ятиступчастою шкалою: в путунхуа - 4 тони, а в шанхайському діалекті - 5. У шанхайському діалекті склади відрізняються уривчастістю і стислістю. Таким чином, тонове становлення складів в шанхайському діалекті сильно відрізняється від путунхуа, одні і ті ж лексичні одиниці відрізняються за своєю звуковою системою. Так стають зрозумілі відмінності в морфології шанхайського діалекту і путунхуа [9,1].

Розбіжності голосних в акустиці і фонетиці шанхайського діалекту від путунхуа відображаються і в лексиці і морфології. З цього випливає, що при подібному написанні слів в розглянутих діалектах буде різна вимова.

Шанхайський	Путунхуа	Переклад
侬早! – nong13zɔ34!	你早! – ni3 zao3!	Доброго ранку!
再会! – ze53 ve13!	再见! – zai4jian4!	До побачення!
请坐! – qin34 su13 !	请坐! – qing3 zuo4 !	Будь-ласка, сідайте!

Таким чином, можна сказати, що у всіх фонологічних та фонетичних аспектах, шанхайський діалект представляє більшу складність, ніж путунхуа, що вказує на те, що Шанхайський важче вивчити, ніж мандарин. Крім того, голосні та тони помітно вирізняються в шанхайському діалекті. Незважаючи на те, що існує тенденція, згідно з якою шанхайський діалект з фонологічної точки зору зближається з путунхуа, шанхайський діалект стабільно зберігає частину традиційних особливостей. Наприклад, явно виражені glottal зупинки, унікальна система голосних та невиразність носових приголосних - не особливості путунхуа.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Qing Lin The Diachrony of Tone Sandhi: Evidence from Southern Min Chinese, 2019. – 119 р.
2. Xue Leyang Phonological Comparison between Mandarin and Shanghainese

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПЕКІНІЗМІВ НА ЛЕКСИЧНОМУ РІВНІ У ПРЕСІ ЛАО ШЕ «ЧАЙНА»

Коляда Аліна Вікторівна, студентка 3 курсу факультету іноземної філології
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Мовні досягнення пекінської літератури тісно пов'язані з яскравим живим, стислим і жвавим стилем пекінського діалекту. Пекінський діалект відрізняється від інших діалектів китайської мови фонетичною формою та семантичним вираженням. Лексичними особливостями пекінського діалекту прийнято вважати еризацію, широке використання фразеологізмів, редуплікацію деяких прикметників і слова, які використовуються лише в межах Пекіну, наприклад, 搓火儿 *cuōhuǒr* — сердитися, гніватися; 晕菜 *yùncài* — розгубитися; 抠门儿 *kōuménr* — жадний, скупий. Такі особливості безпосередньо впливають на багатогранність китайської мови та різноманітність китайської літератури. [3].

Коли ми згадуємо про літературу Пекіну, перше, що спадає на думку – творча діяльність Лао Ше, успіх творів якого найбільше пов'язаний із використанням нових лексичних одиниць розмовної та письмової мови пекінського діалекту [2]. Становленню Лао Ше як майстра мовного мистецтва сприяли певні умови. Він народився й виріс у звичайній родині в Пекіні, з дитинства захоплюючись природничими науками та читанням. Саме така культурна атмосфера сприяла становленню Лао Ше як митця слова. Ще одним фактором, який вплинув на діяльність Лао Ше як письменника був «Рух четвертого травня», який зіграв ключову роль в становленні Лао Ше як майстра сучасної літератури. Він не тільки дав письменникові нову літературну мову - байхуа, а й відкрив перед ним нові теми і сюжети [1].

Завдяки засобам виразності, які використовував Лао Ше в своїх творах, йому вдалося перевершити мовні бар'єри тогочасної китайської мови та відобразити різноманітність пекінського діалекту. Майстерність письменника полягає в тому, що йому вдалося поживавити китайську мову, зробити її зрозумілою для простого населення. Його роботи буди відкриті для всього світу, вони були зрозумілими для всіх верств населення, саме це і є новаторством видатного письменника. Саме тому Лао Ше вважається одним із найуспішніших майстрів сучасної китайської літератури.

Особливе місце у творчому доробку Лао Ше посідає п'єса «Чайна». У п'єсі зображено соціальні зміни за три періоди історії Китаю: Сто днів реформ (червень-вересень 1898р.), ера мілітаристів (1916-1928) та проголошення Китайської Народної Республіки (1949). У п'єсі «Чайна» Лао Ше розкриває тему корупції та розпаду китайського суспільства, яке відбувалося протягом останнього півстоліття.

У п'єсі «Чайна» Лао Ше уникає занадто складних слів і словосполучень, замість них використовує просту китайську мову. Структура, використання та прагматичні функції цих лексичних одиниць адаптовані до потреб розмовної мови, гармонічно поєднуються зі стилем твору й відповідають мовному середовищу того часу. Проаналізувавши п'єсу Лао Ше «Чайна», ми можемо виділити такі особливості використання лексичних одиниць:

1. Вживання іменників, які притаманні тільки пекінському діалекту, наприклад, 好人- *lǎohǎorén* – нешкідлива, але безпринципна людина; 今儿个 – *jīnrge* – сьогодні; 杂合面- *záhémiàn* – змішане борошно; 嚼谷 – *jiáogǔ* – засоби існування, гроші на життя, їжу; 风凉话 – *fēngliánghuà* – саркастичне зауваження. Більш того, у п'єсі «Чайна» Лао Ше застосовує авторські іменники для поживавлення мови п'єси, як-от 说媒拉 – задум, намір, мотив; 交情 – *jiāoqíng* – дружба; дружні почуття; приятельські стосунки. Багато цих слів вийшли за рамки пекінського діалекту і навіть у наші часи широко використовуються в повсякденній мові.

2. Дієслова, які притаманні тільки розмовному стилю пекінського діалекту, наприклад, 说和 – *shuōhe* – заспокоювати, умиряти; 包含 – *bāohán* – проявляти поблажливість; 在乎 *zàihu* – турбуватися про, звертати увагу, приймати близько до серця; 跑腿 – *pǎotui* – носитися, бути на побігеньках; 不搭调 – *bùdādiào* – фальшивити, збиватися

з ритму; 褒贬 – bāobiǎn – оцінювати, хвалити й засуджувати, розбирати переваги і недоліки; 吃香 – chīxiāng – мати успіх, бути авторитетом; 上座儿 – shàngzuòr – чекати на гостя в театрі. Щоб передати багатоманітність і красу пекінського діалекту Лао Ше вживає власні дієслова, зокрема 歇腿 – xiētuǐ – зупинитися відпочити; 眼拙 – yǎnzhuō – забути, не згадувати; 过门 – guòmén – виходити заміж; 出手 – chūshǒu – продавати; 耍无赖 – shuǎwúlài – хуліганити, нахабничати; 逗嘴皮子 – dòuzuǐpízi – сперечатися, обговорювати; 折腾 – zhētēng – крутитися на місці, перевертатися з боку на бік; 实话实说 – shíhuà shíshuō – говорити правдиво і щиро; 过瘾 – guòyǐn – задовільняти; 坑 – kēng – шкодити, губити; 美言几句 měiyánjǐjù – хвалити; 逗气 – dòuqì – викликати гнів. Наведені приклади є справжнім відображенням пекінського стилю, які окреслюють особливості того часу та передають ознаки пекінського діалекту.

3. Використання предикативних прикметників для того, щоб зробити мову більш виразною, а також підвищити емоційність твору, наприклад «她的腰有点儿弯, 但还硬朗。» «Tā de yāo yǒudiǎn er wān, dàn hái yìnglǎng» Однак найчастіше такі прикметники виражаються в протиріччях, як-от «太太, 你觉得不顺眼, 我还不顺心呢!» «Tàitai, nǐ juéde bù shùnyǎn, wǒ hái bù shùnxīn ní!» У цьому реченні митець слова використовує одразу два слова пекінського діалекту, щоб протиставити їх: 顺眼 – shùnyǎn – приємний, до вподоби; 顺心 – shùnxīn – благополучний [4].

4. Еризація. Письменник додає суфікс 儿 ér до іменників, дієслів і прикметників для кращого зображення головних героїв твору та підкреслення основних подій п'єси. Після цього такі слова втрачають основне значення та набувають нового, метафоричного змісту: 人缘儿- rényuánr - відносини з людьми; 包圆儿- bāoyuánr – повністю брати на себе; 抓早儿 zhuāzǎor – берегти час, ловити момент.

5. Редуплікація прикметників і прислівників. Вони можуть бути поділені на п'ять видів: AABV, ABAB, AAB, ABB і AA. Наприклад, у п'єсі Лао Ше «Чайна» ми можемо знайти такі словосполучення: 乱乱哄哄 luànluanhōnghong - метушливо; 硬硬朗朗 yìngyìnglǎnglang – здоровий, міцний.

6. Використання пекінських народних висловів, які письменник брав із життя. Наведемо приклади. «有什么法子呢? 隔行如隔山, 你老得开茶馆, 我老得干我这一行。» «Yǒu shé me fǎzi ní? Géháng rú géshān, nǐ lǎo dé kāi chágǔǎn, wǒ lǎo dé qiān wǒ zhè yīxíng.» Вислів 隔行如隔山 géháng rú géshān означає, що різні професії розділені горами, ремесло від ремесла як гора від гори далекі, тобто кожна професія по-своєму складна, тому людям різних професій важко зрозуміти одне одного. «"现在, 我可看透了, 中国非忙不可!" "那也得死马当活马治呀!" » «"Xiànzài, wǒ kě kàntòule, zhōngguó fēi máng bùkě!" "Nà yě dé sǐ mǎ dāng huó mǎ zhì ya!" » У цьому контексті вислів 死马当活马治 sǐmǎdāng huómǎzhì означає намагатися вилікувати мертвого коня, начебто він живий, інакше кажучи вживати відчайдушну спробу й не здаватися до останнього.

Отже, зазначені вище приклади доводять, що завдяки лексичним засобам Лао Ше вдалося збагатити тогочасну мову та зробити пекінський діалект більш простомовним. Митець слова вважав, що стиль письменника в першу чергу відбивається на мові, а мова Лао Ше справді стала важливим засобом вираження художнього стилю самого письменника.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Родионов А.А. Лао Шэ и проблема национального характера в китайской литературе XX в. СПб.: Евразия, 2006. 295 с.
2. Савтырева А. А., Л. А. Шустова Грамматические и лексические особенности диалектов китайского языка./А. А. Савтырева, Л. А. Шустова – «Молодая наука», 2012.
3. 金受中, 北京话语汇. 北京人民出版社, 1965.

АСПЕКТИ КИТАЙСЬКИХ ДІЄСЛІВ У ВІДОБРАЖЕННІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

*Мілова Діана Ігорівна, студентка 2 курсу факультету іноземної філології
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди*

Науковий керівник: викладач кафедри східних мов С.С. Науменко

Дієслова у китайській мові поділяються на дієслова повнозначні та дієслова допоміжні. Повнозначні дієслова розпадаються на дієслова не результативні і дієслова результативні та можуть самостійно виконувати функцію простого присудка.

Не результативні дієслова, позначаючи дію або стан предмета, не містять додаткового значення результативності: “活” (жити), “看” (дивитися), “坐” (сидіти), “休息” (відпочивати), “批评” (критикувати). В якійсь мірі не результативні дієслова можуть розглядатися як недоконаний вид в українській мові. Дієслова, що складаються з двох частин, перша з яких позначає дію, друга - його результат, тобто якість або дію, що з'являється в результаті першої дії, називаються результативними, а їх друга частина - результативним модифікатором. Їх кількість дуже велика. Складові частини результативних дієслів існують в мові як самостійні слова (дієслова і прикметники), як і інші допоміжні дієслова і слова. Наведемо кілька прикладів деяких результативних дієслів: “晒干” (висушити), де “燥” (сушити) “+” “干”(сухий); “烧掉” (спалити), де “烧” (палити) “+” “掉” (службовий модифікатор, який вказує на зникнення предмета); “跑进去” (вбігти), де “跑”(бігти) “+” “进去” (модифікатор, що виражає напрямок дії) [5].

На відміну від повнозначних дієслів допоміжні дієслова зазвичай не можуть самостійно виконувати функцію простого присудка. У складі складних дієслів вони надають основного (повнозначному) дієслова додаткові значення. Допоміжні дієслова розпадаються на чотири типи. Перш за все це модальні дієслова: а) виражають можливість, необхідність, бажання зробити дію, наприклад: “能, 能够” (могти, бути у змозі); “可以” можна; “会” (бути здатним) і т.п. б) позначаючи необхідність: “应该, 该” (має, слід, треба); “必须, 要” (потрібно, треба, необхідно) і т.п. в) виражаючи бажання, наприклад: “想要” (бажати, мати намір); “肯” погоджуватися, бути схильним.

По-друге, це спонукальні дієслова, які виражають спонукання до дії, наприклад: “使” (спонукати, дозволяти, змушувати); “请” (просити, запрошувати); “让” (дозволяти); “叫” (повелівати, змушувати) та ін.

До третього типу відносяться дієслова, що вказують етапи дії, вони позначають початок, продовження, припинення дії. Розглянь кілька прикладів: “开始” (почати, стати); “继续” (продовжувати); “停止” (припинити, перестати) [3].

І, нарешті, модифікатори, що вказують напрямок дії, вони позначають рух до особи, яка говорить або від особи, наприклад: “来” (сюди, до особи, яка говорить); “去” (туди, від особи, яка говорить); “上来/上去” (коли рух угору); “进来/进去” (коли рух усередину); “出来/出去” (коли рух назовні); “过来/过去” (коли рух через); “回来/回去” (коли рух назад) [4]. Допоміжні модифікатори останнього типу в поєднанні з повнозначними дієсловами, значення яких пов'язане з ідеєю руху, вказують напрямок дії, а також висловлюють результативність: “拿进去” (внести туди); “走出来” (вийти сюди). Ці модифікатори у поєднанні з повнозначними дієсловами, значення яких не пов'язане з ідеєю руху, висловлюють тільки результативність, наприклад: “想出来” придумати; “记下来” (записати) [1]. Допоміжні модифікатори “起来” та “下去” можуть позначати також

етапи дії (перший – початок, другий – продовження), наприклад: “说起来” (заговорити); “写下去” (продовжувати писати) [2].

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ван Ли. « Теорія китайської граматики ». Шанхай, 1947, – 125 с.
2. Гао Минкай. « Граматика китайського мови ». Шанхай, 1951, – 89 с.
3. Люй Шусян. « Очерк граматики китайської мови ». Шанхай, 1953, – 67 с.
4. Фан Юйцин. « Прикладна китайська граматика ». Пекін, 1998, – 43 с.
5. Яхонтов С.Е. « Категорія дієслова у китайській мові ». Ленінград, 1957, – 54с.

ІРАНСЬКА КАЛІГРАФІЯ

*Проша Ольга Євгенівна, Мараховська Оксана Володимирівна, студентки 2 курсу
факультету іноземної філології*

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: викладач кафедри східних мов О.С. Завгородня

Серед усіх напрямків іранської культури найбільш популярною є каліграфія; згідно вислову Пророка, каліграф, який зможе переписати красивим почерком Коран, буде в майбутньому серед мешканців раю.

Каліграфія почала розвиватися з дуже давніх періодів історії ісламу. Грубувати літери семітського алфавіту стали декоративними. Як напрям мистецтва, іранська каліграфія зародилася в ісламський період його історії і утвердилася шляхом письмово-художнього зображення аятів (одкровень) Корану і священних слів — «Аллах», «Мухамад» і «Алі» — під час прикрашання мусульманських культових будівель.

Ранній період розвитку каліграфії в Ірані розпочався з специфічного «куфічного» стилю. Форма писемності, що називалась «куфі» (через назву міста Куфа), і була надзвичайно популярна серед інших форм ісламської писемності і перший час існувала як писемність без використання голосних звуків. І тільки після 686 року для їх написання були створені відповідні знаки, які відрізнялись від звичного способу позначення букв, що існували раніше (1).

В Ірані можна зустріти різноманітні форми каліграфії: на тканинах, керамічних і металевих виробах, на золотих та срібних монетах.

Після розповсюдження користування папером, що був виготовлений за давніми рецептами майстрів Китаю, писемність куфі почала відразу розвиватися в багатьох напрямках. З самого початку повний текст Корану переписували на оброблені шкури тварин за допомогою тростинного пера; кожна сторінка при цьому мала чітку форму прямокутника. І починаючи з X століття в країнах східної частини ісламського світу Коран почали переписувати на сторінках зі звичайною формою.

Після зміни формату листа змінювалися і розміри букв: віддалені і великі букви писемності куфі почали писати більш злитно. В наступні століття, до теперішнього часу включно вони використовуються як декоративний елемент.

Одна з національних особливостей іранців є прагнення досягнути досконалості. І саме завдяки натхненню та ретельності іранських майстрів розвивалася каліграфія на папері та шкірі (2).

В історії мусульманського мистецтва Ібн Мукла є символом каліграфії, адже він став відомим завдяки удосконаленню ісламської каліграфії шляхом створення системи правил для почерку «наسخ». Він створив класифікацію та пояснення шести почергових стилів куфі, що були широко використовувалися в усіх ісламських країнах. Він був першим, хто почав зіставляти букви за допомогою кіл та півкіл і першу букву арабського алфавіту «алеф», взявши це за основу формування пропорційності інших букв алфавіту. Елементарне відтворення тексту перетворилось на окремий вид мистецтва, каліграфію.

Адже буква «алеф» у вигляді відрізка прямої лінії має ще й цифрове значення «1», що згідно іранської теорії символізує єдиного Творця (Аллаха), та відповідає образу Адама, що створений «за образом і подобою свого Творця».

Надалі правила каліграфії вдосконалювались Ібн Баввабом, який разом з колами почав користуватися ще й точками, отриманими відбитками очеретяного пера. Відповідно до правил встановлених Ібн Баввабом, довжина літери «алеф» мав дорівнювати п'яти, семи або дев'яти таким точкам, а всі інші літери, мали перебувати у відповідному точковому співвідношенні (1).

Точка, згідно іранським поняттям, символізує ту первинну «чорну краплю», від якої виникли всі істоти.

Писемність куфі поступово витіснялась іншою формою арабської писемності — «насх». Внаслідок, між 800-1250 роками неестетичні куфічні букви в епіграфічних написах перетворювались на складні декоративні кольорові символи, що насилу можна було прочитати, але геометричні декорації цих букв стали яскравими і привабливими. Іранські майстри каліграфічного мистецтва вважались незрівнянними в усіх напрямках письма. За легендою Іакот Мостасемі переписав для Тамерлана оригінальний текст священного письма настільки дрібним почерком, що вся книга помістилася під перснем. Тамерлан був обурений таким вчинком, адже вважалося що Коран має бути переписаний лише великими літерами, відповідно до переказів Пророка. У відповідь каліграф переписав священне письмо довжиною у 40 сантиметрів кожного рядка (2).

В Ірані під впливом вимог почерку «насталік», що є декоративним та вишуканим видом письма, формувалась спеціальна форма почерку «насх», яка була визнана як досконала форма ісламської писемності, адже була найзручнішою формою для написання творів мовою фарсі.

Від стилю «насталік» розвивався почерк, що мав назву «шекасте». Основоположником почерку є відомий каліграф Світ Шафе. Для того щоб прочитати текст, що написано почерком «шекасте», необхідно пройти певну підготовку та мати достатній рівень грамотності і володіння мовою фарсі.

Згодом каліграфи почали складати монограми, що являли собою набір штампів та печаток. Далі слово монограма застосовувалось для позначення різних видів каліграфічної культури, написання релігійних текстів за допомогою зображення анімалістичних образів, згадуючи в молитвах ім'я Творця (3).

Сучасні іранські майстри каліграфії продовжують давні традиції і зараз вдало удосконалюють культуру каліграфії, зберігаючи стародавні традиції.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Иранская каллиграфия: знакомство с традицией. – М.: ООО « Садра», 2019. – 408 с.
2. Персидская каллиграфия: насталик // Режим доступа: <https://sanaei.livejournal.com/198066.html>
3. Иранская каллиграфия // Режим доступа: https://studbooks.net/1089048/kulturologiya/iranskaya_kalligrafiya

ФУНКЦІОНУВАННЯ ГРАФЕМИ «ДОЩ» У СКЛАДЕНИХ ІЄРОГЛІФАХ

Ситнікова Валерія Андріївна, студентка 4 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: к.ф.н., доц. Н.В. Руда

На сьогоднішній день великої популярності набувають мови країн Азії, з яких китайська мова є найпопулярнішою. Її особливістю є ієрогліфічна писемність – унікальна система знаків, яка існує уже понад 4000 років. За цей час вона неодноразово змінювалась, але не втратила свій первинний концепт: ієрогліфи (汉字 hànzi) – це символи, які

позначають предмет, явище або ціле поняття. Основою для ієрогліфа є *графема*, які складаються із рисок. Ієрогліфи поділяються на 2 групи:

- 1) прості, що складаються з рисок та утворюють одну графему. (十 shí- десять; 刀 dāo – ніж);
- 2) складені, що складаються з крайових графем, які складаються з рисок. (地 dì– земля; 钱 qián - гроші).

Важливою частиною ієрогліфа є «ключ» або «ключовий знак». Це елемент, який пояснює значення однієї графеми. Розуміння значення хоча б одного з ключових елементів гарантує приблизне або повне тлумачення цілого ієрогліфа. Наприклад, 森 sēn - «ліс» або «густий». Ієрогліф складається з ключа 木 mù – «дерево», що повторюється 3 рази. Це прямий приклад того, як значення ієрогліфа повністю залежить від ключового знака. Необхідно розуміти, яка з графем є цим «знаком». Для цього існують наступні способи виділення його місцезнаходження:

- верхня частина ієрогліфа (家);
- нижня частина ієрогліфа (盘);
- ліва частина ієрогліфа (你);
- права частина ієрогліфа (馒);
- охоплює іншу графему (国);
- напівохоплює іншу графему (问).

Також у китайської писемності існує таке поняття як «крайова графема» - графема, яка розташована з будь-якого боку ієрогліфа та грає роль фонетичного чи семантичного показника. Як уже було зазначено, крайові графеми це фонетичні та семантичні показники, тобто вони можуть передавати читання ієрогліфа або його значення чи зв'язок із первинним значенням графеми-показника.

Згідно з тим, які поняття й предмети називають ієрогліфи, та чи є вони оригінальними або запозиченими, багато дослідників китайської писемності та граматики пропонують розподіляти їх на «шість категорій»: піктографічні 象形字; вказівні 指事字; ідеографічні 会意字; фоноідеографічні 形声字; видозмінені 转注子; запозичені 假借字

Для нашого дослідження було відібрано понад 60 ієрогліфів із піктографічною графемою 雨 уй для того, щоб прослідити закономірність зв'язку графічного показника із значенням самого ієрогліфа. 雨 – піктографічний знак, що позначає «дощ». Піктографічні ієрогліфи або піктограми розвилися із малюнків та зображень речей, людей або тварин. Їх характерною рисою є те, що вони пов'язані із зовнішнім виглядом ієрогліфа, а не з його фонетикою. Проаналізуємо графему 雨 («дощ»), у якій чотири риси всередині нагадують краплі, а напівохоплююча краплі графема – хмару.

Характерною ознакою графеми є те, що вона стоїть у верхній частині ієрогліфа. Згідно з дослідженнями Лі Дасуя 李大遂, вченого, який зробив великий внесок у розвиток вивчення закономірностей китайської писемності, усі знаки та графеми, які можуть передати значення ієрогліфа можна поділити на 2 групи:

- зовнішній вигляд передає значення (піктографічні та вказівні);
- крайові графеми пояснюють семантику (ідеографічні та фоноідеографічні).

З цього виходить, що 雨 є семантичним показником, а не фонетичним. Окрім самого знака 雨 уй, таку саме вимову має тільки один ієрогліф із цим показником - 零 уі, позначає «жертвоприношення за для послання дощу». Інші ієрогліфи, до складу яких входить цей семантичний показник, можна поділити на наступні групи:

- 1) Ієрогліфи, що пов'язані з поняттями «опаді» та «погодні умови»:

雪 xuě – сніг

雹 báo – град

霈 pèi – злива

2) Ієрогліфи, що пов'язані з поняттям «небо»:

雲 yún – хмара (неспрощена форма ієрогліфа 云)

霆 tíng – сильний грім/гуркіт грому

霓 ní – райдуга

3) Ієрогліфи, які пов'язані з поняттями «вода» та «мокрый»:

濤 tāo – величезна хвиля

雷 lì – стікати/витікати

鶴 hè – журавель

4) Ієрогліфи, які не мають зв'язку з семантичним показником:

需 xū – потреба

霸 bà – вождь/тиран

霖 lín (неспрощена форма ієрогліфа 灵 líng) – дух/душа

5) Ієрогліфи, які пов'язані з характеристиками дощу та неба (виражені прикметниками):

雱 páng – рясний (дощ)

露 lù – похмуре (небо)

霎 shà – миттєвий (гуркіт грому)

Проаналізувавши 64 ієрогліфів із семантичним показником 雨 yǔ та розподіливши їх на 5 окремих груп, можна зробити наступні підрахунки згідно співвідношення значення крайової графеми та значенням зіставного ієрогліфа. Результати наведено у наступній таблиці:

Табл. 1

Зв'язок між семантичним показником та значенням ієрогліфа	Співвідношення у відсотках
Ієрогліфи, значення яких пов'язано зі значенням семантичного показника (1-а, 2-а та 3-я групи)	79%
Ієрогліфи, значення яких частково пов'язано зі значенням семантичного показника (5-та група)	8%
Ієрогліфи, значення яких не пов'язано зі значенням семантичного показника (4-та група)	13%

Спираючись на дані з таблиці, можна зробити висновок, що значення більшої частини ієрогліфів, які входять до групи цього піктографічного знаку, співпадають із значенням семантичного показника 雨. Усі вони репрезентують різні види дощу та їх інтенсивність, а також явища, які можна віднести до понять «вода» і «небо». Тільки незначна кількість знаків не мають жодних зв'язків із семантичним показником, бо їх було втрачено під час еволюції мови та її писемності.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Жукова Е.Е. Грамматология китайской письменности. – М.: Восточная книга, 2014. – 144 с.
2. Жукова Е.Е., Артюх О.І. Основи китайської ієрогліфіки. – Харків: ХНПУ, 2016. – 168 с.
3. 汉语词典。 – 北京: 商务印书馆, 1999
4. <https://baike.baidu.com/item/霪>

ОБРАЗ МИНУЛОГО У НОВЕЛАХ ЛЕЙЛИ АЛЬ-‘УСМАН

*Субота Інна Олександрівна, асистент кафедри мов і літератур Близького та Середнього Сходу Інституту філології
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Опис минулого Кувейту, до активного видобутку нафти і розквіту економіки – поширена тема у творчості кувейтських письменників. Серед яких – Сулейман аль-Хуляйфі, Сурайя аль-Баксамі, Сулейман аш-Шатті, Лейла аль-‘Усман. Особливу увагу минулому Кувейту у своїй творчості приділяє Лейла аль-‘Усман – одна з найпопулярніших та найталановитіших кувейтських письменниць.

У II пол. XX ст. Кувейт завдяки стрімкому економічному зростанню зробив цивілізаційно-культурний стрибок, що відобразилося на розвитку кувейтської літератури. Паралельно з економічним та суспільно-політичним прогресом, який був наслідком експорту нафти та отримання країною незалежності 1961 року, відбувався жвавий культурний розвиток: модернізація освіти, розквіт преси, поширення громадських бібліотек і літературних клубів, поява жіночого руху тощо. Наслідком такого культурного відродження та розширення зв'язків із Заходом став літературний підйом. Раптове покращення добробуту населення, розквіт освіти, зміна суспільного ладу та світогляду призвели до зародження літератури нового характеру, що відповідала потребам часу. Тому набули поширення прозові жанри, зокрема новела, форма якої була зручною для вираження нових ідей та висвітлення суспільних проблем, які виникли в результаті швидких змін у суспільстві. Соціальні теми знаходять своє відображення у творчості новелістів покоління 50-х рр., найяскравішими представниками якого є Сулейман аш-Шатті, Сулейман аль-Хуляйфі, Ісмаїл Фагд Ісмаїл, Абдальазіз ас-Сарі'. Кувейтські літературознавці вважають, що саме в творчості цих письменників новелістика Кувейту сягнула піку художньої зрілості і стала на один щабель з арабською новелою в Єгипті, Лівані, Сирії та в інших країнах, створивши підґрунтя для подальшого розвитку жанру новели наступними поколіннями (1).

З огляду на стрімкий розвиток кувейтської літератури у II пол. XX ст. та висвітлення у ній важливих для кувейтського суспільства культурологічних і соціальних явищ, кувейтська мала проза стала предметом нашого наукового зацікавлення. Про високий художній рівень кувейтської прози свідчить те, що дедалі більше кувейтських авторів перекладають європейськими мовами та включають до антологій арабської прози.

Щодо наукових досліджень кувейтської прози, то це праці Барбари Міхалак-Пікульської, Ан Чі Хо Дайану (2), Ісхака Тіджані (3) та багатьох кувейтських літературознавців, зокрема Сулеймана аш-Шатті (4), Фатіми Юсуф аль-‘Алі (5), Гайфа' ас-Сан'усі. Монографія Барбари Міхалак-Пікульської має два розділи. Перший присвячений кувейтській новелі 1929–1990 рр., а другий – новелі 1990–95 рр., впродовж війни з Саддамом Хуссейном (6). У дослідженнях Ан Чі Хо Дайану та Ісхака Тіджані висвітлюється історія розвитку жанру новели в Кувейті, історія жіночого руху та сучасні тенденції жіночої малої прози.

Аналіз образу минулого у новелістиці Лейли аль-‘Усман дозволяє дослідити проблемно-тематичні аспекти кувейтської малої прози. Ностальгія за минулими часами є однією з поширених тем кувейтської новелістики 60 – 80-х рр. Вона присутня у творчості Сурайї аль-Баксамі, Лейли аль-‘Усман, Сулеймана аль-Хуляйфі, Сулеймана аш-Шатті (7). Минуле кувейтців, залишалося в пам'яті письменників цього покоління. Такий ментальний зв'язок з минулим виник на фоні реальної відірваності покоління нафтового періоду з донафтовим минулим, внаслідок стрімкого економічного розвитку та швидкої перебудови міста, руйнування обличчя старого міста. З огляду на це, письменники шукають дух минулого і використовують його як символ, коли пишуть про явища сучасного світу. Згадані вище письменники, які знали різницю між донафтовим Кувейтом та новим сучасним Кувейтом прагнули поєднати сучасність з минулим, звертаючи увагу

нового покоління на необхідності повернення до коренів. Минуле постає у їх творчості символом чистоти та необхідності триматися позитивних явищ, які були у ньому. Однак письменники не ідеалізують минуле, вони зображають і негативні явища, які існували у ньому. Зокрема Лейла аль-‘Усман концентрує свою увагу на звичаях і традиціях, які становлять індивідуальність особистості. Червоною лінією крізь її твори проходить тема зневаги до традицій, які принижують жінку. З іншого боку письменниця відстоює думку необхідності триматися моральних цінностей, які домінували у минулому.

II пол. XX століття була вирішальною для Кувейту. Суспільно-політичні зміни, які у європейських країнах відбувалися протягом століть у Кувейті сталися за десятиріччя. Оточуюча реальність змінювалася дуже швидко. Вчорашні рибалки і нирці за перлами були змушені шукати своє місце у новій реальності, не відчувачи приналежності до історичної епохи, в якій вони опинилися. З такою ж швидкістю як змінювався архітектурний ландшафт Кувейту, змінювалося суспільство: суспільний лад, спосіб життя, звичаї і традиції, місце жінки у суспільстві. В той же час представники нафтового покоління, які виростили вже в новій реальності втратили зв'язок з минулим та його цінностями, маючи інший світогляд. Звертаючись до минулого письменники намагалися зберегти свою культурну пам'ять та ідентичність у глобалізованому світі.

Лейла аль-‘Усман у своєму автобіографічному творі "Струшую з себе пил" (أنفض عن الغبار) 2017, висловлює побоювання, що її спогади про старий Кувейт і старе суспільство зникнуть разом з нею. Вона з особливим трепетом згадує старе місто, базари, назви яких перелічує та з сумом констатує, що на їх місці зараз стоять високі вежі та торговельні центри. Ось як письменниця описує результати швидкого економічного розвитку: *"Цивілізація робить невидимою культурну спадщину країни, вона не знає ціни її історії (і коли я відвідую інші країни і бачу як їх громадяни бережуть свої старі райони міста, базари, то ледь не плачу від жалю, через те що ми втратили свою культурну спадщину)"* (8).

Своїм завданням Лейла аль-‘Усман вважає збереження колективної культурної пам'яті кувейтського народу й прагне змалювати психологічний портрет донафтового покоління, даючи об'ємне уявлення про людей цього часу – персонажів взятих з власного дитинства. Вона подає розлогі картини з життя Кувейту у донафтовий період – опис вулиць і базарів міста, будинків, побуту людей, відносин у суспільстві, важкої праці рибалок і нирців за перлами, їх бідувань, вірувань і забобонів, становища жінки тощо.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. العجمي، مرسل فالح. البحث عن آفاق أرحب. مختارات من القصص الكويتية المعاصرة. – الكويت، مكتبة آفاق للنشر والتوزيع، 2013. 352 ص.
2. Dianu, An-Chi Hoh. Contemporary Short Stories by Kuwaiti Women: A Study of Their Social Context and Characteristics. *MELA Notes*, no. 75/76, 2002. 69-84 pp. Accessed February 19, 2020. www.jstor.org/stable/29785770.
3. Ishaq Tijani. Male Domination, Female Revolt. Race, Class, and Gender in Kuwaiti Women's Fiction. Leiden-Boston: Brill, 2009. – P. 180.
4. الشطي، سليمان. مدخل: القصة القصيرة في الكويت. – الكويت: مكتبة العروبة للنشر والتوزيع، 1993. 184 ص.
5. العلي، فاطمة يوسف. الحراك الاجتماعي في القصة القصيرة في الكويت (دراسة فنية - سسيولوجية). – الكويت: الآفاق، 2013. 181 ص.
6. Norris, H. Barbara Michalak-Pikulska: The contemporary Kuwaiti short story in peacetime and war, 1929–1995. 192 pp. Krakow: Enigma Press, 1998. Bulletin of the School of Oriental and African Studies, 62(1) 1999, 206-207 pp. doi:10.1017/S0041977X00018450
7. Al-Sanousi, Haifa M. A. The Kuwaiti short story: 1947-1985: an analytical study of its social and political aspects. PhD thesis, University of Glasgow, 1995. 213 p.
8. العثمان، ليلي. أنفض عن الغبار. سيرة حياة الكاتبة. – القاهرة: دار العين للنشر، 2017. 242 ص.

ОСОБЛИВОСТІ ПОХОДЖЕННЯ ІРАНЬСЬКИХ ПРИЗВИЩ

Сусленко Анастасія Миколаївна, студентка 4 курсу факультету іноземної філології

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: викладач кафедри східних мов О.С. Завгородня

Прізвища відносяться до наймолодшого типу іменування особи в Ірані. Початок загальної паспортизації населення і реєстрації прізвищ відноситься до середини 20-х років XX століття. Введення фамільних імен йшло в руслі широких соціально-політичних реформ, здійснених в країні за десять — п'ятнадцять років, які мали на меті посилення центральної влади, європеїзацію країни. У 1925 році іранський меджліс ухвалив закон про реєстрацію актів цивільного стану. Закон свідчив: “Кожна людина повинна вибрати собі тільки йому належне ім'я. Цим ім'ям, що називається сімейним ім'ям, повинні іменуватися: його дружина, його діти і онуки чоловічої і жіночої статі. На підставі вище сказаного, іменування кожної особи повинне включати сімейне ім'я і особисте ім'я. Наприклад: Jraj - e Kāvos, де Jraj є особистим, а Kāvos — сімейним ім'ям” (3).

Введення паспортів і прізвищ на перших етапах проходило з певними труднощами. Населення, особливо в селах, не розуміло необхідність такого нововведення і частенько просто ігнорувало його. Чиновники з місцевих відділів РАГСів могли дати тим, хто ухилився від офіційної реєстрації, будь-які фамільні імена. У 1928 році закон про введення і реєстрацію прізвищ був ухвалений повторно, і до кінця 30-х років XX століття паспортизація населення в цілому була завершена.

Отже, прізвище як успадковане офіційне іменування, що вказує на приналежність людини до певної сім'ї, з'явилося в Ірані відносно нещодавно (2). Проте, іменування по приналежності до того або іншого роду або сімейства були відомі в Ірані з прадавніх часів. Після завоювання Ірану арабами й ісламізації країни (з середини VII століття) перси запозичили арабську антропонімічну систему, яка включала вісім типів особистого іменування, у тому числі (1):

1. Ім'я особисте, що давалося при народженні (ism 'alam);
2. Kunyah (кунья) — іменування по іменах дітей з компонентами abu “батько” або umm “мати”;
3. Nasab (насаб) — генеалогічне іменування по батькові або предкам (патронім) з компонентами ibn/bin “син” або bint “дочка”;
4. Laghab (лакаб) — прізвисько або титул, в основному почесні;
5. Nisbah (нісба) — іменування за місцем народження, походженню або етнічній ознаці.

Серед зороастрійських священнослужителів і учених, що носили, як правило, імена іранського походження, також використовувався насаб. Наприклад: Parastār ben Xoršid, Soruš ben Keyvān ben Kāmār — XVI - XVII ст.; Soltān Baxt Āqā bent Amir Xosrou Šāh — XIV ст. (3).

Дослідники в області іраністики відмічають, що перська антропонімія протягом тисячоліть постійно відтворювала одні й ті ж типи особистих імен з аналогічною морфологічною і смисловою структурою. З глибокої старовини в Ірані існували імена з простою основою, імена, утворені суфіксацією, імена двоскладові, імена-словосполучення; імена, присвячені релігійній тематиці (теофорні), імена, дані по назвах звірів і птахів (зоофорні), по назві племен (етнофорні), імена, утворені від термінів спорідненості, імена за позначенням кольору і так далі (3). Усі зазначені типи особистих імен збереглися і функціонують в сучасній перській мові. В різних аспектах перські фамільні імена багато в чому повторюють будову і внутрішню форму особистих імен, існує зв'язок прізвищ з тими типами іменувань особи, які упродовж багатьох століть використовувалися в Ірані до введення прізвищ.

В перській мові у словотворі перських прізвищ використовуються, з різною продуктивністю, усі частини мови. Прості перські прізвища, тобто фамільні імена, основу яких утворюють нерозкладні на морфеми слова, складаються з основ, що відносяться до різних лексико-граматичних класів. Згідно класифікації А.А.Кузьміною (3), найбільш активну роль в утворенні прізвищ відіграють іменники і прикметники (у тому числі етноніми, особисті імена, топоніми, астроніми). Менш численні групи іранських прізвищ складають прізвища, в основі яких основи теперішнього та минулого часу дієслів, а також займенники, прислівники, вставні слова, прийменники, сполучники, вигуки, числівники.

За походженням, найчисленнішу групу складають, прізвища арабського походження, утворені за допомогою: прикметників (Rafī' "високий", Malih "витончений", Nafis "коштовний", Najib "знайтий"); прикметників найвищого ступеню (As'ad "найщасливіший", Arfa' "найвищий, найважливіший"); дієприкметників I-X пород, дійсного і пасивного стану, що мають значення імені діяча, або рідше - абстрактних іменників (Dāi "проповідник", Nādi "глашатай", Šāfe' "заступник", Fāzel "вчений", Qāed "вождь", Rāheb "монах", Kāteb "писар", Mosāfer "мандрівник").

В основі прізвищ іранського походження іменники, що позначають абстрактні поняття: Āzmun "випробування", Panāh "заступництво", Pādāš "винагорода", Darmān "лікування", Bedrud "розставання", Navid "гарна новина"; імена діяча (Timsār "його величність", Pezeshk "лікар", Dehqān "селянин", Chupān "пастух", Shāh "шах", Nāxodā "капітан судна", Malvān "матрос", Pishvā "вождь").

Прізвища французького походження утворені від іменників, що позначають імена абстрактні і конкретні, імена діяча: Elekrisite "електрика", Ekonomi "економія", Reform "реформа", Komprāni "компанія", Bānk "банк", Maqāze "магазин", Kāndidā "кандидат", Šārmān "чарівний", Senā "сенат".

Прізвища тюрксько-монгольського походження утворені від імен, що увійшли в перську мову в результаті багатовікових контактів з тюркськими і монгольськими племенами: Āqā «пан», Atābak «атабек», Beyk «бек, голова племені», Xāqān «хакан» - титул монгольських і турецьких правителів, «господар», Ojāq «вогнище», Yārāq «зброя», Yāsā «фірман», «покарання», Bātmānqelij «велика шабля», «великий меч», Šamxāl «мушкет».

Таким чином, прості іранські прізвища утворено переважно від іменників і прикметників перського, арабського, французького та тюрксько-монгольського походження, які з'являлися в перській мові у різні історичні часи, частина з яких - застарілі слова, що вийшли з ужитку. В кількісному відношенні імена арабського походження — як іменники, прикметники, так і (у меншій мірі) власні імена — зберігають кількісну перевагу.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арабське ім'я // Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Арабське_ім%27я
2. Иранские имена // Режим доступу: <https://sajjadi.livejournal.com/171483.html>
3. Кузьмина А.А. Персидские фамилии (на материале 2-й половины XX века) // Проблемы общей и востоковедной лингвистики 2013. Два выдающихся востоковеда: К 90-летию со дня рождения И.Ф. Вардуля и Ю.А. Рубинчика. Труды научной конференции / Институт востоковедения РАН. — М.: ИВ РАН, 2014. — С. 107-155.

ПРОБЛЕМАТИКА ВИКОРИСТАННЯ НАГОЛОСУ МОРИ ТА СКЛАДУ В СУЧАСНІЙ ЯПОНСЬКІЙ МОВІ

*Фотеску Ігор Валерійович, студент 3 курсу факультету іноземної філології
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди*

В статті розглянуто поняття між морою складом та наголосом, та фонетичний зв'язок між ними. Наочні приклади різниці між цими поняттями, та проблематика їх дослідження. Актуальність цієї статті досягається шляхом розглядання цих трьох явищ системно, ніж різнобічно.

Мета: Поставити зв'язок між цими такими поняттями як: мора склад та наголос. Виокремити ці поняття як самостійні, такі що мають власну характеристику, та не є частиною одне одного.

1. Проблематика використання в японській мові тонового наголосу, використання мори та складу в японській мові не може бути досліджені різнобічно, тому такі явища повинні бути розглянутими системно.

2. В японській мові водночас присутні і склад, і мора, основною відмінністю яких є те, що мора являє собою фонологічну одиницю в той час як склад виконує фонетичну роль. Так наприклад, аналізуючи Кон, можна виокремити 1 склад(КОН) та 2 мори (КО – Н). Позаяк в цьому випадку морами будуть вважатися звуки КО та НГ відповідно, так як ці звуки виступатимуть мінімальними одиницями, що мають категоріальну/просодичну (акцентну) характеристику (6)

3. Існують різні точки зору на співвідношення мори та складу, а також є різні погляди на подовжені голосні; деякі вчені розрізняють мору і склад (Хатторі С., Н.А Сиромятніков,), а інші (Арісака. Х, К. Харухіко) ототожнюють мору і склад (1). Таким чином межа між морою та складом досі не є чітко окресленою.

4. В японській мові присутній тоновий наголос, який також називають музичним. Він визначається висотою звуку у слові. Наголос, одиницею якого є мора, вказує на високу або низьку тональність тієї чи іншої мори. висхідна тонізація, спадна, висхідна-спадна. Оскільки японська мова має багато омонімів, тоновий наголос є одним із засобів їх розрізнення (4) і наприклад слова «куМО» та «Кумо», будуть перекладатись як «Павук» та «Хмара» відповідно. Саме завдяки такого роду наголосу в японській мові існує ритмічна поезія Хайку й Танка, що спирається на ритмічність самої мори та рівень необхідної інтонації.

5. Мори в традиційному японознавстві характеризуються як абстрактні одиниці, які відіграють ключову роль в японській фонології (3) то саме наголос сприяє відокремленню мори як окремої одиниці. В останньому рядку можна побачити саме таку розрізняючу функцію: зберігаючи віршовий розмір 5-7-5 за допомогою подовжених голосних, та підвищення та пониження наголосу. Тому, в контексті цього хайку:

ka ki ku e ba	柿くへば	Хурма
ka ne ga na ru na ri	鐘が鳴るなり	Дзвін дзвонить
hoo gyuu ji	法隆寺	Храм Хоруджі

Можна судити про те що кількість мор не дорівнює кількості складів, і про те що склад та мора різні та за своєю суттю не є взаємозамінними.

6. Поняття складу. Через те, що в японській мові більшість складів є відкритими, є сенс аналізувати їх саме в такому ключі.З іншого боку, проблематика складу та його класифікація підлягає подальшому розгляду. Оцінюючи склад в японській мові можна знайти істинним твердження Е.Д.Поліванова про звуки в японській мові (2)

7. Системність при вимові в сучасній японській мові досягається шляхом використання такту в мори (拍) та його подальшого інтерполювання на поняття складу (3). Об'єднання при звичайному спілкуванні цих 2 явищ здійснюється за допомогою наголосу, який при швидкій вимові маскує перехід від однієї системи до іншої.

8. Розвиток японської фонетики та її вплив на формування думки в цілому. В сучасному японському суспільстві можна також прослідити як ці на перший погляд незначні речі відіграють значну роль. Так наприклад слова які були запозичені з

англійської мови, дуже швидко асимілюються, та під впливом інших чинників, стають частиною сучасної японської мови.

9. Отже, наразі в японській мові є три тісно пов'язаних системи: мора, склад, наголос. Які на даному етапі розвитку японської мови функціонують взаємопов'язаним чином і позаяк не повинні розглядатися вроздріб, але так чи інакше, ці три явища, не підпорядковуються одне одному, а тому є різними категоріями. Позаяк поняття складу в японській мові – багатовимірне питання, яке потребує подальшого детальнішого вивчення, та розрізнення між різними категоріями складу та їх функціями. На даному етапі дослідження чітко можна прослідити закономірності, які можуть говорити нам про відмінності в таких явищах як мора та склад.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Фельдман Н.И, Японский язык М.: Издательство восточной литературы, 1960. — 94, [2] с. — (Языки зарубежного Востока и Африки)
2. Плетнер О.В, Грамматика японского разговорного языка / О.В. Плетнер и Е.Д. Поливанов. - М. : Ин-т востоковедения, 1930. - XLV, [3], 188, [1] с. - (Труды Московского института востоковедения имени Нариманова).
3. Han Mieko. S. (1994). Acoustic manifestations of mora timing in Japanese. Journal of the acoustic society of America 96(1)73-82
4. McCawley J.D. (1968). What is a tone language? Tone, ed. by V.A. Fromkin, 113-31. New York: Academic press
5. Vance Timothy J. (1987). An introduction to Japanese phonology. Albany: State University of New York Press.
6. 服部 四郎 (1950) «Phoneme, Phone and Compound Phone» 『言語研究』 16 (1960 『言語学の方法』 (岩波書店))

СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ КИТАЙСЬКИХ ТЕКСТІВ ПУБЛІЦИСТИЧНОГО СТИЛЮ

Шапаренко Елліна Едуардівна, аспірантка I курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: к.ф.н., доц. Н.В. Руда

Останнім часом китайська мова набирає оберти серед бажаючих вивчати та користуватися китайською мовою у бізнесі, туризмі, навчанні та праці закордоном. Задля легшого вивчення мови та оволодіння навичками розуміння публіцистичних текстів необхідно проводити аналогії з рідною мовою. У нашому випадку ми зрівнюємо публіцистичні тексти написані китайською та російською мовою. У газетних та журнальних текстах найчастіше відображається сучасна мова, її розвиток, поява нової лексики, скорочень та ін. Саме аналіз журнальних та газетних текстів може стати платформою для покращення методики викладання китайської мови та розвитку навичок перекладу.

Актуальність даного дослідження обумовлена необхідністю детальнішого вивчення стилістичних особливостей з метою визначення спільних та відмінних рис написання публіцистичних текстів.

Метою дослідження є визначення стилістичних особливостей текстів у газетах та журналах

Вивченню функціональних стилів присвячено велика кількість робіт. У монографії «Стилистика современного языка» І.В. Горелов зрівнює стилістичні прийоми у китайській та російській мовах, наводить приклади збігів та відмінностей у написанні текстів публіцистичного характеру. Ця книга виступає як найвидатніша **праця з описання**

сучасної стилістики китайської мови. Одним із нещодавно написаних підручників є виданий у 2017 році «Курс лекцій по стилістике китайского языка» автором якого є О.І. Калінін та Л.А.Радус. У своїй роботі лінгвісти розглядають особливості функціональних стилів китайської мови, історію розвитку китайської стилістики та сучасний стан стилістики як наукової дисципліни.

У ході дослідження було виявлено, що китайський публіцистичний стиль має не тільки відмінності від російського, але й збіги, які характерні для тільки для китайських публіцистичних текстів.

Яркою особливістю китайських публіцистичних текстів є емоційний окрас лексики, яка спрямована на читача, для зрозумілішої передачі відношення журналіста до предмета обговорення чи інформації, яку журналіст хоче передати читачеві. Це пояснюється тим, що предметом публіцистики є суспільство та проблеми життя у суспільстві.

Ще однією особливістю, яка характеризує китайську публіцистику є використання сленгу, скорочень, недовомов та приказок. Найскладніше опанувати та зрозуміти скорочення та приказки, адже при вивченні чи перекладі іноземної мови, зокрема китайської мови, необхідно знати не лише переклад слова, а й історію розвитку країни та мови.

Перелічені прийоми використовуються і в інших функціональних стилях, особливо приказки, але переважне вживання стає загальною прикметою публіцистичного стилю.

Належне вивчення публіцистичного стилю китайської мови відкриває перед лінгвістами простори нової лексики, граматичних конструкцій, закономірностей розвитку мови. Публіцистичний стиль знаходиться у постійному русі, саме тому вивчення цього функціонального стилю може принести ряд змін у стилістику, як наукову дисципліну.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горелов В.И. Стилистика современного китайского языка. –М.: «Просвещение», 1979. – 192с.
2. Калинин О.И., Радус Л.А. Курс лекций по стилістике китайского языка. – Учебное пособие. – М.: ВКН, 2017. – 244 с.

ВІДМІННОСТІ МІЖ ЯПОНСЬКИМ І УКРАЇНСЬКИМ ДІЛОВИМ ЛІСТУВАННЯМ

Юрченко Маргарита Едуардівна, студентка 5 курсу факультету іноземної філології

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: викладач кафедри східних мов Ю.Г. Локшина

Оскільки японці з особливою увагою ставляться до ведення листування, вміння писати ділові листи японською мовою є дуже важливим для підтримки ділових стосунків з японськими компаніями. Існує декілька посібників з написання японських ділових листів, складених вітчизняних лінгвістами [1; 2]. Проте розходження в правилах оформлення ділових листів українською та японською мовами все ще недостатньо досліджені.

Метою дослідження є визначення основних відмінностей у складанні ділових листів в японській і українській мовах. Мета обумовлює вирішення таких завдань: 1) аналіз правил листування та написання ділових листів японською мовою; 2) визначення основних відмінностей японського ділового листування від українського.

Перш за все розглянемо поняття ділового листа. Діловий лист – це узагальнена назва різних за змістом документів для зв'язку і передачі інформації між адресатами в діловій практиці організацій [3, с 3]. Серед японських ділових листів виділяють три види: ділові листи від імені фірми (для укладання ділових стосунків), ввічливі листи від імені фірми (офіційні вітання з різних приводів) та ділові листи всередині фірми [1].

Японські ділові листи, так само як і українські, мають чітку структуру. В правому куті листа пишеться вихідний номер документа, дата, назва організації, якій адресовано лист. Якщо в цій організації лист призначений для конкретної особи, зазвичай керівнику, його посаду та ім'я з ввічливим суфіксом пишуть під назвою організації. Ще на строку нижче але справа пишуть повну назву організації-відправника, посаду та ім'я людини, яка написала листа або керівника цієї організації. Заголовок 件名 пишеться крупніше і розташовується посередині листа з рівним відступом від країв. Вступне слово відділяється від тексту одним або двома пробілами: 拝啓 – загальне «шановний», 謹啓 – більш офіційне «шановний», 拝復 – «у відповідь на ваш лист». З наступної строки пишеться сезонне привітання. 時下ますます – це вітання, яке використовується незалежно від сезону. У ділових листах слова вдячності важливіші ніж сезонні вітання. В залежності від змісту і місця на папері їх ставлять одразу після вступного слова, наприклад 拝啓 平素は格別の... – «шановні панове, ми дуже вам вдячні за...». Перехід до основної частини листа починається зі слів さて – «тепер/отже» або ところで – «до речі». В головній частині ділових листів є правилом спочатку коротко викласти суть листа, а потім вдаватись до подробиць. В кінці пишуть прохання про подальшу прихильність, яке може виглядати наступним чином 今後とも格別のご支援ご愛顧を賜りますよう – «ми сподіваємось на вашу постійну підтримку». Далі йдуть вибачення за лист та заключне слово, яке пишеться в кінці строки, відступивши декілька пробілів від останньої крапки або на одну строку нижче останнього речення по правому краю листа: 敬具 – «з повагою», 謹言, 草々 – «широ ваш». В кінці листа наводиться повна адреса організації, що відправила листа з усіма контактними телефонами, іменами відповідальних осіб, факсом, електронною адресою. Ці данні розташовують або по центру, або ближче до правого краю листа [2]. Варто зазначити, що наведені приклади кліше не мають еквівалентів в українській мові, тому їх переклад є наближеним.

В звичному нам діловому листі, як в жанрі офіційно-ділового стилю, мають реалізовуватися такі загальні особливості цього стилю, як стислість і нейтральність викладу. Важливими вимогами до тексту документів є також достовірність, повнота, точність, переконливість. Стислість документа забезпечується відсутністю у ньому зайвої інформації, зайвих слів тощо. Нейтральність викладу є нормою ділового етикету і означає, що мовні засоби, використані у документі, не повинні вказувати на почуття та емоції автора [4, с 5]. Зі свого боку, в японському діловому листі вираз поваги до ділового партнера є необхідним для успішної комунікації, а формули люб'язності дозволяють встановити з ним тісніший контакт [5].

Якщо в українській кореспонденції вступна частина тексту призначена для конкретизації суті питання, то в японській найбільш важлива інформація завжди знаходиться в кінці. У системі звертань в японських листах яскраво виражено протиставлення «своє-чуже». Наприклад, 当社 – «наша фірма», 御社 – «ваша фірма» [2].

Таким чином, ми розглянули основні правила ведення ділового листування японською мовою та визначили їх відмінності від українського. Діловий стиль є одним з найбільш складних аспектів японської мови в плані його вивчення і практичного застосування. Структура японських листів є дуже для нас незвичною, в них є обов'язковим використання ввічливих структур та кліше, які не мають дослівного перекладу на українську мову. Подібні вирази служать для створення і підтримки гармонійних відносин з адресатом, що нетипово для звичної нам кореспонденції.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Быкова С. А. Японский язык: Пособие по переводу документации / С.А. Быкова, Ямада Мидори. – М.: ИД «Муравей-Гайд», 2001. – 138 с.
2. Фролова Е.Л. Японский язык: Эпистолярный стиль / Е.Л. Фролова. – М.: «Восток-Запад», 2005. – 247 с.
3. Методичні рекомендації зі складання ділових листів. – Київ, 2018. – 14 с.

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ СХІДНИХ МОВ

АНАЛІТИЧНЕ ЧИТАННЯ ЯК ОДИН З ЗАСОБІВ ФОРМУВАННЯ КИТАЙСЬКОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ

Руда Наталія Вікторівна, к.ф.н., доц., завідувач кафедри східних мов
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

В умовах посилення міжнародного спілкування у всіх сферах зростає роль вивчення іноземних мов, зокрема китайської мови, яка впевнено укріплює свої позиції на міжнародній арені. При вивченні китайської мови відзначається посилення країнознавчого та соціокультурного напрямку, завдяки чому студенти поглиблюються у діалог культур та розуміння особливостей країни, мову якої вони вивчають. За думкою І.І.Ігнатенко, «читання аутентичних джерел є головним засобом отримання нових знань про світ та мову через самостійне навчання, укріплення міжпредметних зв'язків, формування духовно багатой особистості» [2; 105]. Крім того, «робота з художніми творами здійснює емоційний вплив завдяки їх фабульності та своєрідності композиційного ладу, а фонові країнознавчі знання... лягають в основу особистісного потенціалу студента [1; 19].

Аналітичне читання являє собою аналітичну діяльність, методичним засобом якої є вилучення імпліцитної та експліцитної інформації, яка міститься у іншомовному тексті [3; 148]. З огляду на особливості цієї навчальної дисципліни досить логічним є її впровадження у навчальний процес на старших курсах, тому що вона дуже тісно пов'язана та базується на таких предметах, як «Практика китайського мовлення», «Лексикологія китайської мови», «Стилістика китайської мови», «Теоретична граматики китайської мови», «Країнознавство Китаю». Ці предмети входять до обов'язкового циклу підготовки студентів, вивчаючих китайську мову як спеціальність.

Оскільки цільовою аудиторією дисципліни «Аналітичне читання» є студенти з рівнем володіння китайською мовою не нижче середнього, тому метою цього курсу можемо визначити надати студентам поглибленого уявлення про основи стилістичної організації тексту, типи стилістичних прийомів та засоби виразності, співвіднесеність усіх мовних рівнів для актуалізації основної ідеї твору та рівні його потенційної інтерпретації, а також сприяння активному вживанню вербальних засобів виразності та стилістичних прийомів з урахуванням функціональних особливостей сучасної китайської мови.

Згідно з метою дисципліни «Аналітичне читання» можемо визначити її основні завдання, які, на нашу думку, полягають у розподілі відповідних мовних рівнів щодо їхньої стилістичної маркованості на фонетичний, морфологічний, синтаксичний, лексичний та семантичний; встановленні відповідних стилістичних прийомів на кожному рівні; детальному розгляді кожної групи стилістичних засобів щодо їх ролі у вираженні основної ідеї, авторської позиції, висунення базових ключових понять аналізованих контекстів; розкритті взаємодії стилістичних засобів усіх рівнів для формування читацького сприйняття та основної ідеї автора.

Таким чином бачимо, що ця дисципліна поглиблює та розширює китайськомовні компетентності студентів, що вивчають китайську як спеціальність. У рамках дисципліни перед студентами постає задача опанувати лексичний матеріал із тематики, окресленої навчальною програмою.

Викладач має право вимагати від студентів вміння виконувати наступні завдання:

- визначати у контекстах стилістичні прийоми різних рівнів та типів; встановлювати співвідношення мовних рівнів та засобів стилістичної виразності для кожного контексту;
- визначати функціональне навантаження кожного прийому зокрема та групи прийомів;
- аналізувати мотиви, ідеї та імплікації контекстів відносно тих стилістичних прийомів, що визначають їхнє призначення;
- розкривати лексичний, стилістичний, граматичний потенціал кожного елемента контексту залежно від їхнього навантаження;
- вживати засоби виразності, стилістичні прийоми в межах функціональних комунікативних ситуацій та відповідних регістрів з відображенням жанрових характеристик китайсько-мовного дискурсу.

Для досягнення мети дисципліни доцільним буде обрання саме практичних занять як основну форму аудиторної роботи. Вони дозволяють краще формувати у студентів необхідні компетенції для аналізу літературних текстів. У навчальному процесі рекомендовано пропонувати оригінальні китайськомовні художні тексти, у яких можна простежити функціонально-стильові особливості китайської мови. Вправи до текстів мають за мету досягти у студентів високої культури читання, формування сприйняття китайськомовного тексту в всьому різноманітті його тематичного, ідейного та емоційного багатства.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гальскова Н.Д. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика: Учебное пособие / Н.Д. Гальскова, Н.И. Гез. - М.: Академия, 2005.
2. Игнатенко И.И. Методические приемы обучению аналитическому чтению студентов магистратуры // Преподаватель XX век. Наука, образование, культура. – 2006. – №1.
3. Мирошниченко С.А. Аналитическое чтение как средство формирования аналитической и интерпретационной компетенций у студентов языкового вуза. Ярославский педагогический вестник.– 2015.– № 2. – Том II. (Психолого-педагогические науки).

КЕЙС-МЕТОД (CASE STUDY)

ЯК ФОРМА ІНТЕРАКТИВНОГО НАВЧАННЯ АРАБСЬКОЇ МОВИ

*Ахмад Олена Рудольфівна, старший вчитель-методист арабської мови,
Київська гімназія східних мов №1*

Оновлення національної системи освіти України, сучасні тенденції світової інтеграції зводять проблему розвитку особистості в ранг пріоритетних завдань. Тому велике значення набуває впровадження інтерактивних методів навчання арабської мови у педагогічну систему, яке є ефективнішим засобом в опануванні сучасних технологій, підвищенні ефективності навчання і якості знань, формуванні життєвої і професійної компетентності сучасної молоді вивчення іноземних мов.

У Київській гімназії східних мов №1 учні 1-11-х класів навчаються арабської мови за авторськими навчальними підручниками. В освітньому процесі застосовуються сучасні педагогічні технології іншомовної освіти. Значне місце у навчанні арабської мови старшокласників відводимо навчанню за кейс-методом. Кейс-технологія у навчанні арабської мови — це загальна назва технологій навчання, що представляють собою методи аналізу. Суть технології полягає у використанні конкретних випадків (ситуацій, історій, тексти яких називаються "кейсом") для спільного аналізу, обговорення або вироблення рішень учнями з певного розділу навчання арабської мови. З методичної точки зору кейс — це спеціально підготовлений навчальний матеріал, що "містить

структурований опис ситуацій, що запозичені з реальної практики". Кейси (ситуаційні справи) мають чітко визначений характер і мету [1].

Проблема впровадження кейс-методу зорієнтована на процес організації самостійної групової діяльності учнів, під час якої вони набувають комунікативних умінь. Як правило, вони пов'язані з проблемою чи ситуацією, яка існувала чи й зараз існує. При цьому проблема чи ситуація або вже мали якесь попереднє рішення, або їх вирішення є необхідним, а тому потребують аналізу. Кейс — це моделювання життєвої ситуації, яка пов'язана з особливістю культури та традицій арабських країн. Як правило, кейси не мають єдиного рішення. Учень завжди може придумати свій неповторний варіант рішення [2].

Використання кейс-методу при вивченні арабської мови залежить від типу конкретної ситуації, а саме виділяють: кейс-потреби, кейс-вибір, кризовий кейс, конфліктний кейс, кейс-боротьба, інноваційний кейс. Інцидент (від латів. *інцидентс*) — випадок, зіткнення. Метод інциденту полягає в тому, що учень повинен сам відшукати потрібну інформацію для ухвалення рішення з даної проблеми.

Наприклад, завдання може бути сформульоване таким чином: "Використання Інтернету — плюси та мінуси", "Соціальні мережі — плюси та мінуси".

Метод розбору ділової кореспонденції передбачає здобуття кейса з детальним описом ситуації: пакет документів, що допомагають знайти вихід із складного положення. При роботі з такою технологією аналізу ситуацій учні отримують від вчителя папки з однаковим набором документів, що відносяться до певної історичної події, конкретної ситуації, діяльності певної фірми — залежно від теми і предмету. Наприклад, кейс - тема: «Київська гімназія східних мов №1» «مدرسة اللغات لشرقية». Мета: засвоєння та систематизація знань про історію, дружні зв'язки, традиції у КГСМ1, розвиток творчої особистості, формування особистої відповідальності за результат. Опис ситуації: Необхідно підготувати презентацію для гостей з арабських країн.

Питання кейсу: Які способи вирішення проблеми ви можете запропонувати? Які дії необхідно виконати, щоб приготувати презентацію? Де можна взяти необхідну інформацію для презентації? Які ключові слова необхідні для пошуку інформації?

Ігрове проектування — процес створення або вдосконалення об'єктів. Для роботи за цією технологією учасників заняття можна розбити на групи, кожна з яких розроблятиме свій проект. Ігрове проектування може включати проекти різного типу: дослідницький, пошуковий, творчий, прогностичний, аналітичний. Наприклад, кейс- тема: «Туристична карта Києва».

Рольова гра — спосіб розширити досвід учасників аналізу, пред'являючи їм несподівану ситуацію, в якій пропонується прийняти позицію (роль) учасників і потім виробити спосіб, який дозволить привести цю ситуацію до гідного завершення. При "розігруванні ситуацій в ролях" учасники виконують роль так, як самі вважають потрібними, самостійно визначаючи стратегію поведінки, сценарій, плануючи результат [3]. Основне завдання — проявити творчі здібності до рішення несподівано виникаючих актуальних проблем. Наведемо приклад такого завдання з підручника арабської мови для 11-го класу: «Уяви, ситуацію віртуальної зустрічі представників України, Арабської Республіки Ліван, Об'єднаних Арабських Еміратів, Королівства Саудівської Аравії за тематикою, «نظام الحكم» («Державний устрій»). Позиції представників різних суспільних систем сприяють розвитку критичного мислення, забезпечують здатність учнів усвідомлювати та відстоювати особисту позицію з питань патріотизму, становлення й утвердження України як правової, демократичної держави, готовності відстоювати незалежність Вітчизни.

Дискусія — обмін думками з якого-небудь питання відповідно до більш-менш певних правил процедури. До інтенсивних технологій вивчення відносяться групові і міжгрупові дискусії. Наприклад, кейс-тема: «Проблеми великих міст». Мета: систематизація знань про великі міста Токіо, Нью-Йорк, Париж, Київ, а також

вдосконалення вмінь працювати з текстом арабською мовою, формувати навички вибору інформації та формування думки з поданої інформації. Опис ситуації: Які проблеми є у великих містах? Які спільні проблеми великих міст? Пошук шляхів вирішення проблем великих міст.

Відаємо перевагу методу ситуаційного аналізу, що дозволяє глибоко і детально досліджувати проблему, тобто аналіз конкретних ситуацій — глибоке дослідження реальної або імітованої ситуації [4]. Наприклад, кейс-тема: «Міст дружби Україна-Кувейт». Учні отримують інформацію, їм необхідно розробити питання до скайп-мосту з учнями арабської школи у Кувейті. Або учні отримують низку питань, на які їм необхідно знайти відповіді для розуміння суті проблеми. Кейс передбачає як індивідуальну роботу над пакетом завдань, так і колективну, що розвиває вміння сприймати думку інших людей і вміння працювати в команді.

Спільними зусиллями учнів аналізується ситуація, приймається практичне рішення, закінчення процесу — оцінка запропонованих алгоритмів, вибір кращого з них в контексті поставленої проблеми. Можуть бути також запропоновані для аналізу вже реалізовані кроки. У такому разі головним завданням буде визначити (шляхом аналізу) їх доцільність [5].

Робота над кейсом при вивченні арабської мови передбачає:

- - розбір конкретної ситуації з певного сценарію, який включає самостійну роботу;
- - «мозковий штурм» в мережах малої групи;
- - публічний виступ із представленням та захистом запропонованого рішення;
- - контрольне опитування учасників на предмет знання фактів кейсу, що розбирається.

Цілком ймовірно найближчими роками ситуативна методика у вивченні арабської мови стане домінуючою. Але вже в наш час в її розвитку спостерігається поєднання накопиченого міжнародного досвіду з національною методичною специфікою.

Цінність кейс-технології при навчанні арабської мови як предмету полягає в тому, що вона одночасно відображає не тільки практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, який необхідно засвоїти при вирішенні конкретної проблеми, а також вдало пов'язує навчальну, аналітичну і виховну діяльність, що безумовно є дієвим і ефективним в реалізації вимог Державного стандарту базової та середньої освіти.

ПЕРЕЛІК ВИКОРАСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Михайлова Э. А. Кейс и кейс-метод. — М.: Центр Марк. исслед. и менеджд., 1999. - 190 с.
2. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика / Упор. О. Сидоренко, В. Чуба. — К.: Центр інновацій та розвитку, 2001. - 315 с.
3. Ситуаційна методика навчання: теорія і практика/ Упор. О. Сидоренко, В. Чуба. — К.: Центр інновацій та розвитку, 2013.-290 с.
4. Сурмін Ю. П. Метод аналізу ситуацій (Case study) та його навчальні можливості. Глобалізація і Болонський процес: проблеми і технології: Кол. моногр. — К.: МАУП, 2005.
5. Спеціальний сайт, присвячений методиці ситуативного навчання з використанням кейсів, заснований американською корпорацією «Прожект Хармоні Інк» та українською організацією «Центр інновацій та розвитку» - Режим доступу: <http://www.casemethod.ru/>

ВИКОРИСТАННЯ ГАДЖЕТІВ ТА ДОСЯГНЕНЬ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ ІВРИТУ

*Компанієць Олександра Вікторівна, старший викладач кафедри східних мов,
Баличева Валерія Михайлівна, викладач кафедри східних мов
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди*

У сучасному світі все більше електронних пристроїв та програмного забезпечення до них мають не скільки розважальне, скільки комунікативно-пізнавальне значення. З року у рік зростає кількість користувачів «Whatsapp», «Viber», «Telegram»; зростає частка навчального відео у «Youtube». Розвиток соціальних мереж, таких як «Facebook» або «Twitter», робить можливим спілкування з людьми з інших континентів та країн, носіями інших мов, та іншої культури [1].

Отже інтеграція звичайного смартфона з вивченням іноземних мов, зокрема івриту, може бути не тільки значною інформаційною підтримкою під час занять в аудиторії, а й могутнім засобом мовного самовдосконалення студентів, під час самостійної роботи [2].

Ми пропонуємо розділити всі електронні засоби вивчення івриту на три великі групи.

Першу, складатимуть самі електронні пристрої (гаджети): смартфони, планшети, розумні годинники і т.п. Будь які пристрої, що мають вбудовану функцію вибору мови.

Встановивши мовою інтерфейсу та додатків таких приладів іврит, можна багато чого навчитись, просто використовуючи гаджети за призначенням. Це дасть змогу не тільки покращити граматику, а й добре розширить лексичний запас, технічною термінологією та специфічним сленгом. Не тільки технічним. Наприклад, такі корисні мобільні додатки, як «Онлайн-погода», або «Google maps», легко розширяють словниковий запас користувача лексикою пов'язаною з погодними явищами та географічними назвами.

До другої групи, пропонуємо включити електронні додатки та програми, які було створено, спеціально для вивчення мови, або розвитку певних мовних здібностей та компетенцій.

Найбільш відомим з цієї групи для користувачів, що вивчають мову іврит, є додаток «IRIS». Який представляє собою спеціально розроблений електронний додаток для смартфона, який виконує функції повноцінного словника мови іврит.

Іншим відомим додатком з цієї групи є «Nemo». Позиціонована виробником як онлайн-репетитор з івриту, програма, дозволяє користувачеві не відриваючись від повсякденних справ або під час подорожі, слухати, та запам'ятовувати розмовні теми з різноманітних галузей життєдіяльності людини.

До третьої групи, пропонуємо віднести засоби вивчення мови, для яких електронний гаджет є своєрідним засобом трансляції. Сюди можна віднести всі онлайн додатки, що функціонують в глобальній мережі, і завдяки яким можна підвищувати рівень володіння мовою, у різноманітних галузях. Онлайн перекладачі, на кшталт Google – перекладача, ізраїльські івритомовні серіали, які в мережі «Youtube», часто доповнені російськомовними, або англomовними титрами, онлайн-уроками і т.п.

Слід зазначити, що електронні засоби вивчення мови, незважаючи на їх бурхливий розвиток, все ще не можуть задовольнити потреби у системному вивченні івриту, отже можуть розглядатись лише як засоби допомоги вчителю при підготовці або проведенні занять, або ж як засоби самовдосконалювання та самопізнання для студентів, що вивчають мову.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андреев Д.Я. Вивчення іноземної мови засобами електронних освітніх середовищ. Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент. [електронний ресурс]. – Режим доступу: [file:///D:/Downloads/Mnf_2015_17_21%20\(1\).pdf](file:///D:/Downloads/Mnf_2015_17_21%20(1).pdf)
2. Chang, Cheng-Sian; Chen, Tzung-Shi; Hsu, Wei-Hsiang, "The Study on Integrating WebQuest with Mobile Learning for Environmental Education, " Computers & Education v. 57 no. 1 (August 2011) p. 1228-39.

ДОСЛІДЖЕННЯ МОТИВАЦІЇ СТУДЕНТІВ ДО ВИВЧЕННЯ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ ТА МЕТОДИ ЇЇ ПІДВИЩЕННЯ

Андреева Юлія Віталіївна, викладач кафедри східних мов
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Останнім часом у зв'язку із гуманізацією і демократизацією освіти велика увага приділяється пошуку оптимальних шляхів навчально-виховного процесу, раціональних варіантів змісту навчання. Дослідження мотивації є невід'ємним елементом, необхідним для встановлення ефективних взаємовідносин між викладачем та студентами.

Китайська мова є однією з найбільш затребуваних у наш час, володіти нею – престижно, а вивчати – цікаво. Але на перших етапах освоєння мотивація студентів доволі часто згасає. Це відбувається через недостатню спроможність студента протистояти неспецифічному навантаженню, виконувати великий обсяг різноманітних завдань та встигати освоювати мову у стислі терміни. Викладачі, в свою чергу, зосереджуються на навчальному плані та не помічають, коли студенти починають втрачати інтерес до предмету.

Мотивація відіграє значну роль у процесі вивчення будь-якої іноземної мови. Досвідчений викладач не може стати гарантом успішності студента, якщо він не розуміє взаємозв'язок між мотивацією та її впливом на оволодіння мовними навичками. Ядром мотивації є пристрасть, яка зароджується на основі внутрішніх цілей, інтересів та бажань особистості [1]. Цей імпульс підкріплюється зовнішніми мотивами: схвалення викладачів, батьків, друзів, підвищення позиції у рейтингу студентів; або ж страх покарання, осуду, критики тощо. Тому завдання викладача постає в тому, щоб знайти оптимальні способи підтримки цієї пристрасті, вміти виявляти джерела внутрішньої мотивації та знаходити способи їх поєднання із зовнішніми мотиваційними факторами, які в комплексі породжують у студентів прагнення до успіху у навчанні.

Оскільки студенти мають різні цілі вивчення китайської мови, важливо визначити проблеми та потреби студентів, розробити належні мотиваційні стратегії [2]. Але слід зазначити, що мотивація – це мінливий фактор, який важко постійно утримувати на високому рівні. Розробляючи мовний курс, викладачі повинні враховувати, що кожен студент має різні інтереси та очікування від цього курсу [3].

Дослідивши роботи сучасних фахівців з педагогіки, психології та лінгвістики, можна виокремити основні умови, необхідні для формування та підтримання стійкої мотивації до вивчення китайської мови:

- усвідомлення і прийняття студентом соціальної необхідності вивчення іноземної мови;
- формування у студентів особистісних потреб до вивчення китайської мови;
- створення викладачем оптимальних умов для засвоєння нових мовленнєвих навичок усіма студентами групи;
- формування сприятливого психологічного клімату на заняттях;
- позитивне ставлення викладача до своєї роботи, його професійна компетентність та вміння активізувати пізнавальний інтерес студентів.

Для створення та закріплення позитивної мотивації у студентів доцільно поєднувати традиційні підходи із вже доведеною ефективністю з інноваційними практико-орієнтованими підходами, які дають змогу адаптувати студентів до складного процесу вивчення іноземної мови з принципово відмінним видом писемності, граматичної будови, фонетичної системи [4].

По-перше, це зміна мотивів навчальної діяльності [5]. Засвоєння великого обсягу знань відбувається набагато легше, коли студент має певну ідею, вирішує цікаву та значущу для нього проблему, що сприяє розвитку навчально-професійної мотивації, спрямовуючи діяльність на майбутню практику. Наприклад, це бажання поїхати на навчання до Китаю, здобуття престижної професії, особистий інтерес до вивчення

китайської культури. Завдання викладача постає в тому, щоб допомогти студенту знайти цю ідею, надати можливість обирати власні методи та шляхи вирішення навчальних завдань.

По-друге, це використання сучасних особистісно орієнтованих, інтерактивних та інформаційно-комунікативних технологій навчання (ігри, тренінги, проекти, вебінари тощо), завдяки яким джерелом інформації стають самі студенти, а поставлені норми і вимоги студенти сприймають як власний вибір [5]. Доречно залучати до навчально-виховного процесу носіїв китайської мови, експертів з викладання, використовувати аутентичні інформаційні ресурси. Така діяльність сприяє встановленню суб'єкт-суб'єктної взаємодії викладача і студентів, студентів між собою на основі активізації процесів емпатії, рефлексії, відчуття спільної діяльності.

Ефективним мотиваційним стимулом є залучення студентів до науково-дослідної роботи [6]. В межах університету це: участь в роботі наукових конференцій зі сходознавства; участь в конкурсах на отримання грантів; участь в олімпіадах з китайської мови; виконання індивідуальних завдань, проектів з певної проблеми під керівництвом викладача; створення публікацій тощо. Заохочення студентів до такого роду самостійної роботи стимулює актуалізацію набутих під час аудиторних занять знань, умінь і навичок, сприяє маніфестації самодисципліни, самосвідомості та відповідальності.

Іншим методом підвищення мотивації є залучення студентів до позааудиторної роботи та заходів, які проводяться в університеті у позанавчальний час. Це різноманітні тематичні концерти та свята, майстер-класи з каліграфії та інших традиційних мистецтв, розмовні клуби із носіями мови, сумісний перегляд аутентичних фільмів із подальшим обговоренням тощо. Такі заходи не тільки надають знання та новий практичний досвід, а й сприяють активізації емоційної сфери особистості, тим самим створюючи певну модель сприйняття китайської мови та культури.

Не менш значущим є надання переваги комунікативним творчим завданням [6; 7]. Моделювання реальних життєвих ситуацій уможливорює використання мови як засобу, а не мети реального спілкування. Для цього необхідно здійснювати підбір аутентичних текстів, враховуючи специфіку майбутньої професійної діяльності студентів та актуальні теми сьогодення, і тим самим сприяти розвитку соціокультурної компетенції, спрямованої на формування готовності особистості до інтеграції в культурний простір, розвиток комунікативної культури, здатності до міжособистісної взаємодії у різних сферах спілкування.

Отже, мотивація визначає продуктивність навчальної діяльності і є її органічною складовою. Наближення мовної діяльності на заняттях до реальної комунікації дає можливість використовувати мову як засіб спілкування, підвищує інтерес студентів до навчання і до мови, яку вони вивчають. Оптимізація професійної підготовки вимагає стимулювання мотиваційної сфери студентів, актуалізації стійких потреб у пізнанні, самоорганізації та самоактуалізації, а також відповідної методики навчання, що забезпечить підвищення ефективності навчального процесу.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Психологічний словник / [авт.-уклад.: В.В. Синявський, О.П. Сергєєнкова; за ред. Н.А. Побірченко]. – К.: Наук. світ, 2007. – 274 с.
2. Кремнёв Е.В. Еще раз о методологии подхода к составлению новых учебно-методических комплексов по обучению китайскому языку / Е. В. Кремнёв // *Magister Dixit*. – 2013. – № 1 (13). – С. 232-235.
3. Завертайло К.А. Дослідження мотивації вивчення китайської мови українськими студентами та швидкість їх адаптації в новому мовному середовищі. Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»: збірник наукових праць / укладачі: І.В. Ковальчук, Л.М. Коцюк, С.В. Новоселецька. – Острог:

- Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2015. – Вип. 55. – С. 93-95.
4. Кокун О.М. Психологія професійного становлення сучасного фахівця: Монографія. – Київ: ДП «Інформ.-аналіт. агенство», 2012. – 200 с.
 5. Грабовська Т.В. Формування позитивної мотивації діяльності особистості / Т.В. Грабовська, О.П. Киричук // Рідна школа. – Київ, 2002. – № 4. – С.12-14.
 6. Волкова Н.П., Засоби стимулювання та мотивації творчої діяльності студентів / Н.П. Волкова // Вісник університету ім. Альфреда Нобеля. Серія «педагогіка і психологія». Педагогічні науки, 2017. – № 1 (13). – С. 161-169.
 7. Попова О.В. Професійно-мовленнєва підготовка майбутніх перекладачів китайської мови в умовах університетської педагогічної освіти. Монографія. – Одеса: Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К.Д. Ушинського, ВОІ СОІУ «Атлант», 2016. – 645 с.

ПЕРЕВАГИ НАВЧАННЯ КИТАЙСЬКОЇ ЛЕКСИКИ У СЕРЕДНІЙ ШКОЛІ ЗА ДОПОМОГОЮ НАОЧНИХ ЗАСОБІВ НАВЧАННЯ

Копилова Ніна Андріївна, вчитель китайської мови

Приватний заклад "Харківська приватна загальноосвітня школа
I-III ступенів "Лествица" Харківської області"

В останні роки, зважаючи на міжнародний економічний розвиток, китайська мова стає предметом зацікавленості керівників закладів середньої освіти, батьків, учнів, що бачать у вивченні китайської мови перспективи для подальшого життя майбутніх випускників. Через це проблема створення і використання ефективних методик викладання китайської мови в школі дуже важлива.

На початковому етапі навчання все більше уваги приділяється використанню наочних засобів, оскільки вони стимулюють пізнавальні інтереси учнів, сприяють кращому засвоєнню знань, пояснюють зв'язок набутих наукових знань з життям тощо.

Слова і фразеологізми китайської мови – це складна і разом з тим дуже рухлива система різноманітних засобів, що існують і розвиваються за своїми власними законами. За кількістю слів китайська мова є одною з найбагатших мов світу [1, с.9].

Центральною ланкою в роботі над засвоєнням лексичного матеріалу є формування лексичних навичок, які визначають лексичну правильність мовлення. Лексичні мовленнєві навички – це навички інтуїтивно-правильного утворення, вживання і розуміння іншомовної лексики на основі мовленнєвих лексичних зв'язків між слухомовленнєвомоторною і графічною формами слова і його значенням, а також зв'язків між словами іноземної мови [3]. Мета навчання лексики полягає в оволодінні учнями навчальним матеріалом для здійснення спілкування і взаємодії в ситуаціях, які моделюються на уроці і які мають бути наближені до умов реальної комунікації.

З огляду на різні пласти лексичного матеріалу та рецептивний чи продуктивний характер відповідного виду діяльності необхідно сформувати у учнів такі види навичок:

- репродуктивні лексичні навички, тобто навички правильного вживання лексичної одиниці активного мінімуму в говорінні та письмі згідно із ситуацією спілкування і метою комунікації, що передбачає оволодіння такими операціями, як виклик лексичної одиниці з довготривалої пам'яті, відтворення лексичної одиниці у потоці мовлення; миттєве сполучення даної одиниці з іншими словами, що створюють фразу за правилами лексичної сполучуваності;
- рецептивні лексичні навички, тобто навички розпізнавання і розуміння лексичних одиниць активного і пасивного мінімумів при читанні та аудіюванні;

- навички обґрунтованої здогадки про значення лексичних одиниць, що відносяться до потенціального словника, при читанні та аудіюванні [4].

Наочність – універсальний засіб навчання, який організує сприйняття і спостереження учнями реальної дійсності; значно впливає на сенсорну сферу учнів, розвиває їхню спостережливість, мислення, уяву; стимулює пізнавальну і творчу активність, допомагає розвитку інтересу до навчання; підвищує якість засвоєння матеріалу і т. д. [2].

В умовах кабінетної системи використовуються різні засоби унаочнення – сюжетні картини, малюнки, таблиці, схеми тощо. Ефективним джерелом знань є відео, в яких відображаються події, явища, процеси в динаміці.

У своїй практиці вчителя китайської мови можуть використовувати наочність у різних цілях, таких як: додатковий засіб запам'ятовування і збереження інформації; стимулювання процесу засвоєння матеріалу; яскравий опорний сигнал, що сприяє розвитку таких здібностей дитини, як зорова та емоційна пам'ять, уява тощо. Дуже важливо використовувати наочні засоби цілеспрямовано, не захаращуючи уроки великою кількістю наочних посібників, бо це заважає учням зосередитися. Головне завдання вчителя – відобразити об'єктивний світ в рамках іншої мови. При відсутності природного іншомовного середовища об'єктивний світ моделюється саме через засоби наочності.

Вибір наочних засобів навчання для уроку тісно пов'язаний з різними видами діяльності вчителя і учнів, тому наочність повинна використовуватися там, де вона коректно моделює елементи діяльності, забезпечує їхню реалізацію в необхідному вигляді. На вибір засобів навчання для уроку будуть впливати і інші чинники: технологічне оснащення навчальних кабінетів, вік учнів, методична підготовленість учителя.

До загальних критеріїв відбору наочних засобів відносяться: якість і естетичне задоволення, інформативність, інтерес для учнів, детальність тощо.

Отже, переваги використання наочних засобів на уроках китайської мови у навчальних закладах середньої освіти полягають в тому, що вони стають наочним відображенням реалій іншомовного середовища та сприяють міцному засвоєнню інформації, стимулюють пізнавальні інтереси учнів, слугують додатковим засобом запам'ятовування матеріалу.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горелов В.И. Лексикология китайского языка. – М: Просвещение, 1984. – 216 с.
2. Психология и педагогика : учебник для бакалавров / П. И. Пидкасистый [и др.] ; отв. ред. П. И. Пидкасистый. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрайт, 2013. – 724 с. –
3. Education UA. Формування лексичних навичок – Режим доступу: <http://www.educationua.net/silovs-1105-1.html>
4. Pedahohicam.net. Формування лексичних навичок англійської мови – Режим доступу: <http://www.pedahohicam.net/nervs-1119-1.html>

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЯПОНСЬКОЇ МОВИ ЯК ДИСЦИПЛІНА ВІЛЬНОГО ВИБОРУ СТУДЕНТІВ

Локишина Юлія Григорівна, викладач японської мови

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Методика викладання японської мови як окрема дисципліна має велике значення при підготовці майбутніх викладачів-сходознавців.

Метою статті є аналіз особливостей методики викладання японської мови як дисципліни вільного вибору студентів.

Завданнями є дослідити особливості сучасної методики викладання японської мови, а також виявити переваги та недоліки викладання цього предмету у якості дисципліни вільного вибору студентів.

Дисципліна «Методика викладання японської мови» викладається у ХНПУ ім. Г.С. Сковороди на рівні навчання магістрів, серед дисциплін вільного вибору студентів «Основи перекладу з/на японську», «Аналітичне читання», «Лінгвокраїнознавство Японії», «Ділова японська мова». Метою викладання вибіркової дисципліни є формування у студентів адекватного уявлення про основні закономірності, сучасні тенденції та актуальні проблеми методики навчання японської мови як іноземної, вироблення вміння ефективно і творчо використовувати теоретичні знання у процесі викладання японської мови.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми після вивчення дисципліни студенти повинні знати актуальні проблеми методики як науки; основні методичні категорії і поняття, найбільш важливі методи, засоби та організаційні форми навчання японської мови; шляхи вирішення різноаспектних методичних завдань в рамках тематики курсу.

У рамках курсу висвітлюються наступні теми:

- методика викладання японської мови як наука (визначення зв'язку методики викладання японської мови з іншими науками, цілі, зміст, принципи та засоби навчання методики викладання японської на сучасному етапі);
- навчання аудіюванню (аудіювання як вид мовленнєвої діяльності, фактори, що визначають успішність аудіювання, труднощі сприйняття на слух японської мови, вправи з аудіювання);
- навчання читанню (читання як вид мовленнєвої діяльності, зміст навчання читанню, принципи навчання читанню японською мовою, види читання, вправи з читання);
- навчання говорінню (говоріння як вид мовленнєвої діяльності, основні види мовних ситуацій, особливості монологічного, діалогічного та полілогічного мовлення в японській мові, вправи для навчання говорінню, використання відео у навчальному процесі);
- навчання їрогліфічному письму та писемному мовленню (навчання техніці письма катаканого, хіраганого та їрогліфами, вправи для навчання техніці письма, навчання писемному мовленню, вправи для навчання писемному мовленню на різних етапах підготовки);
- навчання особливостей лексики та граматики японської мови різних рівнів складності (особливості вживання лексики та граматики на початковому рівні, вміння правильно користуватися словниками, відмінності середнього рівня складності, особливості вищого рівня складності).

При викладанні теоретичної частини курсу використовуються підручники молодого українського науковця-сходознавця Асадчих О. В. [1, 2]. При викладанні практичного аспекту використовуються підручники переважно японських авторів [3, 5, 8]. Зокрема при поясненні особливостей викладання японської мови за допомогою відео використовуються матеріали навчального сайту Erip, що був розроблений за підтримки Японської Фундації [6], а також курс 新日本語の中級 [4].

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 3 кредити ЄКТС 90 годин, з них 10 годин – лекційні, 20 годин – практичні заняття і 60 годин – самостійна робота студентів.

За допомогою курсу студенти дізнаються, що на сучасному етапі відбувається переміщення акценту з процесу викладання на процес залучення студента до більшого рівня самостійного навчання, використання інноваційних технологій, перехід до компетентнісного підходу в організації навчання. Крім того, при викладанні японської мови як іноземної найпоширенішим підходом є поєднання традиційної методики викладання японської мови та елементів комунікативного підходу до викладання

іноземних мов. [1, с. 30]. Японські фахівці радять викладати японську мову без допомоги мови-посередника, а більше спираючись на ситуативне застосування лексики, граматики і мовних кліше, а на етапі, коли первинне засвоєння нового матеріалу відбулось, користатися видами навчальної діяльності, запозиченими з комунікативного підходу до викладання іноземних мов, а саме рольовими іграми, дискусіями, груповою роботою над проектами.

Специфіка викладання японської мови у навчальних закладах України полягає у тому, що студенти, в переважній більшості випадків, починають вивчати мову з нуля. Завдання викладача полягає у тому, щоб в досить стислий термін підготувати висококласного фахівця з рідкісної мови, сформувати вміння і навички на достатньо високому рівні. Крім того, Японія – це країна з дуже самобутньою культурою, національними традиціями, мовним етикетом. Тому, окрім знання мови, викладачі повинні мати певні знання з історії, релігії і літератури.

Серед переваг викладання методики викладання японської мови як дисципліни вільного вибору, головна полягає у виокремленні цієї дисципліни з загального курсу японської мови. Окрім цього дуже добрим є наявність дисципліни лінгвокраїнознавства Японії у варіативному блоці.

Серед недоліків можемо зазначити недостатню кількість годин на практичну роботу на попередньому етапі у рамках курсу «японська мова» на рівні підготовки бакалавра. Тобто на рівні підготовки магістрів студенти отримають необхідну кількість теоретичних і практичних знань з методики викладання японської мови, але, у той же час, вони стикнуться з проблемою нестачі знань саме з японської мови.

Отже, зробімо висновки. Трирічний досвід ХНПУ імені Г.С.Сковороди з викладання методики викладання японської мови як вибіркової дисципліни є досить позитивним, але залишається низка проблем, над вирішенням яких необхідно працювати.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Асадчих О.В., Смовженко Л.Г. Методика формування мовленнєвих компетентностей: теорія та практика. (на матеріалі східних мов): Посібник для студентів вищих навчальних закладів/ О.В. Асадчих, Л.Г. Смовженко. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. – 192 с.
2. Асадчих О.В. Навчання японської мови у вищій школі: інтегрована система формування і розвитку академічної грамотності: Монографія/ О.В. Асадчих. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. – 356 с.
3. Егава Х. Японська мова: гендерний аспект/ Навчальний посібник для читання/ Хіроюкі Егава. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2017. – 140 с.
4. 新日本語の中級 会話ビデオ・DVD// (財) 海外技術者研修協会. – 東京, スリーエーネットワーク, 2004.
5. 初級 日本語 東京外国語大学 凡人社 2003-344 p.
6. DVD で学ぶ日本語エリンが挑戦! にほんごできます。VOL 1, 2, 3 The Japan Foundation 東京 凡人社 2008
7. 中級日本語、東京外国語大学、留学生日本語教育 センター、東京、1999.-161 p.
8. 日本語能力試験対策 日本語チャレンジ N4・5 かんじ、東京、株式会社アスク、2010 –278.

СПЕЦКУРС «ВСТУП ДО СХОДОЗНАВСТВА» В ГІМНАЗІЇ

Подгорний Геннадій Вікторович, вчитель-методист перської мови
Київська гімназія східних мов №1

Системні зміни у національній системі освіти, її інтеграція у світовий культурно-освітній простір передбачають нові підходи до організації загальної середньої освіти, зокрема навчання іноземних мов. Україна як член міжнародної спільноти успішно розвиває дружні відносини з країнами Сходу у політичній, торгово-економічній, науково-технічній, культурно-освітній сферах. У суспільстві зростає попит на знання не тільки англійської, а й східних мов. Процеси глобалізації якісно змінюють комунікативну парадигму, за якої формуються основні особистісні якості та цінності орієнтації людини, полікультурні компетентності особистості.

В умовах всеукраїнського рівня дослідно-експериментальної роботи за темою “Реалізація інноваційної моделі розвитку культурно-мовних та морально-громадянських цінностей учнів” (грудень 2012 року – грудень 2019 року) у Київській гімназії східних мов №1 розроблені нові навчальні програми спеціальних курсів, курсів за вибором для учнів гімназії.

З 1 по 11 клас кожен учень гімназії навчається однієї зі східних мов (китайської, японської, арабської, перської, гінді, турецької, корейської) за програмами, розробленими вчителями іноземних мов гімназії. Крім цього, з 1 по 11 клас гімназисти навчаються англійської мови, як другої іноземної. Це вимагає диференціації навчання гімназистів.

Упровадження курсу «Вступ до сходознавства» до варіативної складової навчального плану загальноосвітнього навчального закладу дає змогу розширити можливості розвитку здібностей учнів на базі використання англійської мови при спілкуванні в діалозі культур.

Особливий акцент у змісті навчальної програми зроблено на поглибленні мовних знань, розвитку комунікативної компетентності особистості, у формуванні та розвитку соціокультурних навичок на основі культурно-мовних цінностей та життєвих реалій в Україні та в країнах Сходу, зв'язку ціннісних орієнтацій особистості і культурно-мовних моделей її поведінки.

Культурно-мовні цінності розглядаємо як систему створених у певній мовленнєвій культурі усталених логіко-психологічних формулювань, висловлювань, способів організації думок, які дають змогу суб'єкту бути успішним у спілкуванні, діяльності, взаєминах з іншими особами [1, С.169].

Спеціальний курс «Вступ до сходознавства» англійською мовою для учнів 10-11 класів ставить за мету: вдосконалення вмінь і навичок за всіма видами мовленнєвої діяльності учнів: читання, письмо, аудіювання, усне мовлення. Український вчений В.Редько розглядає особливості формування іншомовних механізмів спілкування за комунікативного підходу, виокремлює одиниці навчання іншомовного спілкування у контексті комунікативно-орієнтованого підходу, підкреслює роль застосування інтегральних технологій навчання іноземних мов у розвитку міжкультурного спілкування як пріоритетної тенденції конструювання змісту навчання іноземної мови [2, с.5].

Програмою курсу передбачено навчити учнів вести бесіду на різноманітні теми (географія, суспільно-політичний лад, етнологія, історія, економіка, право, культура народів країн Сходу), готувати усні та письмові повідомлення, розуміти нескладні доповіді англійською та готувати презентації у Power Point. Значна увага приділяється читанню та аудіюванню текстів сходознавчого напрямку на англійській основі.

Учитель застосовує інформаційно-телекомунікаційні технології, інтерактивне навчання, метод проектів, ситуативне навчання.

Змістом програми передбачено широкі можливості для самостійної роботи учнів з використанням комп'ютерних програм та ресурсів мережі Інтернет. Крім цього, використовуємо різноманітні навчально-методичні матеріали (карти, схеми, фотоальбоми, ілюстрації, завдання для творчих та самостійних робіт, ситуативні вправи до текстів, запитання для обговорення, дидактичні матеріали для парної та групової роботи, тестові завдання для повторювально-узагальнюючих уроків тощо).

На уроках курсу «Вступ до сходознавства» застосовуються сучасні технічні засоби навчання: аудіо, відеотехніка, комп'ютер, проектор, інтерактивна дошка.

Завдання і зміст спеціального курсу «Вступ до сходознавства» передбачає ознайомлення учнів з реаліями країн Сходу англійською мовою й спрямований на оволодіння всіма видами мовленнєвої діяльності, на засвоєння культурно-мовних цінностей народів країн Сходу.

Зміст програми адаптовано відповідно до вікових особливостей учнів та рівня програмного матеріалу.

Спеціальний курс «Вступ до сходознавства» розраховано на два навчальні роки (по 35 год. у 10-му та 11-му класах) та рекомендовано для навчання учнів 10-11-х класів закладів загальної середньої освіти на етапі профільного навчання у класах філологічного, історико-правового, економічного та інших профілів суспільно-гуманітарного напрямку [3, С.153].

Учитель застосовує інтеграцію знань на базі всесвітньої історії, історії України, етнології, етики, економіки, англійської мови, політології, філософії, релігієзнавства тощо.

Методичні засади передбачають застосування таких форм: уроки-ділові ігри (програвання ситуацій з основних тем курсу); використання технологій інтерактивного навчання (дискусія, диспут, робота в парах, робота в малих групах); уроки-семінарські заняття; спільні проекти; розв'язання ситуативних вправ тощо.

Визначено такі форми контролю рівня здобутих знань: перевірка лексики з вивченої теми; тестування навчальних досягнень учнів; відповіді на питання з теми, що вивчається; виконання тематичних вправ тощо.

Теми навчально-тематичного плану для учнів 10-го класу: «Сходознавство як комплексна наука» (4 год); «Сучасні політичні системи країн Сходу» (5 год); «Релігії сучасних цивілізацій Сходу» (5 год); «Сучасні літературні процеси в країнах Сходу» (8 год); «Етнопсихологічні та етнокультурні особливості народів країн Сходу» (5 год); «Економічні системи країн Сходу» (5 год). Завершує навчання повторювально-узагальнювальний урок – «Країни Сходу в ХХІ столітті. Діалог політичних та економічних систем: людський вимір (1 год).

Теми навчально-тематичного плану для учнів 11-го класу: «Етикет народів країн Сходу» (5 год); «Обрядовий етикет у народів країн Сходу» (5 год); «Цивілізації та культури стародавнього та середньовічного Сходу» (5 год); «Країни Сходу в новому та в новітньому часі» (5 год); «Країни Сходу в міжнародних відносинах на рубежі ХХ–ХХІ століть» (5 год); «Право та сучасне суспільство в країнах Сходу» (4 год); «Основні етапи історії світового та вітчизняного сходознавства» (2 год); «Прикладне сходознавство (3 год). Завершує навчання повторювально-узагальнювальний урок-захист проектів на тему «Країни Сходу – Україна в ХХІ столітті: діалог культур, цивілізацій в ім'я миру, взаємодії, дружби народів (1 год) [3, С.154].

Педагогічна практика впровадження англійського спецкурсу «Вступ до сходознавства» у Київській гімназії східних мов №1 для учнів 10-11-х класів засвідчує зростання зацікавленості гімназистів розвитком власної комунікативної компетентності. Водночас формується інтерес до майбутньої професії дипломата, сходознавця, перекладача, відбувається сприяння інтеграції особистості – знавця англійської мови у систему світової та національної культур, розвиваються навички міжкультурної комунікації особистості-носія культурно-мовних цінностей.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Савченко М. Науково-теретичні підходи до розвитку культурно-мовних цінностей учнів у контексті дослідно-експериментальної роботи в гімназії // Дидактика: теорія і практика: Зб. наук.праць/ [за наук. ред. д-ра пед. наук Г.О.Васьківської].-К.: Вид-во НПУ імені М.П.Драгоманова, 2016.- с.160-171.

2. Редько В. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов. Теорія практика: монографія. – К.: Генеза, 2012.-224 с.
3. Подгорний Г. Англomовний спецкурс «Вступ до сходознавства у педагогічній системі розвитку культурно-мовних цінностей учнів» // Дидактика: теорія і практика: Зб. наук.праць/ [за наук. ред. д-ра пед. наук Г.О.Васьківської].-К.: Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017.- С.149-155.

ЛІТЕРАТУРА ЯПОНІЇ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ КИЇВСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ СХІДНИХ МОВ № 1

*Сегеда Жанна Петрівна, вчитель-методист зарубіжної літератури
Київська гімназія східних мов № 1*

Освіта, як зазначається у Національній доктрині розвитку освіти [1], повинна сприяти оволодінню цінностями світової культури, загальнолюдськими надбаннями; формуванню культури міжетнічних і міжособистісних стосунків; розвитку творчих здібностей і навичок самостійного наукового пізнання; вихованню людини демократичного світогляду, яка дотримується громадянських прав і свобод, з повагою ставиться до традицій, культури, віросповідання та мови спілкування усіх народів світу.

Потреба у міжнародних контактах зі східним зарубіжжям зумовила необхідність глибшого ознайомлення зі світовою культурою і розширення кола творів зарубіжної літератури, які вивчаються у закладах вищої і загальної середньої освіти. У контексті сходознавчої освіти у навчанні учнів загальноосвітніх навчальних закладів філологічного спрямування, зокрема тих, які обрали орієнталістику, необхідно враховувати важливе значення літератури народів Сходу [2]. Зокрема, чинна програма з зарубіжної літератури для закладів загальної середньої освіти пропонує низку творів фольклору і літератури Японії, при вивченні яких варто розставити окремі акценти, що дадуть можливість не тільки глибше проаналізувати зі здобувачами освіти той чи інший зразок духовної культури Країни вранішнього сонця, але й зрозуміти цінності та менталітет народу, що створив його [3]. В основу навчання учнів літературі Японії покладені такі принципи організації освітнього процесу: гуманізація системи освіти; єдність загальнолюдського і національного; розвивальний характер навчання; партнерство та творчість вчителя й учня; індивідуалізація та диференціація, оптимізація навчання; відкритість і динамічність, особистісно орієнтований підхід.

Педагогічна практика навчання іноземних мов і літератур у Київській гімназії східних мов № 1 демонструє нагальну необхідність надання можливості учням глибшого ознайомлення з літературною спадщиною країн Сходу, зокрема Японії. Розпочинається знайомство з культурною спадщиною Японії при вивченні п'ятикласниками теми «Фольклорні жанри інших народів (прислів'я, приказки, загадки, пісні)», яка спрямована на формування розуміння малих жанрів фольклору. Застосування ознайомлення з живописом, музикою Японії, особливостями побуту японців і сприйняття ними світу допомагають досягнути глибини кожного короткого влучного вислову, простежити внутрішні зв'язки з менталітетом народу [4]. А вже при вивченні японських народних казок у 5 класі звертаємо особливу увагу на присутність у характері головних героїв поваги до інших людей, доброти до тварин та природи, щедрості, співчутливості та чуйності, витривалості і відчуття справедливості. У цих коротких за обсягом зразках фольклору інформація подається стило і концентровано. Важливість усвідомлення п'ятикласниками національного колориту японських казок підкреслює виділення на це окремого уроку в навчальній програмі з зарубіжної літератури.

Окремої уваги заслуговує вивчення здобувачами освіти зразків давньої японської поезії – хайку Мацуо Басьо у 6 класі. Вивчення хайку як одного з жанрів японської національної поезії є досить складним. Адже в цій короткій формі використовуються

прості вирази для передачі глибоких емоцій. Донести матеріал до розуміння учнів допомагає залучення інших видів мистецтва, застосування проектних технологій, що сприяє заглибленню у матеріал. Короткий обсяг хайку розбуджує фантазію шестикласників. Вони творять власні словесні картини, викликані настроями вірша. Для педагога важливо насамперед спрямувати думку учня у русло розуміння змісту, закладеного автором хайку, а потім – інтерпретації зі своєї точки зору і власного невеликого досвіду.

Поважати культуру та традиції і свого народу, й інших народів, вміння розуміти цю «іншість» та причини, що її формують, визнавати не тільки право бути іншими, але й захоплюватися розмаїттям світу і культур – важливий крок до порозуміння між народами, одна з головних умов входження у світ сучасних культурних надбань людства. У процесі навчання відкриваються широкі можливості для виховання міжетнічної та міжконфесійної толерантності, розвитку полікультурної компетентності учнів.

У тему «Міфи народів світу» пропонуємо включити ознайомлення шестикласників із міфами Японії як відображенням соціального і культурного життя японського суспільства. Семикласники, долучаючись до вивчення японської літератури, аналізують новелу Рюноске Акутагава «Павутинка», яка, незважаючи на незначний обсяг, містить досить складні філософські істини, закликаючи замислитися над ними і підлітків.

На жаль, чинна програма зарубіжної літератури обходить увагою кращі зразки сучасної японської літератури. виправити це становище, а також поглибити вивчення класичної японської літератури в спеціалізованому закладі освіти частково може навчальний предмет, що був уведений до варіативної частини навчального плану Київської гімназії східних мов № 1. У системі профільного навчання гімназії передбачено поглиблене вивчення літератур Сходу, в тому числі й літератури Японії. Гімназисти навчаються однієї зі східних мов (арабської, гінді, китайської, корейської, перської, турецької чи японської) з 1 по 11 клас. Тож учням 10 - 11 класів пропонується спеціальний курс «Література Сходу», об'єктом вивчення якого є основні етапи літературного процесу в країнах Сходу та кращі твори [4]. Зокрема, гімназисти знайомляться з основними характеристиками літературних процесів у японській літературі, зразками творів мистецтва слова та його представниками. А саме – з особливостями словесного мистецтва і духовними цінностями класичної японської літератури, яке розпочинається із загальної характеристики та визначення основних етапів і тенденцій розвитку літератури. У деталізованому висвітленні розглядаються визначні літературні пам'ятки, творчість найвидатніших письменників, аналізуються їхні основні твори. Цей курс спрямований на розширення світоглядних меж учнів шляхом ознайомлення з самотутністю і самоцінністю літературної спадщини Японії ХХ століття, а саме творчості Нацуме Сосеки, Акутагава Рюноске, Ісікава Такубоку. Літературні твори є фактором ознайомлення учнів з основами духовного і естетичного розвитку, з традиціями, звичаями, обрядами, святами, віруваннями японців.

Головне завдання уроків – опанування системою знань про закономірності літературних процесів в Японії, їх зв'язки із суспільним життям і станом духовної культури народу, засвоєння необхідних літературознавчих понять і термінів, які стосуються японської літератури, формування практичних навичок аналізу художніх творів різних видів і жанрів.

Програма зарубіжної літератури надає широкі можливості для творчості вчителя. Педагог використовує різні форми: уроки-подорожі у Країну вранішнього сонця, літературні альманахи, уроки-диспути, інтегровані уроки з використанням східних мов тощо. Пропонується широке застосування інтерактивних методик навчання [6].

Уроки спрямовані на розвиток творчих здібностей учня на кожному етапі навчання, покликані сформувати в учнів потребу саморозвитку, прагнення опанувати всі компоненти конкретної культури.

Вчитель враховує процес інтеграції закладу освіти в соціокультурне середовище, доносить до учнів розуміння того, що формування та розвиток літератури народів Сходу – складний та суперечливий процес, зумовлений певними закономірностями, він є важливим складником процесу розвитку світової літератури.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Національна доктрина розвитку освіти. Указ Президента від 17 квітня 2002 р. № 3437/2002 // Дошкільне виховання. 2002. - № 7. С. 3.
2. Історія світової культури. Культурні регіони. – К.: Либідь, 1997. – 446 с.
3. Руссова С.М. Джерело перлин. Поетика східних літератур. – К.: Фенікс, 1999. - 346 с.
4. Тарасов Е.Ф. Межкультурное общение – новая онтология анализа языкового сознания. [Текст] / Е.Ф. Тарасов // Этнокультурная специфика языкового сознания. – М.: РАН : Институт языкознания, 2000. – 452с.
5. Сегеда Ж.П. Дидактичний потенціал курсу «Література Сходу» у системі профільного навчання гімназистів. Освіта ХХІ століття: теорія, практика, перспективи: матеріали Першої міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, м. Київ, 18 квіт.2019 р. // Дидпетика: Терія і практика: зб. наук. праць – К.: Фенікс, 2019. – С. 237-239.
6. Сегеда Ж.П. Специфіка розуміння краси в японській культурі. Японська чайна церемонія: обряд і філософія. // Науково-методичний вісник Ніжинського обласного педагогічного ліцею Чернігівської обласної ради. – 2018. – Випуск № 1 (13). – Ніжин: ПП Лисенко, 2018. – С. 154-159.

НАУКОВО- ПЕДАГОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ УЧНІВ КИЇВСЬКОЇ ГІМНАЗІЇ СХІДНИХ МОВ №1

Ткаченко Олександра Ігорівна, вчитель китайської мови

Київська гімназія східних мов №1

У Київській гімназії східних мов №1 - Асоційованій школі ЮНЕСКО учні 1-11 класів навчаються китайської мови (однієї зі східних мов) за авторськими навчальними програмами, розробленими вчителями китайської мови та затвердженими Міністерством освіти і науки України та англійської як другої іноземної.

Освітній процес триває:

- у 1-4 класах – 2-4 години на тиждень;
- у 5-9 класах – 5 годин;
- у 10-11 класах – 6 годин.

Крім цього, в 11 класі гімназисти навчаються ділової китайської мови [1, с.195]

Методологічні підходи до освітнього процесу – компетентнісний, особистісно орієнтований .

Навчання відбувається в сучасних лінгафонних кабінетах, подарованих гімназії урядом КНР.

Оновлення змісту навчання китайської мови пов'язане зі змінами розвитку сучасної шкільної іншомовної освіти – спрямуванням навчальної діяльності на вироблення в учнях життєвих, полікультурних, комунікативних компетентностей, які б у перспективному життєвому просторі давали можливість випускникам комфортно почуватися в сучасному світовому мультинаціональному просторі.

Навчальна програма з китайської мови побудована таким чином, що здобувач освіти має можливість оволодіння іншомовним спілкуванням на такому рівні, який дозволить йому в соціокультурному, комунікативному просторі Китаю та на міжособистісному рівні, адекватно реагувати в різних соціально- комунікативних ситуаціях.

На уроках китайської мови в 5-9 класах учні набувають знань, умінь та навичок, засвоюють культурно- мовні цінності китайців, що дає можливість школярам:

- установлювати та підтримувати контакт в усній та письмовій формах з партнерами по спілкуванню, повідомляти й запитувати інформацію різного змісту та обсягу, логічно висловлюватися та реагувати на мовлення партнера, критично інтерпретувати й узагальнювати отриману інформацію, аргументовано та емоційно оцінювати судження співрозмовника;
- організовувати свою освітню діяльність з мовними засобами, здійснюючи їх добір для реалізації власних іншомовних комунікативних намірів;
- раціонально планувати свою освітню діяльність, академічну доброчесність, застосовувати оптимальні стратегії здобування інформації з аудіо- та письмових джерел відповідно до визначених завдань згідно заданої навчальної теми;
- здійснювати об'єктивний самоаналіз та самоконтроль результатів навчання китайської мови, їх критичну оцінку, й знаходити конструктивні шляхи усунення недоліків [2, С.6] .

Для забезпечення ефективності навчання китайської мови ми застосовуємо такі наукові принципи:

- принцип прагматичності та соціальної ефективності;
- принцип комунікативної цінності навчального матеріалу;
- принцип тематичної організації навчання іншомовного спілкування;
- принцип науковості;
- принцип урахування навчального досвіду здобувачів освіти та міжпредметних зв'язків;
- принцип автентичності;
- принцип досконалості та доступності;
- принцип концентричного вивчення тем для спілкування;
- принцип мінімізації змісту навчання;
- принцип частотності;
- принцип типовості та варіативності мовного і мовленнєвого матеріалу;
- принцип диференційованого навчання;
- принцип культуровідповідності та культурної цінності навчального матеріалу;
- принцип виховної, освітньої та розвивальної цінності навчального матеріалу [3, С. 69-75] .

Важливе значення має планування процесу навчання китайської мови у закладі загальної середньої освіти (розподіл часу на кожний вид діяльності, приділяючи більше уваги умовно- комунікативним і комунікативним вправам; комунікативна спрямованість переходу від одного етапу уроку до іншого; передбачення на основному етапі уроку ознайомлення з новим мовним матеріалом та відпрацювання алгоритмів дій, здійснення комунікативної діяльності у поєднанні з освітньою, ігровою, трудовою, художньо-естетичною; передбачення на завершальному етапі видів діяльності та демонстрацію результатів діяльності та їх обговорення тощо [4, С. 266-267].

Освітній процес містить тренувальний (підготовчий) і мовленнєвий компоненти діяльності учнів.

Вчитель обирає структуру і типи уроків китайської мови в залежності від завдань засвоєння тих чи інших тем.

Виокремлюємо уроки змішаного типу, під час яких учні набувають навичок оперування мовним матеріалом (наприклад, автоматизація граматичних структур в умовно-комунікативних вправах) і виконують навчальні дії, спрямовані на розвиток мовленнєвих умінь (наприклад, побудова висловлювань на розмовну тему на засвоєному лексичному матеріалі).

Інтерактивні технології навчання – одна з ефективних форм стимулювання учнів до мовленнєвої діяльності.

Провідна функція у проектуванні технологій інтерактивного навчання китайської мови належить як учителю, так і підручнику.

Важливим засобом засвоєння китайської мови є щорічне мовне стажування учнів різних вікових категорій у зарубіжній мовній школі на базі Куньмінського державного університету (КНР), у регіональній олімпіаді “Піднебесна перлина”, у III міському етапі Київської міської відкритої олімпіади зі східних мов, у Міжнародній олімпіаді учнів середніх загальноосвітніх закладів “Китайський міст” тощо.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мілюк К.С. Підходи до навчання китайської мови у педагогічній системі Київської гімназії східних мов N1. Освіта XXI століття: теорія, практика, перспективи: матеріали Першої міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції, м.Київ, 18 квіт.2019 р./ Дидактика: теорія і практика і зб. наукових праць. Київ:Фенікс, 2019. С.194-197
2. Редько В. Засоби формування комунікативної компетентності у змісті шкільних підручників з іноземних мов : теорія і практика: монографія, Київ: Генеза, 2012,224с.
3. Ткаченко О.І . Особистісно орієнтований підхід до навчання учнів східних мов у 5-9 класах. Україна, українська мова- світ XXI століття у діалозі культурно-мовних, морально- громадянських цінностей особистості та педагогічних систем: ел.зб. статей за матеріалами Дванадцятої Всеукраїнської науково- практичної конференції, м. Київ, 25 жовт.2019р. [за наук. ред. Г.О. Васківської]. Київ: Педагогічна думка,2019. С.489-497./ (Серія : Дидактика: теорія і практика) Електронний ресурс.- Режим доступу: <http://lib.iita.gov.ua/717965/>.
4. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: підручник. Київ: ВЦ “Академія”, 2010. 328с.

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПІДРУЧНИКІВ «DISCOVER CHINA» ТА «HANYU JIAOCHENG»

Дмитрієва Аліна Володимирівна, студентка 4 курсу факультету іноземної філології

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: к.ф.н., доц. К.Є. Жукова

Китайська мова в Україні набирає все більше обертів щодо популярності серед студентів. Все більше університетів, інститутів та мовних шкіл пропонують свої послуги з навчання китайської мови. Але якщо сама мова стає все поширенішою в нашій країні, то, на жаль, не усюди її можна вивчати з носіями мови, спеціалістами з китайської або з використанням автентичної літератури.

Найбільш популярною в Україні є практика використання китайсько-англійських підручників. По-перше, вони більше разів редагуються і перевидаються, по-друге, їх легше знайти в інтернеті. Китайсько-англійські підручники широко використовуються і в нашому університеті.

Було цікаво порівняти два підручника «Discover China» та «Hanyu Jiaocheng». з точки зору їх якості та зміста. Було обрано перші частини підручників для початкового рівня, які було порівняти їх за такими критеріями:

1. побудова і формат підручників;
2. відповідність слів, представлених в підручниках, рівням HSK;
3. орієнтовність на студента;
4. актуальність інформації

I. Побудова і формат підручників

«Discover China» представляє собою набір підручників, поділених на власне підручники, які в свою чергу також поділені за темами (1. Основи китайської мови, 2. Китайська для подорожування, 3. Більш глибоке вивчення різноманітної китайської

культури, 4. Рівень китайської для роботи в Китаї) та робочі зошити, де студентів надається можливість виконувати безліч вправ та писати у самих підручниках. Власне підручник починається зі вступу, де охарактеризовані ключові риси, структура, самі підручники та робочий зошит. Важливим моментом є зміст, де напроти кожного уроку написано, що саме в ньому вивчатиметься зі слухання та читання, говоріння та письма, граматики та словника, вимови, культурної складової та практики ієрогліфів. Це і є складові однієї теми, поділені на уроки. Більше того, уся ця інформація подана англійською мовою, і вона буде зрозумілішою для студентів. Тож, як ми бачимо, один урок цього підручника включає в себе усе одразу.

«Hanyu Jiaocheng» складається з підручників, поділених на теми й упорядкованих за рівнем складності, підручників з аудіювання та підручників з читання. Підручник, що було досліджено, починається зі вступу, класифікації термінів та місць артикуляції, корисних фраз для вчителя та студентів і опису кожного уроку. За структурою уроку – це один або два невеликих тексти, частіше діалоги, нові слова, записані у тому порядку, у якому вони зустрічаються в тексті, правила вимови (далі правила граматики) та завдання. Серед них є завдання з вимови, читання, надалі з лексики чи граматики. Обов'язкове завдання – прописи.

II. Відповідність слів, представлених в підручниках, рівням HSK.

Досліджувані підручники повинні відповідати рівням HSK1 та HSK2. Методом суцільної вибірки було проведено аналіз лексичного матеріалу, завдяки якому з'ясовано, що:

«Discover China». Окрім того, що слова цього підручника відповідають HSK1 та HSK2, там також є багато слів, які зустрічаються і в HSK3 та HSK4. Більше того, у підручнику подається багато власних назв, які рано чи пізно студентам все одно доведеться вивчити. Тож словниковий запас одного такого підручника максимально широкий (у словнику в додатку подано більше 400 слів). Вважаємо слова дуже корисними студентам.

«Hanyu Jiaocheng». У цьому підручнику слова відповідають рівням HSK1 та HSK2, є слова і рівня HSK3 та HSK4, але їх набагато менше. Власні назви винесено окремо, але серед них більшу частину складають імена, а не географічні назви, як у «Discover China». У словнику в додатку подано більше 300 слів, що на 100 менше, ніж у попередньо розглянутому підручнику.

III. Орієнтовність на студента

Як студент, що вивчає китайську мову, я продивилася обидва підручники. «Discover China» нагадує підручник з Практики англійського мовлення. Він має дуже багато цікавих та різнопланових завдань. Правила чи будь-яка корисна інформація надана англійською мовою, тому студентам легше розуміти чи орієнтуватися. Також тут багато вправ, які мають аудіо записи, навіть якщо завдання не пов'язане з аудіюванням. За одне заняття можна змінити декілька видів діяльності, що теж не дозволяє нудьгувати.

«Hanyu Jiaocheng». Усі уроки побудовані однаково, а всі завдання ідентичні, змінюються лише слова і речення. Тому для студентів цей підручник може бути нуднішим, ніж «Discover China». Інформація на початку підручника подана китайською, тому якщо вам необхідно розібратися у чомусь, без допомоги онлайн перекладача чи вчителя ви не впораєтесь. Але є і позитивні риси. Цей підручник пропонує більше практики читання. А правила подані і китайською, і англійською мовами.

IV. Актуальність закладеної в них інформації

І «Discover China», і «Hanyu Jiaocheng» є актуальними, бо вони постійно редагуються і перевидаються. В них немає застарілої інформації, тож можна сказати, що вони йдуть у ногу з часом.

Висновки.

На нашу думку, підручник «Discover China» набагато цікавіший. В ньому немає такої одноманітності, як в «Hanyu Jiaocheng». Але «Hanyu Jiaocheng» хоча і нудніший, він

орієнтований лише на вивчення мови без цікавих складових. Так, з точки зору навчання, це краще, але навчання повинно бути не тільки корисним, а й різноманітним і цікавим. Із точки зору методики, завдання повинні відрізнятися одне від одного, тоді матеріал буде краще запам'ятовуватися, а навчання буде лише у радість. Тож я склала таблицю, щоб оцінити підручники за обраними критеріями. І як ми бачимо, «Hanyu Jiaocheng» трошки поступається «Discover China».

	«Discover China»	«Hanyu Jiaocheng»
Будова і формат підручників	●●●●●	●●●●●
Чи відповідають слова, представлені в підручниках, рівням HSK?	●●●●●	●●●●
Орієнтовність на студента	●●●●●	●●●●
Актуальність закладеної в них інформації	●●●●●	●●●●●

ВИКОРИСТАННЯ ОНЛАЙН ДОДАТКІВ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ

Золотухіна Наталія Анатоліївна, студентка 5 курсу факультету іноземної філології

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: к.ф.н., доц. Н.В. Руда

Місце граматики китайської мови є предметом наукової дискусії понад століття, але граматичний аспект – це найважливіша частина програми курсу китайської мови, що викладається на кафедрі східних мов ХНПУ імені Г.С. Сковороди. Труднощі, що виникають перед викладачами вищої школи, пов'язані зі складністю самого предмету, оскільки часто граматику просто не вдається виокремити з багатогранних зв'язків і впливів в рамках мовної системи і описати її в чистому вигляді. Неминуче охоплюються інші аспекти мови і суміжні галузі науки. У підсумку, на сьогоднішній день в українській вищій школі існують лише поодинокі авторські курси теоретичної та практичної граматики китайської мови і наукові дослідження окремих аспектів викладання граматики.

Недостатня, на наш погляд, матеріальна та комплексна наукова база призводить до того, що викладачі китайської мови змушені поєднувати у певній мірі лінгвістичні роботи класиків синології С.Е. Яхонтова, А.А. Драгунова, В.І. Горєлова та ін.) або комплексні збірники (ті, що в популяризованій англомовній літературі називаються Comprehensive Grammar) [2]. За останні 10-15 років з'явилася можливість користуватися новітніми роботами, доступними в електронних бібліотеках та мережі Інтернет. З урахуванням усіх цих факторів нами було розроблено дослідження щодо вияву ефективності використання мобільних онлайн додатків як засобу підвищення граматичної компетенції, що дозволяє:

- по-перше, аналізувати вже наявну науково-теоретичну базу студента-філолога;
- по-друге, досить повно описати різні граматичні феномени в китайській мові;
- по-третє, дати цим мовним явищам пояснення в типологічній перспективі або продемонструвати їх системний характер.

При використанні інформації в Інтернеті як ресурсу для вивчення англійської мови існують деякі критерії щодо онлайн ресурсів вивчення граматики китайської мови, на яких потрібно наголосити:

- матеріали для вивчення китайської мови повинні містити достатню кількість письмових вправ та текстів;
- введення граматичних конструкцій повинно бути контекстуальним.

Учням має бути представлена достатня кількість зразків мови в автентичному використанні;

- матеріали повинні включати завдання, що забезпечують критичне мислення та заохочують учнів до візуалізації;
- матеріали повинні включати цікаві завдання [3].

Нами були обрані такі онлайн додатки, як: Fluentu Chinese, Quizlet, HSK Online, Super Chinese, Immersive Chinese. Задля оцінки ефективності комплексу вправ на основі інтерактивних технологій китайської мови на середньому етапі вивчення було проведено експеримент. Констатуючий етап експерименту проводився після підготовчого етапу, метою якого було познайомити учнів з особливостями методу і підготувати їх до роботи з комп'ютерними програмами для вивчення китайської мови. Бесіди з учнями надали інформацію про те, що виконання подібних вправ є цікавим, однак знань, достатніх для ефективної роботи по ним вони не мають. Корекція методики повинна була полегшити роботу студентів з інтерактивними програмами. Проте, саме допоміжний період забезпечив можливість розвитку вправ як засобу інтерактивного навчання. Етап експериментального навчання передбачав організацію роботи на підставі інтерактивності. Для цього нами був розроблений тематичний план, в який було впроваджено місце інтерактивного навчання (учні 9-10 класу). Навчання велося, як глобально в курсі мови на основі інтерактивної програми, так і локально, на основі окремо взятої вправи. Оволодіння мовними навичками, як теоретичними, так і практичними лежить в основі граматичної компетенції. Залежно від дидактичної задачі ці вправи можна розподілити на наступні види:

1. Вправи, які спрямовані на формування лексичних та граматичних навичок. Наприклад, необхідно зробити із стверджувальних речень заперечні в програмі. Завдання типові, однак програма допомагає здійснити зріз знань.
2. Вправи на розвиток рівня мовної компетенції, на критичне осмислення дійсності та підготовки учнів до застосування мови на практиці.
3. Вправи на навчання побудові письмового висловлювання на основі зібраної та обробленої інформації, що виконуються (без опори на текст). Йдеться про те, щоб написати есе та розмістити його на сайті www.italki.com. При виконанні таких вправ основний акцент робиться на форму та на зміст висловлювання. Особливості вправи полягають в тому, що вони реалізують себе в контексті творчої спрямованості. Завдяки розвитку творчих навичок, вони сприяють проблемному навчанню і обумовлюють можливість оцінки інформації, отриманої або створюваної шляхом спостереження, досвіду, рефлексії, міркувань або комунікації як керівництво до дії або формування переконання» [4].

В основі дій подібного спрямування лежать проблемні ситуації, що робить навчання проблемним саме по собі.

Плануючи впровадження навчання граматики за допомогою додатків були враховані аспекти, які найбільше впливають на сприйняття матеріалу різної складності та тематики. У цьому дослідженні було проаналізовано та запропоновано шляхи, які допоможуть викладачу китайської мови зробити навчальний процес аргументованим, спрямованим на розвиток граматичної компетенції, також враховані такі принципи як: студент-центричність, гнучкість і доступність. Нам вдалося створити технологічно-стабільне та педагогічно здорове використання мобільних додатків, яке принесе користь студентам. Проте, при розробці програми з організації процесу вивчення граматики за допомогою мобільних додатків ми повинні бути обережними щодо вибору програмного забезпечення і пропонувати студентам варіанти. Мобільні програми, які використовують студенти, тому є такими, які визнають контекстні змінні, запроваджують опцію самостійного вивчення та взаємодії, роблять навчальний процес швидким та цікавим.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Судаков А.В. Формирование информационно-образовательной среды. Школа. – 2006. - №2.
2. Al-Seghayer, K. The effect of multimedia annotation modes on L2 vocabulary acquisition: A comparative study. *Language Learning & Technology*, 5(1), 2001: 202-232
3. Bai JH. Making Multimedia: An integral part of curriculum innovation. *Journal of the Chinese Language Teachers Association*. 2003;38:1-16.
4. Bai JH. Making Multimedia: An integral part of curriculum innovation. *Journal of the Chinese Language Teachers Association*. 2003;38:1-16

СУЧАСНІ ПІДХОДИ, МЕТОДИ ТА ПРИЙОМИ ВИКЛАДАННЯ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЗДІБНОСТЕЙ ДО ЗАПАМ'ЯТОВУВАННЯ ІЄРОГЛІФІВ

Льченко Анастасія Русланівна, студентка 2 курсу факультету іноземної філології

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: викладач кафедри східних мов С.С. Науменко

Китайська мова (中国话, 中文, 汉语) є однією із стародавніх мов світу, яка налічує від 60 000 до 100 000 ієрогліфів. Наприклад, Великий словник китайських ієрогліфів (汉语大字典) містить приблизно 70 000 ієрогліфів. Своєрідність китайської мови пояснюється тим, що вона є мовою культури, історія якої налічує кілька тисячоліть. Китайська писемність удосконалювалась протягом століть та передавалась із покоління в покоління.

На сьогодні мова Піднебесної слугує засобом формування необхідних для професійного спілкування умінь, а також є своєрідним інструментом для розвитку й активізації психічних пізнавальних процесів особистості, зокрема, формування цілісного системного мислення, що, безмовно, підвищує рівень соціальної адаптації.

Запам'ятовування ієрогліфів — копіткий і часто недостатньо ефективний процес, з огляду на деякі особливості китайської ієрогліфічної писемності: велика розбіжність між формою та звучанням, велика кількість знаків, складна структура, безліч різновидів графічних елементів, незначна кількість опорних закономірностей, повне та скорочене написання й незавершена стандартизація [3], — які роблять її вельми складною для засвоєння [1].

Для оволодіння настільки специфічною писемністю вимагається залучення максимальної кількості механізмів психіки та інтенсивне використання всіх видів пам'яті. Оскільки практично не буває індивідів з однаково розвиненими та натренованими психічними функціями мозку та пам'яттю, колективне навчання ієрогліфічній писемності, що ґрунтується на певній кількості універсальних прийомів та методів, часто не приносить бажаних результатів.

Одним із найбільш популярних підходів, націлених на успішне запам'ятовування ієрогліфів, є оволодіння ієрогліфічною писемністю через вивчення базових знакових елементів — графем, на основі яких укладена класифікація ієрогліфів та які мотивують їхні смислові значення. Наприклад, фонетик 巴 *bā* є частиною наступних ієрогліфів: 疤 *bā* (шрам), 把 *bǎ* (ручка, рукоятка), 爸 *bà* (батько), 吧 *bā* (звуконаслідування ударів). Таким чином, додавання графеми 疒 (хвороба) до фонетика 巴 *bā* дає ієрогліф 疤 *bā* (шрам), вимова якого повністю узгоджена з фонетиком, а значення, тим часом, стосується захворювань. Хоча вимова не всіх ієрогліфів збігається з вимовою фонетика, тим не менш, учні можуть щонайменше передбачити варіанти їхньої вимови (наприклад, як у випадку з ієрогліфами 把 *bǎ* і 爸 *bà*).

Підхід до вивчення ієрогліфів через призму їхнього походження також є досить ефективним, адже допомагає запам'ятати точне написання ієрогліфа, спираючись на зоровий образ. Науковець Цзя Гуоцзюнь пропонує презентувати найпростіші ієрогліфи через малюнки, які ілюструють їхню еволюцію від стародавнього накреслення до сучасної форми.

У зв'язку зі стрімким розвитком технологій «традиційні методи роботи з інформацією практично втратили свою корисність», робота з інформацією «за допомогою комп'ютерних мереж уможливорює прискорення процесу навчання та, загалом, підвищення його ефективності».

Наприклад, багатоскладові ієрогліфи, які, до того ж, рідко використовуються, можуть бути подані в ігровій формі з використанням Інтернет-ресурсів або із застосуванням динамічної наочності (відеоролик, пов'язаний із відповідним навчальним матеріалом), що підвищує ефективність їхнього засвоєння.

Однак не слід забувати, що Інтернет — це лише допоміжний технічний засіб навчання, для досягнення оптимальних результатів необхідно грамотно інтегрувати його використання у навчальний процес.

Методи карток, таблиць, стікерів, списків, фонетичних асоціацій, наративний метод та ін. також вважаються ефективними в контексті розвитку здібностей до запам'ятовування китайських ієрогліфів.

Крім усього зазначеного вище, одним із методів, призначених для запам'ятовування невласливої та нелогічної для нашої свідомості інформації — китайських ієрогліфів — унаслідок утворення необхідних асоціативних зв'язків (наприклад, заміна абстрактних понять на образи, підкріплені органами чуття), є застосування прийомів мнемотехніки [4].

Подібний метод було запропоновано китайським лінгвістом Лі Веймінем, який заперечував необхідність опори на історичне виникнення ієрогліфа, пропонуючи, натомість, мотивувати учнів на створення власних асоціацій стосовно структури ієрогліфа, спираючись на уяву та творчі навички. Наприклад, опис структури ієрогліфа 愉 *уї* (насладжуватися, веселитися) може виглядати наступним чином: одна (一) людина (人) з ножом (刀) збирається на (月) місяць і відчуває себе (心) щасливою. Розбивши даний ієрогліф на графеми, можна отримати наступне: 一 (один), 人 (людина), 刀 (ніж), 月 (місяць) и 心 (серце). Не маючи нічого спільного зі справжнім значенням та історичним походженням, такий опис структури ієрогліфа є більш простим для більшості учнів.

У процесі запам'ятовування нової інформації за допомогою мнемотехнік необхідно перетворити знаки на образи, потім об'єднати їх у штучну асоціацію, далі сформулювати послідовність безпосередньо пов'язаних між собою образів і надалі повторювати утворені зв'язки, таким чином, закріплюючи їх [2].

Мнемонічна фраза може бути гіпертрофованою, уявною, абсурдною або смішною — головне, аби вона знаходила відгук у свідомості та одразу ж видавала той ієрогліф, який було закодовано.

Багато китайських ієрогліфів мають свою власну мнемоніку та логіку побудови. Наприклад, ієрогліф 女 (жінка), який входить до складу багатьох інших ієрогліфів, маючи різні значення при додаванні інших радикалів, все одно зберігає свою внутрішню логіку. Якщо «жінка» знаходиться під «дахом» (安), то новий ієрогліф отримує значення «спокійний». Якщо поєднати ключі «жінка» и «дитина» (好), дана комбінація означатиме \ «любити, подобатися».

Використання мнемотехніки в контексті розвитку здібностей до запам'ятовування китайських ієрогліфів також може бути проілюстровано розбором ієрогліфа 鸡 (курка), який складається з двох графем: 又 (права рука) та 鸟 (птах). Уява породжує наступні образи: люди годують чубатого птаха з рук.

Метод «猜字谜» — розгадування ієрогліфічних загадок — також є вельми корисним для запам'ятовування елементів китайської ієрогліфічної писемності, адже китайські загадки, в основі яких омонімічність або багатозначність, тісно пов'язані з формою, вимовою або значенням ієрогліфів. Зовнішній вигляд ієрогліфа пояснюється шляхом його поділу на складові частини [5]. Наприклад, 一月一日非今天 — «одне сонце й один місяць — не сьогодні», відгадкою є ієрогліфа 明 (завтра).

Таким чином, застосування зазначених вище методів, кожен з яких має свої недоліки та переваги, сприяє формуванню та розвитку здібності до запам'ятовування китайських ієрогліфів. Активуючи різні види пам'яті, забезпечуючи успішне оволодіння ієрогліфічною писемністю, дані методи також підвищують інтерес до вивчення історії, культури та традицій Китайської Народної Республіки.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кочергин И. В. Очерки методики обучения китайскому языку : учебник / И. В. Кочергин – М. : Муравей, 2000. – 153 с.
2. Зиганов М. А. Мнемотехника. Запоминание на основе визуального мышления : учебник / М. А. Зиганов – М. : Школа рационального чтения, 2000. – 11с.
3. Mobo C.F. Gao Mandarin Chinese: An Introduction – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 226 p.
4. Методическое пособие для учителей китайского языка : учебник / [А. Р. Аликберова, С. Ю. Глушкова, Р. В. Замилова, И. Р. Усманова] – Казань, 2017. – 70 с.
5. Бочкарева Н.В., Бахтина Е.В. Разгадывание иероглифических загадок как один из продуктивных методов изучения китайской письменности / Н. В. Бочкарева, Е. В. Бахтина // Известия Восточного института. – 2015. – 6с.

МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ЛЕКСИКИ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ВИВЧЕННЯ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ

Лейба Крістіна Юріївна, студентка 5 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: к.ф.н., доц. К.Є.Жукова

Основною метою вивчення іноземних мов є спілкування в будь-якому форматі. Це двосторонній процес, який вимагає вміння розуміти один одного, вміти передати та інтерпретувати повідомлення. Для набуття належної навички спілкування китайською мовою необхідно бути знайомим зі словниковим запасом (окремими словами та їх значенням, розмовними словами, словосполученнями та фразовими дієсловами тощо) і перш за все зі стратегіями їх використання в правильному контексті відповідно до конкретних ситуацій. Адже якщо у людини погана вимова або проблеми з граматикою, він/вона, все ж таки, зможе передати інформацію, але без словникового запасу це неможливо. Лексика – це матеріал, з якого будується мова, тому вона відіграє надзвичайно важливу роль в вивченні будь-якої іноземної мови.

Викладачі, які займаються викладанням китайської мови, як іноземної зазнають багато труднощів із поясненням нових слів та виразів, тому що вчителі повинні вміти не тільки пояснити звук, тон і значення слів, але й пояснити відмінність між словами та виразами з подібним значенням та способом використання. Актуальність цієї теми підтверджується тим, що китайська мова є однією з найскладніших мов для вивчення, а значить вимагає нестандартних методів і особливого підходу.

Основна мета викладання лексики – засвоєння значення, форми слова та його використання в усному та письмовому мовленні – формування лексичних навичок. Іноді вчитель витрачає чимало зусиль для пояснення різниці у використанні слів, але студенти, використовуючи лексику у мові роблять забагато помилок.

Методикою викладання лексики китайської мови, як іноземної займалися такі вчені, як Н.А.Дьоміна, І.В. Кочергін, Чен Фенг, Донг Дінгфанг та інші [1,2].

Роботи Н.А. Дьоміної присвячені методиці викладання практичної китайської мови. І.В. Кочергін сформулював основні теоретичні та методологічні проблеми викладання китайської мови і пропонує шляхи їх вирішення. Чен Фен ввів морфемний і графемний

метод пояснення нової лексики. Також, основні принципи введення лексики були описані Чен Феном в книзі «对外汉语教学法» [3].

Розглядаючи питання викладання лексики в китайській мові, треба відмітити системний принцип вивчення мови, запропонований Дон Дінгфангом, тому що важливою особливістю системи є взаємозв'язок між компонентами. В основному, цей зв'язок проявляється як синонімічний, антонімічний та омонімічний тощо. [4].

Отже, у методиці викладання китайської мови, як іноземної існує декілька способів презентації та викладання нової лексики, а саме: текстовий, тематичний, морфемний, графемний, використання візуальної підтримки/синонімів/антонімів тощо.

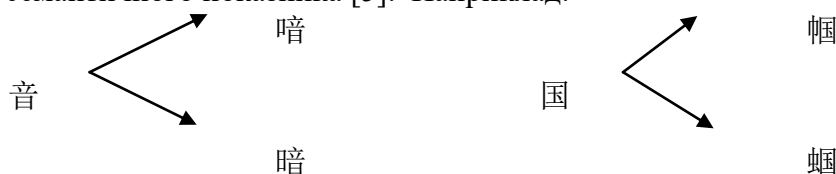
Треба зазначити, що усі методи можуть поділятися за зазначеними етапами, наприклад:

На початковому етапі вивчення мови, важливо використовувати графемний і морфемний метод, так як ці методи допоможуть учневі зрозуміти особливості побудови китайської мови. Вивчення слів з однаковими морфемами – метод, який дозволяє студентам вивчити групу слів, яку об'єднує одна морфема, наприклад:

习 ...

学习, 复习, 习惯, 练习, 习气, 习性.

Використання графемного методу є не менш важливим, тому що опанувавши усі графеми, учень буде в змозі легко використовувати словник та розуміти значення слова за допомогою його семантичного показника [5]. Наприклад:

На початковому етапі, також, доцільно використання малюнків, картинок або презентацій на уроці. Заздалегідь підготовлені матеріали не тільки допоможуть учням засвоїти нові слова, а й зроблять процес навчання більш захоплюючим. З використанням цього методу вчитель може тренувати нову лексику та відпрацьовувати питання, задаючи навідні запитання до малюнків.

На більш високому рівні більш доречно комбінувати текстовий метод з подальшим розглядом синонімів, антонімів, частин мови. Розгляд частин мов ґрунтується на граматичній функції слів, яке допоможе учням не тільки вивчити нові слова, а й засвоїти частини мови в китайській мові.

У китайській мові існує велика кількість синонімів та антонімів, які мають деякі відмінності у значенні, тому їх слід ретельно проаналізувати, щоб уникнути помилок у використанні. Наприклад: синоніми - 成果, 结果 і 后果 перекладаються, як «результат», але мають різне емоційне забарвлення.

Говорячи про цілі вивчення китайської мови, доцільно виокремити такі:

Комунікація. Більш відповідний метод – тематичний. Нові слова розподілені на теми, що дозволяє учням легше побудувати діалог на задану тему, наприклад:

请客 习惯: 夹, 友好, 表现, 婚事, 表达.

菜品 举例: 虾仁, 青豆, 糖醋 鱼, 酸辣 汤.

做菜 方法: 炒, 烤, 煮.

Загальне вивчення мови та підготовка до екзаменів. Багато підручників в китайській мові складені за тестовим методом, тобто викладач дає нову лексику, відштовхуючись від запропонованого тексту. Нові слова розташовуються в тому порядку, в якому вони представлені в тексті.

Підводячи підсумки, треба сказати, що лексика є одна з найголовніших складових у навчанні студентів, тому викладачі завжди повинні приділяти багато уваги вивченню та поясненню нових слів, тому що саме лексика є фундаментом будь-якої мови.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Демина Н.А. Методика преподавания практического китайского языка. – М.: Восточная литература, 2006
2. Кочергин И.В. Очерки лингводидактики китайского языка – М.: Издательство «Восточная книга»
3. 陈枫主编参与编写王晓凌王晓音朱永平刘现李锦李虹何依工陈枫. 对外汉语教学法. – 北京: 中华书局, 2008. – 293 页.
4. 東定芳 (略论外语词汇教学的基本特点和基本原则), 《外语研究》 1995 年第 1 期, 第 56 页.
5. 李淑欣主编. 一北京: 金盾出版礼学生汉字图示速记手册/毛 5 鼓 2006.

МЕТОДИ ВИКЛАДАННЯ ІЕРОГЛІФІКИ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ

*Макітренко Катерина Олександрівна, студентка 2 курсу
факультету іноземної філології*

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: викладач кафедри східних мов С.С. Науменко

Основна проблема при вивченні китайської писемності полягає у тому, що фонетичне озвучування слова не має ніякого зв'язку з його письмовим зображенням. Іншими словами, ієрогліфи у китайській мові складаються з рисок, які, на відміну від букв у мовах романської групи, не є фонемами. Тому у вивченні китайської мови існує величезна різниця між опануванням усним мовленням і вмінням читати, так само як між умінням читати й умінням писати. Іншими словами, якщо ви знаєте, як вимовляється те чи інше слово, це зовсім не означає, що ви зможете прочитати це слово, а тим більше написати його.

Питанням поліпшення методики викладання ієрогліфіки вчені та методисти задаються вже багато років, але чіткої відповіді досі не існує.

Так, на сьогодні одним з найбільш використовуваних підходів є навчання писемності через вивчення графем. Будь-який ієрогліф китайської мови являє собою графічну побудову, що складається з мінімальних графічних елементів ієрогліфа - рисок. Риски, у свою чергу, складаються у графеми. Графемою, або ієрогліфічним ключем, називається базовий знаковий елемент китайської мови, що служить для побудови ієрогліфів і володіє семантичною змістовністю [1]. Ключі є основою для класифікації ієрогліфів і мотиваторами смислових значень ієрогліфа. Як вже було сказано, ієрогліфи мають складну структуру. У теорії, як заведено поділяти складні знаки на дві категорії: ідеографічні знаки і фоноідеографічні знаки [2].

До категорії ідеографічних знаків відносяться ієрогліфи, що складаються з двох і більше графем. Значення такого ієрогліфа є похідним від семантики назв графем, при цьому читання ніяк не пов'язане з читанням графем, з яких він складається. Так наприклад: 明 míng (яскравий, світлий, ясний) складається з графем 日 rì (сонце) + 月 yuè (місяць).

Для знаків, що відносяться до фоноідеографічної категорії, також характерний поділ на дві частини. Однак ці частини відрізняються одна від одної своєю функціональною роллю. Одна частина, зазвичай є семантичним множником, позначає належність ієрогліфа до групи знаків, близьких за значенням, що позначають класи предметів, явищ або властивостей. Так, наприклад, графема 木 mù (дерево): містить знаки які позначають різні породи дерев або види деревини і виробів, виконаних з неї - 桦 huà (береза), 榧 duàn (липа), 椅子 (стілець). Друга частина таких знаків, що відноситься до

фоноідеографічної категорії, називається фонетиком. Вона виступає як фонетичний компонент знака, який в окремих випадках може повністю збігатися з читанням фонетика. Наприклад, ієрогліф 冰 bīng (лід) складається з графем 冫 bīng + 水 shuǐ. На даному прикладі ми бачимо, що читання ієрогліфа повністю збігається з читанням фонетика. Однак в силу того, що найбільша кількість фоноідеограм виникло ще у давнину, то мова в цілому, її категорії і фонетики зазнали значних змін. Тому читання ієрогліфа не завжди збігається з читанням фонетика.

Існує ще один підхід до опанування ієрогліфікою. Вона полягає у вивченні ієрогліфів за допомогою поділу їх на складові компоненти. Погляньмо на цей підхід на прикладі ієрогліфа 韶 sháo (стара мелодія). Даний ієрогліф складається з наступних компонентів: 音 yīn (музика) і 召 zhào (запрошувати), які, в свою чергу, розкладаються на 立 lì (стояти), 日 rì (сонце), 刀 dāo (ніж) і 口 kǒu (рот), як зображено на рис. 1.

Прості ієрогліфи

Прості складені ієрогліфи

Складні складені ієрогліфи

Рис. 1. Аналіз ієрогліфа 韶 sháo (стара мелодія)

Відповідно до даного підходу, слід пояснювати структуру ієрогліфа, починаючи від найпростіших складових (наприклад, 立 і 日), переходячи до простих складених ієрогліфів (音), закінчуючи складними складеними ієрогліфами (韶). Таким чином, можливе вивчення нових ієрогліфів через уже знайомі, а також можливість повторення раніше вивченого матеріалу. Проте, застосування такого підходу не можна назвати дуже продуктивним у силу того, що ієрогліфи неминуче діляться на складові частини, які, по суті своїй, втрачають сенс.

Так, наприклад, розглянутий раніше ієрогліф 韶 sháo (стара мелодія) поділяється на графем 立 lì (стояти), 日 rì (сонце), 刀 dāo (ніж) і 口 kǒu (рот), які не мають нічого спільного зі значенням ієрогліфа 韶 sháo. Таким чином, склад даного ієрогліфа можна запам'ятати тільки як набір незв'язаних компонентів.

Ще одним продуктивним способом навчання ієрогліфіки є вивчення ієрогліфів через їх походження. Воно полягає в тому, що найпростіші ієрогліфи можна запам'ятати шляхом використання наочного матеріалу, що ілюструє шлях еволюції ієрогліфа від його давнього зображення до сучасної форми.

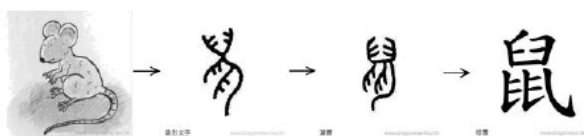

Рис. 2. Графічне походження ієрогліфа 鼠 shǔ (миша)

Цей підхід є особливо ефективним, оскільки допомагає запам'ятовувати точне написання ієрогліфа. На прикладі таких малюнків можна пояснити, що ієрогліф 鼠 shǔ

(миша) являє собою мишу, яка сидить, перші дві вертикальні риси з гаком - це ноги миші, а горизонтальні крапки символізують кігті. Таким чином, стає очевидним, що третя вертикальна риска з гаком без двох «пазурів» - це хвіст.

Іноді в ієрогліфі легко побачити зображення об'єкта, як у випадках зі знаками 門 (ворота) або 木 (дерево); два і три дерева - це «ліс»: 林 і 森. В інших випадках потрібно трохи більше уяви - наприклад, в ієрогліфі 川 «річка» середня лінія являє собою поточну воду між двома берегами, а у ієрогліфі «кінь» 馬 точки - це ноги, а лінії справа вгорі означають гриву.

Крім цих підходів, безумовно, існує ще безліч різних способів і методик навчання китайської писемності, заснованих на абсолютно інших принципах. Варто відзначити, що з ходом прогресу з'являється все більше і більше різних програм, електронних і мультимедійних пристроїв, що дозволяють вивчати китайську мову в легкій, інтерактивній формі. Використання таких продуктів також може бути вельми корисним в процесі навчання.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Задоев Т.П., Хуан Шуїн. Початковий курс китайської мови. Ч. 1. - М.: Сх. книга, 2010. - 304 с.
2. Кондрашевський А.Ф. Практичний курс китайської мови / А.Ф. Кондрашевський, М.В. Румянцева, М.Г. Фролова. - М.: Сх. книга, 2010. - Т. 1. - 1512 с.

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

*Соколова Анастасія Русланівна, Федюк Владислава Юрійівна, студентки 2 курсу
Київський університет імені Бориса Грінченка*

Науковий керівник: к.і.н., доц., завідувач кафедри східних мов
і перекладу І.В. Семеніст

Реальність-слово. Останні роки в Україні є помітною тенденція до зростання популярності китайської мови. Дані Єдиної державної системи з питань освіти (ЄДБО) переконливо свідчать, що з кожним роком зростає кількість абітурієнтів, які подають свої заявки на вступ на китайську філологію [1]. Поряд із цим спостерігається й тенденція до поширення мережі вивчення китайської мови в закладах середньої освіти (факультатив, друга мова) та навіть в закладах дошкільної освіти (насамперед приватних). Усе це створює необхідність вироблення адекватного методичного забезпечення навчання китайської мови для різних вікових груп. Якщо система вищої освіти має у своєму арсеналі перевірені часом методи навчання китайської мови, то навчання китайської мови дітей дошкільного віку є порівняно новим явищем, а тому саме цьому аспекту ми й вирішили приділити увагу у нашій статті.

Проблема засвоєння дітьми дошкільного віку будь-якої інформації полягає в слабкому механізмі зіставлення слова з реальною дійсністю. Діти частіше орієнтуються на слова дорослого, їх поведінка характеризується підвищеною сугестивністю, як зазначає в своїй статті «Вікові особливості дітей 4-5 років» Катерина Сотова. При цьому, акцентується, що мозкова діяльність дітей цього віку найбільш сприятлива для засвоєння нової інформації, зокрема – вивчення іноземних мов [2].

Також, в статті підкреслюється, що у дитини середнього дошкільного віку нервові процеси ще далекі від досконалості. У зв'язку з тим, що на п'ятому році життя дитячий механізм зіставлення слів і реальності вдосконалюється, то і вивчення китайської мови

полегшується. Однак, нервові процеси у дітей у віці 3-4 років ще не сформовані. Це, зокрема, виражається в емоційних і бурхливих реакціях, недотриманні правил поведінки, гіперактивності. Ставлення, як до дорослої особистості – один із шляхів підвищення ефективності навчального процесу [3]. Разом з тим, саме до п'яти років помічається краща ефективність педагогічних впливів, спрямованих на концентрацію нервових процесів у дітей. Тому, на заняттях і в побуті слід удосконалювати реакції дитини на сигнали: рухливі ігри з дидактичним напрямом або інтерактивні уроки. Взаємодія педагога і дитини полягає у безперервній взаємодії. Закцентуємо, що тут головне – діалог з учнем зосереджений з домінантою на співбесідника. В основі цього лежать відносини рівності, які позитивно впливають на засвоєння інформації дитиною.

Рухова діяльність, як спосіб запам'ятовування. Умовно-рефлекторні зв'язки утворюються у дітей досить швидко, але стійкості набувають лише після 15-70 поєднань (проте навіть після цього не завжди є достатньо міцними). Це відноситься й до тих умовних рефлексів, які утворені на словесні сигнали, і до складних систем сигнальних зв'язків [2]. У педагогічному процесі в контексті «суб'єкт-суб'єктної парадигми» (О. Бодальов, Г. Балл, Г. Ковальов), результативність впливу вчителя на учнів значно підвищується завдяки рефлексивним процесам. Ю. Кулюткін, вважає рефлексивне управління центральним процесом професійно-педагогічної діяльності. Як результат, основні ресурси мозку повинні бути спрямовані на розвиток сенсорно-моторної основи інтелекту: рекомендується обирати завдання для створення вражень орієнтованих на різні органи чуття, постійні вправи на спритність (біг, стрибки тощо) [4]. Завдяки правильно сформованому сенсорно-моторного базису, будь-які складні навички будуть засвоюватися значно простіше.

Структура уроку. Рекомендована структура уроку, орієнтована на вік має декілька частин. Як зазначалось вище, дитина має постійно перебувати в русі чи статичному положенні із постійною зміною діяльності. Опираючись на зазначені нами проблеми з конкретно віковою категорією, пропонується структурувати урок на такі часові відрізки: $25+10+10=45$ хвилин [5]. Перші 25 хвилин використовуються для засвоєння нового матеріалу. Методики можуть варіюватися. Зокрема, для вивчення тонів – емоційне забарвлення; для засвоєння ієрогліфів – асоціативні зображення (напр. *ChineasyCards*); граматики – метод пазлів для формування зв'язного мовлення китайською.

Після процесу пояснення нового матеріалу, важливо змінити рід діяльності, а саме – обрати рухливу гру спрямовану на закріплення матеріалу (напр. гра *«Шукачі істини»* — *необхідно знайти в класі заховані ієрогліфи і переклеїти їх на відповідні речі*). Якщо діти втомлені, часто обираються 5-ти хвилинні розминки, під час якої проводиться руханка спільно з якою вивчаємо нову пісню з дитиною. Саме так будь-який поетичний твір сприймається максимально природньо.

Заключна частина – це час підбивати підсумки, повторювати пройдений матеріал всього заняття. Відповідно до особливостей даної вікової категорії, для дітей важливо вголос висловлювати свої емоції, враження, інтерес. Для того, щоб зберегти дисципліну на уроці, пропонується додати декілька хвилин запитань і відповідей – учні знають, що в певний час, вони можуть обговорити і запитати про все, що їх цікавить. Система, за якої ми ділимо урок китайської мови на три частини, дозволяє переключати увагу учнів з одного виду діяльності на інший, забезпечуючи при цьому більш ефективне оволодіння матеріалом.

Інтерактивний урок. Загалом, виділяються декілька блоків різноманітної діяльності. Типи діяльності: 1) урок творчості (напр. *ліпимо тварин із постійним повторенням їх назв.*); 2) урок-спектакль (напр. *спектакль за принципом «казка Рукавичка»*. Перша дитина називає свою тварину, за розвитком подій, друга тваринка з'являється і називає себе, першу повторюють обидві дитини тощо); 3) урок-проект

(напр. дивимось відео/слухаємо історію і одночасно замальовуємо те, що найбільше вразило (принцип *mindmap*)); 4) урок-гра (напр. Естафета. Дві команди, вчитель біля себе має картки (ієрогліфи) в довільному порядку. Вчитель називає слово і за командою діти по черзі біжать знайти відповідний ієрогліф; вчитель тримає м'яч, називаючи слово кидає дитині — дитина перекладає. Для таких уроків можна обирати ведучого з дітей) [5].

Таким чином, інтерактивний урок є найбільш ефективним методом навчання китайської мови для дітей дошкільного віку, оскільки такому заняттю властива варіативність діяльності. Відштовхуючись від вікових особливостей, даний тип уроку дає змогу підібрати ефективні методики і вправи, де взаємодія вчителя та учня на рівні творчої діяльності активує інтерес учня, оскільки він побудований на принципі того, що учень є не тільки об'єкт, але і суб'єкт навчальної діяльності [6]. Тобто, якщо орієнтуватися на творчий підхід, системне повторення, яке супроводжується рухами і на емоційну складову, інтерактивний урок даватиме оптимальний результат.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Єдина державна електронна база з питань освіти [Електронний ресурс]. – Режим доступу: vstup.edbo.gov.ua
2. Сотова К. В. «Возрастные особенности развития детей 4-5 года жизни» – Ярославль, 2018 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://blog.dohcolonoc.ru/entry/konsultatsii/vozzrastnye-osobennosti-razvitiya-detej-4-5-goda-zhizni.html>.
3. Дєдов О. Експрес-діагностика в ДНЗ. Комплект матеріалів для практичних психологів. – Хотин, 2014. – 41 с.
4. Костюк Г. Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені НАПН України, 2018. – 92 с.
5. Ефреєва Ю. Нетрадиционные формы проведения уроков китайского языка в начальной школе, 2012. – 140 с.
6. Мордоус І., Куценко І. До питання про використання педагогічних технологій у роботі з навчання дітей молодшого дошкільного віку іноземної мови» // «Гілея» науковий вісник. – Київ, 2004. – 59 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКЛАДАННЯ ФОНЕТИЧНОГО АСПЕКТУ КИТАЙСЬКОЇ МОВИ

Чихаріна Карина Ігорівна, студентка 5 курсу факультету іноземної філології

Харківський національний університет імені Г. С. Сковороди

Науковий керівник: к.ф.н., доц. Н.В. Руда

У 21 столітті володіння іноземними мовами стало одним із факторів самореалізації, невід'ємною складовою успішної комунікації у різних сферах суспільного життя. У зв'язку з інтенсифікацією політичних, економічних та культурних відносин між Китаєм та Україною, відбувається пошук шляхів й у сфері викладання китайської мови, яка є офіційною мовою КНР, Сінгапуру, Тайваню, а також однією з 6 офіційних мов ООН.

Актуальність даного дослідження зумовлена зростанням кількості вивчаючих китайську мову, необхідності концентрації на фонетичних аспектах, звуковій будові даної мови, оскільки саме правильна й чітка вимова є підґрунтям взаємного розуміння й успішної комунікації.

Особливостям викладання фонетики китайської мови приділяли увагу такі науковці як О. Алексахін, Н. Деміна, Т. Задєнко, А. Кондрашевський, В. Курдюмов, А. Савченко, Н. Кірносова. Свої праці з теми фонетики і фонології китайської мови опублікували такі

дослідники, як Су Сюй, Чжао Юань Жень, Мао Ши Чжен, Сунь Де Цзинь, Лін Йен Вей, Ван Лі, Чхен Цзюнь Хуа та інші.

Специфічними одиницями мов флективного типу (російська, українська тощо) є фонemi, тобто поєднання голосних та приголосних звуків. У китайській мові два ряди найменших одиниць звукової будови утворюють силабема та тонема.

Силабема – одна з найменших одиниць матеріальної форми мови, фізичним корелятом якої є склад, який складається з приголосного компоненту «ініціаль», та голосного – «фіналь». Фізичним корелятом тонема є рух тону. [1]

Пояснення вимови китайських звуків часто відбувається шляхом порівняння їх із звуками рідної мови студентів. Варто звернути увагу на те, що в українській та російській мовах вирізняють глухі та дзвінкі приголосні, наприклад п–б, т–д, к–г, с–з, ш–ж тощо. Китайські ініціали (початкові приголосні) відрізняються від українських (російських) придиховими та непридиховими парами.

Що стосується фіналей, у китайській мові виділяють дев'ять дифтонгів (ai, ia, ei, ie тощо) і чотири трифтонги (uai, uei, iao, iou). Слід виділити також назалізовані (назальні) фінали, які вимовляються за участю носової порожнини і набувають характерного носового звучання. Оволодіння назалізованими (назальними) фіналами – досить важкий процес, це пояснюється тим, що в українській мові немає носових голосних, проте у потоці мовлення носові голосні назалізуються під впливом носових приголосних. Китайські назалізовані фінали поділяються на фінали переднього та заднього ряду. Майже всі складають опозиційні пари, а саме: an, ang, en, eng, in, ing, ong, ian, iang, uan, uang, uen, eng, iong, üan, ün [2].

Як вже було зазначено, дуже важливою відмінністю є система тонів, яких виділяють чотири. Слід зауважити, що зі зміною тону одного й того ж складу, повністю змінюється значення слова (наприклад: mai– mai/买–卖/ купити–продати), тому під час викладання китайської мови велику увагу слід приділяти вимові тонів, як на початкових, так і на подальших етапах навчання[3]. Китайський дослідник Чжао Юань Жень порівнює систему тонів китайської мови із наголосом у російській мові [4]. Наголос, як і тон, також має особливу інтонацію та може впливати на зміст слова (наприклад, українські слова «замок», «брати», «дорога» та ін.). Тим не менш, тон та наголос – це два принципово різних явища.

Важливим є відтворювання тонів як за допомогою звуку, так і візуально (схеми, малюнки). У випадку із тонами китайської мови, їх можна візуалізувати за допомогою графічної схеми (див. рис 1).

На початку навчання найрозповсюдженішим методом для формування навичок правильної вимови тонів є «метод відтворення» [5], який полягає у наслідуванні, повторюванні за викладачем, або диктором. Після вправ, які пов'язані з наслідуванням, найправильнішим є перехід до «індивідуального відтворення» [5], що дає можливість кожному вивчаючому продемонструвати власний прогрес.

Основою результативності педагогічної взаємодії є зацікавленість у процесі навчання. Саме тут і виникає потреба звернутися до «методу зацікавленості» [5]. Наприклад, в процесі навчання тонів путунхуа, поширеним способом є практика «скручування мови» [5]. «Скручування мови» – це традиційна мовна гра в Китаї, яка свідомо концентрує цілий ряд слів з однаковою вимовою чи схожі між собою слова, щоб сформулювати речення або словосполучення, яке повторюється чи дублюється. Такі ігри не тільки роблять викладання тонів цікавим, але й допомагають студентам практикувати деякі складні звуки фонетичної системи китайської мови. Одним із прикладів такої гри можуть виступати скоромовки, вірші.

Китайські дослідники також виокремлюють такий метод викладання тонів як «керування звуком» [5]. Він полягає у тому, що студентів насамперед треба вчити не правильній вимові тону, а дати їм можливість самостійно зрозуміти, що таке тони в китайській мові, які особливості вони мають, і які органи мовного апарату допомагають

нам відтворювати їх. Основною ідеєю методу є не те, щоб студенти дослідили ступінь напруження голосових зв'язок, а відчули стан артикуляції та переходу, що є вільним і сталим. Цей спосіб викладання все ще знаходиться на початковому етапі розроблення.

Отже, приділення уваги саме фонетичним аспектам, зокрема системі тонів, є надзвичайно важливим під час викладання китайської мови. Незважаючи на існуючий педагогічний досвід та наявність великої кількості методик, з розвитком педагогіки як науки, викладання фонетики потребує переосмислення та створення нових прогресивних методів для подолання студентами мовного бар'єру та вдосконалення вимови. Крім того, комунікація саме з носіями мови покращує розуміння артикуляції й аутентичної вимови, позитивно впливає на навчально-виховний процес.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вовк П. С. Теорія центрів і периферій фонологічної та акцентологічної систем : докторська дисертація. Київський Національний Університет імені Тараса Шевченка /П. С. Вовк. – К., 2000.
2. Кірнсова Н.А. Практична фонетика китайської мови: навч. посіб. для студентів першого курсу філологічного факультету. – К.: НАККиМ, 2010. – 96 с.
3. Савченко А.С. Сучасні підходи до навчання фонетики китайської мови // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: педагогіка та психологія. – Випуск 36. – 2012. – 92 с.
4. Сюй С. Проблемы преподавания фонетики китайского языка русским студентам / С. Сюй // Молодой ученый. – 2011. – №12. Т.2. – С. 141 – 144.
5. 李晓航. 普通话声调教学方法解析, 620010, 眉山职业技术学院, 四川, 眉山. 第 287 页

汉语听力技能训练方法

Щербакова Катерина Олексіївна, магістр
Нанкінського педагогічного університету, КНР

听力理解是人们交际中的一项非常重要的活动。一般来说,在交谈中听要先于说,因为只有听懂对方的话,才能有针对性地与对方对话;如果听不懂,交际活动也就无法进行。听力理解同时也是听、说、读、写四项技能中最难掌握和提高得最慢的一项能力,听力理解是通过听觉器官对言语信号进行接收和解码的过程;是对语音信息特征的辨别,包括辨音、辨调、辨重和节奏,在这些基础上,应用语法知识并结合上下文理解整个句子或段落所传达的意思。《实用汉语教师培训教材系列:汉语听力课教学法》主要介绍了初级、中级、高级汉语听力课的教学,听力课测试和教材的使用等内容。《实用汉语教师培训教材系列:汉语听力课教学法》是汉语教学法研究方面最新的成果,也是汉语(第二语言)教师培训所迫切需要的好教材。本文章按照实用汉语教师培训教材系列介绍汉语听力技能训练方法。听力技能训练要和其他的语言技能训练相结合。主要有听说结合、听写结合、听记结合和听读结合等。各个训练技巧各有侧重。

(一) 听说结合:

1、可以训练学生的口头表达能力,可以考查学生语音、语调,判断说话是否流利、表达是否正确;在时间紧张的情况下,采用听说的方式最能节省时间,还能避免课堂沉闷。

2、听后让学生及时用语言将听到的内容反馈出来,或针对所听的内容回答问题、进行表达训练。

3、在听和说的训练中,一要训练学生捕捉声音的能力,让学生听后马上重复出来,锻炼辨音的能力;二要考查学生理解情况,针对听到的内容提问题,让学说回答,

锻炼学生抓重点等理解能力；三是表达训练，转述内容，重新组合语言，训练学生全面理解和记忆基础上的自由表达能力。

4、主要方法

1) 模仿句子。重复和模仿要理解和记忆的基础上完成。教师可以用停顿把句子切分成一个个的有层次的片段，帮助学生理解和记忆。从表达的重点着眼，可以变换句重音，还要注意语调和语气。

例：今天晚上我可以睡个好觉了。

由李明教授主讲的中国文化讲座将向您系统地介绍中国文化。

今天晚上/我可以/睡个好觉了。

由李明教授主讲的/中国文化讲座/将向您系统地介绍/中国文化。

模仿句调：他哪儿会买东西？你不是去过那儿吗？

2) 跟读并替换。替换练习是训练学生从形式到意义转换的有效方法。通过掌握句子结构，学生们可举一反三，创出更多句子。替换的部分可以是人物、时间、方式、处所和事件等。

3) 改说句子。是为了实现句子形式间的转换。在表达的理性意义不变的情况下，不同的句子形式可以表现出相同的意义，当然会有一些语义侧重或细节的差异，这里忽略不计。教师先规定转换的另一种句式，然后说出一个句子，让学生听后改说。

4) 快速回答问题。教师针对句子各部分设计问题，让学生回答。学生回答的时候语速要快。

5) 转告。向第三人转述说话的内容，要求学生在理解的基础上，用合适的语言来转告。只要细节正确、表达清楚就可以。

例：老师：安娜，今天你能看见劳拉吗？上周她从我那儿借来两本书，你能不能帮我问问她看完了没？

6) 听对话回答问题。主要针对段落设计。常常在听第一遍的时候问主要信息，第二、三遍的时候问细节。

例：我爷爷是个戏迷，他喜欢看京戏，也喜欢唱京戏。他每天早晨一大早就起床，到公园里溜达一圈儿，再唱上一段。他还真有几个老听众呢。

问：这一段主要介绍说什么？爷爷是个什么迷？他喜欢做什么？他每天什么时候起床？他每天去哪儿唱戏？有没有人听到唱戏？

7) 听后根据所听内容组织对话

听一段叙述性的内容，然后让学生组织对话。内容不能太复杂，并且合适改编成对话。

例：这几天贝拉发烧38度，咳嗽得很厉害，今天她去医院看病，大夫给她化验了一下血，然后建议她打针。可是贝拉很怕打针，所以她让大夫开了一些药。

大夫：你怎么了？

贝拉：发烧、咳嗽。

大夫：我看看。你得去化验一下血。

贝拉：好。（一会儿）大夫，这是化验结果。

大夫：有点问题，打几针吧。

贝拉：我最怕打针。您给我开点药吧。

大夫：好吧。回去以后好好休息。

贝拉：谢谢大夫。

（二）听写训练

在听到基础上将语言的音、形、义统一起来，就要用到听写的方式。由于汉语的书写形式——汉字与文字有很大的不同，所以听写的过程考查的不仅有听力理解问题，还有文字问题，甚至还有记忆问题。听写的方式可以是边听边写，也可以是听后写。

（三）听做训练

根据老师的指令，学生们边听边做或听后做各种练习，这种方法主要用来检查学生的理解。课堂听力技能训练一般分成三个环节：听前练习、听时练习和听后练习。听前练习是听时的必要准备，听时练习是训练的核心，听后练习是对时练习的延伸。

一 听前练习

听前练习的目的是对听时练习进行铺垫和准备，既有心理上的，也有语言上的。训练学生的听力能力最忌讳硬听，硬听的意思是：

- 不管语言材料的难度，拿来就听；
- 不做任何准备活动，没有语境铺垫、不作背景知识的介绍、不处理关键的生词和语法，上来就听。

训练听的能力也一样，在正式的听力练习之前，先做一些准备，既符合语言学习的心理，又能降低听时练习的难度。听前练习主要分两类活动：探讨性活动和预备活动。

（一） 探讨性活动及其训练方法。探讨性活动的对将要听的内容进行合理的预设和铺垫，进行必要的说明和解释，既可以是语言要素方面的，也可以是背景知识方面的。

1. 列举式。教师可以用直接列举的方法引导出有关的词语和句式。
2. 交流式。教师用交谈的方式，引导学生边听边说。最好学生一边说，老师一边进行简单记录。因为有的词语学生说不出，有的词语学生听不懂，有的词语学生不会写。在学生说完后，老师还要适当补充。
3. 说明式。教师直接介绍说明有关的人物背景、事件背景等，它们不是本课听的内容，但对理解本课有直接关系。尤其是一些新闻报道的听力内容。

（二） 预备性活动。再预备性活动中，教师主要来帮学生扫除理解过程中的词语和句式障碍。由于听力训练的特点不同，学习生词和句子仍要紧紧围绕“听”的角度、结合多种方式进行。不同的方式体现了不同的教学目的。

1. 学习生词的方法

- （1） 学生听句子挑出生词。
- （2） 老师朗读一组词语。请学生挑出不同类的词。
- （3） 模仿跟读
- （4） 听写或填空
- （5） 猜词

2. 学习句子的方法

- （1） 听句子做动作
- （2） 听上句，选择下句
- （3） 听句子，口头回答问题
- （4） 听句子，判断正误
- （5） 听后选择正确答案
- （6） 听后模仿
- （7） 听后完成句子

二 听时练习

听时练习是听力技能训练的主体活动。以听为主，接收信息的方式有精听和泛听，听的内容有单句，也有段落、篇章等。学生听的过程其实是个分析综合的过程，也是一个测误的过程。

听时联系一般分为三个方面：听——练——讲。一般是先听，然后做练习，最后讲解。在实际操练中，这三个方面常常会交替进行，如边听边讲，边听边练，讲练结合等。

听力材料一般方三遍，第一遍不停顿，要求学生先掌握文章的大体内容，做相应的概括性练习；然后听第二遍，做细节性练习，此时可以回放，特别是出错较多的部分可反复放

第三遍是核对，不用停顿。

进行概括性活动的训练方法

(1) 寻找与问题有关的一串词语

(2) 遵循汉语思维的时空顺序

专项性活动——获取细节信息。我们需要把输入的语言材料掰碎揉细了来理解。这些语言信息一般都包含在一个个单句中，但都是段落、语篇的有机组成部分。

获取细节信息的训练方法

(1) 记忆、记录和计算

(2) 理解和判断

(3) 区分异同

语言类活动。除了接收信息以外，听力技能训练也承担着学习语言的任务。语言规则的内化、语感的形成、语言能力的提高都离不开每时每刻的学习。

三 听后练习

(一) 延读性活动的训练方法。作为训练主体的尾声，延读性活动不宜占用较多的时间。讨论问题要跟学生的生活和经验有密切关系，保证他们有感而发，同时也要切合学生的语言水平，学生不需要新的词汇或句子就能表达。

(1) 引导式

(2) 总结式

(3) 留作业式

ОСВІТА ТА ВИХОВАННЯ В КРАЇНАХ СХОДУ

ОСВІТА ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ: ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА КИТАЮ

Науменко Станіслав Сергійович, викладач кафедри східних мов

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Інтерес до проблеми навчання в країнах Азії і розвитку обдарованих дітей з'явився порівняно недавно. Систематичні програми з навчання найбільш талановитих учнів вводяться в систему шкільної освіти таких країн, як Китай, Японія, Корея, Сінгапур, В'єтнам і Індія, починаючи лише з 70-х років ХХ століття. Основними завданнями, що стоять перед фахівцями сфери освіти обдарованих школярів в країнах Азії, є: організація системи і методів відбору обдарованих дітей; створення спеціальних навчальних програм, що відповідають особливим потребам обдарованих учнів в отриманні знань і високому рівню їх інтелекту; організація спеціалізованих шкіл для обдарованих школярів; організація позакласної роботи з обдарованими дітьми; створення гуртків за інтересами, проведення додаткових навчальних заходів, ведення дослідницьких проєктів; надання умов для більш раннього закінчення середньої школи і вступу до вищих навчальних закладів.

В даний час державна політика в галузі освіти обдарованих учнів у Китаї передбачає наступні можливості для найбільш талановитих дітей:

1. Більш ранній вступ або пропуск через клас. Обдарованим дітям, які пройшли певні іспити, дозволяють поступити на початкову / середню школу або університет раніше, ніж звичайним учням, або перестрибнути через клас.

2. Спеціалізовані класи. Експериментальні класи для обдарованих були засновані більш ніж у 50 початкових / середніх школах по всій країні; кілька університетів Китаю (у тому числі Пекінський) організували спеціальні класи для обдарованих підлітків.

3. Спеціалізовані школи. Всі учні цих шкіл є обдарованими дітьми. Освітні програми шкіл призначені виключно для обдарованих дітей, наприклад, програма гонконгської середньої школи (Hong Kong GT School).

4. Спеціальна діяльність у класі і поза школою. Спеціальні курси для шкіл з інформатики та олімпійської школи з математики (фізики / хімії) були засновані в багатьох районах по всій країні; були організовані «палаці дитинства» (children's palaces), де проводяться навчальні курси науки і мистецтв, школярі займаються науковими дослідженнями і конструкторської діяльністю.

5. Спеціальні програми для вихідних днів і канікул. Багато шкіл організували спеціальні курси вихідного дня, наприклад, курси по образотворчим і сценічним видам мистецтва, математики та природничих наук, громадської діяльності тощо.

6. Індивідуальні плани. У розділі, присвяченому роботі з обдарованими дітьми у Азії, представлена окрема стаття, присвячена освіті обдарованих учнів у Китаї (Stephen T. Schroth, Jason A. Helfer et al., 2009), яка визначає способи навчання і спеціальну програму, розпочату в 2007 році з обміну досвідом між Ноксмім коледжем (США) і Анхойським університетом (Anhui Normal University) у Китаї [1].

З часів Західної династії Ханьшуй (206 р. до н.е.) у Китаї були адміністративні іспити, відомі як 童子考試 (дитячий іспит), для визначення обдарованих дітей. З тих пір, принаймні, до вісімнадцятого століття, Китай надавав обдарованим дітям різні форми навчання. Систематичні і офіційні програми для обдарованих дітей, однак, почалися тільки в 1978 році як частина процесу модернізації, який у той час проводила Народна Республіка Китай. Цей процес був спрямований на те, щоб Китай у сільськогосподарській, індустріальній, технологічній та торгової областях став врівень з рештою світу, що викликало значні зміни у методах освіти обдарованих учнів. Найбільше значення надавалося двом ключовим аспектам щодо освіти обдарованих дітей.

По-перше, були взяті на озброєння поліпшені і більш обґрунтовані методи виявлення обдарованих дітей, особливо дітей з сільських областей. По-друге, були розроблені спеціальні програми, щоб допомогти обдарованим дітям і підтримати їх розвиток [2].

Китай зробив акцент на розвиток наукових, технологічних, інженерних і математичних здібностей (STEM: science, technology, engineering, mathematics), також як і на контролі за діяльністю своїх шкіл. Це означало, що протягом наступних тридцяти років цей курс став головним регулятором програми, витікала з цих нововведень. Оскільки країна дуже швидко ставала процвітаючою державою, акцент у навчанні почав змінюватися. Зростання популярності англомовного навчання і значення його у рамках навчального плану привів до того, що стали частіше прийматися і використовуватися західні психолого-педагогічні підходи. Ці зміни також торкнулися освіти обдарованих дітей.

З середини 80-х років минулого століття китайські педагоги почали досліджувати підходи, які центровані на учнях. Ця тенденція посилилася протягом 90-х, оскільки Китай став більш інтегрований у світову економіку, і володіння англійською мовою стало національним пріоритетом.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ей Юй Хуа. О стратегии развития китайского образования / Хуа Ей Юй // Педагогика. – М.: 2001. - С. 75-77.
2. Rao Z. Chinese students' perceptions of communicative and non-communicative activities in EFL classrooms // System. 2002. № 30.

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ЯПОНІЇ

Олійник Юлія Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Вивчення досвіду професійної підготовки студентів у розвинених зарубіжних країнах відкриває нові можливості для удосконалення системи неперервної педагогічної освіти в Україні в умовах її адаптації до вимог загальноєвропейського освітнього простору. Значний науковий інтерес становлять прогресивні здобутки країн, що демонструють високий рівень професійної підготовки спеціалістів, відповідно до світових стандартів; мають багаті історичні традиції освіти, що сприяє їх провідній ролі у галузі науки та освіти на регіональному і глобальному рівнях.

Особливу увагу в цьому контексті привертає до себе вища освіта у Японії, адже ця країна в наш час – це світова держава, яка за короткий час, увібравши у себе передовий досвід минулого, вибудувала власну систему освіти, здатну забезпечити висококваліфікованими спеціалістами постіндустріальне суспільство.

Економічна ситуація та прагнення японського уряду довести рівень соціально-економічного життя у країні до рівня держав, лідерів світу, примусили звернути увагу на вдосконалення системи вищої освіти. У результаті цього 1949 р. було ухвалено закон, за яким ВНЗ Японії мають працювати за однаковими системами. Більшість спеціальних шкіл було переведено на кілька щаблів вище – у розряд університетів або коледжів, тому їх загальна кількість (державних і приватних) зросла до кількох сотень. Поряд з цим у країні з'явилися десятки приватних університетів, коледжів і молодших коледжів, а також ряд вищих жіночих навчальних закладів. Важливо, що зміст і методи навчання в усіх зазначених закладах контролювалися урядом.

Проте на всіх рівнях освіти стали виникати такі негативні явища, як надмірна стандартизація та уніфікація освіти, концентрація на кількісних показниках. Подальше зростання цих та інших недоліків привело до усвідомлення необхідності змін у системі освіти, зокрема у структурі, змісті та навчальному процесі. Дослідники зазначають, що лише за період 50–70-х рр. минулого століття в Японії було проведено щонайменше три реформи освіти, у результаті яких, за деякими показниками, уже на початок 80-х рр. у сфері освіти країна вийшла на одне з перших місць у світі.

У серпні 1984 р. у державі було сформовано Національну раду з реформ у сфері освіти, основним напрямом діяльності якої стало проведення скоординованої політики реформ у галузі освіти. Нею було визначено три основних напрями освітніх реформ: розвиток індивідуальності; перехід до навчання протягом усього життя; коригування освіти відповідно до змін у суспільстві.

Рада щодо університетів, створена за рекомендацією Державного комітету з реформи освіти (1987 р.), детально пропрацювала всі аспекти реформи вищих навчальних закладів, з огляду на широту інтересів сучасної молоді, різноманіття мотивацій навчання, прагнення до підвищення статусу в суспільстві.

Значну увагу до реформи освіти виявляють і різні об'єднання великого бізнесу. Вони представили ряд доповідей із цієї проблеми – «Рекомендації щодо поліпшення науково-дослідної роботи в університетах», «Людські ресурси, необхідні японським компаніям, і підходи до освіти в майбутньому», «Університетська освіта, що відповідає на виклик нової епохи, і точка зору по цього питання ділового світу».

З урахуванням цих рекомендацій і побажань уряд намітив ряд заходів щодо поліпшення роботи установ вищої школи і запропонував університетам звернути на них увагу, виходячи з власних концепцій навчання. Для вдосконалення змісту навчання вводилися нові, в основному міждисциплінарні предмети, знання яких необхідно для управління бізнесом в умовах інформаційного суспільства. Це вело до диверсифікації університетських курсів і вимагало нових методів навчання.

Збільшилась кількість семінарських занять, які давали можливість вести дискусії невеликим групам студентів. Для роботи в університетах стали залучати експертів – працівників великих фірм, а також вчених з НДІ різних компаній.

Тому в програмах спеціалізованих коледжів і університетів половина навчального часу відводиться на засвоєння загальноосвітніх (фундаментальних) курсів. В університетах перші два роки всі студенти одержують загальноосвітню підготовку, вивчаючи загальнонаукові дисципліни – історію, філософію, літературу, суспільствознавство, іноземні мови, а також слухаючи спецкурси зі своєї майбутньої спеціальності. За перший дворічний період студенти одержують можливість заглибитися в суть обраної спеціальності, а викладачі – переконатися в правильності вибору студента, визначити його науковий потенціал. Теоретично по закінченню загальнонаукового циклу студент може поміняти спеціалізацію і навіть факультет. Однак такі випадки вкрай рідкісні й мають місце тільки в рамках одного факультету, а ініціатором виступає адміністрація, а не студент. В останні два роки студенти вивчають обрану ними спеціальність. Формально студент має право вчитися у виші 8 років, тобто відрахування студентів практично неможливе.

Така орієнтація навчання пов'язана з тим, що роботодавці воліють наймати випускників ВНЗ швидше із загальною, всебічною, аніж зі спеціалізованою освітою. Звичайно, для компанії-працедавця важливо, що може робити працівник, але ще важливішою є його здатність до подальшого навчання, здатність пристосовуватися до потреб компанії.

Разом з тим, кожна японська фірма створює свою власну систему навчання, що відповідає «місцевим» потребам та інтересам. Японською асоціацією професійно-технічного навчання розроблена методика професійної адаптації. В багатьох великих компаніях діють спеціальні підрозділи, відповідальні за реалізацію цієї методики. Однак викладачі для таких центрів готуються переважно централізовано в Токійському інституті менеджменту.

Перевагами такої методики є: чітка орієнтація навчання на практику роботи у конкретній компанії; висока мотивація навчання; відсутність бар'єрів між навчанням і практикою; висока віддача від навчання, оскільки підготовка здійснюється під певні посади; сприятливі матеріально-технічні й фінансові умови для навчання. Але водночас такі методи навчання мають і свої недоліки, зокрема: недостатня фундаментальна підготовка; труднощі застосування отриманих знань і навичок в інших компаніях, а також на вищому рівні менеджменту; висока вартість навчання в розрахунку на одного слухача.

Таким чином, у Японії сформована специфічна стратегія «довічного найму», в якій основною формою професійної освіти є підготовка працівника безпосередньо на підприємстві. В організацію масового та безперервного навчання персоналу в Японії вкладають великі кошти. Ця особливість японської системи підготовки кадрів зумовлена тим, що ринок праці інтегрований у сфері діяльності корпорацій, фірм. Працівники постійно навчаються і опановують різні види робіт, здійснюється ротація всіх категорій найманих працівників. Кар'єрне зростання працівника пов'язане з його робітничим стажем і професійними якостями. Постійне навчання формує сприйнятливність до всього

нового, інноваційну активність, зростання майстерності і творчого ставлення до виконання своїх функціональних обов'язків, підвищення відповідальності за якість роботи. Японського працівника оцінюють не за індивідуальною продуктивністю, а за внеском у сукупну продуктивність корпорації. Оцінюють персонал за ставлення до праці, акуратність і пунктуальність, взаємодію з колегами. Співробітник майже повністю і цілковито залежить від фірми, яка виявляє турботу також і про його сім'ю. Звідси фактичне ототожнення інтересів співробітників і фірми, злагода в середовищі персоналу компаній, досягнення значних економічних результатів. Підвищення рівня освіти працівників забезпечує зростання їхніх заробітків, а також впливає на збільшення національного доходу країни.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Вища освіта в Японії. URL: <http://www.euroosvita.net/index.php/?category=1&id=1783>.
2. Калініна Л.М., Грушева А.А. Менеджмент і бізнес-освіта як змістова складова підручника для бакалаврів за напрямом «Економіка і підприємництво». Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць; ред. кол., головн. ред. В.М. Мадзігон; наук. ред. О.М. Топузов. К.: Пед. думка, 2011. Вип. 11. С. 657–668.
3. Кравчук Г.Т. Підготовка фахівців з фінансів у вищих навчальних закладах розвинутих країн світу. Фізикоматематична освіта: науковий журнал. 2017. Вип. 2(12). С. 94-100.
4. Кучеренко Д.Г., Мартинюк О.В. Стратегії розвитку освітніх систем країн світу: Монографія. К.: ІПК ДСЗУ, 2011. 312 с.
5. Маркарянц С. Япония: государственная политика в области образования. URL: http://vasilievaa.narod.ru/15_2_98.htm.

EDUCATION OPPORTUNITIES FOR CHINESE CITIZENSHIP VALUES ABROAD PROMOTION

Xie Fei, PhD student,

H.S.Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

Understanding that BRI Project belongs to the sphere of global and long-term initiatives that will have a visible effect in 50-100 years, China wants to insure for itself the continuity of the course and ideas. The stake is placed on the young generation, which should consciously perceive the Project as the existing reality of the world, existing fact and an integral part of world and local economic systems (and not just economic necessity). It is such continuity that can ensure the constant renewal of the Project, despite the enormous amount of resources (political, financial, human, time, etc.) that are already and still to be spent by all the participants without any visible return. And in this matter, the Chinese went according to their well-developed scheme: through the system of education.

The PRC education system for a long time evolved in isolation from the idea of globalization and served to a greater extent the needs of the Chinese state than contributed to the development of a personality. Therefore, it is natural that in the situation of OBOR Project forcing, the higher education system, in particular, faced the internationalization problem which is seen as a requirement to the economic and social initiative declared implementation. Most Universities and institutions responsible for managing education in China recognize internationalization as an essential component of training qualified personnel process in the context of “One Belt, One Way” strategy. The PR China Ministry of Education sees high adaptability as possibility of student mobility programs’ implementation, experience of studying in 2-3 universities (only 1 of which can be Chinese) during the period of study (experiencing of different educational systems), education and training of highly qualified specialists with

knowledge in several areas, skills of creating and working in international professional teams as professional competencies of new specialists able to work for BRI Project.

University Alliance of the Silk Road (UASR) - a university alliance centered at Xi'an Jiaotong University aims to support the Belt and Road initiative with research and engineering, and to foster understanding and academic exchange. The network extends beyond the economic zone, and includes a law school alliance to "serve the Belt and Road development with legal spirit and legal culture». The mission of the UASR is to build educational collaboration and promote economic growth in countries along the Silk Road Economic Belt. The UASR was founded in 2015 with approximately 100 universities from 22 countries. It currently includes 132 universities across 32 countries and regions on 5 continents. The program has become a central part of the 2016 plan of the Ministry of Education of the People's Republic of China for educational development along the Belt and Road region via student exchange and joint research. The UASR was charged with supporting training, research, policy, cross-cultural understanding, and medical service. It includes an international alliance of law schools, which Xi'an Jiaotong president Shuguo Wang notes aims "to promote the exchanges of law among the alliance member countries and focus on legal consensus, in order to serve the Belt and Road development with legal spirit and legal culture». In addition, the UASR sponsors international cultural events including the UASR Educational Exhibition and Cultural Festival as well as other cultural events through the countries of BRI Project. It can be said, that this organization forms the strategy of cultural expansion of China through the countries of the Project.

Global-Silk Road University Consortium. In 2015, the Silk Road Association passed a resolution for the creation of GLOBAL – SRUC (Global-Silk Road University Consortium) a platform where elite universities along the Silk Road could become a member and these member universities together could create a platform where various academic exchanges could be derived for mutual benefits through scholarly interactions, cultural interchanges, cooperative research projects, Exchange of Undergraduate, Post Graduates students including academic staff, Setting up of Dual Degree Program for the Bachelor & Master programs, Short Study Program, Semester Exchange Programs, Summer Programs. This initiative enables the students along the countries of Silk Road to pursue their academic studies with any academic institutions who are the members of the Global - SRUC (Silk Road University Consortium). Each member university signs Inter-institutional MOU/ Agreement with each other facilitated by Global SRUC. If the member university agrees to cooperate for the exchange of students and/or staff in the context of the Global – SRUC programme. They commit to respect the quality requirements of the Charter for Higher Education in all aspects of the organization and management of the Students, in particular the recognition of the credits (or equivalent) awarded to students by the member university. Students under this program can obtain dual degree between the two partner universities who has Articulation agreement signed and academic course mapping is in place, which enables the credit transfers between the two universities. Students from under graduate to Post-Doctoral Degree can apply in this program. Participating Silk Road Countries Universities in the Global– SRUC Program: Turkey, China, Hong Kong, PR China, Chinese Taipei, Kazakhstan, India, Georgia, Russia, France, Sweden, Italy, Germany, Switzerland, Poland, United Kingdom, Australia, New Zealand, Korea, Japan, Malaysia, Tajikistan, Turkmenistan, Uzbekistan, Azerbaijan, Kyrgyzstan, Indonesia, Thailand, Myanmar, Indonesia, Myanmar, Cambodia, Sri Lanka, Bangladesh.

Confucius Institute - a public educational organization under the Ministry of Education of the People's Republic of China, whose stated aim is to promote Chinese language and culture, support local Chinese teaching internationally, and facilitate cultural exchanges. The Confucius Institute program began in 2004 and is overseen by Hanban. The Confucius Institute also has non-academic goals. Li Changchun, the 5th-highest-ranking member of the Politburo Standing Committee, was quoted in The Economist saying that the Confucius Institutes were "an important part of China's overseas propaganda set-up». Many foreign scholars have characterized the CI program as an exercise in soft power, expanding China's economic, cultural,

and diplomatic reach through the promotion of Chinese language and culture, while others have suggested a possible role in intelligence collection. Officials say that one important goal of the Institutes is to influence other countries' view of China.

The institutes operate in co-operation with local affiliate colleges and universities around the world, and financing is shared between Hanban and the host institutions. They provide foreign partners with opportunities of cooperation, studying Chinese, awarding students and teachers, exchange programs. The related Confucius Classroom program partners with local secondary schools or school districts to provide teachers and instructional materials. Other initiatives include Chinese contemporary art exhibitions, television programs, concerts by popular singers, translations of Chinese literature, and the expansion of state-run news channels such as Xinhua News Agency and China Central Television.

As of 2019, there are 530 Confucius Institutes in dozens of countries on six continents, though the organization is constantly criticized due to concerns of rising Chinese influences in the countries in which it operates.

LITERATURE

1. Eberle P., Bradley Th. & Tafero Arth. (2018). A Cultural Perspective of China's Belt and Road Initiative: Impacts, Insights, and Implications. Journal of International Business and Cultural Studies. Vol.12
2. HanBan-Confucius Institute (2019). Classroom. english.hanban.org.
3. Official site of Global Silk Road University Consortium. (2020). <http://www.silkroadassociations.org/about-us/global-silk-road-university-consortium>
4. Official site of OBOR CTA. (2020). <http://obor.my/en/home/>
5. Official site of SRCIC. (2020). <http://www.srcic.com/srcic-profile/>
6. Official site of SRI. (2020). <http://www.silkroadassociations.org/about-us/index>

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЛЬ ОСВІТИ В АРАБСЬКОМУ ХАЛІФАТІ

Ступченко Євген Георгійович, курсант 1 курсу

Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка

Науковий керівник: к.і.н., старший викладач В.В. Пилипенко

Освіта відіграє одну із ключових ролей у процесі виховання людини, формування її світогляду та переконань. Ісламська цивілізація, утворюючись на основі симбіозу арабської, іранської, єврейської, тюркської, грецької і навіть китайської культур виробила власний підхід до системи освіти та розповсюдження знань [1, с. 361].

Утворення у VII ст. Халіфату на основі поліетнічності, шляхом інтенсивної завоювницької політики арабів, перетворило освіту на головний засіб розповсюдження постулатів ісламу серед підкорених народів. На відміну від доісламського періоду, коли передача знань здійснювалася «на ходу» і носила переважно практичний прикладний характер, з моменту перетворення Ісламу на домінуючу релігію, освіта стає першочерговим пунктом реалізації державної політики.

Основними джерелами права, за якими здійснювалася підготовка учнів був Коран, хадіси, а в деяких випадках і Тафсір. Однією з головних правових норм, на основі якої базувалася освітня політика Халіфату був 9 аят 39 сури Корану: «Невже рівні ті, які знають, і ті, які не знають? Воістину, замисляться лише обдаровані розумом!» [3]. У Шаріаті цей аят знайшов вияв у наданні переваги освіченим людям над не освіченими у політичному, економічному та соціальному вимірах, особливо у питаннях проходження соціальних ліфтів для чиновників та рівня їхньої наближеності до халіфа.

Паралельно із фіксацією правової переваги освічених людей над малограмотними, норми Шаріату приписують до обов'язків кожного мусульманина постійно доповнювати свої знання. Так, 20 сура, 114 аят закликає правовірних постійно здобувати нові знання та

працювати над удосконаленням набутих навичок. Вважається, що з новим запасом знань додаються добрі справи: «Коли помирає людина, закривається книга його діянь. Тільки три речі продовжують приносити йому користь і поповнюють список добрих справ – результати його благодійної діяльності, відкриття знань, що приносять користь людям, і побожна дитина, яка буде молитися за порятунок його душі» [3]. Отже, згідно с сурами Корана, освіта є однією із основних обов'язків для мусульманина на рівні з намазом та іншими передбаченими Пророком благодіяннями.

Освічені люди, які здатні не тільки проповідувати Коран, а й навчати грамоті, ставали вчителями в повсюдно організованих при мечетях елементарних школах – Куттаб. У цих школах навчалися тільки хлопці (школи для дівчат почали відкривати тільки у XIX ст. під впливом ісламського модернізму). Навчання в елементарних школах проводилося поетапно від прослуховування зводу правил Корану і його початкового осмислення до читання з подальшим переписуванням текстів. Незважаючи на те, що навчання в цих школах мало релігійний характер, рівень грамотності в мусульманських країнах значно зріс. У підходах до викладання виразно простежувався взаємозв'язок ісламу з давньосхідними культурами, зокрема, з сирійської були запозичені коментарі античної філософської спадщини, а перські елементи стали інтегральною частиною арабської літератури, увійшовши в фундамент ісламської освіти. Таким чином, поширення ісламу зіграло для розвитку освіти Середньовічного Сходу прогресивну роль.

Завершення навчання у Кутаб давало доступ до здобуття знань у медресе – вищих школах. Фінансування таких шкіл брала на себе держава через систему вакуф – перерозподілу на освітні потреби частини майна, що виділяли заможні люди на релігійні нужди [4].

Вищі школи-медресе були не лише академічною, а й науковою установою, що сконцентрувала у своїх стінах знання і досвід відомих на той час науковців та вчених.

Окрім Кутаб і медресе по всій території Арабського халіфату виникали платні школи, в яких обговорювалися світські і релігійні проблеми. Університети, що відкривалися у цей період, стали прообразом європейських з бібліотеками, лекційними залами та запрошеними мандрівними вченими для викладання.

Окрему нішу у дослідженні питання зародження освіти в Арабському халіфаті займає проблема отримання знань жінкам. Це питання і до сьогодні є дискусійним, адже панує думка, що жінки в Ісламі не мають право здобувати освіти. Однак, Коран встановлює, що і чоловіки і жінки рівні перед Аллахом, у тому числі й у питанні отримання знань.

В історії Ісламу існує безліч яскравих прикладів жінок-мусульманок, які демонстрували непідробне прагнення до наук. Прототипом для жінок і одночасно прецедентом, що забезпечує доступ мусульманок до освіти є праведна Айша, одна з найулюбленіших дружин останнього пророка. З юності, відрізняючись схильністю до наук, завдяки своїм розумовим здібностям і допитливості вона вбирала в себе знання з самих першоджерел. Вона і після смерті Посланника вважалася найбільш грамотною його дружиною. Вважається, що один із правителів Халіфата – Умар узгоджував свої справи разом з Айшою, наділявши жінок додатковими правами. Однак, на відміну від чоловіків, жіноча освіта носила здебільшого домашній характер і була покликана наділити дівчину прикладними знаннями з основ ведення господарства, набуття майстерності бути чоловікові гарною співрозмовницею.

Таким чином, освіта в Арабському халіфаті базувалася на коранічних постулатах і носила суворий ортодоксальний характер. Разом з цим, саме освіта сприяла згуртуванню різних народностей навколо Халіфату, сприяючи формуванню державної ідеології, що пропагандувала особливий «світ ісламу», цінності якого потребують експорту на інші дотичні цивілізації.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мир-Багирзаде С. Система образования и воспитания на мусульманском востоке. *Філософія освіти*. 2013. №1(12). С. 361-372.
2. Образование мусульманок. URL: <http://mahalla1.ru/women-muslim/muslim-morality/obrazovanie-musulmanok.php> (дата звернення: 15.02.2020).
3. Коран. Переклад смислів з арабської мови. URL: http://shron1.chtyvo.org.ua/Arabska_kultura/Koran_vyd_2015.pdf (дата звернення: 15.02.2020).
4. Рощин М. Традиционное мусульманское воспитание и образование. Отечественные записки. 2004. №3(18). URL: <http://www.strana-oz.ru/2004/3/tradicionnoe-musulmanskoe-vospitanie-i-obrazovanie> (дата звернення: 15.02.2020).

TALANTNESS CONCEPT AND ITS INFLUENCE OVER NOWADAYS CHINA

Wu Yanlin, PhD student

H.S.Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

The traditional cultural and social views of the Chinese towards gifted people are based on the idea that talent (giftedness) is a gift from the gods (in the case of the Chinese, Heaven as the highest deity). The same Heaven concept, on the other hand, doesn't allow us to talk about talentness or giftedness of people with special needs. As in most cultures, external injuries or just a visual difference between a person and the standards of appearance accepted in a particular society (shorter or stature, albinism, heterochromia, etc.) were considered a punishment of gods and such a person became an outcast. Considering the external shortcomings of a person as his\her negative marking, the Chinese tried to avoid communicating with such people. But this concept applies only to those who had birth defects and do not apply to those who have been injured in wars or protecting their property, family, etc. In this case, the person was treated neutrally, but without the desire to establish close relations with him\her. Any mutilation happened to a person was a problem of his family and relatives, not of community or society, since any mutilation prevented a person from fulfilling his main social function: to work. Being an agrarian country, Chinese society almost always oriented its members to physical labor. Also, Chinese medical practices successfully eliminated most of the physical, mental and behavioral deviations that could be considered as disability in Europe. In this regard, even in the Middle Ages, the number of disabled people in the country was not large (in a percentage compared to Europe) and, as a rarity, caused mystical fear among common people. That's why in the history the Chinese could not (and until now mainly do not) accept the idea of having the Heaven's blessing at a person with special needs.

Through the history, the Chinese paid a lot of attention to talented people, though never made a system of search, selection and development. Talented people were more likely "nuggets" than a product of purposeful work and attention from the side of the Chinese state and society. Also unusual for Europeans has always remained the very perception of the concept of "talented" in traditional Chinese society. Unlike European culture, where a person who invented something was considered talented (painted a unique picture, composed beautiful original music, made a discovery), in China such a member of the society, which corresponded to the social ideal of society as much as possible was considered as talented (the social ideal of Chinese society remained almost unchanged from the most ancient times until the middle of the twentieth century).

Deriving the social image of the nation as "a nation sailing along the river forward, but sitting on a boat facing back", the Chinese have always seen the ideal in the past. Therefore, the task of subsequent generations has always been to maximize the copying of past achievements. In this case a talented person was expected to be a good imitator more, then a creator. The reflection of the issue mentioned can be illustrated by the following example: a talented student is one who manages equally well in all school subjects. Also as the measure of talent in the

country's culture in the twentieth century for a long time remained the concept of hard work. "We don't have "talentless", we have those who are not hard working" - the slogan of the Chinese concept of talent for schools (including the art, music and dancing ones) in the twentieth century. (Kalashnyk, Burtseva, Naumenko & Wu, 2018)

Unfortunately such ideas are alive in the Chinese society till now. Discovering some talents in a child is the problem of his/her parents. Finding talented children is the problem of a teacher or a trainer. Maybe because having almost an unlimited human resource in all the spheres of life, China is not striving to create an integrated system of work with talented children. As before and today the state prefers to invest in an almost finished product, without spending money on startups. After the parents themselves take a child to a sports section (for example), pay for his/her classes, trips competitions, work with a coach who trains the child up to a certain level, the child wins several competitions at the provincial or national level, has got the experience of abroad competitions (usually organized by a trainer, paid by parents), then the child can get the opportunity to be selected for further training into a sports state boarding school. In this case he/she can have an opportunity to make a career as an athlete.

For today, the traditional Chinese concept of talentness still influences the social views of the Chinese towards gifted people with special needs in general and sport gifted in particular. Unlike other countries, China still does not provide such children with comprehensive social support system, limiting by support and creation of conditions for those who independently achieved success at the initial and middle stages of becoming a professional. It can be explained by the size of the country, peculiarities of its social life ossification and the dynamism of economic development in the late twentieth and early 21st centuries. The problem that the Chinese face for today as to the educational and training work with sport gifted children with special need is the misbalance in state affords towards image on the international level and social views as to inferiority and unsuitability of this category of children and people in general. Due to the traditional Chinese social norm and behavior rules, Chinese society follows the path of not including people with special needs into the sports life of the region and a particular section. The Chinese society still needs time and planned educational and promotional work to overcome traditional social attitudes and change their worldview.

LITERATURE

1. Beijing Sports University: "Belt and Road" Sports Talent program in China (2017). <https://scholarship-positions.com/beijing-sports-university-belt-roadsports-talent-scholarship-program-china/2017/12/25/>
2. Kalashnyk L., Burtseva Yu., Naumenko S. & Wu Y. (2018). Informal component in the educational work with gifted children in China. Conference proceedings "SOCIETY.INTEGRATION.EDUCATION". 3. <http://journals.rta.lv/index.php/SIE/article/view/3247>
3. Li X. & Wan M. (2018). Whom to give the future Paralympics winners for education to. Hebei Normal University Review. 1. <https://wenku.baidu.com/view/aa8a00ee68eae009581b6bd97f1922791788be61.html> (in Chinese)

SPORT EDUCATION WORK WITH DISABLED CHILDREN IN CHINA: WHY IT FAILS

Han Zhangliang, PhD student

H.S.Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

According to state statistics, today China has about 65 million of disabled. Because of this population size they can run a more rigorous training programme than the other countries can. If they lose 30, 40 or even 50 percent of their athletes on the way, China can still be left with

enough athletes to compete. That forms a quite sharp competitiveness among this group of athletes as well. China puts the programmes in place for their athletes but they don't actually fund them until they succeed. When they succeed, they reward them with a life-changing sum of money not just for them but for their family for many generations to come. It should be minded, that there are no special major at universities and other education establishments to educate the corp of Chinese trainers for work with disabled sports gifted children. The ones that work with them now (especially on the regional level) mainly are autodidacts that got their knowledge during their practical work and basic theory from abroad sources. The national-level disabled athletes mainly work with an "abroad+Chinese" coaches' tandem or with the Chinese trainers who got their education from abroad professionals. A lot of trainers who work at non-specialized training centers or schools (both private and municipal ones) are not ready to work with sports gifted disabled students neither psychologically nor methodically.

Here we show the results of two groups of coaches and trainers who got the vocational training course at Lishui University, Physical education department (spring and autumn semester 2019 academic year) interviewing. The groups consisted of 35 professional each. All the coaches had at least 5 years' experience of work and represent professionals working both at institutions of formal (sections and sport clubs sponsored and established by local government) and informal (private sports schools and sections, sports schools organized and financed by community or company individual private coaching etc.) education. The interview was anonymous and, according to the initiators of the survey, reflects the real situation as to work with sport gifted children and athletes with special needs in Chinese regions. The interview results are published for the first time. According to the Interview held:

1. *100% of the trainers would not like to have a sport gifted child with special needs among his/her pupils. The reasons mentioned:*

- they need special attention and I am not ready for this;
- I was not trained to work with such children (or, as a variant, "only specially trained professionals should work with such children, better abroad ones");
- they need too much of my attention with the result too uncertain (though most of the trainers understood that if they really make good results with such a child they can make a good trainer's career faster, but will have to change the specialization on work with disabled gifted children. In the opinion of trainers, the balance between the efforts expended and the expected result is not observed);
- I can lose my other pupils because their parents are not ready to have a disabled child in the group.

2. *Trainers mainly (93,7 %) would not like to have special training courses to be able to work with sport gifted children in future. The reasons mentioned:*

- I already have my specialty and my pupils and I am completely satisfied with the situation;
- I can't imagine a situation where this knowledge and skills could be useful to me (in my practice I never met parents of sport gifted children bring them to a regular sports section - usually they are initially looking for specialized schools, if deal with this question at all);
- there is not enough social request for this service;
- China has no specialists who can train me;
- I am not psychologically ready to communicate such children and deal with them day-by-day.

3. *As to the question "Who should initiate a training work with sport gifted children with special needs (including search and selection, training, introduction to competitions)?", the following answers were got:*

- state or local authorities (as they are interested in food image of China within the international sport society);

- local authorities and local state government as they get additional financing for this activity from the state;
- local government as they are interested in good image of the region to get more financing from the state;
- parents of such children;
- young trainers who graduated or not still graduated from Universities (explaining, that they still have no fixed specialization and set of pupils, so have “almost nothing to lose” but are interested in making a good career);
- NGOs and other social agencies, including the abroad ones.

As to the detachment from the idea of people with special needs unique opportunities in the minds of the Chinese society, the interview taken as the feedback to the research made and mentioned above by trainers themselves show, that only 10% of parents share the idea that children with special needs can be trained at ordinary sport schools and sections, but only 5% of them stand for the idea that they can be trained together with the rest of the children. The reasons that parents express are:

- a trainer will pay more attention to the child with disabilities at the expense of the rest of the children;
- don't want to put their children in a situation in which they have to compete or use physical force towards a person with special needs (this is especially true for power sports or martial arts);
- don't want their children to be emotionally involved into problems of people with special needs;
- such children should be trained in special way by specialized trainers.

The parents' interview results are published for the first time as well.

LITERATURE

1. Tang Zh., Zhang Ch. & Yang X. (2014). Renovation of Existing Sport Venues in Guangzhou for Disable Access Prepared for the Asian Game. CNKI. 107.
2. Xu Yu. (2015). China's Paralympic Spirit. Beijing Review. 10.06
3. Zhang H. (2019). Paralympic games shows a friendly China for the disabled. Xinhua. August 28.

ШКІЛЬНА СПРАВА ТА ЗАРОДЖЕННЯ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ У СТАРОДАВНЬОМУ КИТАЇ

ЩербакOVA Ольга Володимирівна, студентка 2 курсу факультету іноземної філології

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Науковий керівник: викладач кафедри східних мов Ю.В. Андреева

Кожна країна має свій специфічний досвід у певній галузі суспільного життя, який не лише узагальнює педагогічну діяльність, але й складає основу для її сприйняття. Кожне покоління людей вирішує три найважливіші завдання: оволодіння досвідом попередніх поколінь, збагачення цього досвіду та передача його нащадкам. Суспільство розвивається швидше чи повільніше в залежності від того, як в ньому функціонує освіта. У зв'язку з цим виникла потреба в узагальненні досвіду виховання та створенні спеціальних навчальних закладів[1,2].

В основі освітніх традицій виховання та виховання дітей, зокрема у Стародавньому Китаї, лежить досвід сімейного виховання, що сягає первісної епохи. Життя у будь-якій родині проходило під впливом звичаїв та ідей, що формувалися протягом століть. Наприклад, Чжуге Лян (181-234 рр. н.е.) – відомий політик і військовий стратег Стародавнього Китаю – написав книгу «Рекомендації для моїх дітей», у якій було

представлено його життєвий досвід, а також описано відповідальність, покладену на дітей. Він просить своїх дітей бути мирними і щирими, постійно вдосконалюватись. Чжуге Лян наголошував, що для того, щоб стати благородним та досягти морального процвітання, людина повинна вести скромний спосіб життя. Для досягнення мудрості потрібно бути спокійним і завзятим. Щоб досягти успіху в самовдосконаленні, людина повинна бути рішучою. Таким чином, особливістю виховання у стародавньому Китаї була багатогранність навчання з орієнтацією на розвиток та вдосконалення моральних якостей.

Дотримуючись багатьох традицій, які систематизували життя та дисциплінували поведінку кожного члена сім'ї, людина формувалася в рамках суворих соціальних норм, обов'язків та особистої залежності. Релігія також виступала в якості носія ідеалів виховання та навчання [3].

Історія китайської школи сягає глибокої давнини. За легендою, перші школи в Китаї виникли в третьому тисячолітті до н.е. У XIII-XII ст. до н.е. зміст шкільного навчання передбачав оволодіння шістьма мистецтвами: мораль, письмо, партитура, музика, стрільба з лука та верхова їзда.

Китай розташований серед стародавніх цивілізацій, де в глибині філософської думки були зроблені спроби стимулювати розвиток освіти та виховання. Основні філософські школи було сформовано в Китаї до 6 століття до н.е. До них належать моїзм, школа легістів та конфуціанство [4].

У VI ст. до н.е. у Стародавньому Китаї сформувалося кілька філософських течій, найвідомішими з яких були конфуціанство, даосизм та буддизм. Найбільший вплив на розвиток виховання, освіти та педагогічної думки в стародавньому Китаї справив Конфуцій (551–479 рр. до н.е.). Основою освітніх ідей Конфуція було його тлумачення етичних питань та основ правління. Особливу увагу він приділяв моральному самовдосконаленню та індивідуальності. Центральним елементом його вчення була теза про належну освіту як неодмінну умову процвітання держави. На думку Конфуція, сила і життєздатність суспільства полягають у належному вихованні його членів, відповідно до їх соціального статусу. Однак Конфуцій не вважав виховання всемогутнім, оскільки можливості різних людей за своєю суттю не однакові. Конфуцій наділяв ідеальну людину, сформовану під впливом належного виховання, особливо високими якостями: благородство, прагнення до істини, правдивість, шанобливість, багата духовна культура [5,6].

У трактаті «Книга обрядів», створеному послідовниками Конфуція, докладно описано його педагогічні ідеї. Навчання в школі було визнано необхідним у житті людини: «Тільки починаючи вчитися, ви дізнаєтесь про власну недосконалість, і зможете виховувати себе». Вчителю та його учню було запропоновано одночасно вдосконалюватись за принципом «Вчитель та учні зростають разом». У розділі «Навчання» викладено ідеї Конфуція щодо змісту шкільного навчання, яке має розпочатися у віці 7-8 років. Після першого курсу учень зобов'язаний оволодіти вмінням читати та здобувати вміння вчитися; через 3 роки слід з'ясувати, чи має учень схильність до навчання, чи приємна йому компанія його товаришів; через 5 років слід перевірити широту знань та прихильності до наставника; через 7 років студент повинен бути готовий до осмислених міркувань та розуміння майбутнього шляху; нарешті, через 9 років, після закінчення навчання, студент повинен мати можливість робити самостійні висновки, «твердо стояти в науці» [7].

Отже, китайці спрямовували всю творчу енергію нації на вдосконалення методів навчання та виховання, спираючись на досягнення та досвід попередніх поколінь. Їх досвід гідний засвоєння та збереження у світовій практиці виховання дітей.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Биков Ф.С. Зародження політичної і філософської думки в Китаї. М., 1966.
2. Джуринський, «Історія зарубіжної педагогіки», Москва, 1998.

3. Історія сімейного виховання Китаю (Чжан Хан Чай, Чжон Шу Хе, Бао Лан, Янь Чзе, Ю Ї Хен, Шан Ши Гон).
4. Кроль Ю.Л. Міркування Сима Цяня про «шести школах». - Китай: історія, культура, історіографія. М., 1977.

РОЗВИТОК ВИЩОЇ ОСВІТИ КИТАЮ В УМОВАХ СТРАТЕГІЇ «ОДИН ПОЯС-ОДИН ШЛЯХ»

Ян Чжуан, аспірант I року навчання

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Економічну стратегію Китаю «Один пояс-один шлях» було започатковано у 2010-х роках з метою розвитку нової моделі міжнародного співробітництва. Для досягнення цієї мети уряд Китаю вирішив об'єднати два проекти: «Економічний пояс Шовкового шляху» та «Морський шовковий шлях XXI століття».

Стратегічні ідеї політики «Один пояс - один шлях» надають можливість поглибити торгово-економічні, соціальні, політичні та культурні відносини між країнами і створити нові системи багатостороннього співробітництва.

Для здійснення зв'язків із країнами-партнерами необхідно не тільки зміцнювати міжнародні партнерські відносини, але й навчати і виховувати далекоглядних висококваліфікованих фахівців, вчених, діячів культури і дипломатів із навичками міжнародного спілкування [2].

Саме тому у червні 2016 р. Міністерство освіти КНР оприлюднило «План дій у сфері освіти в рамках реалізації стратегії «Один пояс-один шлях». У цьому документі, серед іншого зазначається, що розвиток освіти Китаю має зосередитися на трьох основних напрямках:

- розвиток та укріплення двосторонніх зв'язків між системою освіти Китаю та країн-партнерів;
- інтенсифікація та поглиблення співробітництва у галузі підготовки талановитої молоді;
- колегіальне створення механізмів, які забезпечують реалізацію спільних міжнародних проектів.

У рамках першого напрямку діяльності у Китаї мають намір спростити механізми реалізації академічного обміну студентів: полегшити отримання візи для навчання, покращити умови проживання студентів з інших країн на території Китаю та уніфікувати підходи до усіх категорій іноземних студентів [4].

Особливий інтерес з точки зору нашого дослідження має другий напрямок розвитку освіти в Китаї, який спрямовано на інтенсифікацію та поглиблення співробітництва у галузі підготовки талановитої молоді. Зазначимо, що підхід Китаю до реалізації цього пункту значно відрізняється від програм, які пропонуються ВНЗ країн ЄС або США, країн в яких намагаються створити більш-менш схожі підходи до навчання. Китай у цьому випадку намагається захищати національні пріоритети. Саме тому у країні часто організують такі заходи як візити керівників ВНЗ один до одного, студентські «потяги дружби», концерти самодіяльності, проведення танцювальних та музичних конкурсів тощо [3, с. 74].

Щодо колегіального створення механізмів, які забезпечують реалізацію спільних міжнародних проектів, то Китай зобов'язується сприяти створенню університетських асоціацій у підготовці спеціалістів з прикладної лінгвістики, транспорту, архітектури, медицини, музикальних співробітників, хореографів тощо.

Інтернаціоналізація освіти повинна інтегруватися в навчальний процес багатьох закладів вищої освіти, виховати і навчати висококваліфікованих фахівців, що володіють

знаннями в декількох областях, в усіх напрямках, створити інтернаціональні колективи [2].

Саме тому у закладах вищої освіти Китаю намагаються створити організаційну структуру численних матриць:

- матрицю поєднання наукового дослідження з адміністративно-управлінською;
- матрицю поєднання навчання з науковим дослідженням;
- матрицю поєднання різних проектів і різних навчальних дисциплін.

Це дозволить надати не тільки більше можливостей підвищення координації між організаціями, але і буде сприяти спільному використанню ресурсів в дослідних проектах та підготовці висококваліфікованих творчих кадрів. В системі навчання вищі заклади освіти повинні дотримуватися принципу «все для студента» та забезпечувати індивідуальну траєкторію навчання для студентів [5].

До того ж, існує тенденція надання студенту більш самостійності в організації навчального процесу: університети заклади професійної освіти постійно працюють над вдосконаленням системи викладання в області організації навчання за спеціальностями, наданням можливості вивчати дисципліни за різними спеціальностями.

Отже, можна зробити висновок, що вища освіта в Китаї бере орієнтири на реалізацію стратегії «Один пояс- один шлях», яка спрямована на економічний та культурний розвиток країни за рахунок поширення міжнародного співробітництва з країнами-партнерами, що безперечно відобразиться на моделі підготовки майбутніх фахівців.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Belt and road initiative Simulation [Electronic resource] : Foundation of Law and International affairs. – Mode of Access <https://www.obor.education/>
2. Дударева Н. А. Интернационализация системы высшего образования: экспорт образовательных услуг. Вестник ИГЭУ. 2010. Вып. 1. С. 1–5.
3. Лузянин С. Г., Чжао Х. Российско-китайский диалог: модель 2017: доклад № 33/2017 / гл. ред. И. С. Иванов; Российский совет по международным делам (РСМД). Москва: НП РСМД, 2017. – 167 с.
4. Смоляков Д. А. Перспективы Российско-Китайского гуманитарного сотрудничества в рамках реализации инициативы «Один пояс, один путь». Образование и наука. 2018. Т. 20. № 7. С. 68-71
5. Цюй Чжэньюань. Строительство «Одного пояса – одного пути» и новое задание образования государства. Гуаньминьжибао. 2016. 13 авг.

ТЮРКОЛОГІЯ

ДІЯЛЬНІСТЬ ТЮРКОЛОГІЧНИХ ОСЕРЕДКІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ УКРАЇНИ

Йилдиз Уміт, д.філол.н., доцент

Міністерство освіти Республіки Туреччина

Покровська Ірина Леонідівна, д.філол.н., доцент

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Становлення і розвиток тюркології в незалежній Україні бере свій початок з 1990-х років, коли турецьку мову як другу почали вивчати студенти факультету романо-

германської філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка, де у 1995 році була створена повноцінна кафедра тюркології як структурний підрозділ відділення сходознавства, у 2001 році кафедра тюркології увійшла до складу новоствореного Інституту філології. За роки свого існування кафедра тюркології випустила понад 300 фахівців-тюркологів, серед яких відомі викладачі і перекладачі з турецької, азербайджанської, узбецької, кримськотатарської мов, у 2020 році відбудеться перший випуск фахівців-бакалаврів з гагаузької мови та літератури. На кафедрі тюркології за роки її існування було захищено близько двох десятків кандидатських та докторських дисертацій з актуальних проблем тюркської філології, була написана низка важливих для сучасної тюркології україномовних підручників, навчальних посібників, словників, здійснені україномовні переклади віршів турецьких поетів (збірки поетичних перекладів «Троянда запах дарувала, а солов'ї – свій спів». – К., 2013; «Чарівна фея», – К., 2020). На сьогодні на кафедрі працює 18 викладачів, з них двоє викладачів – педагоги, уповноважені Міністерством освіти Республіки Туреччина. На сьогоднішній день на кафедрі тюркології вивчається чотири тюркські мови (азербайджанська, турецька, гагаузька, кримськотатарська), усі студенти опановують в обов'язковому порядку дві тюркські, османську та англійську мови, мають широкий спектр перекладознавчих та літературознавчих дисциплін, після закінчення бакалаврату отримують кваліфікацію фахівця з першої тюркської та англійської мови, після магістратури – викладача та перекладача із зазначених мов. На кафедрі тюркології зараз працюють д.філол.н., доц. І.Л.Покровська, к.філол.н., доц. Ф.І.Арнаут, к.філол.н., доц. З.К.Алієва, к.філол. н. К.О. Телешун та ін.

У Київському національному університеті імені Тараса Шевченка турецьку мову як першу іноземну опановують також студенти історичного факультету, які навчаються за освітньою програмою «Сходознавство», а також студенти окремих груп і спеціалізацій Інституту міжнародних відносин.

Потужним тюркологічним осередком на сьогоднішній день є і створена кафедра тюркської філології факультету сходознавства Київського національного лінгвістичного університету, яка була створена у результаті перейменування кафедри мов і цивілізацій Близького та Середнього Сходу. Зазначена кафедра готує фахівців за ОС «Бакалавр» за освітньою програмою «Турецька мова і література, друга східна мова, західноєвропейська мова» та фахівців за ОС «Магістр» за освітньою програмою «Галузевий переклад: турецька, англійська мова». Кафедра тюркської філології забезпечує викладання турецької та азербайджанської мов як перших. На кафедрі тюркської філології працюють відомі тюркологи: к.філол.н., професор С. В. Сорокін, к.філол.н., доцент Т. М. Тімкова, к.філол.н., доц. Н. В. Сіленко, к.філол.н., доц. В. В. Пілик та ін.

Відроджується тюркологія і в перенесеному з окупованого Криму Таврійському національному університеті імені В. І. Вернадського, де на рівні бакалаврату та магістратури викладаються турецька та кримськотатарська мови.

Нещодавно започатковане викладання турецької мови як першої у Львівському національному університеті імені І.Я.Франка.

Турецька мова як друга іноземна поруч з англійською викладається у Харківському національному педагогічному університеті імені Г.С.Сковороди та Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, де успішно функціонують і розвиваються кафедри східних мов. Турецьку мову як третю іноземну вивчають студенти Дніпровського національного університету імені О. Гончара.

У Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова секція турецької мови функціонує при кафедрі міжнародних відносин факультету міжнародних відносин, політології та соціології, на кафедрі працює к.філол.н., доц.

Е. Х. Мініахметова, яка є автором фундаментальних праць з практичної граматики турецької мови.

Міністерство освіти Республіки Туреччина активно підтримує викладання турецької мови у закладах вищої освіти, направляючи на роботу до України носіїв мови – викладачів, які мають досвід викладання турецької мови і літератури в Туреччині, що дає можливість синтезувати власні тюркологічні школи з турецькою академічною наукою.

Таким чином, вивчення тюркських мов є важливою та елітарною складовою вищої освіти України і відкриває широкі перспективи академічного та прикладного характеру для випускників-тюркологів, які мають широкі можливості для самореалізації як в Україні, так і за кордоном.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Халимоненко Г.І. Розвиток тюркології в Україні в роки незалежності // Україна-Туреччина: минуле, сучасне та майбутнє. Збірник наукових праць. – К.: «Денеб», 2004. – С. 308-312.
2. Мовні та літературні зв'язки України з країнами Сходу / за ред. Бондаренка І.П. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 472 с.
3. Кафедра тюркської філології. – Режим доступу: <http://www.knlu.edu.ua/struktura/faculties/faculty-of-eastern-studies/departments-of-near-and-middle-eastern-languages-and-civilizations>.

TÜRK MASALLARINDA KÜLTÜR ÖGELERİ VE TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE KULLANIMI

Doç. Dr. Ümit Yıldız

Gülçin Yıldırım

Milli Eğitim Bakanlığı (Ministry of National Education, Turkey)

Taras Şevçenko Kiev Millî Üniversitesi

Masalların yüzyıllar boyunca kuşaktan kuşağa aktarılan sözlü edebiyatın en önemli unsurlarının başında geldiği ilgili literatürde yaygın olarak kabul gören bir gerçektir. Bu bağlamda, her masal toplumlara dair gelenek ve göreneklerin, örf ve adetlerin, değer yargılarının izlerini içinde barındırır. Diğer taraftan, “*kültür taşıyıcılığı*” işleviyle de masallar bir milletin kültürel hafızasının oluşmasında ve söz konusu hafızanın gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Boyraz (2002), “*Binbir Gece Masallarının Yeniden Yayınlanması Dolayısıyla*” adlı çalışmada, masalların geçmişin değer yargılarının ve kültürel unsurlarının önemli bir taşıyıcısı olduğuna vurgu yapmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türk masallarına kültür öğelerinin nasıl yansıdığının incelenmesidir. Marmara Bölgesinden derlenen 9 (dokuz) masalda kültür öğeleri tespit edilmiş ve tespit edilen öğelerin Türk kültüründeki yeri belirlenmeye çalışılmıştır. Diğer taraftan, çalışmanın bir diğer amacı, kültür öğelerini yoğun olarak içinde barındıran masalların, Türkçenin yabancı dil olarak öğretimi, Türk kültürünün öğretimi/tanıtımı süreçlerinde etkili öğretim materyalleri olarak kullanılmasına yönelik öneriler sunmaktır. Çalışmaya konu olan masallardan biri de *Zanni Oğulları Masalı*.

Zanni Oğulları Masalı

“*Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, deve tellal iken, pire berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır sallan iken yoksul bir karı koca varmış. Bunların bu ölümlü dünyada üç oğlu ile bir eşiği varmış. Bu eşikle dağdan odun taşıyarak geçimlerini sağladılar.*”

İhtiyar günün birinde hastalanmış, artık öleceğini anlamış. Çocuklarını yanına çağırarak, onlara; artık ölüyorum, miras olarak da sizlere şu eşeği bırakıyorum, demiş. Sırayla dağa gidip odun keserek geçiminizi sağlayın öğüdünü vermiş. Kısa süre sonra da ölmüş.”

Çocuklar, babalarının öğüdünü dikkate almışlar, dağdan odun getirip satarak geçimlerini sağlamışlar. Ne var ki bir gün eşeklerini ahırda bulamamışlar. Baş başa verip konuşmuşlar. En büyükleri kardeşlerine eşeği çalan kösedir, demiş. Ortancası köse ise yolu da kısadır, buyurmuş. En küçükleri de yolu kısa ise adı da Musa'dır, demiş.

Böyle konuşan kardeşler, eşeği bulmak üzere yola düşmüşler. Az gitmişler, uz gitmişler, dere tepe düz gitmişler, dağlar aşarak yürüdükleri yolda bir adama rastlamışlar. Büyük oğlan kardeşlerine bu adam kösedir, demiş. Ortancası yolu kısadır, demiş. O zaman hepsi birden o halde adını soralım diye atılmışlar, adın nedir ey hemşerim, diye sormuşlar. Adamcağızdan Musa cevabını alınca eşeklerini çalanın bu adam olduğuna kanaat getirmişler.

Ancak adam diretmiş. Bunun üzerine kadıya başvurmuşlar. Kadı her iki tarafı da dinlemiş ancak bir karara varamamış. Kardeşler, kadıya; eşeğin onlara ait olduğunu zanda bulunarak tahmin ettiklerini söyleyince kadı kızmış, onları sinamaya karar vermiş.

Kadı, bir ayva almış, kırk bohçaya sarmış. Çocuklara içindekinin ne olduğunu sormuş. Çocukların en büyükleri yuvarlaktır deyince, ortancası yuvarlaksa sarıdır demiş. En küçükleri o halde sarıysa ayvadır deyivermiş.

Kadı, hayrete düşmüş, onları bir daha denemek istemiş. Bu sefer bir arıyı kırk kat bir bohçaya sarmış, ne olduğunu sormuş. Çocukların en büyükleri canlıdır demiş. Ortancası canlı ise mutlaka ballıdır deyince en küçükleri ballı ise mutlaka arıdır demiş. Bunun üzerine kadı, Musa'yı suçlu bulmuş, eşeği çalanın Musa olduğuna karar vermiş.

Kadı, bu çocukları çok sevmiş, akşam yemeğine evine davet etmiş. Kadı, akşam yemeği için en iyi etten pırzola ısmarlamış, fırına da has undan ekmek yaptırmış. Akşamleyin çocuklar gelmiş. En büyükleri ekmeği koparmış fakat beğenmemiş, ölü kokuyor demiş. Ortancası et de leş gibi kokuyor deyip yerinden kalkıvermiş. Çocuklar gitmişler.

Kadı, çocukların söylediklerinin doğru olup olmadıklarını anlamak için kalkıp fırıncıya gitmiş, bu ekmekler niye ölü kokuyor demiş. Fırıncı önce inkâr etmiş, kurtuluş olmadığını anlayınca; efendim, un çuvalları dün akşam mezarlıkta yüklenmişti, belki o yüzden ölü kokuyordur demiş. Kadı, daha sonra kasaba gelmiş, verdiği etin neden leş gibi koktuğunu sormuş. Kasap, korkusundan doğruyu söylemiş: Bizim kuzunun anası ölmüştü, büyüyünceye kadar ona köpek meme verdi, her halde onun için leş gibi kokuyor, demiş.

Kadı, bir kere daha hayretler içinde kalmış. Çocukları bir kere daha huzuruna çağırmış, zekâlarından ötürü onları tebrik etmiş, ikramda bulunmuş. Siz zannederek doğruyu buldunuz adınız Zanni Oğulları olsun demiş. Zanni Oğulları, kadının sayesinde fakirlikten kurtulmuş.

Onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine .”

Masalda Bulunan Kültür Öğeleri ve Bu Öğelerin Türk Kültüründeki Yeri:

1-Dünyanın geçiciliği

“Bunların bu ölümlü dünyada...”

Türk ve İslam kültüründe, dünyadaki hayatın geçici olduğu kabul görmektedir. Gerçek yaşamın ise ölümden sonra başladığı ve gerçek güzelliklerin oradaki yaşamda yer alacağı ve dünyada yapılan işlerin mutlak ödülü ve cezasının da ahiret hayatında karşılık bulacağı kabul edilmektedir.

"Bilin ki, dünya hayatı ancak bir oyun, (eğlence türünden) tutkulu bir oyalama', bir süs, kendi aranızda bir övünme (süresi ve konusu), mal ve çocuklarda bir 'çoğalma tutkusu'dur.." (Hadid, 20).

2-Ölüm döşeginde çocuklara öğüt verme ve bu öğüdün çocuklar tarafından yerine getirilmesi

"İhtiyar günün birinde hastalanmış, artık öleceğini anlamış. Çocuklarını karşısına çağırmış, onlara; artık ölüyorum, miras olarak da sizlere şu eşeği bırakıyorum, demiş. Sırayla dağa gidip odun keserek geçiminizi sağlayın öğüdü vermiş. Kısa süre sonra da ölmüş.

Çocuklar, babalarının öğüdünü tutmuşlar, dağdan odun getirip satarak geçimlerini sağlamışlar."

Türk kültüründe aile, devlet büyükleri, yaşça büyük olan ve saygı duyulan figürler, ölüm döşegindeyken geride kalanların mutluluğu, iyiliği ve hayatlarını daha güzel devam ettirmelerini

sağlamak amacı ve niyetiyle onlara, bu dünyada deneyimlerinden hareketle öğrendiklerini nasihat ve öğüt bağlamında anlatırlar.

Bu bağlamda, Osman Gazi, ölüm döşeğinde iken oğlu Orhan Bey' e nasihatinde;

'Ey oğul! Bugüne kadar tereddütsüz, benim isteğime uydun, sözümü tuttun. Tanrı senin dileklerini yerine getirsin. Benim arzum, mezarımı gümüş kubbenin altına koyasın. Ey oğul! Anlamadığın konuları âlimlerden öğrenip yapasın. İyice bilmediğin hiçbir işe başlamayasın. Sana itaat edenleri has tutasın. Askerlerine yardım etmede cömert olasın. Çünkü insan, ihsanın kulcağızıdır. Ey oğul! Asla zalim olmayasın. Cihada devam edesin ki, böylece benim ruhum şad olsun. Âlimlere riayet edesin ki, işler düzgün gitsin. Ey oğul! Askerlerine ve malına ilgi duyup gururlu olmayasın'... 'Sana da bunlar yaraşır. Ey oğul! Daima herkese iyilik ve ihsanda bulunasın. Nerede bir ilim ehli duyarsan ona ikbal gösteresin, yumuşak davranasın ki, âlemi adaletinle şenlendiresin, böylece memleket işlerini noksansız göresin.' demektedir. (Sarı 2016, s.29)

3-Sevilen kişilerin eve yemeğe götürülmesi, misafire yemeklerin en iyisinin ve en güzelinin ikram edilmesi

"Kadı, bu çocukları çok sevmiş, akşam yemeğine evine davet etmiş. Kadı, akşam yemeği için en iyi etten pırzola ısmarlamış, fırına da has undan ekmek yaptırmış."

Misafir ağırlamak, misafire hürmet etmek, en güzel yiyecekleri ikram etmek Türk kültüründe çok önemli bir yere sahiptir. Türk kültüründe misafirin her zaman en iyi şekilde ağırlanması için ev sahibi elinden gelenin en iyisini yapmaya gayret gösterir. Misafire evde bulunan yiyeceklerin en iyisinden bolca ikram ederek yemesi için de ısrar eder.

4-Makam ve mevki sahibi kişilerin başarılarından dolayı insanlara ad vermesi

"Çocukları bir kere daha huzuruna çağırmış, zekâlarından ötürü onları tebrik etmiş, ikramda bulunmuş. Siz, 'zannederek' doğruyu buldunuz adınız 'Zanni Oğulları' olsun demiş."

Türklerin en önemli eserlerinden olan Dede Korkut Kitabı'nda da belirtildiği gibi, eski Türk kültüründe çocuklar ancak bazı kahramanlıklarda bulunduktan sonra ad alabilmekteydi. Kahramanlıkta bulunan çocuğa toplumun önde gelen, yaşça büyük, saygı duyulan bir üyesi tarafından yaptığı kahramanlığa uygun olduğu düşünülen bir ad konmaktaydı; *'Dirse Han oğlu Bogaç Han, azgın bir boğayı öldürdükten ve Kam Püre oğlu Bamsı Beyrek babasının elçilerini düşmanlardan kurtardıktan sonra yaptıkları kahramanlıkların ödülü olarak ad almışlardır. Dede Korkut Hikâyeleri'nde ad veren kişi Dede Korkut'tur. Dede Korkut, Bogaç ve Bamsı Beyrek'ten başka, bir de Basat'a ad vermiştir. Ad verirken "adını ben verdim, yaşını Allah versin" diyerek iyi dileklerde bulunmuştur'* (Ergin, 1988: 15-59).

Sonuç olarak, araştırmaya konu edilen masallardaki Türk kültür öğeleri belirlenmiş olup masalların nasıl bir kültür taşıyıcılığı işlevi gerçekleştirdiği tespit edilmiştir. Tüm topluma mal olmuş masallarda Türk kültürünün hem maddi hem de manevi unsurlarının yansıdığı görülmüştür. Özetle, çalışmaya konu edilen masallardaki başlıca maddi ve manevi kültüre yönelik unsurlar aşağıdaki gibi sıralanabilir;

a) dünyanın geçiciliği, b) ölüm döşeğinde geride kalanlara öğüt verme, c) misafirperverlik ve misafir ağırlama, ç) ad koyma, d) iş bölümü yapma, e) pazarlık yapma, f) zorda olanlara ve yaşlılara yardım etme, g) anne ve babaya bakma, ğ) büyüklerin sözünü dinleme, h) davul, ı) dervişlik, i) tel dolap...

Dil ve kültür bağlamında bakıldığında, kültürün taşıyıcılığı görevini de üstlenen dilin özellikle yabancı ve/veya ikinci dil olarak öğretimi aşamalarında dil üzerinden kültür tanıtımı/öğretimi yapılmasında masalların öğretim araçları olarak kullanılmasının önemli olduğu söylenebilir. Özellikle, Türkçenin yabancı, ikinci dil olarak öğretildiği ortamlarda Türk kültürünün masallar üzerinden öğretimi ve tanıtımının etkili öğretim ortamları yaratacağı düşünülmektedir. Türkçenin Ukrayna bağlamında öğretiminde çalışmaya konu edilen masalların benzer temalı Ukrayna masalları ile karşılaştırılarak gerek çeviri derslerinde gerekse diğer dil becerilerinin öğretimi ortamlarında öğretilmesinin faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

1. Boyraz, Ş. (2002). Binbir Gece Masallarının Yeniden Yayınlanması Dolayısıyla. Ankara: Folklor Edebiyat Dergisi, 31.
2. Ergin, M. (1998). Dede Korkut Kitabı. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
3. Kur'an-ı Kerim, Hadid Suresi, 20.ayet.
4. Sarı, İ. (2016). Türk Büyüklerinden Gençlere Altın Öğütler. Antalya: Net Medya Yayıncılık.

XVI. YÜZYIL ŞÂRİHLERİNDEN SÛDÎ-İ BOSNEVÎ'NİN GÜLİSTÂN ŞERHİNDE FARŞÇA DİLBİLGİSİNE DAİR GÖRÜŞLERİ*

Prof. Dr. Ozan Yılmaz

Sakarya Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Giriş

Türkçe ile Farsça etkileşimininköklü bir mazisi vardır. Bu etkileşime bağlı olarak, Osmanlı döneminde Farsçanın dilbilgisine dair hususlar çeşitli müellifler tarafından incelenmiş, Farsça-Türkçe lügatler hazırlanmış, Farsça birçok metin şerh edilmiştir (Şerh edilen Farsça metinlerle ilgili bkz. Yılmaz 2007). Bu metinlerde Farsçanın genel kuralları anlatılmakla birlikte Farsça dilbilgisine ait bazı konularda yorumlar yapılmış, bazı konular da tartışmalara yol açmıştır. Özellikle şerh metinlerinde şârihlerin bu tür yorum ve tartışmalarına rastlamak mümkündür.

Bu şârihlerden biri olan Sûdî-i Bosnevî (ö. 1599-1600), XVI. yüzyıldan itibaren gelişim gösteren Türk Şerh Edebiyatı'nın önemli isimlerinden biridir (Hayatı hakkında bkz. Aruçi 2009: 466; Hoca 1980: 11-47). Ömrünün son on yılında kaleme aldığı üç büyük şerhle (Dîvân-ı Hâfız, Gülüstân-ı Sadî ve Bostân-ı Sadî) bu alandaki hâkimiyetini kanıtlamıştır. Şerhlerinde hem Farsça metinleri anlamadaki becerisini göstermiş hem de bu dile ait dilbilgisi hususiyetleriyle ilgili görüşlerini ortaya koymuştur. 1004/1595'te kaleme aldığı Gülüstân Şerhi'nde Farsça kelime ve terkiplerle ilgili önemli semantik açıklamalar yapmış, Farsçanın anlaşılması zor bazı dilbilgisi meselelerine dair görüş bildirmiştir.

Sûdî'nin Gülüstân Şerhi'nde Farsça dilbilgisi kurallarına dair ortaya koyduğu görüşleri şu başlıklar altında incelemek mümkündür:

Farsça fiil ve fiil gövdeleriyle ilgili görüşleri:

Hint-Avrupa dil ailesine ait bir dil olan Farsçada fiiller düzenli ve düzensiz olmak üzere 2 (iki) kısma ayrılır. Bu fiil çekimlerini gösterendüzenli ve düzensiz fiil tabloları incelendiğinde bazı fiil gövdelerinde büyük değişiklikler meydana gelip bunların geniş zaman gövdelerini ezberlemek gerektiği hemen anlaşılır (Şahinoğlu 1997: 189-193; Yıldırım 2010: 373-382). Tıpkı İngilizcede "gitmek" fiilinin geçmiş (past) halleriyle go-went-gone şeklinde çekimlenmesi gibi Farsça "gitmek" manasına gelen رفتن [reften] fiilinin geniş zaman gövdesi de رو [rev] olarak çekimlenir. رفتن [reften] fiilinin geniş zaman gövdesinin hangi ses olayıyla رو [rev]e döndüğü hususunda ise tatmin edici bir açıklama yoktur.

İşte Sûdî, Farsça geniş zaman gövdelerinin aynı tip fiil yapılarına sahip olduğunu iddia eder. Sûdî'nin verdiği bilgilere göre Farsçada fiillerin sonu تن [ten], دن [den] ya da یدن [iden]le biter. Sûdî, bütün geniş zaman gövdelerinin یدن [iden]le biten fiillerden geldiğini savunur. Örneğin رو [rev] geniş zaman gövdesi رفتن [reften] değil رویدن [revîden] fiilinden türemiştir. Benzer şekilde سوز [sûz] geniş zaman gövdesi de سوختن [sûhten] değil سوزیدن [sûzîden] fiilinden türemiştir. Hal böyle olunca bütün Farsça geniş zaman gövdeleri düzenli fiillerden türemiş olur, bir fiilin geniş zaman kökünü belirlemek için de fiilin sonundaki یدن [iden] ekini atmak yeterli olacaktır. Sûdî bu durumu şöyle izah eder:

Reved, fi'l-i muzâri'-i müfred-i gâ'ib, revîdenden müştak, gider demektir. Ma'lûm ola ki Fârisîde mesâdirin âhiri nûn olur ve nûnun mâ-kabli ya tâ olur veyâ dâl ve dâlin mâ-kabli yâ olursa cemî'-i müştakkât-ı 'Acem kıyâsla andan muharrec olur. Ammâ tâli masdar ve dâlin mâ-kablinde yâ olmayan masdardan mâzî ile ism-i

* Bu bildiri, TÜBA tarafından Üstün Başarılı Genç Bilim Adamı Projesi (GEBİP-2019) kapsamında desteklenmiştir.

mef'ûlden gayrı nesne müştak olmaz. Bu üslûb zabt olunca cemî'-i müştakkât-ı 'Acem kıyâsî olur, hiçbir nesnesi semâ'î olmaz. Nihâyeti fikre bir mikdâr riyâzet vermek ister (Yılmaz 2012: 4).

Ma'lûm ola ki Fârsîde mesâdırın evâhiri nûndur ve nûnun mâ-kabli tâdır veyâ dâldır ve dâlin mâ-kabli yâ olursa cemî'-i müştakkât andan ahz olunur kıyâs-ı muttaradla. Ammâ ol iki sûrette olan mesâdırın ya'nî tâlî masdardan ve şol dâllî masdardan ki mâ-kabli yâ olmaya, meselâ şüden ve bûden gibi, onlardan mâzîyle ism-i mef'ûlden gayrı nesne müştak olmaz. Bu üslûbu zabt edince cemî'-i müştakkât-ı 'Acem kıyâsî olur, hiç nesnesi semâ'î olmaz. Nihâyeti fikre bir mikdâr riyâzet vermek gerek (Yılmaz 2012: 219).

Sûdî'nin Farsça fiillerle ilgili bir diğer dikkat çekici görüşü de “mâziden kısım” meselesidir. Sûdî, fiillerin geçmiş zaman gövdesinin sonuna • harfinin getirilmesiyle oluşan yapıya “mâziden kısım” adını verir, bu yapıları da ism-i mef'ûllerden farklı görür. Buna göre sıfat görevindeki ism-i mef'ûllerle aynı yazılışa sahip mâzî yapılarını “mâziden kısım” olarak adlandırır. Zira mâziden kısım yapıları, ism-i mef'ûllerin aksine fâ'il yerine kullanılırlar. İsm-i mef'ûller ise sadece sözde öznelere müsned (yüklem) olma görevindedir. Sîgaları ortak olsa da bunları “mâziden kısım” olarak nitelemek gerekir:

İsm-i mef'ûl oldur ki nâ'ib 'anî'l-fâ'ile müsned ola. Bu ise fâ'iline müsneddir, pes ism-i mef'ûl olmağa kâbil değil. Nihâyeti sîga ism-i mef'ûlle müştarektir. İmdi bunun gibi sîgalara “mâziden kısım” diye ıtlâk eylesek vechten hâlî değil (Yılmaz 2012: 8)

Gülistân Şerhi'nde bu ifadeye birçok kez rastlanır:

Fermûde, mâziden kısımdır. Fâ'ili Hudâdır. Buyurmuş demektir (Yılmaz 2012: 11).

Geşte mâziden kısımdır; olmuş demektir sayrûret ma'nâsına (Yılmaz 2012: 13).

Âsûde, maziden kısımdır, dinlenmiş demektir, râhat ma'nâsına (Yılmaz 2012: 424).

Farsça eklerle ilgili görüşleri:

Sûdî, Gülistân Şerhi'nde Farsça eklerin yazımıyla ilgili görüşler de ortaya koyar. Aşağıdaki örneklerde geniş zaman fiil gövdesinin başına getirilen be-/bi- ön ekinin gelecek zaman manası bildirdiğini ifade eder. Bununla birlikte bu tip fiil gövdelerinin başına getirilen “mî” eki de şimdiki zaman ve geniş zaman manası taşımaktadır:

Bi-güstered: Bâ'-i meksûre fi'l-i muzârî'e dâhil olsa istikbâle tahsîs eder. Niteki mî, hâle tahsîs eder. Ve gâh olur ki birbirinin makâmında müsta'meldir. Ve gâh olur ki her birisi makâm-ı istimrârda isti'mâl olunur. Ve gâh olur ki her biri mahz-ı te'kid için gelir (Yılmaz 2012:10-11).

Mî-berend, fi'l-i hâl-i cem'-i gâ'ib. Bunda gene istimrâr murâddır, ilderler demektir takrîr olan vech üzre (Yılmaz 2012: 30).

Sûdî, fiillerin başına getirilen ب harfinin kesreyle okunması gerektiğini söyler. Ona göre bu ön ek, İran'ın zarifleri tarafından kesreyle “bi” okunurken köylüleri tarafından “bü” şeklinde okunur. Buna göre edebî metinlerde okunması gereken şekil “bi”dir:

Bi-şüyem: Bâ, harf-i istikbâl. Bu bâyı zurefâ-yı 'Acem meksûr ve ba'zı rûstâyîler mazmûm okurlar (Yılmaz 2012: 57).

Farsça harflerle ilgili görüşleri:

Sûdî, kelime sonunda sâkin nûndan sonra gelen kâf harflerinin daima kâf-ı Acemî olduğunu söyler. Nitekim aşağıdaki örneklerde bunu dile getirir:

Peleng: Kaplan dedikleri yırtıcı hayvândır. Ma'lûm ola ki kelimenün âhirinde vâki' olan kâfın mâ-kablinde nûn-ı sâkin olsa ol kâf elbetde 'Acemîdir (Yılmaz 2012: 99).

Kelime sonlarındaki hecede elif, yâ ve vâv harflerinden sonra • harfî geldiği takdirde bu elif, yâ ve vâv harfleri düşer:

Ma'lûm ola ki her kelimenün ki âhirinde eliften ve yâdan ve vâvdan sonra hâ-yı aslî olsa bu hurûfun isbâtı ve iskâtı câ'izdir. Meselâ rûbâh ve rûbeh ve dîh ve dih ve enbûh ve enbüh derler (Yılmaz 2012: 188).

Sûdî'nin aşağıda verdiği bilgiye göre sonunda mîm olan kelimeye nisbet edatı getirilecek olsa araya bir tane ك harfinin konması gerekir ancak bu her zaman geçerli bir kural değildir:

Ma'lûm ola ki âhiri mîm olan kelimeye edât-ı nisbet dâhil olmak murâd olsa ekseriyâ bir kâf-ı 'Acemle tavassut ederler gamgîn, nemegîn ve şermgîn gibi, ammâ muttarad değil. Zîrâ gamîn de derler kâfsız (Yılmaz 2012: 472).

Sûdî'nin Gülistân Şerhi'nde bahsi geçen bir diğer dilbilgisi terimi de "harf-i terettüb" ifadesidir. Sûdî'ye göre fiil gövdeli kelimelerin sonuna gelen • harfî zarf fiil görevinde kullanılır. Nitekim bu harf fiilin sonuna gelince Türkçedeki "-ıp/-ip/-up/-üp" zarf fiilinin anlamı ortaya çıkar:

Rencîde: Bunun gibi hâ-yı resmîlere hâ-yı terettüb derler, incinip demektir (Yılmaz 2012: 59).

Sefer kerde vü gâret âverde: Hâ-yı resmîler harf-i terettübdür, sefer edip ve gâret getirip demektir (Yılmaz 2012: 123).

Kerde: Bunun gibi yerlerde hâ-yı resmîye hâ-yı terettüb derler (s. 362).

Sonuç

Sûdî'nin Gülistân Şerhi'nde ortaya koyduğu Farsça bazı dilbilgisi kurallarına dair görüşleri, onun bu dildeki yetkinliğini ve anlaşılması zor bazı meselelere dair kendine has tespitlerini yansıtmaktadır. Farsça üzerine çalışan dil bilginlerinin bahsetmediği yahut çözemediği bazı zorlukları ilk defa dile getirip yorumlayan Sûdî olmuştur. Farsça geniş zaman gövdelerinin ع [iden]le biten fiillerden türediğini söyleyip bütün geniş zaman gövdelerini kurallı fiillere bağlamak ilk defa Sûdî tarafından dile getirilen bir görüştür. Yine "mâziden kısım" tabirini ilk kullanan da Sûdî-i Bosnevî'dir. Geçmiş zaman gövdelerinin sonundaki • harfinin zarf fiil görevinde kullanılışını "harf-i terettüb" diye adlandırmak da ona has bir ifade tarzıdır. Hasılı Sûdî, Osmanlı Türkçesine etki etmiş bazı Farsça dilbilgisi hususlarını özgün bir şekilde değerlendirmiş, bunlarla ilgili kanaatlerini ortaya koyarak sonraki araştırmacılara kolaylık sağlamayı amaçlamıştır. Onun bu görüşleri büyük oranda kabul görmüş, daha sonra yazılan şerh kitaplarında Sûdî'nin bu görüşleri ışığında yorumlar yapılmıştır.

KAYNAKÇA

1. ARUÇI, Muhammet (2009), *Sûdî-i Bosnevî, DİA*, c. 37, İstanbul, s. 466.
2. HOCA, Nazif M. (1980), *Sûdî Hayatı, Eserleri ve İki Risâlesi'nin Metni*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
3. ŞAHİNOĞLU, Nazif (1997), *Farsça Grameri Sarf ve Nahiv*, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
4. YILDIRIM, Nimet (2010), *Farsça Dilbilgisi*, Erzurum: Fenomen Yayıncılık.
5. YILMAZ, Ozan (2007), "Klasik Şerh Edebiyatı Literatürü", *TALİD: Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, Eski Türk Edebiyatı Tarihi I, c. 5/9, 271-304.
6. YILMAZ, Ozan (2012), *Sûdî Gülistân Şerhi*, İstanbul: Çamlıca Yayınları.

GÖRSEL ÖGELERİN KULLANIMI ve ORYANTALİZM

Prof. Sefa ÇELİKSAP

İstanbul Aydın Üniversitesi İletişim Fakültesi / İstanbul - TÜRKİYE

Oryantalizm, Batılı düşünce yapısı ve bakış açısıyla, Doğu mantığını ve yaşam biçimini Batılıların kendi zihninde yeniden şekillendirmesi anlamına gelir. Bugün dahi aynı siyasi anlayışını Batı terk etmemiştir.

Yeni dünya sisteminde de oryantalist düşünce mantığı Orta Doğu adı altında devam etmekte ve görsel öğelerin kullanımı aynı düşüncenin yaygınlaştırılması açısından önemini korumaktadır.

Gülmece ve düşünceyle birleşen karikatür sanatına ait çizimler eğlendirirken, insanların bilinç altına bir ironi de koyar. Bu nedenle karikatür çizimlerini sadece güldürme amaçlı metinler olarak görmek yanlış olacaktır.

Başta İngiltere, Fransa ve Rusya olmak üzere özellikle 1876-1909 yılları arasına baktığımızda Avrupa'da yayınlanan karikatür çalışmalarının teması biz Türk halkı için ilginçtir. Özellikle o dönemlerin Osmanlı Devleti'nin siyasi, politik ve hukuki varlığını sürdürmesinin

mizahî ve kasıtlı olarak alaycı anlatımıyla karşılaşırız. Karikatürlere baktığımızda Avrupalıların gözünden Türk-Müslüman olgusunun bilinçli orak tahrip edilmiş haliyle kendi toplumuna sunulduğuna tanık oluruz.

Emperyalist güçler tarafından “Oryantalist” bakış açısının temelinde bilinçli ve acımasız bir düşünce ile birlikte ötekileştirme ve önyargı oturtulmuştur. Gerçekle bağlantısı olan bilgiler yerine, uydurma ve gerçek dışı bilgiler ile klişeleşmiş yargılar doğrultusunda Orta Doğu alay konusu edilirken, geri kalmış, barbar ve keyfine düşkün Osmanlı kimliği 1850 yıllarından itibaren yaratılmıştır.

Resim 1. Oryantalistlerin bakış açısıyla bir Türk tiplemesi

Ancak aynı zihniyet günümüzde de değişmeyerek Charlie Hebdo Dergisi tarafından gündeme getirilmiş ve maalesef 7 Ocak 2015 yılında Fransız karikatür dergisi ve çalışanları bir terörist saldırısına maruz kalmıştır.

Resim sanatına baktığımızda oryantalist düşünce; estetik, renk ve teknikle birleştiğinde karikatür kadar ağır tahribat yapan eleştirel bakış açısına sahip değilmiş gibi görünebilir. Dönemin ressamaları hayal ettikleri ve seçtikleri konuları yeni keşfettikleri ışık anlayışı içinde saf, el değmemiş, egzotik olması gerekiyor düşüncesiyle hareket etmişlerdir. Böylece Doğu kültürel gelişimi ve modernleşme çabası bilinçli olarak göz ardı edilmiştir.

Batılı bilim insanlarının 1839 yılında yeni bir keşif olarak kabul ettiği fotoğraf, oluşturduğu gerçeklik anlayışıyla Doğu kültürünü ve onun modernleşme çabalarını dürüst olarak yani olduğu gibi yorumsuz yansıtmaktaydı. Bu özellik Sultan II. Abdülhamid tarafından keşfedildi.

albümlerini Batılı suretiyle Osmanlı yaşantısını aktarırken, egzotik ve el değişmesini Abdülhamid'in ilk

Hazırlatmış olduğu fotoğraf devlet adamlarına göndermek İmparatorluğu'nun günlük oryantalizmin ürettiği durağan , değmemiş, Doğu imajının sağlamıştır. Ancak belki de II. amacı bu değildi.

Resim 2. II. albümünden

Abdülhamid aile fotoğraf

1876-1909 kültürünün üzerindeki teknolojik bir araç

yılları arasında fotoğraf, Doğu gizemli perdeyi kaldıran olurken, Batılı araştırmacılar

da fotoğrafı Anadolu topraklarında gizli kalmış kendi kökenlerini, kaynaklarını arayıp, bulup arkeolojik bir belge olarak kullandılar. Osman Hamdi'nin olağan üstü çalışmaları sayesinde ilk arkeoloji müzesi kurulmuş ve bir çok eserin yurt dışına kaçırılması engellemek istense de yeterince başarı sağlanamamıştır. Avrupalı gezginler tarafından bu dönemde çekilen fotoğraflar incelendiğinde, insan ve sosyal yaşantı görsellerinden uzak olduğunu görürüz. Bu siyah-beyaz görsellerde ıssız Anadolu toprakları, tarihi kalıntılar, dini yapılar yer almaktadır. Böylece işgal edilmeyi bekleyen sahipsiz ve bakir yerler oldukları izlenimini ediniriz ki bu durum Batı'nın sömürgeci beklentileri açısından cezbedici olmuştur. Sonuç olarak Türkiye; yakın tarihinde oryantalist düşüncenin ülkemiz üzerinde uygulamak istediği politik oyunları bozarak kendi coğrafyasında başarılı bir örnek olmuştur. Mustafa Kemal Atatürk bu büyük mücadeleyi Nutuk adlı eserinde tüm dünyaya anlatmıştır.

KAYNAKLAR

1. Alkan N., Karikatürlerle Oryantalizm, Selis Yayınevi, İstanbul, 2015
2. Atatürk, M. K., Nutuk, Alfa Yayınları, İstanbul, 2013
3. Çizgen, G., Photography in the Ottoman Empire, 1839-1919, Haşet Kitabevi, İstanbul, 1987
4. https://i2.haber7.net/fotogaleri/haber7/album/6K0Ta_1455194315_6339.jpg
5. https://punch.photoshelter.com/gallery-image/Ottoman-Empire-Cartoons_/G0000xii4XpEpM0Q/I00007IwIewtB60w
6. Karadağ, N., Oryantalizm ve Fotoğraf: Doğu-Batı Ekseninde Fotoğraf Sanatı, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Fotoğraf Ana Sanat Dalı (Tez), İstanbul, 2008
7. Özveren, E., Akdeniz'de Bir Doğu, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2000
8. Said, E. W., Şarkiyatçılık, Batı'nın Şark Anlayışı, Metis Yayınları, İstanbul, 2013

BATILILAŞMANIN GÖRSEL BİR GÖSTERGESİ OLARAK TÜRK HARF DEVRİMİ

Doç. Fuat AKDENİZLİ

Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi / İzmir - TÜRKİYE

Türkler, tarihleri boyunca kendi alfabelerini üretseler de göçebe toplum yapısının da etkisiyle pek çok farklı alfabe ile tanışmış ve bazılarını kullanmışlardır. Bunların içinde en tanınmış olanları Göktürk alfabesi, Uygur alfabesi, Sogud alfabesi, Mani ve Brahmi alfabesi, Arap alfabesi ve Latin alfabesidir. Bazıları bölgesel kalmakla birlikte Arap alfabesine kadar dokuz farklı yazı kullandıkları bilinmektedir. Dokuzuncu yüzyıl ortalarına doğru müslümanlığın etkisi altına girilmesi ile birlikte uzunca bir süre kullanılacak olan Arap alfabesi de Türkler arasında yayılmaya ve yerleşmeye başlamıştır. (7, S.1-3)

Türkler, müslüman inancının bir gereği olarak Arap alfabesini de öğrenmeye ve kullanmaya başlarlar. Kutsal metinleri okumak için gerekli olsa da Arap alfabesinin Türkçe ile uyumluluğu sıkıntılıdır. Örneğin Türkçede sekiz ünlü harf varken Arapçada üç ünlü harf (*a, i, o-u*) bulunmaktadır. Arapçadaki *kaf* harfi Türkçede *k, g, ng, y* ve *v* harfleri yerine geçebildiği için bu harfle yazılmış bir kelimeyi *kal, kel, kü, gel* ve *gül* olarak okumak söz konusu olabilmektedir. (3, S.266) Arap harfleri ünlü harfler bakımından yetersiz olmakla birlikte, ünsüz harfler bakımından da Türkçede kullanılmayan gırtlak seslerini içeren gereksiz bir bolluk sergilemektedir. Arap alfabesinde, dört farklı *z*, üç farklı *h* ve *s*, iki farklı *t* bulunmaktadır. Bu haliyle Arap alfabesi, Uygur alfabesinden ileri olmamakla birlikte Türk dili ile uyumluluk anlamında Göktürk alfabesinden de geri bir yazı gibi görünmektedir. (7, S.6-7)

Her ne kadar eğitimde Arap harfleri kullanılıyor olsa da Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı ile olan zorunlu diplomatik ve ticari ilişkileri Latin harflerinin de Osmanlı topraklarında görülür, bilinir hatta kullanılır olmasını sağlamıştır. Elçilikler ve yabancı tüccarlar ile yapılması gereken yazışmalarda Osmanlı döneminde Latin harfleriyle yapılmaktaydı. Yurtdışından gelen ya da yurtdışına gönderilen ticari malların üzerinde de Latin alfabesi kullanılmıştır. 1874 yılında

kurulan Dünya Postalar Birliği'nin üyesi olan Osmanlı Posta İdaresi de tüm yazışmalarında Latin harflerini kullanmıştır. (4, S.21)

Latin harflerine geçiş ile ilgili ilk düşünceler Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarına doğru Tanzimat ve Mutlakiyet devirlerinde (1839-1908) aydınlar arasında tartışılır hale gelmiştir. Bu alanda çalıştığı bilinen ilk isim Antepli Münif Efendi'dir. 11 Mayıs 1862'de kurucusu olduğu "Cemiyet-i İlmiyye-i Osmaniye"de bir konferans vererek Arap alfabesinin Türkçedeki yazılış ve okunuşlarını düzeltmek amacıyla düzenlemeler yapma konusunu gündeme getirmiştir. Münif Efendi bu konuşmasında Latin harflerinin kullanımındaki kolaylıklardan da bahsetmiştir (9, S.17-18) II. Meşrutiyet dönemi sırasında (1908 – 1920) Hüseyin Cahit (Yalçın), Dr. Abdullah Cevdet, Celal Nuri (İleri) ve Kılıçzade Hakkı gibi bazı yazar ve aydınlar Latin harfleri ve bunu temel alan bir Türk alfabesi olması gerektiği konusunda yazılar yayınlamışlardır. (9, S.28) Bu yayınların her zaman çok sayıda taraftar bulduğu söylenemez. O dönemlerde hala Arap alfabesi ile müslümanlık arasındaki ilişki bazı insanlar için vazgeçilemez görünmektedir. Ne var ki bu alfabe Batı ile ilişkilerin güçlendirilmesinde, çağdaş teknik ve kültürel gelişmelerin takip edilmesinde artık yardımcı olamamaktadır. Berkes'in deyimi ile çağdaşlaşma konusundaki asıl sorun kutsal sayılan alanın yaşam alanlarında daralması, etkisizleşmesi sorunudur ve alfabe alanında bu özellikle görünür bir hal almıştır (1, S.23).

I. Dünya Savaşı'nın sonucunda Osmanlı İmparatorluğu yıkılmış, ulusal bir kahraman olan Mustafa Kemal liderliğinde kazanılan bağımsızlık savaşının ardından 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti kurulmuştur. Türkiye'nin Batıya yakınlaşmasını isteyen bir reformist olan Mustafa Kemal bu amaçla halifelğin ve şeriatın kaldırılması (1924), İsviçre Medeni Kanunun benimsenmesi gibi bir dizi radikal reformu da hayata geçirmiştir. Çağdaş bir ülke olmak isteyen Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarının en önemli özelliği, cumhuriyete özgü *görsel* bir modernlik kültürünün resmi olarak üretilmesi, denetlenmesi ve yayılması olarak kabul edilir (2, S.71-72).

İlk olarak 28 Mayıs 1928 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi 1 Haziran tarihi itibarı ile resmi daire ve kuruluşlarda uluslararası rakamların (1,2,3 gibi) kullanılmasını belirten bir yasa yürürlüğe sokmuştur. (10) Bu gelişmenin ardından Latin alfabesine geçiş ile ilgili olarak "Alfabe Komisyonu" ve "Dil Encümeni" adı altında iki kurul kurulmuştur. Alfabe Komisyonu, 24 harften oluşan Latin alfabesini olduğu gibi kabul etmemiş, "Q" ve "X" harfleri kullanılmazken bazı yeni harfler eklenmiştir. (8, S.94) Latin alfabesine ulusal dillerce yapılan bu tür eklemelere "diyakritik" adı verilir ve Türk alfabesinin diyakritikleri "ç", "ş", "ö", "ü", "ğ" ve "İ" harfleridir. (9, S.17) Son haliyle Türk alfabesi 8 ünlü ve 21 ünsüzden oluşan bir alfabe olarak Mustafa Kemal Atatürk'e sunulmuştur.

8-9 Ağustos 1928 gecesi İstanbul Sarayburnu'nda düzenlenen bir dinletide Falih Rıfkı Atay, Mustafa Kemal Atatürk'ün yeni harflerle yazdığı ve konuya ilişkin bir açıklamasını okumuştur. O açıklama, şöyledir:

"Arkadaşlar, bizim ahenkdar (uyumlu), zengin lisanımız (dilimiz) Yeni Türk Harfleri ile kendisini gösterecektir. Asırlardan (yüzyıllardan) beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulundurarak, anlaşılamayan ve anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak, bunu anlamak mecburiyetindeyiz (zorundayız). Anladığımızın asarına (belirtilerine) yakın zamanda bütün kainat (dünya anlamında) şahit (tanık) olacaktır. Buna kat'iyet (kesinlik) ile eminim." (5, S.165).

1 Kasım 1928 günü Türkiye Büyük Millet Meclisi 1353 sayılı yasa ile Yeni Türk Alfabesi'ni kabul etmiştir. Aydınlar 5 yıldan öne tamamlanamayacağını öngördüğü değişiklik için Atatürk *"Ya 3 ayda yaparız ya da hiçbir zaman"* yanıtı vermiş ve bizzat ülkeyi dolaşarak yeni yazının tanıtımını yapmıştır. Devlet dairelerinde yeni yazıya geçişin tamamlanması için 1 Ocak 1929 tarihini son tarih olarak belirlemiştir (8, S.95). Bu tarihte aynı zamanda yeni harfleri halka yaymak amacıyla Millet Mektepleri de açılmaya başlandığı tarihtir (7. S. XV).

Türk Harf Devrimi, dış basında da büyük ilgi uyandırmıştır. Özellikle Amerikan basını Türk-Amerikan ilişkilerinde sorunlu bir dönem olmasına rağmen Harf Devrimi'ni yakın zamanda örneği bulunmayan bir başarı olarak kamuoyuna tanıtmıştır. Takip eden yıllarda Türk

harf devriminin Bulgaristan örneğinde olduğu gibi diğer Türk topluluklarınca da benimsenmeye başlandığı görülmüştür (6).

Türk Harf Devrimi, sadece okuma yazmaya dair sorunların çözülmesi için düşünülmüş bir devrim olarak görülmemelidir. Okuma yazmaya dair sorunların çözümü devrimin sadece bir yönüdür. Arap harflerinden Latin harflerine geçiş Türkiye Cumhuriyetinin görsel kültür anlamında Batı ile entegrasyonunun da bir göstergesidir. Yeni yazı sistemi ile birlikte Batıya ait kitaplar, afişler, dergiler, ambalajlar v.b. yazılı herşey Türk insanı için de tanıdık ve bilindik görsel imgelere dönüşmüştür. Aynı şekilde Türkiye'ye özgü yazılı her türlü şeyin de batı toplumları için anlaşılır ve tanıdık gelmesi istenmiştir. Harf Devrimi sayesinde Türk toplumu artık daha fazla görsel anlamda ötekileştirilemeyecek veya anlaşılabilir olarak kalmayacak ve batı da Türk toplumu için uzak ve yabancı bir kültür olarak algılanmayacaktır. Bu bağlamda Türk Harf Devrimi, basit bir alfabe değişimi değil Doğu kültüründen Batı kültürüne geçişin de en önemli halkalarından biridir.

KAYNAKLAR

1. Berkes, N., Türkiye'de Çağdaşlaşma, YKY, İstanbul, 2006
2. Bozdoğan, S., Modernizm ve Ulusun İnşası, Metis Yayınları, İstanbul, 2002
3. Güvenç, B., Türk Kimliği, Boyut Kitapları, İstanbul, 2008
4. Koryürek, C. E., Harf İnkılabı 70. Yıl, Arçelik A.Ş., Yer bilgisi yok, 1998
5. Payzın, H. S., Tarihte Dil, Yazı, Bilim ve Toplum, Yayınevi yok, İzmir, 1992
6. Şimşir, B. N., Türk Harf Devrimi Üzerine İncelemeler, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2006
7. Şimşir, B. N., Türk Yazı Devrimi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları XVI Dizi – Sa.60, Ankara, 1992
8. Turan, Ş., Türk Kültür Tarihi, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2005
9. Ülkütaşır, M. Ş., Atatürk ve Harf Devrimi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları:384, Ankara, 2000
10. www.milliyet.com.tr/harf-devrimi-nedir--harf-devrimi-ne-zaman-kabul-edildi--molatik-1152/ Erişim: 18.02.2020

YENİ YÜZYILDA ORYANTALİZMİN DIŞ POLİTİKADAKİ YANSIMALARI: AVRUPA'DA İSLAM DERNEKLERİNE YÖNELİK YURTDIŞINDAN FİNANSMAN YASAĞI

Dr. Dilek AKDENİZLİ KOCAGÜL, YTB Uzmanı

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB)

Birleşmiş Milletler'in 1981 yılında ilan ettiği "Din veya İnanca Dayanan Her Türlü Hoşgörüsüzlüğün ve Ayrımcılığın Tasfiye Edilmesine Dair Bildiri"; düşünce, vicdan ve inanç özgürlüğünü Madde 6'da aşağıdaki şekilde tanımlamıştır: "b) Gerekli vakıf veya insancıl amaçlı kurumlar kurma ve bunları işletme;... f) Bireylerden ve kurumlardan gönüllü mali yardım vermelerini isteme ve alma; g) Bir dinin veya inancın gerekleri ve standartları bakımından uygun olan liderleri yetiştirme, atama, seçme ve yerini alacak olanı belirleme;... i) Ulusal ve uluslararası düzeyde, din ve inanç konularında bireyler ve topluluklarla iletişim kurma ve sürdürme." Bildiride ayrıca devletlerin sorumluluğu da hükme bağlanmıştır: "Bu bildiride yer verilen haklar ve özgürlükler, herkesin bu hakları ve özgürlükleri uygulamada kullanabilmesini sağlayacak şekilde ulusal mevzuatta düzenlenir" (Madde 7) [1].

Dini hakların uluslararası standartlarına ilişkin referans metinlerden biri olan bu bildiri ile açıkça hükme bağlanmış haklara rağmen, Avusturya'da 2015 yılında kabul edilen "Avusturya İslam Yasası" [2] ile Müslümanlara ait derneklere ilişkin devlete geniş bir denetleme yetkisi tanınarak Müslüman cemaatlerin olağan dini ihtiyaçlarını karşılamak üzere yurtdışından

finansman almasının yasaklanması yoluna gidilmiştir. Hollanda, İsviçre, Belçika, Fransa, Danimarka gibi ülkelerin de hızla benzer yasa tasarılarını gündeme taşımalarının yolunu açan bu yasal düzenleme ile cami dernekleri, din görevlisi istihdamı gibi olağan ihtiyaçlarını kendi kaynaklarından finanse etmek durumunda bırakılmış ve yurtdışından finansal anlamda desteklenmelerinin önü kapatılmıştır. Bu yasanın ardından Avusturya'daki Türk derneklerinin camilerinde Türkiye Cumhuriyeti Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından görevlendirilen din görevlilerinin yurtdışı finansman yasağına aykırı şekilde Türkiye'den maaş aldıkları ifade edilerek bu görevlilerin ikamet haklarının uzatılmayacağı ve ikametleri bittikten sonra Türkiye'ye geri gönderilecekleri duyurulmuştur.

Dini hak ve özgürlükleri kullanılamaz hale getiren bu yasaya uluslararası meşruiyet kazandırmak için ise Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi (AKPM) Siyasi İşler ve Demokrasi Komitesi'ne, raportör Doris FIALA (İsviçre/ ALDE Vekili) tarafından 4 Eylül 2018 tarihinde "Radikalleşme ve İslamofobiği Engellemek Amacıyla Avrupa'da İslam'ın Yurtdışından Fonlanması'nın Düzenlenmesi" başlıklı bir rapor sunulmuştur. Raporun öncelikli önerisi, AKPM tarafından Avrupa'da faaliyette olan İslami kuruluşların yurtdışından yardım almasının engellenmesine yönelik karar alınmasıdır. Nitekim 10 Ekim 2018 tarihinde AKPM Genel Kurulunda görüşülen rapor, Avrupa Konseyi Kararı olarak 10 ret oyuna karşı 115 oy ile kabul edilmiştir [3].

Söz konusu raporun başlığında radikalleşme ve İslamofobi kavramları aynı anda kullanılmaktadır. Ancak raporun tamamı incelendiğinde, Avrupa'da İslamofobinin önlenmesine birkaç cümle haricinde değinilmediği, esas olarak radikalleşmenin İslam dini ile özdeş kabul edilerek Avrupa'daki İslami kuruluşların yabancı ülkelere aldıkları yardımın tamamen radikalleşme üzerinden ele alındığı görülmektedir. Oysa radikalleşme ve İslam dinini özdeşleştirerek 1500 yıldır var olan İslam dininin son 30-40 yıllık dönemde yaşanan olaylara indirgenmesi, en iyimser tabirle oryantalist bir cehalettir. Kaldı ki Hristiyanlık veya Yahudilikte dindarlık "Ortodoksluk" kavramı ile tanımlanırken konu İslam olduğunda, dindarlığın karşılığı "radikalleşme" olmaktadır.

Öte yandan, AKPM raporunun ana konusunu oluşturan "İslam'ın yabancı ülkelere finansmanı"na dair, raporda sunulan bütünlüklü bir veri veya bilgi de bulunmamaktadır. Aksine, raporun ilerleyen bölümlerinde çeşitli örneklerle yabancı ülkelere sağlanan finansmanın Müslüman toplulukların gelirlerinde oldukça küçük bir pay tuttuğu anlatılmaktadır. Ancak hem finansmana ilişkin yeterli veri bulunmadığı hem de bu finansmanın "radikalleşme" ile bağlantısı kurulmadığı halde, üye devletlere yabancı finansmanın engellenmesine yönelik yoğun tavsiyeler verilmektedir. Bütüncül bir verinin olmamasının, İslam'ın yabancı ülkelere sağladığı finansmanı tartışma konusu olmaktan çıkarmayacağı vurgulanan AKPM raporunda, konunun ele alınması gerekliliğine kamuoyunda yaşanan tartışmalar dayanak gösterilmektedir. Müslümanları baskı altına almayı meşrulaştırabilmek için, aşırı sağ/milliyetçi politikaların Avrupa siyasetinin merkezine oturduğu günümüzde medya ve siyasetçiler tarafından yaratılan suni gündem her kanaldan sıklıkla tekrar edilerek dayanağı olmayan ırkçı önyargılara gerçeklik niteliği kazandırılmaya çalışılmaktadır. Aşırı sağ söylemin kendisi, iddianın kanıtı haline getirilmektedir.

Bugün gerçekten de Avrupa'yı radikalleşme tehdit etmektedir. Ancak bu radikalleşme Müslümanlardan kaynaklanmamaktadır. Avrupa Konseyi Genel Sekreteri Thorbjorn Jagland, Avrupa Konseyi, Irkçılık ve Hoşgörüsüzlük Komisyonu 2014 raporunun lansmanında "Avrupa'nın geleceğini tehdit eden büyük sorun İslamofobi, ırkçılık ve antisemitizmdir" ifadelerini kullanmaktadır [4]. Müslümanlar radikalleşmenin doğrudan mağdurları konumundadır. Nitekim "Radikalleşme ve İslamofobiği Engellemek Amacıyla Avrupa'da İslam'ın Yurtdışından Fonlanması'nın Düzenlenmesi" raporunda da "Yabancı finansman bahane edilerek, İslamofobiye neden olacak, tüm Müslüman toplumunun genel bir şüphe altında bırakılmasından kaçınılması" da tavsiye edilmektedir. Ancak bu ifadede eksik olan, İslamofobinin hâlihazırda Avrupa'da var olan bir gerçeklik olduğudur. İslamofobinin var olması için yeni bir gelişme olması gerekmemektedir. Avrupa'da yaşayan Müslümanlar işe başvururken

veya iş yerlerinde, kamu kurumlarında, hastanelerde, sokaklarda, medyada sürekli olarak İslam düşmanı ve ırkçı uygulama, kural ve davranışlarla karşılaşmaktadır.

Bu İslamofobik ve daha temelde oryantalist yaklaşımın yine söz konusu rapor içindeki bir tezahürü olarak, raporda kullanılan “enlightened Islam” (Aydınlanmış İslam) tabiri de oldukça yanlış ve Müslümanlar açısından rahatsız edici bir ifadedir. İslam dininin raporda kullanıldığı tabiriyle bir aydınlanmaya veya reforma ihtiyaç duyduğu tespiti herhangi bir objektif araştırmadan ziyade, tamamen oryantalist önyargının şekillendirdiği yorumlara dayanmaktadır. Entegrasyon kavramından asimilasyon politikaları üreten ülkelerin, İslam dininin aydınlatılmasından kastının ne olduğu açıkça tanımlanmamakta, İslam dini ve kültürüne ilişkin ikincil ve aşağı bir algı oluşturmak için aydınlanma kavramı araçsallaştırılmaktadır. Zira söz konusu raporun çeşitli yerlerinde görüleceği üzere, Avusturya İslamı, İtalyan İslamı, Avrupa İslamı vb. tabirlerle Müslümanlar için evrensel nitelikte olan İslam dinini en hafif tabiriyle farklılaştırmaya çalışan bir yaklaşım ortaya konmaktadır.

Her kültürün, her dinin eşit hak ve ödevlere sahip olduğu demokratik toplumların oluşturulması hâlihazırda yaşanan sorunların çözümü için büyük önem taşımaktadır. Ancak göz önünde bulundurulması gereken husus; birlikte yaşama veya entegrasyon adı altında Müslüman toplumlara kültürlerini ve inançlarını Avrupa’nın çizdiği sınırlara uygun hale getirmeleri yönünde baskılar yapıldığıdır. Eşitler olarak birlikte yaşamayı tavsiye eden rapor, bu eşitlik için İslam’ın ve Müslümanların kendisini yaşadıkları ülkelerdeki kültürel ve dini normlara göre şekillendirmesini öngörmektedir.

İşte Müslümanlara karşı bu oryantalist dışlayıcı zihinsel arka plan, günümüzde uluslararası mekanizmaları bile yönlendirebilecek bir güç kazanarak Avrupa genelinde toplumun belirli kesimleri, medya ve politikacılar tarafından yoğun şekilde kullanılan ırkçı popülist söylemleri olağanlaştırmıştır. İnsan hakları önceki yüzyılın değerler seti olarak rafa kalkarken Avrupa’da yerleşik 4. nesil Türklerin bugün Avrupa ülkelerinde maruz kaldıklarına “yabancı düşmanlığı” denerek İslam’a ve Müslümanlara yönelik gerçekleştirilen sistematik dışlama ve saldırının basitleştirilmesi mümkün değildir. İslamofobi tüm açıklığı ile yeni yüzyılda Avrupa’nın temel bir sorunudur.

KAYNAKLAR

1. UN General Assembly Resolution 36/55: Declaration on the Elimination of All Forms of Intolerance and of Discrimination Based on Religion or Belief, <https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/ReligionOrBelief.aspx>.
2. The Austrian Islam Law, https://www.bmeia.gv.at/fileadmin/user_upload/Zentrale/Integration/Islamgesetz/Islam_Law.pdf.
3. Doris Fiala, Regulating foreign funding of Islam in Europe in order to prevent radicalisation and Islamophobia, <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=25040&lang=en>.
4. https://www.coe.int/en/web/portal/news-2015/-/asset_publisher/9k8wkRrYhB8C/content/anti-semitism-islamophobia-online-hate-speech-increased-in-2014.

ТУРЕЦКИЕ ИДИОМЫ, ОТРАЖАЮЩИЕ МИМИКУ ЧЕЛОВЕКА

Д-р Сертан Алибекироглу

Газиантепский университет, кафедра турецкого языка и литературы

Харьковский национальный педагогический университет имени

Г. С. Сковороды (приглашенный лектор)

В силу того, что люди являются существами социальными, одной из главных особенностей, характеризующих человека именно как человека, является его способность к коммуникации. Считается, что коммуникация происходит в основном на вербальном уровне, однако существуют и невербальные типы коммуникации, которые столь же

эффективны и важны, как и вербальные. Данный тип коммуникации обычно называют языком тела / невербальной коммуникацией / жестами и мимикой. *Вербальная коммуникация*, используя в качестве инструмента устную и письменную речь, состоит из символов, обеспечивающих социальное единство людей и употребляемых таким образом, чтобы сформировать смысловое целое. *Язык тела (жесты и мимику, другими словами, невербальную коммуникацию)* можно охарактеризовать как коммуникацию, осуществляемую без слов, но с использованием различных частей тела: брови, глаза, губы, язык, руки, голова могут быть задействованы для передачи различных сообщений.

Все виды коммуникации – не зависимо от того, происходит она в вербальной или невербальной форме – являются инструментами общения в определенном языке. Благодаря этим инструментам «язык социализирует человека и делает общество национальным» [1, с. 11]. В процессе социализации устная речь играет более важную и действенную роль, чем письменная речь. Потому что в устной (разговорной) речи используются жесты и мимика, которые во многих отношениях помогают вербальной коммуникации. В нашей работе мы рассматриваем примеры турецких идиом с соматизмом «лицо», исследуем их значение и то, каким образом мимика отражается в вербальной коммуникации.

Язык тела / жесты и мимика являются столь же эффективным, а иногда и более эффективным средством общения, чем вербальная коммуникация. Очевидно, что язык тела, как и устная речь, в каждом конкретном обществе имеет свою специфику. В устном повседневном общении часто на первый план выходят личностные языковые особенности человека: например, несоблюдение грамматических правил в употреблении временных форм, использование предложений без сказуемого, широкое использование инверсии и т.п. Однако язык тела используется одинаково в определенных ситуациях почти всеми членами одного общества. Любые личные вариации здесь меняют смысл сообщения. Например, движение головы вверх и вниз в подтверждение ситуации или события является общим для турецкого общества, и вряд ли можно увидеть данный жест в отношении другой ситуации. С этой точки зрения, язык тела, наряду с устной речью, является общим достоянием конкретного общества и, помогая человеку социализироваться, одновременно обеспечивает усвоение им культуры того общества, к которому он принадлежит.

Говоря о языке тела, следует отметить особенную роль лица в нем. Мимика, являясь важной составляющей языка тела, отражается на лице. Таким образом, выражение лица является определяющей особенностью различных обществ и культур, то есть существует тесная связь между выражениями лица и культурой [2, с. 159].

Выражения лица, жесты и мимика образуют язык тела в целом. Распространено мнение, что мы прибегаем к языку тела – преимущественно к мимике – когда нам недостаточно языка / слов для выражения того, что мы хотим сказать [3, с. 44]; однако, на самом деле, это происходит не потому, что слов недостаточно, а для того, чтобы передать сообщение более эффективным и кратким способом. В отношении невербальной коммуникации за основу следует взять «выученные, приобретенные социальные коды» и обратить внимание на области усвоения и использования изображения или языка.

Например, глаза занимают отдельное место в мимике. Люди, пусть зачастую и бессознательно, но обращают внимание на взгляды других людей. Исследование, посвященное данной проблеме, показало, что глаза существенно влияют на то, как мы оцениваем человека – положительно или отрицательно [4, с. 45]. Те люди, которые смотрят нам в глаза во время разговора, держат глаза открытыми и не прищуриваются, смотрят на собеседника, а не на землю, оцениваются нами положительно; те же, кто поступает наоборот, воспринимаются как плохие [2, с. 173]. В турецком языке есть в связи с этим пословица: «*Dost başa, düşman ayağa bakar*» (*Друг смотрит на голову, а враг смотрит на ноги*).

Важное исследование по вопросам мимики было проведено социологом Полом Экманом. Экман разработал метод под названием FACS (Facial Actions Coding System: Система кодирования лицевых движений), цель которого – выявления универсальности в мимике. Экман впервые применил данный метод в Новой Гвинее в 1971 году в отношении группы аборигенов, изолированной от других культур мира, и заметил, что выражение и интерпретация основных шести эмоций были такими же, как и в других культурах. Это такие эмоции, как: счастье, печаль, обида, отвращение, страх и удивление. Затем Экман применил тот же метод в отношении слепых и глухих детей, а потом и в отношении новорожденных и заметил, что лицевые мышцы, работающие при выражении данных шести эмоций, были у всех одинаковыми.

Все типы невербального выражения используются нами для заполнения пробелов в том, что мы говорим, или для выражения чего-то, когда мы не говорим ничего. Почти во всех культурах «лицо» тесно связано с достоинством человека. В повседневной речи достоинство человека выражается через его лицо [3, с. 45; 2, с. 162].

Мимика, являясь важным инструментом коммуникации, нашла естественное отражение в идиомах, которые занимают важное место в передаче сообщений у разных народов. Идиома в турецком языкознании определяется как лексическая единица языка, состоящая из нескольких слов, употребленных в непрямом значении, и используемая в языке для описания какой-то ситуации, события, отношений и поступков людей, их физических и моральных качеств [5, с. 172].

Некоторые лингвисты отмечают, что идиомы, будучи важной составляющей культуры, являются средством объединения членов одного общества: *«Люди, разделяющие одни и те же ценности, ведут себя таким образом, чтобы соответствовать ожиданиям друг друга о том, как необходимо себя вести. Кроме того, они зачастую полагают, что это хорошо, даже когда это кажется противоречащим их собственным сиюминутным интересам. Тот факт, что эти общие ценности большей частью приобретаются в результате обучения, а не наследования, не уменьшает важности человеческой мотивации; напротив, они становятся частью личности человека. Благодаря этим качествам, социально ожидаемое поведение объединяет общество, поскольку становится индивидуальной потребностью членов общества»* [6, с. 59; 5, с. 171].

Как мы видим из вышесказанного, мимика имеет важное значение как для характеристики различных обществ, так и для объединения членов одного общества. Рассмотрим некоторые турецкие идиомы с компонентом «лицо», которые являются общим достоянием турецкого народа:

Yüz bulmak (букв. *найти лицо*): пользоваться вниманием и поддержкой человека, достаточными, чтобы он терпимо относился к вашим плохим поступкам.

Yüz çevirmek (букв. *отвернуть лицо*): не оказывать больше человеку внимание и поддержку, отвернуться от него.

Yüze gelmek (букв. *прийти в лицо*): проявлять неискреннее радушие.

Yüz-göz olmak (букв. *быть лицом и глазами*): быть бесцеремонным, фамильярным.

Yüzüne bakmamak (букв. *не смотреть в чье-то лицо*): обижаться на кого-то, не заботиться, не придавать значения.

Yüzüne vurmak (букв. *ударить кого-то в лицо*): высказать человеку в лицо, что вы думаете о его проступке, пристыдить его.

Yüzünü ağartmak (букв. *отбеливать лицо*): совершить поступок, которым сам человек и другие люди будут гордиться.

Yüzünü ekşitmek (букв. *делает кислое лицо*): показывать, что чем-то недоволен.

Yüzü kızarmak (букв. *краснеет лицом*): стыдиться своего неправильного поведения или смущаться из-за позитивных эмоций, таких как любовь, привязанность, внимание.

Yüzü suyu hürmetine (букв. *с почтением к чьему-либо лицу*): вспоминая людей, которые важны для общества, уважаемы и любимы в обществе, желать и молиться, чтобы дело, которое было или будет начато, завершилось хорошо.

Yüzünden anlamak (букв. *понимать по лицу*): верить, что на лице человека отражается все, что он сделал, и то, какой он есть на самом деле.

Yüzleşmek (букв. *встретиться лицом к лицу*): собираться вместе, чтобы обсудить определенную тему.

Yüzünden düşen bin parça (букв. *тысяча осколков, упавших с лица*): быть очень раздраженным, злым.

Yüzsüz (букв. *без лица*): не имеющий стыда человек.

Yüzüne dost olmak (букв. *быть другом в лицо*): быть добрым только тогда, когда встречаешь человека, а в других случаях думать о нем плохо и желать ему зла.

В турецком языке имеется гораздо большее количество идиом, отражающих мимику человека, чем мы перечислили. Принимая во внимание тот факт, что каждая идиома является результатом коллективного опыта турецкого народа, и что наблюдение за мимикой является задачей для специалистов, можно сделать вывод, что в любом случае мы должны контролировать выражение нашего лица в процессе общения. На самом деле, в нашем повседневном взаимодействии мы постоянно держим мимику под жестким контролем. Потому что во время общения мы что-то хотим открыто выразить, а что-то сохранить в секрете (3, с. 47; 2, с. 172-174); но наше выражение лица часто выдает нас.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. EKER, Süer (2011), Çağdaş Türk Dili, Ankara: Grafiker.
2. ZILLIOĞLU, Merih (2018), İletişim Nedir? İstanbul: Cem Yayınları.
3. TÜRKOĞLU, Nurçay (2004), Toplumsal İletişim, İstanbul: Babil Yayınları.
4. BALTAŞ, A., BALTAŞ, Z. (1992), Bedenin Dili, İstanbul: Remzi Kitabevi.
5. AKSAN, Doğan (1976), Türkçenin Söz Varlığı, Ankara: Engin Yayınevi.
6. MİLLS, C. W. (2000), Toplumbilimsel Düşün, (çev. Ü. Oskay), İstanbul: Der Yayınları.

ПРОБЛЕМА ДИАЛОГА ВОСТОКА И ЗАПАДА В ЛИТЕРАТУРЕ ПОСТМОДЕРНА

Чуалашвили-Гордеева Елена Шалвовна, доктор, доцент

Ардаханский университет, Турция

Рамазанова Шелале Иسمетовна, доктор, доцент

Ардаханский университет, Турция

Важнейшей составляющей истории человечества является череда сменяющихся друг друга культурных эпох, последняя из которых носит название постмодерна. Сущность постмодерна заключается в переосмыслении многовекового опыта развития цивилизаций, используемого для выявления общечеловеческих ценностей, отказа от одной единственно верной идеологии, религии, философии; освоение менталитета, предполагающего высокую степень толерантности, готовности к компромиссам и к самокритике.

В то же самое время для постмодерна характерно восприятие мира как текста; отсюда, познание мира – это понимание слов, их многозначности – языковой, контекстуальной, авторской, читательской. Сложность восприятия мира посредством слов нередко приводит к смешению выработанных в обществе норм и правил. Так, многие социологи и философы отмечают, что по сформировавшемуся в современном обществе дискурсу можно судить об отсутствии четкого представления о добре и зле, в результате чего утрачивается понятие истины, так как, если человек не знает, что такое добро, то он может считать зло нормой жизни, он может трактовать его с позиций добра, если в данный момент это соответствует его интересам. В итоге в общественном дискурсе царит

лицемерие, ставшее нормой. Попытки пересмотра этой нормы буквально выталкиваются господствующим дискурсом, поскольку все приводимые контраргументы в своё время были провозглашены несуществующими, и поэтому они не воспринимаются с позиций менталитета данного общества.

Подобная судьба постигла книгу Эдварда Саида «Ориентализм. Западные концепции Востока» [1], в которой автор рассматривает ориентализм как исследование Востока с позиции западного сознания, говорит о европейском восприятии Востока, основывающемся на теории и практике, на определённой идеологии, преобразующейся в политические решения. Несмотря на многочисленную критику со стороны учёных-востоковедов, пишущих в рамках традиционного научного дискурса, воздействие данной книги на читателей и в целом на гуманитарные и социальные науки конца 20-го и начала 21-го века весьма значительно.

Немало авторов – как писателей, так и ученых, которые создают свои тексты в пределах существующих дискурсов с соблюдением сложившихся традиций. Эти тексты имеют для читателей определённое эстетическое и когнитивное значение. Именно они, как правило, рекомендуются студентам для чтения и исследования.

Однако нас интересуют тексты, сконструированные вопреки традиции, несущие в себе невероятную силу воздействия на читателя, ведущие его за собой вглубь дискурса и за его пределы с желанием разматывать узелок за узелком, ниточку за ниточкой причудливый интертекстуальный узор, сотканный автором из душезахватывающих силлогизмов, образов, схем и символов.

В качестве таковых мы предлагаем студентам для чтения и анализа замечательные тексты двух нобелевских лауреатов: «Путешествие в Стамбул» Иосифа Бродского /1985/ [2] и «Стамбул. Город воспоминаний» Орхана Памука /2003/ [3].

Тексты этих авторов построены таким образом, что допускают нелинейный способ чтения, сопровождающийся интертекстуальным анализом. «Каждая интертекстуальная отсылка – это место альтернативы: либо продолжать чтение, видя в ней лишь фрагмент, не отличающийся от других, или же вернуться к тексту-источнику, прибегая к своего рода интеллектуальному анамнезу» [4].

Наибольший интерес представляет для нас освещение данными авторами одной из центральных проблем постмодернизма – проблемы понимания «другого» и диалога с «другим», в частности, проблемы взаимоотношения Запада и Востока.

Размышляя над различиями между западным и восточным образом жизни, Бродский приходит к выводу, что на Востоке жизнь человека определяется раз и навсегда установившимися нормами, в то время как на Западе она в большей степени зависит от его индивидуального выбора. Однако это противопоставление не является абсолютным. Напротив, как полагает автор, по сути своей и на Западе, и на Востоке жизнь мало чем различается. Просто, западный человек априори имеет больше возможностей, чем восточный. Плюсы и минусы есть и в Западной и в Восточной системе, просто они не всегда совпадают. Так же, как не всегда совпадают понятия добра и зла.

Памук не верит в столкновение цивилизаций по С. Хантингтону [5] – он верит в гармонию цивилизаций, и этой его верой пронизаны все его произведения. В качестве доказательства возможности гармонического сосуществования цивилизаций он приводит последние двести лет истории Стамбула. Свои романы писатель основывает, с одной стороны, на классическом исламском и суфийском наследии, в которое он всматривается с позиций светского человека, и, с другой стороны, – на экспериментальном подходе к литературе модерна и постмодерна.

Как нам представляется, и Бродский, и Памук конструируют свои тексты, последовательно преодолевая границы не только между разными культурными дискурсами, но и между текстом и жизнью, что вообще является характерной чертой постмодернистской литературы. Эти тексты способствуют восприятию культур Запада и Востока как равноправных, имеющих общие фундаментальные корни, и формируют в

читателе «способность черпать вдохновение сразу из двух великих источников, у двух культур, которые журналисты грубо называют Востоком и Западом» [6].

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ

1. Саид Э. Ориентализм. Западные концепции Востока. «Русский мир» 2006 [Электронный ресурс] <https://www.libfox.ru/547272-edvard-said-orientalizm-zapadnye-kontseptsii-vostoka.html#book>
2. Бродский И. Путешествие в Стамбул. 1985[Электронный ресурс] lib.ru /BRODSKIJ/br_istambul.txt
3. Памук О. Стамбул. Город воспоминаний. ООО «Издательская Группа „Азбука-Аттикус“», 2015[Электронный ресурс] www.litres.ru
4. Руднев В.П. Словарь культуры XX века. [Электронный ресурс] / В.П.Руднев М.: Аграф,1997. 384 с. С.17
5. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. – М.: АСТ, [Электронный ресурс] 2003http://yanko.lib.ru/books/politologiya/huntington-stolk_civil-a.htm
6. Памук О. Интервью Орхана Памука. Российская газета-Федеральный выпуск №7117/249/ [Электронный ресурс] <https://rg.ru/2016/11/02/premiu-iasnaia-poliana>

ОСОБЛИВІ ПІДХОДИ В НАВЧАННІ ДІТЕЙ АБЕТКИ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ В КОНТЕКСТІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

*Джигора Наталія Олександрівна, вчитель турецької мови
Київська гімназія східних мов №1*

Освіта XXI століття – це час переходу до високотехнологічного інформаційного простору, що зумовлює розглядати іноземну мову як важливий засіб міжкультурного спілкування.

Основне призначення іноземної мови як предметної галузі шкільного освітнього середовища – сприяти розвитку культурно-мовних комунікативних компетентностей, що дозволяють здобувачеві освіти спілкуватися в усній та писемній формах відповідно до мотивів, цілей і соціальних норм мовленнєвої поведінки у типових сферах і ситуаціях.

Освітня реформа Нова Українська школа у визначенні десяти ключових компетентностей сучасних підходів до навчання здобувачів освіти на друге місце ставить іншомовне спілкування. Тому сьогодні основну увагу я хочу приділити особливостям освітньої програми початкової школи.

На початковому етапі навчання східних мов ставляться такі *навчально-виховні та розвиваючі цілі*:

- формування інтелектуальних, мовних, творчих здібностей учнів, їхньої здатності до мовного й соціального спілкування;
- розвиток інтересу до навчально-пізнавальної діяльності; формування бажання вивчати східну мову;
- виховання інтересу й уважного ставлення до рідної та східних мов, до культурного і мовного розмаїття сучасного суспільства;
- розширення знань учнів про навколишній світ, про культуру свого народу, про взаємозв'язок рідної культури з культурою країн Сходу, про історію, традиції та культуру країни Сходу, мова якої вивчається;
- розвиток мовної культури школярів, формування елементарних умінь самостійного вирішення комунікативно-пізнавальних завдань в усному й письмовому мовленні.

Особливість завдань, що розв'язуються протягом початкового етапу іншомовної освіти:

- сформувати в учнів стійку мотивацію оволодіння східною мовою;
- забезпечити засвоєння алфавіту східної мови з практичною метою, у тому числі для вироблення первинного уміння пошуку слів у словнику;
- сформувати навички написання букв, буквосполучень (лігатур), слів і речень східною мовою;
- навчити застосовувати прийоми, навички, уміння, сформовані у вивченні рідної мови та східної мови;
- виробити слухо-вимовні і ритміко-інтонаційні навички правильного відтворення й розуміння східної мови;
- розвивати вміння розрізняти смисло-розпізнавальні фонетичні елементи східної мови і основні інтонаційні моделі;
- сприяти оволодінню необхідним лексичним мінімумом з метою побудови та розуміння усних і письмових висловлювань, а також розвивати навички систематизації лексики за заданим параметром (наприклад, за тематичною ознакою, за словотвірними елементами тощо);
- навчити граматично правильно оформлювати своє мовлення на елементарному рівні (у відповідності з вимогами програми) з метою розв'язання поставлених комунікативних завдань, а також аналізувати й систематизувати здобуті граматичні знання й навички;
- сформувати найважливіші прийоми навчання, наприклад, такі, як використання візуальної інформації як опори для конструювання змісту спілкування, передбачення змісту тексту за заголовком, ілюстраціями, опорними словами, виділення в тексті основної інформації, виписування ключових слів, заповнення таблиць, користування словником тощо.

Відповідно до мети іншомовної освіти та завдань у початковій школі, виокремлено такі змістові лінії: «Сприймання на слух», «Зорове сприймання», «Усна взаємодія», «Усне висловлювання», «Писемна взаємодія», «Писемне висловлювання», «Онлайн взаємодія».

Усі перелічені змістові лінії забезпечують стійку взаємодію вчителя та учня, що базується на формувальному оцінюванні, з метою моніторингу здобуття досвіду опосередкованого спілкування та опанування низки комунікативних умінь, що дасть змогу допомогти молодшим учням розвивати комунікативну компетентність з огляду на індивідуальні особливості кожної дитини.

Будь яка іноземна мова розпочинається з абетки, азбуки, алфавіту – букв, розташованих в усталеному порядку. Ще до початку вивчення абетки турецької мови, я ділюся зі своїми учнями головним секретом турецької абетки, що називається – особливі голосні літери. Таких літер вісім, чотири з них повністю відповідають голосним літерам української абетки, що дозволяє швидше вивчити інші чотири літери. Саме тому, що гармонія голосних літер визначає будь яку граматичну конструкцію турецької мови, важливо сфокусувати увагу учнів саме на цьому аспекті, не застосовуючи ніяких правил, опираючись виключно на емоційно-зорове сприйняття. Серед усіх голосних літер ми обираємо два командири, які формують рівнозначні команди голосних літер за принципом поділу: тверді голосні – м'які голосні.

Проілюструю їх за допомогою таблиці:

«А» takımı	I	O	U	тверді голосні
«Е» takımı	İ	Ö	Ü	м'які голосні

Звертаємо увагу, що командири обрали собі майже однакові літери. Команду твердих голосних літер, на чолі з командиром літерою «А», відрізняє від команди м'яких літер, на чолі з командиром літерою «Е» - відсутність крапок над ідентичними літерами. У зв'язку з моїми довготривалими спостереженнями з'явилося переконання, що саме це особливе порівняння у подальшому дозволяє дітям з легкістю відтворити поділ літер на групи; «тверді голосні» - «м'які голосні». У подальшому засвоєну таблицю ми з легкістю

розділяємо на парні групи, стосовно поділу: «широкі голосні» та «вузькі голосні», що ілюстративно виглядають так:

широка	вузька	широка	вузька	широка	вузька	широка	вузька
А	І	Е	İ	О	U	Ö	Ü

Після засвоєння вісімки голосних літер ми звертаємо увагу на ще одну особливу вісімку – це глухі приголосні турецької мови, що визначають правило асиміляції приголосних літер, що враховується у багатьох граматичних конструкціях з різними частинами мови.

Запропоную ще одну таблицю:

F	P	Ş	Ç	K	H	S	T
---	---	---	---	---	---	---	---

Учні легко її запам'ятовують, вивчивши скоромовку: «*Fe PaŞa ÇoK HaSta*».

З першого знайомства молодші здобувачі освіти запам'ятовують літеру, яка пишеться але не читається – це м'яка ге – «Ğ» - yumuşak ğ. І на останок вивчаємо особливу літеру «У», яка дозволяє утворювати нам нові звуки у парі з голосними літерами та дуже часто виступає у ролі з'єднувального місточка підчас аглютинативного словотворення граматики турецької мови.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Редько В. Оновлення змісту навчання іноземних мов у сучасній шкільній освіті – прерогатива Нової української школи// Іноземні мови в школах України – 2018 - №14
2. Савченко О. Початкова освіта в контексті Нової української школи / О. Савченко// Рідна школа – 2018 - №1-2
3. Освітня програмою з турецької мови для 1-4 класів (1-а іноземна), затверджено МОН України, лист № 22.1/12-Г-217 від 19.04.2019 року.
4. Джигора Н. Сучасні підходи до навчання дітей турецької мови в концепті Нової Української Школи / ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ Першої Міжнародної науково-практичної конференції – Київ -2019

MODERN DİL BİLİMİNİN TÜRKİYE CUMHURİYETİ DÖNEMİNDEKİ GELİŞME EVRELERİ VE ÖNEMLİ DİL BİLİMCİLERİ

Dr. M. Latif DURLANIK

Hamburg Üniversitesi Türkoloji Bölümü

Dil bilimine bağımsız bir bilim alanı olarak değil de Avrupa'dan ve Dünya'dan çeviriler yapan bilim adamları bazında bakarsak Osmanlı İmparatorluğu sonlarında ve Cumhuriyetin başlarında hatta 1970'lere kadar bir çok bilim adamından söz etmemiz gerekir. Burada ana konumuz olmadığı için 1530'da kaleme alınmış Müeyessiretü'l-Ulûm adlı dil bilgisi kitabının yazarı Bergamalı Kadri'yi, Agop Dilaçar 1939, Necip Üçok 1947, Bedia Akarsu 1955, Özcan Başkan 1967 yıllarındaki eserleri saymakla yetineceğim.

Avrupa'da modern dil bilimi 20. yüzyılın başlarında İsviçreli Saussure tarafından kurulur. (bkz. „Genel Dilbilimin Temel Sorunları“ (Cours de linguistique générale, 1916/ dt. 1967). Yapısalcılık olarak adlandırılan bu kuram dil bilimine edebiyat biliminden ve eski filolojilerden ayrılarak kendi alanını kurmayı yani bağımsız bir bilim alanı olmayı sağlar. Bu anlamda Türkiye'ye dil bilimini çeviriler üzerinden de olsa ilk olarak getiren Prof. Dr. Doğan Aksan'dır denilebilir. Bir çok bilim insanımız dilbiliminin kısmi alanlarında çalışma yapıp, Doğan Aksan gibi kuramsal konulara pek girmemişlerdir.

Aksan çok açık Almancadan ve Alman ekolünden etkilenmiştir. Tabii ki İngilizce, Fransızca yazan dil bilimcilerin eserlerini de Türkiye'ye tanıtmıştır ama Almanca çevirileri üzerinden! Çevirinin çevirisi üzerinden bilimsel bulguları başka bir dil yapısına ve kültürüne uygulamak gerçekten büyük bir tartışma konusudur. Modern dil bilimini başlatan kişinin Ferdinand de Saussure olması ile ilgili tartışma olmadığına göre, modern dil biliminin

Türkiye'ye gelmesini biraz daha geciktirerek 1980'li yıllar diyebiliriz, çünkü Prof. Dr. Berke Vardar Saussure'ü gerçi 1970'li yıllarda çevirmiştir (*Genel Dilbilim Dersleri*, Ferdinand de Saussure'den, 2 cilt, 1976, 1978), *Göstergebilim İlkeleri* (R. Barthes'tan, 1979), *İşlevsel Genel Dilbilim* (Andre Martinet'den, 1985)) ancak Dil bilimin temel kavramları adlı çalışmasını ve dolayısıyla Fransa'daki dil biliminin Türkçeye uygulanması 1980'li yıllarda gerçekleşmiştir (*Dilbilimi Temel Kavramı ve İlkeleri* (1982), *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü* (yöneten, 1980), *XX. Yüzyıl Dilbilimi-Kuramcılardan Seçmeler* (yöneten, 1983)).

Toparlarsak:

Türkiye Cumhuriyeti'nde modern dil bilimi;

1. dönem: Doğan Aksan 1970'li yıllar (ALMAN ekolü, artık pek kalmadı)
2. dönem: Berke Vardar 1980'li yıllar (FRANSIZ ekolü artık pek kalmadı)
3. dönem: Sabri Koç / Fatma Akerson / Eser Erguvanlı Taylan/ Jaklin Cornfield vd. 1990 – bugüne kadar (AMERİKAN ekolü, devam ediyor)
4. dönem: (henüz tam başlamadı ama) 2000'lerden itibaren denemeler var. Serhat Tuna (bkz. doktora tezi 2011 Maltepe Üniversitesi) ve çok az sayıda kişi Austin ve Searle'ün kurduğu günlük dil kuramı (ordinary language theory) ve söz edim veya dil eylem kuramı (speech act theory) ile uğraşıyor (bkz. Orta Doğu Teknik Üniversitesinin dil bilimi bölümünün son yıllardaki yayınları arasında söylem analizi ve transkripsiyon programı exmaralda)

Bu döneme de İNGİLİZ ekolü diyebiliriz, Searle her ne kadar Amerikalı ise de Austin'in kuramından etkilenmiştir (Paul Grice ve diğerleri gibi). Ayrıca gerek yapısalcılık olsun, gerek Chomsky'nin dönüşümlü dilbilgisi kuramı olsun (generative grammar ve öğrencilerinin geliştirdiği son aşama sayılan ,government and binding theory') ve gerekse de dil eylem kuramları çerçevesinde Avrupa'da ve ABD'de ve Dünyanın diğer ülkelerinde sayısız Türk dil bilim insanı çalışmaktadır.

Örneğin ben 20 yılı aşkın bir süredir, genel dilbilim, karşılaştırmalı dilbilim, germanistik ve uygulamalı dil bilimlerinde yani çeviri biliminde, dil edinimi ve çok dillilik alanlarında çalışıyorum. Doktora tezimin haricinde iki kitap ve birçok makale yayınladım ve bu çalışmalarda dil eylem kuramı'nı kullandım.

Bu dört dönemi biraz daha içerik ve yayınları açısından incelersek:

- 1) 1970'li yıllar: Doğan Aksan'ın ilk eseri *Anlam Bilimi ve Türk Anlam Bilimi* 1971 yılında yayınlanır. Özellikle, bugün bile üniversitelerde dil biliminde yararlanılan giriş niteliğindeki kitabı *Her Yönüyle Dil* 3 cilt halinde 1977 yılında yayınlanır. Bu eserlere baktığımızda hemen hemen tamamının Alman dil bilimcilerden (Karl Bühler, Ludwig Wittgenstein vd.) ya da Almanca çevirilerden yararlanılarak yazılmış olduğunu görürüz. Burada Türk dil biliminin bir tür çeviriler silsilesi üzerinden Avrupa'daki önce Alman sonra sırasıyla Fransız, Amerikan ve İngiliz dil bilimlerine bağlı olarak evrelerini tamamladığı ve bugüne geldiği sorunsalı ciddi bir şekilde tartışılmalıdır. Dil bilgisinde olduğu gibi dil biliminde de başka bir dil kültürünün penceresinden bakıp kavramlar geliştirmek sorun yaratabilmektedir.

Örneğin Alman dilbilimi (germanistische Linguistik) Almanca düşünülerek ve Almanca dili esas alınarak geliştirilmiştir, Türkçe dil biliminini kurarken ise Almanca, İngilizce ve Fransızca üretilen kavramlar çevirilerek Türkçeye uyarlanmaya çalışılmıştır.

- 2) 1980'li yıllarda Prof. Dr. Berke Vardar'ın başarılı çevirileri ile Fransız ekolünün etkisi ağır basmaya başlar ki, Osmanlıda da zaten dilbilgisi ve edebiyat alanlarında Fransa'daki üniversitelerin ve Fransızca yayınların etkisi büyüktür (kanıt olarak büyük dilci Tahsin Banguoğlu'nun 1940'da yayınladığı *Ana Hatlarıyla Türkçenin Grameri*'ne bir göz atmamız yeterli olacaktır). Ayrıca Prof. Vardar'ın Fransızca kavramları oldukça aşırı öz Türkçeye çevirerek zorlaması bilim dilini kullananlar arasında dahi sıkıntı yaratmış; ancak, diğer yandan da Türkçeye sayısız yeni kavramlar da kazandırmıştır ve bunların önemli bir kısmı dilimize artık yerleşmiştir ve öz Türkçe oldukları için bilimi anlayarak yapma açısından önemli ve yararlıdır (zamir = adıl; fiil = eylem / zarf = belirteç / prodrop = adıl düşmesi gibi).

KAYNAKÇA

1. Durlanık, Latif (2001) Notizen und verbales Planen, diskursanalytische Untersuchungen zum Konsekutivdolmetschen, Waxmann: Münster, New York, München, Berlin (Ardıl çeviri ve not almada zihinsel dil planlaması)
2. Austin, John Langshaw (1962) How to do things with words, Oxford: university press (sözcüklerle neyi nasıl yapıyoruz)
3. Doğan, A. (1977) Her yönüyle dil, Türk dil kurumu yayınları: Ankara
4. Vardar, Berke (1980, 1998) Dilbilimin temel kavram ve ilkeleri, Multilingual: Istanbul
5. Chomsky, Noam (1982) Some concepts and consequences of the theory of government and binding, MIT press: New York
6. Banguoğlu, Tahsin (1996) Türkçenin grameri, Türk dil kurumu yayınları: Ankara

VIEW OF TRADITIONAL MUSIC IN CULTURAL POLICY OF TURKEY AFTER THE YEAR 2000

Süleyman Fidan¹

Gaziantep University, Turkish Music State Conservatory

Introduction

The Republic of Turkey is based on producing a new state policy on culture since the installation phase aims to build on the creation of national identity. In cultural identity, music has also been given importance in every period. From the very first period, with the Herderian approach, which forms the basis of European romantic nationalism, it has turned towards folklore and hence folk music. However, this tendency is to take folk music as a source and to rework it with its Western music structure and to create a contemporary-symphonic music. Although this is the main purpose, it is noteworthy that during the periods of the first fifty years of the 20th century, studies for traditional music in terms of identification, compilation, recording, and performance are noteworthy. In the last period of the 20th century, the policy making of institutions was insufficient in the face of the intense influence of technology, culture industries and popular culture. When came to the 21st century policies began to change in every sense in Turkey, Locality and nationality are placed on the basis of solutions for problems in the field of culture and arts. In the 21st century we are in, it has been realized that cultural areas are too important to be not left to their own condition. In this period, both the recommendations and decisions of official institutions, and the practices of local administrations and civil organizations are seen as important steps in carrying traditional music in to the future.

Cultural Policies and Traditional Music

Turkish music culture is a “continuous creation” that started prehistoric and continues through all historical ages due to its original roots / origins. It is one of the old, deep-rooted, active and wide spread elements of the world music culture with its uninterrupted existence and evolution since its beginning. It is a musical lifestyle. This lifestyle is complete with its structure, process and product dimensions (Uçan, 2002: 34). This process covers the period from the Altai people to the republic (Coşkun Elçi, 2008: 38) and is seen in a wide geography such as Afro-Eurasia.

The most fundamental of the state's cultural policies in the Republican era is on education. “Every person has the right to culture as well as the right to education and work. States are obliged to provide the necessary tools for their citizens to utilize this right” (Topuz, 2001: 42). The break through carried out on the basis of education during the first fifteen years of the republic (1923-1938) under the direct direction of Atatürk are in the nature of clear messages of the “Turkish music reform”.

In the Republican era, two different functions as 'transformer' and 'integrative' were assigned to folk music in cultural policies. Thus, it is aimed to support folk music to social transformation. The special position placed on folk music through these two critical functions has placed this music in one of the focal points of the discussions in the field of culture. Therefore, the folk music culture, which is considered to belong to the 'multicultural' Ottoman musical tradition, is considered to be more pure and national than the classical style excluded, and is considered as the basic element that will form the 'new' music of the Republic by integrating with the European music culture in touch (Güray, 2017: 13; 2018: 15).

In the early periods of the republic, traditional Turkish music has entered an important development and change process. However, the misunderstanding of change and modernization after the death of Atatürk negatively affected Turkish music. Although Ankara radio and village institutes have positive works on folk music, the development of technology and its implications, media factor and most importantly, popular culture effect caused continuity of discussions on music.

Cultural Policies and Traditional Music in the 21st Century

After 2000, it can be said that most of the policies and practices listed above did not reach its original purpose, the music processed with contemporary motifs gradually diverged from Turkish music, and choirs created in line with the musicians' efforts to maintain classical Western music, and the transition to polyphony, were not accepted because of the single voice inherent in folk music. AK Party, which came to power in 2002 and stood out with its innovative and conservative identity, tried to make transformation both in education and in cultural fields in successive governments for 18 years.

With the increase in the number of universities in this process, the number of units that provided Traditional Turkish music education, which was three previously, has exceeded forty. In cooperation with these units, the number of graduate programs has been increased. In addition, Ankara Music and Fine Arts University was established in 2017, focusing primarily on Turkish music education. The Ministry of National Education has renewed its primary and secondary education curricula and textbooks. In the textbooks, traditional music contents suitable for each unit are included, together with images from both folk instruments and folk dances; traditional music representatives were introduced. In addition, speeding up the creation of music classrooms in schools has been accelerated, and the awareness and accessibility of the instrument have been increased, especially by carrying out projects related to baglama. Turkey Radio and Television Corporation has opened the radio with the name TRT-Ballas and the TV channel with the name TRT Music. In addition to entertaining about Turkish folk music, educational-informative publications are broadcast on the radio. In TRT-Music, publications about other types of music are also made, and folk music meets the audience. Again, TRT has restarted the compilation studies carried out in previous processes in 2019. It sends the artists in its own body to different regions and makes them scan-compiled. In addition, he started to record individual works with his creator. Municipalities have included music courses in the culture and education centers they have opened in the districts, and disadvantaged groups have been provided with music education. In accordance with UNESCO contracts, the Living Human Treasures Award Ceremony is held every year, and traditional music representatives are awarded at these ceremonies. In addition, in 2019, Kırşehir was registered as a "music city" in the Creative Cities Network of UNESCO, and in this direction, plans for traditional music were concentrated in the city. The third National Culture Council was organized in 2017 by the Ministry of Culture and Tourism and items that shape the country's music policies were added to the final report.

Conclusion

Traditional music / Turkish folk music has maintained its continuity as an aesthetic reflection of Turkish cultural life for centuries. Traditional music has renewed itself by keeping pace with the ages, geography and the conditions of the period, and thus has not lost its validity. However, the speed of cultural industries and technology transform art spaces is higher than ever. States and international organizations produce cultural policies in the sense of unification in a

certaine motion, culture, understanding and transformation of external factors. Although the speed of implementing policies is lower than the technology's transformation of culture and art, these policies are important for raising awareness. In the first quarter of the 21st century, cultural policy in Turkey is being developed within the framework of "local and national". Although the outcomes of this political approach have not been clearly determined yet, it can be said that awareness has been achieved.

REFERENCES

1. Coşkun Elçi, Armağan (2008). "Turkish Folk Music Studies in theLight of Historical Development". Milli Folklor. V.20/78, pp: 37-54.
2. Güray, Cenk (2017). Bin Yılın Mirası: Makamı Var Eden Döngü- Edvar Geleneği. İstanbul: PanPublishing.
3. Güray, Cenk (2018). "Cumhuriyet Politikalarının Halk Müziğine Yaklaşımı: Bir Toplumsal Dönüşüm Modeli", Cumhuriyetin Müzik Politikaları. Ed: Fırat Kutluk, İstanbul: H2O Kitap.
4. Ministry of Culture and Tourism(2017). "III. Millî Kültür Şûrası Sonuç Raporu". (15.3.2018),<<http://www.kultur.gov.tr>>
5. Topuz, Hıfzı (2001). "Stockholm Kültür Politikaları Konferansı'nın Değerlendirilmesi", Türkiye'de Kültür Politikaları. İstanbul: Doğan Publishing, pp: 41-47.
6. Uçan, Ali (2002). "Yirmibirinci Yüzyılın Başında Türk Müzik Kültürünün Uygarlık Temelleri". 21.Yüzyılın Başında Türkiye'de Müzik Sempozyumu, Ankara: Sevda-Cenap AndMusic Foundation, pp: 33-68.

MEVLÂNA DEĞİŞİM PROGRAMI HAKKINDA

*Мамедова Айтадж, студентка 4 курсу факультету іноземної філології
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди*

Науковий керівник: Сертан Алібекіроглу

Bilgi ve iletişim alanındaki hızlı gelişmeler ile ulaşım araçlarındaki yüksek teknolojiye dayalı rahatlıklar ve ulaşılabilirlik, dünyayı adeta küresel bir ülkeye dönüştürmüş durumdadır. Bu gelişmelerin ekonomik, sosyal, kültürel, politik pek çok gelişme ve sonuçlarının yanı sıra eğitim alanında da büyük etkileri vardır. Bu etkilerin başında da eğitim hareketliliği gelmektedir. Bu eğitim hareketliliği Avrupa Birliği ülkeleri arasında ortaya çıkan ve sadece AB'ye üye ülkeleri değil AB ile ilişkili hemen her ülkeyi kapsayan ERASMUS programı ile oldukça popüler olmuştur. Bundan daha eski olmakla birlikte kapsamı oldukça dar olan ve genelde lisansüstü eğitimi destekleyen *devlet bursları, devletlerin milli eğitim bakanlıklarının bursları, vb.* gibi eğitim destekleri bulunmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti de pek çok alanda olduğu gibi dünyadaki gelişmeleri yakından takip etmesinin bir sonucu olarak kendi eğitim hareketliliğini geliştirmiş ve bunu Mevlana Değişim Programı olarak adlandırmıştır. Yan, bu program adını ünlü Türk düşünürü Mevlana Celaleddin'den almaktadır. Bu çalışmada Mevlana Değişim Programının ana hatları ele alınmıştır.

Mevlana Değişim Programı, yurtdışında eğitim veren yükseköğretim kurumları ile yurtdışında eğitim veren yükseköğretim kurumları arasında öğrenci ve öğretim elemanı değişimini mümkün kılan ve bütün dünyadaki yükseköğretim kurumlarını kapsayan bir programdır. Bu değişim programına katılmak isteyen öğrenciler en az bir en fazla iki yarıyıl eğitim için; öğretim elemanları ise en az 1 hafta en fazla 3 ay süreyle programdan faydalanabilirler.

Bu programa, Türkiye'deki Mevlana Değişim Programı Protokolü'nü imzalamış olan bütün yükseköğretim kurumlarından örgün eğitim programlarına kayıtlı ön lisans, lisans, yüksek lisans ve doktora öğrencileri katılabilir.

İlgili üniversite, YÖK Yürütme Kurulunun belirlemiş olduğu kaynak miktarını dikkate alarak, gerçekleştirmiş olduğu ikili protokoller kapsamında yurt dışına gidecek veya yurt

dışından gelecek öğrenci sayısını ve dağılımını belirlemektedir. Yükseköğretim kurumlarını, Mevlana Değişim Programı Protokolü imzalamadan, Mevlana Değişim Programına katılmak üzere öğrenci seçmeleri mümkün değildir.

Üniversitelere başvurularda değerlendirme şu şekilde yapılmaktadır: Değerlendirmede başvuru şartlarına sahip, başvuruda bulunan öğrencilerin not ortalamasının % 50'si ile Mevlana Değişim Programı öğrencisi olunacak yükseköğretim kurumunun eğitim-öğretiminde kullanılan ilgili dil seviyesini gösteren dil puanlarının % 50'sinin toplamı dikkate alınarak öğrencilerin ağırlıklı not ortalaması hesaplanır ve sıralama yapılarak seçim gerçekleştirilir.

Mevlana Değişim Programına başvuran öğrencilerden değişim protokolünü imzalayan yükseköğretim kurumları tarafından, öğrencilerin seçiminde esas olacak, ortaklaşa belirlenen bir dil sınav sonuç belgesi istenir. Değerlendirme sonuçları imzacı yükseköğretim kurumlarının internet sayfasında yayımlanır.

Yurt dışından gelecek öğrencilerin başvurularının değerlendirilmesinde ve öğrenci seçiminde de bu madde hükümleri uygulanır. Ancak yurt dışından gelecek öğrencilerin başvurularının değerlendirilmesi ve öğrenci seçimi imzacı yurt içi yükseköğretim kurumunun bilgisi dâhilinde gerçekleştirilir.

Öğrenciler, Türkiye'de kayıtlı olduğu yükseköğretim kurumunun Mevlana Değişim Programı kurum koordinasyon ofisine mevlana.yok.gov.tr internet adresinden ulaşabilirler. Burada belirtilen gerekli formları eksiksiz bir şekilde doldurarak başvurusunu gerçekleştirebilirler.

Öğrenciler örgün yükseköğretim kurumlarına ödemekle yükümlü oldukları katkı paylarını ya da öğrenim ücretlerini ödemeye devam ederler. Değişim programı çerçevesinde gideceği yükseköğretim kurumuna ayrıca bir eğitim öğretim ücreti ödemezler.

Öğrencinin yurt dışındaki yükseköğretim kurumunda aldığı derslerin, Öğrenim Protokolü'nde hangi derslere denk sayılacağı belirlenmiş olduğundan öğrenci ülkesine döndüğünde herhangi bir dönem kaybı yaşamaz.

Mevlana Değişim Programı'na katılan öğrencilerin, öğrenim gördükleri süre içerisinde aldıkları diğer burslar ve krediler de devam eder.

Programa katılan öğrencilere, yurt dışında gittikleri yükseköğretim kurumundaki eğitim-öğretim süresi boyunca karşılıksız burs imkânı sağlamaktadır.

Lisans öğrenimi gören öğrencilere ödenmekte olan aylık burs tutarının üç katına kadar, YÖK Yürütme Kurulu tarafından belirlenen oranlarda, burs ödenebilir.

Öğrenciler Mevlana Değişim Programı'ndan en az bir, en fazla iki yarıyıl faydalanabilirler. Yarıyıl hesabı, eğitim sistemi dikkate alınarak değişiklik gösterebilir de toplam değişim süresi bir eğitim-öğretim yılını aşamaz. Öğrenciler yükseköğretimdeki farklı düzeyleri kapsayan bütün eğitim hayatları boyunca Mevlana burslu öğrencisi olarak yalnız bir kez faydalanabilirler. Aynı öğrenci farklı yükseköğretim düzeylerinde ikinci kez programdan faydalanabilir, ancak bu durumda bursalamaz.

Programdan faydalanabilmek için başvuran öğrencilerin seçiminde kullanılan temel kriterlerden biri de dil puanıdır. Ancak ilgili mevzuatça belirlenmiş bir sınav türü ya da belgesi bulunmamaktadır. Yükseköğretim kurumları adaylardan ulusal ya da uluslararası geçerliliği olan bir sınav türü/belgesi talep edebilecekleri gibi kendi yapacakları sınavla da öğrencilerin dil bilgisini ölçebilir/belgeleyebilirler. Yabancı dil bilgisi konusundaki adayların yetkinliği hem programın hem de öğrencinin başarısını etkileyecek en önemli unsurlardan biridir. Yükseköğretim kurumlarımızdan adayların seçiminde bu konuda hassas davranmaları beklenmektedir.

Öğrenciler sadece, Mevlana Değişim Programı öğrencisi oldukları süre zarfında kayıtlarının bulunduğu örgün yükseköğretim kurumlarına ödemekle yükümlü oldukları katkı paylarını ya da öğrenim ücretlerini ödemeye devam ederler. Program çerçevesinde gideceği yükseköğretim kurumuna ayrıca bir eğitim öğretim ücreti ödemezler.

Öğretim elemanlarının Mevlana Değişim Programından yararlanabilmesi için şartlar ise şöyledir: Öğretim elemanları, Mevlana Değişim Programı kapsamında bir eğitim-öğretim yılı

içinde bir defaya mahsus olmak üzere en az bir hafta en fazla üç ay süreyle ders verme hareketliliğinden faydalanabilirler. Öğretim elemanlarının hareketlilik kapsamında yer alan akademik faaliyetleri haftalık olarak toplam altı saatten daha az olamaz. Öğretim elemanı tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin saat olarak hesaplanmasında dersler esas alınır. Ders saatlerinin haftalık olarak altı saati doldurmaması durumunda ise seminer, panel veya konferanslar gibi akademik faaliyetler de bu kapsamda değerlendirilir. Ders verme faaliyeti içermeyen öğretim elemanı hareketliliği planları, Mevlana Değişim Programı kapsamında değerlendirilemez ve değişim için kabul edilemez.

KAYNAKÇA

1. Yüksek Öğretim Kurumu – Mevlana Değişim Programı // Электронный режим доступа: <https://mevlana.yok.gov.tr>
2. Mevlana Değişim Programı Nedir? // Электронный режим доступа: <https://www.ogrencislerim.com/haber/mevlana-degisim-programi-nedir>
3. Değişim Programları Birimi – Mevlana // Электронный режим доступа: <http://mevlana.gazi.edu.tr/posts/view/title/temel-bilgiler-54689?siteUri=mevlana>
4. Gaziantep Üniversitesi Mevlana Değişim Programı // Электронный режим доступа: <http://mevlana.gantep.edu.tr/>

MİNYATÜR SANATINA TIBBİ TEDAVİ YÖNTEMLERİNİN YANSIMASI

Ayşe Simay METİN

İstanbul Kültür Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü

Yapay zekanın etkin olarak günümüz moleküler biyoloji ve tıp alanında kullanılmaya başlanması gelecekte yapılması planlanan uzun soluklu uzay yolculuklarında ve halen üzerinde yaşadığımız yeryüzünde insan sağlığını ve sosyal yaşantısını derinden etkileyeceği kaçınılmaz bir gerçektir. Disiplinler arası iş birliği ile, bugün inovasyon dediğimiz bilgiden bilgi üretme sistemi gelişmiştir. Yapay zekanın temeli ise geçmiş bilgilerin organik zekayla işlenerek bir yığın halinde bize ulaşmasına dayanmaktadır.

Sanat, bilim ve teknolojinin birleşimi insanlığın gelecek hayallerini sürekli tetiklemektedir. Bilim insanları ve sanatçılar tarihin doğru izleri üzerinde hareket edip çalışmalar yaparak, geçmişteki bilgileri işleyip günümüze ve geleceğe aktarmakla yükümlüdür. Bu konuda en bilinen örnek Leonardo da Vinci'nin modern tıbbın temelini oluşturan anatomi çalışmaları olarak kabul edilir. Aynı çağlarda sürekli dışlanmış Orta Doğu kültürüne ait resimleme tekniği olan minyatür sanatı derinlemesine incelenmediğinden, minyatür sadece Doğu kültürüne ait bir resim tekniği olarak görülmüştür.

Minyatür sanatını incelediğimizde o döneme ait savaşların ve yaşam biçiminin izlerini aktaran bir belge olarak kabul edebiliriz fakat minyatürlerde ele alınan konularda deneysel tıp ve tıbbi bitkilerin incelenmesi gibi ilginç bir alan daha göze çarpar. Minyatür sanatına biyoloji ve tıp araştırmacısı açısından baktığımızda; 15. yüzyıla ait Sabuncuoğlu Şerefeddin'in deneysel tıp, cerrahi tedavi yöntemleri ve ilaçlar üzerine kaleme aldığı Mücerrebname (Deneysel Tedavi Yöntemleri Kitabı), Cerrahiyyetü'l Haniyye ve Zahir-i Harzemşahi adlı eserindeki Akrabadin bölümünün çevirisi minyatür resimleme tekniği ile sunulan önemli tıp kaynaklarıdır.

15. yüzyılda Batı'da Leonardo da Vinci kadavralar üzerinden damar yolları, kas, sinir ve iskelet sistemlerini birebir ölçülendirme yöntemleri ile gerçekçi bir şekilde resmetmiştir. Minyatür tekniğinde iki boyut göze çarpar ve çizimler gerçekçi değildir. Bunun nedeni Prof. Dr. Zeki TEZ'in kaleme aldığı Yasaklı Sanat Olarak Minyatür, Resim ve Grafik Tarihi adlı kitabında İslam kültüründe insan ve hayvan figürlerinin çizilmesinin onlara ruh vermek olarak

düşünülmesi ve Tanrı'yı taklit etmek olarak kabul edilmesi şeklinde açıklanmıştır. Ancak aynı minyatür çalışmalarında ilaç yapımında kullanılan bitkiler daha detaylı resmedilmiştir.

Aynı yüzyılda Doğu kültüründe Sabuncuoğlu birçok deneyi hayvanlar ve kendi üzerinde uygulayarak, bulgularını bilimsel bir dille ve kendinden önce yaşamış bilim insanlarını kaynak göstererek kayıt altına almıştır. Sadece uyguladığı tedavi yöntemleri ile yetinmeyip cerrahi aletleri ve ameliyat tekniklerini minyatür çalışmalarıyla aktarmıştır.

Resim 1:
Haniyye'den

Cerrahiyyetü'l
Bir Örnek

Resim 2. Hasta ve Hekim

Bu kısa araştırmanın amacı Batı tarafından sürekli dışlanmış Orta Doğu kültürünün içinde gizli kalmış yaratıcılığı, kendi eğitimim olan moleküler biyoloji ve genetik alanıyla ilişkilendirmektir.

Günümüzde yapay zekayı oluşturan insan aklıdır. Bu teknolojiyi oluşturmak yukarıda örneklemelerini verdiğim Leonardo da Vinci ve Sabuncuoğlu Şerefeddin gibi sanatçıların, bilim insanlarının, kaşiflerin ve onlardan önceki düşünürlerin bizlere bıraktığı bilgilerin birikerek yeni nesle aktarılmasıyla bir miras oluşturmuştur. Tıpkı Prof. Dr. Hulusi Behçet ve Prof. Dr. Aziz Sancar'ın yaptığı gibi bu mirasın doğru bilgi ve tekniklerle sentez edilerek günümüz teknoloji ve imkanlarıyla birleştirilip geleceğe aktarılması din, dil, ırk, cinsiyet ve sınıf ayrımı olmadan tüm insanlığın hizmetinde olmalıdır. Tıpkı bulduğu çocuk felci aşısına patent almayı reddeden Dr. Jonas Salk'ın dediği gibi "Güneşi patentleyebilir misiniz?"

KAYNAKLAR

1. Gombrich, E. H., "Sanatın Öyküsü" Remzi Kitabevi, İstanbul, 2014
2. <http://www.acikbilim.com/2014/01/dosyalar/cocuk-felcinin-korkutucu-donusu.html> (erişim 19.02.2020)
3. <https://www.sanatinyolculugu.com/cerrahiyyeyi-ilhaniye/> (erişim 17.02.2020)
4. <http://www.tiptarihimuzesi.com/index.php/geleneksel-sanatlar/minyatur-sanati/> (erişim 17.02.2020)
5. İpşiroğlu, M. Ş., İslamda Resim Yasağı ve Sonuçları, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018
6. Tez, Z., Yasaklı Sanat Olarak Minyatür, Resim ve Grafik Tarihi, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2018

ВІКОРИСТАННЯ ПІСЕННОГО МАТЕРІАЛУ НА УРОКАХ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

Назарова Анна Володимирівна, студентка 3 курсу факультету іноземної філології
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Кожен викладач, який працює з дітьми на будь-якому етапі навчання, розуміє важливість використання віршів та пісень у вивченні іноземної мови, тому що такий матеріал завжди є привабливим для учнів: пісні іноземною мовою сприяють більш глибокому розумінню культури країни, і це допомагає зробити уроки іноземної мови більш цікавими та різноманітними.

За результатами анкетування, яке було проведено у середній школі Києва О.М. Василенком, виявилось, що «одноманітність стомлює як дітей, так і дорослих; пісня дає можливість вивчати правила та виконувати вправи, практикувати використання правил та конструкцій мови, запам'ятовувати шаблони та зразки з гарантією довготривалого зберігання у пам'яті» [1, с. 44]. Тому, використання іноземної мови сприяє кращому запам'ятовуванню матеріалу на уроках.

З вищезазначеного можна сформулювати методичні переваги використання пісень на уроках:

- 1) через пісню учні навчаються сприймати іноземну мову;
- 2) пісні сприяють покращенню іншомовної вимови;
- 3) пісні допомагають розширити лексичний запас завдяки новим словам та виразам;
- 4) на прикладі пісні можна розбирати складні граматичні конструкції.

Ю. Стиркіна також розглядає пісню як ефективний спосіб повторення мовного матеріалу і засіб згуртування класу, оскільки пісню співають хором [2, с. 29].

Методисти виділяють певні критерії відбору пісенного матеріалу з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів [3, с. 66]:

- 1) пісня має бути ритмічною – так діти краще сприймають і легше запам'ятовують пісенний матеріал;
- 2) пісня повинна зацікавити учнів, мотивувати їх до опанування теми;
- 3) пісня має відповідати віковим особливостям учнів;
- 4) голос виконавця повинен бути зрозумілий.

На уроках турецької мови у початкових класах можна використовувати пісні для вирішення виховних, розвиваючих та практичних завдань:

- 1) можна використовувати дитячі пісні для фонетичної зарядки і для практики правильної вимови:

Yaz geldi, çiçekler açtı,
Arılar hep dolaştı,
Arı vız vız vız
Arı vız vız vız diye dolaşır,
Arı vız vız vız diye dolaşır.
Önce menekşeyi koklar,
Sonra gülü emeriz,
Çiçek balını, çiçek balını,
Çiçek balını, çiçek balını
Biz çok severiz.

- 2) пісні сприяють розслабленню, створенню особливої емоційної атмосфери під час уроку;

- 3) за допомогою пісні для засвоєння лексичного та граматичного матеріалу.

На прикладі пісні «Parmak Ailesi» учні молодших класів можуть легше засвоїти лексичний матеріал з тем «Тварини» і «Кольори»:

Köpek parmak, Köpek parmak neredesin?
Buradayım, buradayım. İşte buradayım.
Kedi parmak, Kedi parmak neredesin?
Buradayım, buradayım. İşte buradayım.

İnek parmak, İnek parmak neredesin?
Buradayım, buradayım. İşte buradayım.
Yeşil parmak, Yeşil parmak neredesin?
Buradayım, buradayım. İşte buradayım.
Kırmızı parmak, Kırmızı parmak neredesin?
Buradayım, buradayım. İşte buradayım.
Sarə parmak, Sarə parmak neredesin?
Buradayım, buradayım. İşte buradayım.

Використовуючи пісню «Kırmızı Balık» можна вдало поєднати вивчення граматичних конструкцій наказового способу, теперішнього та майбутнього часу, а також ввести нову лексику, стимулюючи зацікавленість учнів ще й яскравим відеорядом:

Kırmızı Balık gölde
Kıvrıla kıvrıla yüzüyor
Balıkçı Hasan geliyor
Oltasını atıyor
Kırmızı Balık dinle
Sakın yemi yeme
Balıkçı Hasan tutacak
Sepetine atacak
Kırmızı Balık kaç kaç

4) через пісні можна пояснювати певний лінгвокультурний матеріал. Існують пісні, присвячені певним містам Туреччини, історичним подіям, видатним особистостям, традиціям і обрядам.

5) турецька пісня має оригінальний ритмічний малюнок, певний набір змістовних тем і стилістичних особливостей. Таким чином, пісня знайомить учнів з музичною культурою Туреччини.

Отже, проаналізувавши способи і переваги використання пісень під час навчання турецької мови, можна сказати, що пісня, поєднуючи у собі поезію і музику, впливає на емоційну сферу учнів, що допомагає їм краще засвоїти та повторити матеріал уроку, зануритися в атмосферу Туреччини, пізнати культурні особливості цієї країни, покращити вимову, а також зробити урок більш цікавим.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Василенко О. М., Сисоєнко І. В. Малі віршовані форми як засіб активізації пізнавальної діяльності учнів на уроках англійської мови // Науковий часопис НПУ імені Драгоманова. – Випуск 49' 2014. – С. 42-47.
2. Збагачення змістового компоненту навчання іноземної мови автентичними (літературними та фольклорними) матеріалами / Ю. Стиркіна // Педагогічні науки. – 2011. – Вип. 1. – С. 25-31.
3. Соловьева С. Ю. Использование стихотворений и песен на уроках английского языка / С. Ю. Соловьева // European research. – 2016. – № 9 (20). – с. 63-69

КОМУНІКАТИВНИЙ АСПЕКТ ТУРЕЦЬКОГО ЕТНОЕТИКЕТУ

Петрова Озель Лілія Павлівна, к.ф.н., доцент

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Основні напрями дослідження ввічливості як провідної комунікативної категорії мовленнєвого етикету визначено в працях як зарубіжних (П.Браун, С.Левінсона, Р.Лакоффа, Б.Фрейзера, Р.Уотса, С.Фукушіми, А.Байрактароглу), так і вітчизняних учених (Н.Бабич, М.Стельмахович, Є.Чак, А.Коваль, О.Муромцевої). Чимало нових підходів до

аналізу лінгвістичних форм вираження етикету, зокрема й етнонаціонального, запропоновано в дослідженнях із теорії медіакомунікацій, політичного й дипломатичного дискурсів, комунікативної лінгвістики, психології, менеджменту та ділового спілкування.

Проблемам турецького мовленнєвого етикету присвячені розвідки І.Логвиненко, І.Карпузджу, К.Юсупової (Україна), де застосовано лінгвокраїнознавчий підхід до вивчення формул ввічливості, подано форми привітань, побажань, прощань, подяки й релевантні варіанти відповідей на них, О.Прими (Україна), в яких розглянено аксіологічний потенціал турецької етикетної лексики, З.Джошкун (Білорусія), де вирішується проблема міжмовної лакуарності на матеріалі російської й турецької мов; значний за обсягом матеріал форм турецького мовного етикету проаналізовано у А.Тузлу (Росія); лінгвістичне забезпечення протоколу та правил пристойності стали предметом наукової уваги Е.Четіна; мовленнєву поведінку представників різних вікових категорій аналізує І.Сари (Туреччина).

Злободенною однак залишається необхідність подальших теоретичних узагальнень щодо специфіки комунікативних репрезентацій ввічливості в турецьких етикетних зразках; зберігається потреба більш глибокого аналізу відповідних мовленнєвих дій з урахуванням їх лексико-семантичних, структурних та функціональних параметрів у процесі міжособистісної та ділової комунікації; своєчасним постає визначення лінгвістичних особливостей ввічливості на ґрунті міжкультурних порівняльних характеристик з метою подальшої оптимізації процесу набуття комунікативних навичок у сфері міжнародних відносин.

Як свідчить аналіз лексичного матеріалу, культура спілкування турецького народу відзначається тяжінням до постійного культивування позитивного настрою й налаштування на успіх, що позначається на специфіці слововживання й доборі лексико-семантичних засобів. Обов'язковими під час зустрічі вважаються типові запитання: *Nasılsınız?* (Як Ваші справи?), *“İşler nasıl? (Як робота? Як бізнес?), Nasıl gidiyor? (Як ідеться? Як ся маєте?)*, на які вважається недоречним, а іноді й неприпустимим відповідати конструкціями, що означають негативні почуття або стан невизначеності: *fena değil* «так собі, непогано», *kötü* «погано». Набагато краще в різних ситуаціях спілкування будуть сприйняті варіанти відповідей із семантикою впевненості, надії на краще, якщо не своїми зусиллями, то за допомогою позитивної енергії довкілля чи й вищих, сакральних сил: *iyiyim* «у мене все гаразд, добре», *çok iyiyim, güzel* «дуже добре, прекрасно», *Allaha şükür* «Дякувати Богу!»).

Турецький мовленнєвий етикет багатий зворотами, семантика яких свідчить про диференціацію формул ввічливості відповідно до вікових категорій адресата мовлення з метою підкреслення його значущості в різних соціальних інститутах від сім'ї до держави. Так, простежується тенденція із групи осіб особливу повагу продемонструвати старшому, особливо жінці: *Ellerinizden öpüyorum!* (Цілую Ваші руки! – зворот, що супроводжується поцілунком руки старшого й прикладанням її до чола). Варто відзначити, що лексема *рука* у східних культурах, зокрема й турецькій, має символічне навантаження: відкрита долоня означає благословіння, захоплення, гостинність, щедрість, силу, передачу знань; *рука* залишається популярним захисним засобом від зурочення (п'ятьма пальцями правої руки показують в бік того, хто має репутацію «поганого ока»; всередині чи зовні будинків розмішують скульптурне чи мальоване, пофарбоване в чорний або червоний кольори, зображення руки з видовженими пальцями) [7, с. 215].

У мовній культурі компліментів на особливу увагу заслуговують конструкції з лексемою *очи*, яка у східній естетиці, й турецькому мовленнєвому етикеті зокрема, має символічне значення, ймовірно, пов'язане з дуалістичним тлумаченням ока, з одного боку, як втілення «серця в вічності» [7], духовного центру, місця абсолютного інтелекту й просвітлення, що дозволяє бачити й пізнавати «вічне теперішнє» на протигагу минулому й майбутньому, з іншого, лексеми *göz* «око» та близька за значенням *nazar* «погляд» можуть набувати в етикетних зворотах протилежних значеннєвих відтінків: «погане око»,

носії деструктивних сил, зла. Відповідно до першої семантичної лінії функціонують такі етикетні вислови: «*Gözlerin ne güzel!*» (Які красиві в тебе очі!), «*Bademgözlü!*» (Мигдалевидні очі! / З мигдалевидними очима!), «*Bademgözlüm!*» («Дівчино / Красуне з мигдалевидними очима!», «*Güzel gözlüm!*» (Дівчино з красивими очима!), а також *Gözünüz aydın!* (як побажання тому, до кого завітали гості, повернулися рідні, досл. «Світла Вашим очам! / Хай світлими будуть Ваші очі! / Просвітлення Вашим очам!»

Мовленнєва практика засвідчує прагнення учасників різних комунікативних ситуацій поширювати, увиразнювати етикетні формули, доповнювати їх лексикою з новими або додатковими емоційно-експресивними відтінками, надаючи висловам посиленого ефекту ширості, доброзичливості, вищого прояву турботливості про комуніканта-адресата, отже, дозволяє адресанту демонструвати власну культуру, багатство емоційно-інтелектуальної сфери, поповнювати комунікативний арсенал доброзичливості й добропорядності, як наслідок, очікувати рівноцінної зворотньої реакції. Так, поряд із узвичаєними, загальноновживаними висловами піклування про співрозмовника *Dikkatli ol / Dikkatli olunuz!* / «Будь обережний! Будьте обережні!» функціонують семантично підсилені конструкції, з більш складною структурою: *Çok, çok dikkatli olunuz!* / «Будьте дуже й дуже обережні!»; *Kendinize iyi bakınız!* / «Бережіть себе!» – *Kendinize çok, çok iyi bakınız!* / «Дуже й дуже пильно бережіть себе» («Дуже добре подбайте про себе!», *Kendinize en iyi /en güzel şekilde bakınız!* / «У найкращий спосіб бережіть себе!» («У найкращий спосіб подбайте про себе!»).

Як засвідчує аналіз лексико-семантичної специфіки етикетних конструкцій, турецька ввічливість ґрунтується на культивуванні особистості, орієнтованої на позитивне, схвальне сприйняття світу; першочерговими постають розвиток етноморальних цінностей, усвідомлення навколишнього світу й людей як представників одної спільноти, пов'язаних потребою взаємодопомоги, підтримки; розуміння необхідності виховання мовця, що несе в суспільство позитивні настанови, створення культу й формування іміджу людини ввічливої, фахівця, товариша, сусіда, господаря, земляка, члена сім'ї, родини, етносу й нації як часток світової добротворчої місії певного народу.

Лексико-семантичні маркери успішної комунікативної поведінки відображають еволюцію етносу, його прагнення до удосконалення, духовного й культурного збагачення, становлять фундамент національної моделі добротворчості, стають потужним фактором формування мовної особистості, показником успішного етнорозвитку й етнотворення, комфортного співжиття з представниками інших народів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Логвиненко І.А., Карпузджу І., Юсупова К.М. Форми речевого етикета в турецькому мові // Проблеми преподавания гуманитарных дисциплин в иноязычной аудитории: Сборник научных трудов.Х.: ХГПУ, 2003.
2. Тузлу А.М. Формулы речевого етикета в турецькому мові / А.М. Тузлу // Ученые записки Казанского университета. Т.155. Вып. 2–3. 2013. С. 219 – 230.
3. Варій М.Й. Психологічні основи розвитку інтегральних характеристик конкурентоспроможної особистості // Варій М.Й. Загальна психологія. – К.: «Центр учбової літератури», 2007. 968 с.
4. Гриценко Т.Б. Етика ділового спілкування. К.: Центр учбової літератури, 2007. 344с.
5. Dogançay A.S., Kamışlı S. Sözeylemler bağlamında Türkçede kibarlık imleri // Dilbilim Araştırmaları. Ankara, 1997. S. 133 – 141.
6. Özezen M.Y. Türkiye Türkçesi yazın dilinde teşekkür kalıpları // Modern Türklük Araştırmaları Dergisi. Ankara: Ankara Ün, 2006. S. 66 – 77.
7. Російсько-українсько-турецький розмовник для іноземних студентів усіх напрямків підготовки / Укл. О.С.Черемська, Л.П.Петрова Озель, І.М.Шелепкова. Х.: Вид. ХНЕУ ім. С.Кузнеця, 2014. 108 с.

8. Символы. Знаки. Эмблемы: Практическая энциклопедия / Сост. В.М.Рошаль. М.: Эксмо, 2005. 576 с.
9. Таланов О. Русско-турецкий разговорник / О. Таланов. К.: Арий, 2015. 192 с.

TÜRK DİLİ ÖĞRETİMİNDE GRAMER TERİMLERİ SORUNU

Salih Sevim

I.I. Meçnikov Odessa Millî Üniversitesi

Türk dilinde gramer yapılarının isimlendirilmesinde farklı kabuller ve anlayışlar olduğu için bu dilin sadece yabancılara değil aynı zamanda Türkiye’de Türk öğrencilere öğretilmesinde de sorunlara neden olmaktadır. Bu farklılıklar öğretmenden öğretmene ve kitaptan kitaba göre yaygın bir biçimde görüldüğü için Türkçe öğretiminin olduğu her yerde karşılaşılan bir sorundur. Farklı bir öğretmen veya farklı bir dil bilgisi kitabı ile karşılaşanların terimler farklılaştıkça kafaları karışmakta ve öğrenmede güçlük çekmektedirler. İngilizce, Rusça ve Arapça gibi birçok dillere ait olan dilbilgisine ait terimler dünyanın her yerinde hem öğretmenden öğretmene ve kitaptan kitaba değişmediğinden neden Türkçe için böyle bir durum yok sorusu akla gelmektedir. Dilin doğasından ve diğerlerinden farklı olmasından kaynaklanan zorluklara ek olarak terimlendirme ve sınıflandırmadaki sorunlarının olması Türkçenin öğretimini ve öğrenimini zorlaştırmaktadır. Türkçenin de diğer dillerde olduğu gibi kişiden kişiye, kitaptan kitaba değişmeyen terimlere sahip bir gramerinin olması gerekmektedir.

Terim yapmanın birçok yolu vardır: eklerden faydalanma, birleşik kelime oluşturma, yabancı dillerde olduğu gibi birleştirilecek sözcüklerin ilk harflerini birleştirme “araştırma ve geliştirme=ARGE”, kelimelere yeni anlamlar yükleme vs gibi. Sorun terim bulma sorunu değil aynı yapılar için farklı terimler kullanma sorunudur.

Bu durumun sebepleri geçmişe uzanmaktadır. Türkler Tarih boyunca birçok coğrafyada birçok devlet kurmuşlardır. Ancak devlet ne kadar güçlü olursa olsun bilim ve öğretim dili olarak Türkçeyi değil de Arapçayı kullanmışlardır. Özellikle aydın kesim bilimi Arapçadan öğrenirken sanatta ya Farsçayı kullanmış ya da hem Arapça hem de Farsçadan kelime ve yapılar alınarak anlaşılması zor suni bir oluşturmuşlardır. Bu durum doğal olarak terimlere de yansımıştır. Göz ardı edilen Türkçeden herkesin anlayabileceği terimler almak yerine daha çok Arapçadan ve Arapça ve Farsça gramer yapıları kullanılarak terimler oluşturulmuştur. Hatta Arapça ve Farsçada bulunmayan yeni kelimeler türetilerek terimler oluşturulmuştur. Bu durum o dönemlerde bile eleştirilmiştir.

Muhbir gazetesinde bir tarım kitabının dili eleştirirken halkın kullandığı aşı kelimesi yerine terim olarak Arapça ‘telkib’ kelimesinin kullanılması eleştirilirken “Ne olur *telkib*’in yerine *aşı* yazılısaydı. Türkçe okuyabilen ve tarımla uğraşan birisi bu kitabı anlayabilmesi için on beş yıl öğrenim mi görecekti? Öğrenim görsün denilirse, peki bu sürede bahçıvanlığı kim yapacak?..” (Ş.Haluk Akalın, 2012) denilerek sorunun büyüklüğü gösterilmektedir.

Aslında Uygurlar ve Kaşgarlı Mahmut dönemlerinde Türkçe bilim dili olarak kullanılmasına rağmen daha sonraki dönemlerde cumhuriyete kadar yukarıda belirtimiz gibi bilim dili olarak Arapça terim yapmada kullanılmıştır. II. Mahmut döneminde Tıbbiye’nin açılması ile Padişah Türkçenin bilim dili olması gerektiğini belirtmiş ama Türkçenin öğretilmeye başlaması Abdülmecit döneminde olup Arapça, Farsça ve Fransızcadan sonradır. Abdülaziz döneminde Türkçenin öğretim dili olması isteği 1908 yılındaki meşrutiyetten sonra gerçekleşir ve gramer kitaplarının da aralarında bulunduğu ders kitapları Türkçe yazılmaya başlar. Her ne kadar kitaplar Türkçe de olsa terimlerin Arapça ve Farsça olması anlaşılmasını oldukça zorlaştırır. (Ş.Haluk Akalın, 2012)

Cumhuriyet ile birlikte terimler bizzat Atatürk’ün öncülüğünde Türkçeleştirilmeye başlanmıştır. Hatta bizzat Atatürk tarafından geometri terimleri Türkçeleştirilmiştir. “üçgen, yüzey, dikdörtgen, açığortay” gibi birçok terim bizzat onun tarafından oluşturularak (Atatürk, 1937) ünümüzde her Türk’ün rahatlıkla anlaması sağlamıştır.

Bu süreçlerden geçilerek her ne kadar Türkçe Bilim dili haline getirilmiş, Türkçe veya Türkçeleşmiş kelimeler terim olarak kullanılması yaygınlaşmış olsa da farklı dilciler tarafından yazılan gramer ve Türkçe öğretim kitaplarında aynı yapılar için farklı terimler kullanılmaya devam edilmiştir.

Aşağıdaki tabloda da görülebileceği gibi bu durum hem Türklere kendi dilini öğretirken hem de yabancılara Türkçe öğretilirken sorunlara neden olmaktadır. Aşağıda göreceğimiz tabloyu oluşturan kaynakları esas alan Yedi İklim ve Yeni Hitit başta olmak üzere yabancılara Türkçe eğitim setlerini seçerken kullanırken, değiştirirken, farklı kaynaklara yönelirken hem öğrenenler hem de öğretmenler ister anadil olarak ister yabancı dil olarak Türkçe eğitiminde sıkıntı yaşamaktadırlar. Bu yüzden Türkçe de diğer büyük dillerde olduğu gibi kitaptan kitaba ve öğretmenden öğretmene değişmeyen standart terimlere ihtiyaç duymaktadır. Bu kesinlikle çözülmesi gereken acil bir durumdur.

	(Ergin, 2009)	(Korkmaz, 2009)	(Banguoğlu, 1974)	(Gencan, 1979)	(Karahan, 2010)
ses bilgisi	vokal konsonant		sesliler sesdeşler	ünlüler ünsüzler	
şekil bilgisi	genitif eki akkuzatif eki datif eki ablatif eki lokatif eki isimden isim yapma ekleri isimden fiil yapma ekleri isimler zarflar zamirler fiiller partisipler gerindiumlar edatlar	ilgi yükleme yönelme bulunma çıkma addan ad türeten ekler fiilden ad türeten ekler adlar zarflar zamirler fiiller sıfat-fiiller ad-fiiller edatlar	isimden üreme isimler isimden üreme fiiller adlar zarf zamir fiil sıfat-fiiller ad-fiiller takılar	adlar belirteçler adılar eylemler ortaçlar ulaçlar ilgeçler	
cümle bilgisi	fiil fail nesne yer tamlayıcısı zarf		yüklem kimse nesne isimleme zarflama	yüklem özne nesne tümleçler	yüklem özne nesne yer tamlayıcısı zarf

KAYNAKLAR

1. Atatürk, M. K. (1937). *Geometri*. İstanbul: Devlet Basımevi.
2. Banguoğlu, T. (1974). *Türkçenin Grameri*. İstanbul : Baha Matbaası.
3. Deny, J. (1995). *Türk Dili Gramerinin Temel Kuralları*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
4. Ergin, P. D. (2009). *Türk Dil Bilgisi* . İstanbul: Bayrak Basım/Yayım/Tanıtım.
5. Gencan, T. N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
6. Karahan, L. (2010). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: 2010.
7. Korkmaz, P. D. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri/ Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
8. Ş.Haluk Akalın, V. T. (2012). *Türk Dili-1*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
9. TÖMER. (2009). *Yeni Hitit Yabancılar Türkçe*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
10. Yunus Emre Enstitüsü. (2015). *Yedi İklim Türkçe*. Ankara: Diyanet İşleri Yayınevi.

MIGRATION OF MUSICAL MEMORY, EXAMPLE OF KAYSERİ AĞIRNAS GREEKS

Dr. Mehmet SÖYLEMEZ
Gaziantep University

The cultural and political effects of the population exchange between Greece and Turkey, which started in 1923 and lasted for nearly four years, although expressed in a material sense as a certain period, are felt in Turkey and Greece even today. Another way of reading this compulsory immigration, that is exchange, and its reflections on the two societies, is by means of some oral cultural elements. "Historical information about any event or place cannot be accessed only through records kept by official history writers. The records kept by these foci may be biased for different reasons, may be incomplete or may not be able to reveal all aspects of the events. At this point, in order to reach comprehensive historical information about an event or place, it is possible to use the literary materials and the oral cultural products of that region as well as the rules and methods of official history writing." (Fidan, 2011, p. 146) In this context, while focusing on the musical structures of the folk songs called "Exchange songs" in Turkish speaking communities in Greece, the effects of the exchange on the Greeks and the cultural structures of the exchangees will also be evaluated including oral cultural elements.

In accordance with the agreement between Turkey and Greece "350,000 Muslims from Greece and 1,200,000 Greek Orthodox from Turkey emigrated" (Ax&Alban, 2016, p. 15). This event, which was generally called the exchange on the Turkish side, was called the "andayi" on the Greek side (Tevfik, 2014, p. 43). In addition to official statements, while the Exchange was defined as "مبادله" or "immigration" by many Turks and Turkish-speaking Orthodox, it expressed the word "ανταλλαγή" (antallagi), which means exchanging or changing by some Greek-speaking Muslims.

For people who are subject to this situation, the word exchange is used. In the TDK (Turkish Language Association Official Page, 2019) Dictionary, the meaning of this word appears as "fulfilled, exchanged". The migration process to Greece has continued for about four years. "The exchange lasted from 1923 to 1927. Eighty percent of Greeks were from Anatolia and twenty percent were from Thrace" (İbar, 2011, p. 91).

Immigration started with big problems at the very beginning. Greeks who traveled from Central Anatolia mostly came to Mersin, and after being subjected to various procedures, they were taken to their destination by ships. Interviewees said that "many people died on the ships and the dead were thrown into the sea with the fear of spreading disease" (Anastasia Antonio, Sipuru Lazaru). In the places where the exchange was started with a problematic way, it brought new problems one after another. "It is seen that the Greeks who migrated to Greece with the 1923 Population Exchange process have become a factor of conflict with the common values of the local people in the adaptation process, and there are some contradictions and disagreements in the triangle of exchange, society and national ideology. It is understood that within the integration policies developed in the language and culture axis, aside from the problems brought by their being Anatolians, it were the Greeks whose mother tongue was Turkish, who felt social pressure" (Doğan & Karahasanoğlu, 2017, p. 123). The biggest problems after the migrant Anatolian Orthodox economic problems were the language problem with the locals and Greek state officials. For education in schools, "Conservatives advocated a built, purified form of Greek language with many similarities to ancient Greek (katharevousa), while liberals proposed a local, modern language (demotiki) as a means of expression at all educational levels" (Faas, 2011, p. 164). The difference of these two languages with Turkish caused problems.

In addition to speaking Turkish in the Turkish-speaking villages, Turkish poems, folk songs, folk tales, riddles, proverbs, nicknames, Turkish foodnames (for example, in Neakeseria, the old women gave the names of meals like kashyk diokmesi, manty, kete. In Askities, Katina

Farasapoluo made cookies called nesting and sweet kete) names of places, prayers, jokes, Turkish names of objects and rituals such as birth and death rituals are still in use.

Askites and Music Anatolian Oriented Music

Having been forced to live in various regions in Greece scattered after the exchange, the exchangees in their new settlements continued most of their habits which they brought from Anatolia. One of the important factors for the continuity of these habits was music. The people who used their own music from the moment they first arrived in Greece were able to transfer these traditions, even partially, to the next generations. There are some important transfer channels in the continuity of the music culture.

Especially wedding and wedding traditions stand out in this sense. The Greeks of Ağırnas origin, living in the village of Askites, talked about a fun that was held before the wedding and spread over several days. The name of this special entertainment is the night of "zamah". When asked that this night is the night of henna, they responded by saying "Turks call it henna night, but we call it the night of worship". It is stated that these entertainments, which are called Zamah nights, are made of food, consumed a lot of drinks, as well as singing songs and folk songs. It is said that there was no musician from outside because of the existence of the family Farasapoulo, a musician family in this village, but if there were no musicians in other villages, musicians were brought from other villages. The brothers who played and sang folk songs are among the most important representatives of the Anatolian identity in Greece. They said seven songs, respectively. Names of folk songs;

- 1) Gesi Bağları
- 2) İstanbul'un ortasında var bir çeşme
- 3) Konyalım
- 4) Çaldığım uddur
- 5) Kız anası kız babası
- 6) Martinim allı, pullu ben almam senin gibi dolu
- 7) Şemsiyesi sırmadan aç kapılarını kırmadan

Three of these folk songs are only sung by the Farasapulo brothers. The mother of the girl, the father of the girl is said to be the girl cry song, the song called the side of the candles. These folk singers were singing while the girls who would be brides were leaving their fathers' houses and kissing their elders respectively. The song called uddur, which I play, is mostly referred to as the game atmosphere. "The Konyalım ve Gesi Bağları" are known and sung by almost all exchangees. Researcher Thanasis in Papanikolai said that the population from the Çarıklı village of Niğde province knew these two songs. A fountain song in the middle of Istanbul was recorded here for the first time.

Conclusion

In 1923, the exchange that took place between Turkey and Greece has changed Anatolian Greek Orthodox Christians, Muslims place with a result of population exchange agreement. The effects of this situation, which took place outside the will of the people, have survived to the present day. Although it took several months for people to go from place to place, they could not adapt so quickly to culturally new places. Anatolian immigrant Greeks continued to use the Turkish they use in daily life in Greece. They continued to sing Turkish songs or folk songs in their memories in Greece, in line with their rituals. In other words, if a folk song is a bridal song, it has been used for this purpose, or if a folk song has been said for entertainment, it has been used to play the folk song in its new homeland. Those who have expressed all the good and bad events in Turkish in these lands that do not know any Greek, still maintain these traditions that are about to disappear today. One of the exchange groups that have experienced Turkish verbal culture is the Greeks of the province of Ağırnas Town in Kayseri. The traditions brought by the Greeks from Ağırnas, who still speak Turkish in the village they live in, are disappearing. The daf that the Faraspulo brothers played and folk songs which they sang show that this tradition was much stronger in previous generations.

REFERENCES

1. Balta, E., & Alpan, A. S. (2016). Muhacirnâme, Karamanlı Muhacirler için Şiirin Sedası. İstanbul: İstos Yayın.
2. Balta, E., & Çokona, A. (2017). Stavros Stavridi, Anatol Türküleri. İstanbul: Literatür Yayıncılık.
3. Bruneau, M. (2015). Küçük Asya'dan Türkiye'ye, Azınlıklar Etnik-Milli Homojenleştirme, Diasporalar. İstanbul: İletişim Yayınları.
4. Doğan, E., & Karahasanoğlu, S. (2017). YUNANİSTAN'DA MÜBADİLLİĞİN KÜLTÜREL SİMGESİ ANADOLU TÜRKÜLERİ: KONYALI TÜRKÜSÜ. Porte Akademik, 116-133.
5. Faas, D. (2011). Between ethnocentrism and Europeanism? An exploration of the effects of migration and European integration on curricula and policies in Greece. Ethnicities, 11(2), 162-183.

ПОЕТИЧНИЙ ОБРАЗ КЮЛЬ-ТЕГІНА В ПЕРШИХ ПИСЕМНИХ ПАМ'ЯТКАХ ДАВНІХ ТЮРКІВ

*Усатенко Ярославна Михайлівна, студентка 4го курсу
факультету іноземної філології*

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Науковий керівник: доцент каф.східних мов І.А. Скразловська

Перші відомі нам тюркські писемні пам'ятки були знайдені у 17-18 столітті у басейні ріки Єнісей та у 19 столітті на берегах річки Орхон в Монголії. Тому у сучасній лінгвістиці вони відомі як орхоно-єнісейські пам'ятки. Це письмові джерела, написані давньотюркським рунічним письмом.

Після того, як датський лінгвіст професор Вільгельм Томсен розшифрував написи (1893 р.), з'явилася можливість прочитати тексти і зробити їх переклади. Лінгвістичні дослідження пам'яток провели В. В. Радлов, В. Томсен, П. М. Меліоранський, Х. Н. Оркун, А. Габен, С. Є. Малов, І. А. Батманів, А. І. Шерпабак, Ж. Клоузон, А. С. Аманжолов, І. В. Кормушін та ін.

За змістом виділяють: історико-біографічні тексти Монголії на каменях; епітафії Єнісею і Семиріччя; юридичні документи, магічні та релігійні тексти (на папері) зі Східного Туркестану; пам'ятні написи на скелях, каменях і будівлях; мітки на побутових предметах [1, с. 52]. Орхоно-Єнісейські написи дають цінний матеріал не лише для лінгвістів, а й для археологів, етнографів, істориків.

Предметом нашого дослідження є епітафія на честь Кюль-Тегіна, що відноситься до давньоуйгурських писемних пам'яток, які були знайдені у 1889 р. М. М. Ядринцевим у долині ріки Кокшин-Орхон на території Монголії і які відносяться до епохи Тюркського каганату. Більша частину текстів написана на стелах, зроблених при похованнях знаті у 8-12 століттях. Тексти носять характер епітафій, які оплакують і вихваляють похованих тюркських правителів.

Епітафія Кюль-Тегіна являє собою написи на кам'яній стелі, яка є частиною погребального комплексу Кюль-Тегіна і його дружини, побудованого у 8 столітті. Погребальний комплекс був створений китайськими майстрами, гравюри з каменю прислав китайський імператор Сюаньцзун. Вся споруда, прямокутної форми, простягалась зі сходу на захід. Вона була оточена навкруги широким ровом, глибиною два метри, та глиняною стіною, що була оштукатурена та побілена і покрита черепицею. Біля воріт стояли мармурові статуї баранів, які дивились один на одного. За ними дорога і пруд для збирання дощової води. Ще далі, на захід від входу, на спині величезної мармурової черепахи була закріплена кам'яна стела у формі усіченої піраміди висотою 3 метри. На

стелі були викарбувані рунічні тексти – Великий та Малий напис – і дублюючий напис китайською мовою.

Кюль-Тегін – це реальна історична постать, політичний та військовий діяч Другого Тюркського каганату, співправитель Більге-кагана, син Кутлуг-Ельтериш-кагана. Він відзначився як героїчний воїн та учасник багатьох військових походів, які забезпечили тюркам перевагу у Центральній Азії. У 710 р. разом з Тоньюкуком і Могилянном він виступив з тюркським військом на Хакасію, розгромивши киргизів. У 716 р. попередив змову військового перевороту і посадив на тюркський трон свого брата Могиляна (Більге-кагана). Кюль-тегін помер 27.02.731 р., похований 01.11.731р.

Дослідниця тюркської літератури І.В.Стеблева у своїй праці «Тюркська поезія VI-VIII століть» [2] одна з перших звернула увагу на те, що рунічні написи епітафії Кюль-тегіна мають всі ознаки поетичного твору і визначила їх як історико-героїчні поеми, виокремивши «Малий напис на честь Кюль-тегіна» і «Великий напис на честь Кюль-тегіна». Тому сучасні дослідники розглядають Кюль-тегіна не тільки як історичну особу, але й як героя стародавньої тюркської поеми, яка має історичну основу. Як зазначає І.В. Стеблева, «Твори давньотюркської літератури <...> створювалися за єдиними правилами побудови поетичного мовлення, в руслі єдиної поетологічної системи, що дозволяє розглядати їх як компоненти міжлітературної спільності самого раннього періоду в історії тюркомовної словесності» [3, с.5]. На погляд ще однієї дослідниці Л.С. Міжіт, давньотюркські написи є «досилабічними, що складаються з нерівноскладових рядків, побудованих в залежності від художньої інтонації, подібно структурі інтонаційно-фразових віршів, тобто є діаметричними вільними віршами» [4].

Крім того, ми з упевненістю можемо віднести ці тексти до авторських творів письмової літератури, оскільки знаємо їх автора. Написи створені племінником Кюль-тегіна і сином Більге-кагана Йоллиг-тегіном (Йоллиг-Тегін Іжаны-хан), якого таким чином можна вважати першим з відомих нам тюркських поетів.

Перекладач «Великого напису на честь Кюль-тегіна» Анатолій Преловський зазначає: «Мабуть, тоді, на початку VIII століття нашої ери, верховному правителю тюрків Більге-кагану необхідно було не тільки вшанувати пам'ять улюбленого молодшого брата Кюль-Тегіна, але висікти на камені літопис свого каганату, а також заповісти – як тюркам жити далі у Всесвіті, як співмешкати з Китаєм, як зберегтися в нескінченних битвах і трудах. Без сумніву, сам текст написів розрахований на те, щоб його прочитали всі і кожен, хто трапиться в отюкентському степу: грамотність, мабуть, була в давньотюркському суспільстві дуже поширена» [5, с. 10].

Центральна тема поеми «Кюль-тегін» – історія розквіту та руйнування стародавньої тюркської держави, на чолі якої стояли, змінюючи один одного, кагани, тобто правителі тюрків. В поемі говориться про перемогу Кюль-тегіна над всіма ворогами «на чотирьох кінцях світу», встановлення миру та спокою в країні, в якій він визволив народ та наділив щедрими багатствами. Головна ідея цієї поеми – заклик до об'єднання та єднання тюркського народу, спільної боротьби проти зовнішніх ворогів, до збереження та дотримання національних традицій. Поетичний образ Кюль-тегіна в поемі ідеалізований, він зображений як непоборний воїн. Про дитинство, материнське виховання, героїчні здобутки воїна-батира розповідає його старший брат Більге-каган, який згадує про великі походи, подвиги, що звершувалися заради збереження і спасіння землі тюркської. Кюль-тегін брав участь у багатьох військових походах і жодного разу не був переможеним. Завершується поема скорботною піснею Більге-кагана про загибель відважного воїна-захисника тюркської землі. Смерть молодшого брата запаморочила розум правителя. Для Більге-кагана втрата Кюль-тегіна означає більше, ніж втрата рідного брата, в його особі він втратив потужного захисника держави тюрків. Слава про могутнього воїна була такою великою, що на його поховання з'їхалися гінці з усіх частин світу. Наприкінці поеми згадується вік героя та рік його смерті.

Таким чином, ритмічний малюнок написів на честь Кюль-тегіна, система поетичних образів, поетичні прийоми, використані в них, вказують на те, що ці написи є повноцінними поетичними творами. В них відображені події, процеси і явища життя, що є значимими для тюркського суспільства того періоду. Поетичний образ завжди пов'язаний як із дійсністю, так і з авторською свідомістю. Автор створює певну словесну «картинку» дійсності, відображаючи «емоційний, чуттєвий та інтелектуальний вигляд значущих для автора подій реального чи уявного світу» [6]. В образі Кюль-тегіна утілилася мрія народу про справжнього захисника країни, нездоланного багатиря, про вірність ідеалам предків, про єдність тюркського народу і об'єднання його навколо кагана.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кляшторный С.Г. Древнетюркские рунические памятники как источник по истории Средней Азии // М.: «Наука». - 1964. - 214 с.
2. Стеблева И.В. Поэзия тюрков VI-VIII веков // Москва: Наука. – 1965. - 146 с.
3. Стеблева И.В. Тюркская поэтика: этапы развития: VIII-XX вв. // М.: Вост. лит. - 2012.
4. Мижит Л. С. К вопросу о версификации памятников древнетюркской литературы // Електронний режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/k-voprosu-o-versifikatsii-pamyatnikov-drevnetyurkskoy-literatury/viewer>
5. Большая надпись в честь Кюль-тегина (Перевод и предисловие А.Преловского) // Звезда Востока. – 1991. – №6. – С. 107.
6. Поэтический словарь. - М.: Луч – 2008 // Електронний режим доступу: https://classlit.ru/publ/teoria_literatury_i_dr/teoria_literatury/poeticheskij_obraz_opredelenie_osobennosti/87-1-0-901
7. Külteğin Kitabesi ve Tam Metni (Günümüz Türkçesi İle) // Електронний режим доступу: <https://edebiyatvesanatakademisi.com/islamiyet-oncesi-donem/kultegin-kitabesi-ve-tam-metni-gunumuz-turkcesi-ile/19504>

РОЛЬ МОТИВАЦІЇ І СПОСОБИ ЇЇ ПОСИЛЕННЯ ПРИ НАВЧАННІ ТУРЕЦЬКОЇ МОВИ

Зубашенко Альона Олександрівна,

студентка 4 курсу факультету ноземної філології

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: доцент кафедри східних мов І.А. Скразловська

Мотивація – найважливіша основа успіху у вивченні турецької мови та інших іноземних мов. Це основна рушійна сила, яка гарантує зацікавленість учнів у навчанні. Мотивація характеризується інтересом учнів до предмета, їх бажанням та готовністю його вивчати. Інтерес допомагає зосередити увагу, покращує враження, отримані під час уроку, стимулює повторення вивченого матеріалу, а також збагачує позамовні знання учнів.

Проблема посилення мотивації у навчанні актуальна для кожного предмета. Однак проблема мотивації до вивчення іноземних мов має свої особливості. На початку навчання учні зазвичай мають велике бажання вивчити іноземну мову. Вони хочуть спілкуватися нею зі своїми друзями, слухати і розуміти вірші та пісні іноземною мовою, читаючи, дізнаватися про інші країни. Багато учнів бачать щось пригодницьке у вивченні іноземної мови, у входженні у новий і невідомий світ. Також привабливою здається можливість трансформуватися в іншу людину за допомогою іноземної мови. Є таке турецьке прислів'я: «Bir lisan bir insan, iki lisan iki insan» – «Одна мова – одна людина, дві мови – дві людини». Іншими словами, ми змінюємося, коли разом із вивченням іноземної мови пізнаємо культуру, традиції інших народів, світогляд різних суспільств, системи думок і цінностей, що відрізняються від наших.

Майже кожен учень має бажання розмовляти іноземною мовою. Але, коли починається сам процес оволодіння іноземною мовою, ставлення учнів змінюється, багато хто розчаровується. Насправді, цей процес передбачає «період накопичення «будівельного матеріалу», стадію неминуче примітивного змісту, яка віддаляє від досягнення цілей, про які так мріялось» [1, с. 90]. В результаті зникає активність, послаблюється бажання оволодіти іноземною мовою, знижується загальна продуктивність, що, у свою чергу, негативно впливає на мотивацію.

Зважаючи на мотивацію як найважливішу рушійну силу процесу оволодіння турецькою мовою, варто зазначити, що мотивація є частиною суб'єктивного світу учня і студента, вона визначається його власними інтересами та уподобаннями, які формуються внутрішніми і зовнішніми потребами учня. Вчитель може лише опосередковано впливати на нього, створюючи передумови та формуючи основу для вмотивування учня на подальшу роботу. Деякі автори зазначають, що мотивація повинна йти руч об руч і з дисципліною [2, с. 126]. Мотивація – це спроба досягти стану готовності виконувати будь-яке завдання. Дисципліна ж – це виконання завдання, навіть коли ви цього не хочете робити. Тож, виховуючи в собі дисципліну, учень тим самим підвищує свою мотивацію.

І.А. Меметов виділяє три типи мотивації до вивчення іноземних мов: комунікативну, лінгвопізнавальну та інструментальну [1, с. 92–94]. Комунікативність – це перша і природна потреба тих, хто вивчає іноземну мову. Однак при оволодінні іноземною мовою в атмосфері рідної іноземна мова постає як штучний засіб спілкування, який ніяк не може конкурувати з рідною мовою – «досконалим і всеосяжним засобом спілкування» [1, с. 92]. Також важливо усвідомлювати, що комунікація турецькою мовою на заняттях носить в основному умовний характер, і це зближує її зі сценічною комунікацією. Треба зауважити, що великий резерв комунікативної мотивації є в матеріалах пізнавального характеру у науковій, соціально-політичній і культурній областях.

Ще одним різновидом внутрішньої мотивації є лінгвопізнавальна, яка полягає в позитивному ставленні студентів до самої мовної матерії, до вивчення основних властивостей мовних знаків. Можливі два шляхи її формування: опосередкований, тобто через комунікативну мотивацію, і безпосередній, шляхом стимулювання пошукової діяльності учнів в мовному матеріалі.

Важливим видом внутрішньої мотивації є також інструментальна мотивація, тобто мотивація, яка випливає з позитивного ставлення студентів до певних видів роботи. Інструментальна мотивація пов'язана з бажанням особистості опанувати іноземну мову для будь-яких практичних цілей, зокрема, читання іноземних газет або текстів, отримання престижної роботи, складання іспитів, просування по службі.

Розглянемо деякі практичні шляхи підвищення мотивації до вивчення турецької мови:

1. Часто проблемою є страх учня, що він ніколи не зможе вивчити мову так добре, щоб вміти вільно виражати свої думки. Вчитель повинен донести до учня, що для того, щоб почати розмовляти будь-якою мовою, не потрібно запам'ятовувати абсолютно всі слова (насправді жодна людина в цілому світі не знає всі слова навіть своєї рідної мови), треба вчити учнів виражати свої думки за допомогою вивчених лексичних і граматичних засобів.

2. Вивчення однокорених слів і значень словотворчих афіксів полегшить запам'ятовування нової лексики: *çay – çaydanlık, çaycı; kitap – kitaplık, kitapçı; değişmek – değiştirmek, değiştirilmek*.

3. В українській мові багато запозичень з турецькою, тому деякі слова звучать майже однаково: *bardak – стакан, çay – чай, şapka – шапка, karpuz – арбуз, divan – диван, şalvar – шаровари, sandık – скриня, сундук, ütü – праска*. Також зацікавленість до більш глибокого дослідження мови у учнів можуть визвати слова, які вимовляються однаково,

але мають різне значення у рідній та іноземній мові: *balık* – риба, *saray* – палац, *kavun* – диня і деякі інші.

4. Вчитель повинен показати учням шляхи використання турецької мови у спілкуванні. Для того, щоб досягти максимального рівня володіння мовою, не обов'язково залишати межі рідної країни. Віртуальне занурення може бути таким же ефективним, оскільки сучасні технології надають нам можливість чути і використовувати іноземну мову, не виходячи з дому. Існує величезна кількість онлайн-ресурсів, таких як Skype, DuoLingo, Forvo, Lang-8 і інші.

5. Вчитель повинен навчити учнів не боятися припускатися незначних помилок. Особливо на початкових етапах вивчення турецької мови учень повинен засвоїти, що помилки – це природні речі, якщо вони не заважають розумінню того, що він говорить. Вивчення іноземної мови вже додає жирний плюс до особистості людини.

6. Перегляд турецьких серіалів або фільмів, прослуховування турецьких пісень, дає змогу учням навчитися правильній вимові і правильному інтонуванию фраз, розвинути навички аудіювання, а також ближче познайомитися з культурою і історією Туреччини, і, звичайно, отримати задоволення від сюжету самого фільма чи звучання пісні.

7. Вчитель повинен пам'ятати, що оптимально відібраний матеріал зміцнює всі складові мотивації: потреби, прагнення, інтереси, емоції, самі мотиви учнів.

Отже, ми розглянули деякі, найбільш важливі, види мотивації, а також шляхи підвищення мотивації до вивчення турецької мови. Можна зробити висновок, що мотивація є частиною суб'єктивного світу учня, тому формування стійкого рівня мотивації навчання зобов'язує викладача підбирати відповідні навчальні матеріали, які представляли б собою комунікативну, лінгвопізнавальну та інструментальну мотиваційну цінність, носили творчий характер, стимулювали розумову активність, сприяли поглибленню і розширенню сфери пізнавальної діяльності учнів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Меметов И.А. Роль и виды мотивации в изучении турецкого языка // Культура народов Причерноморья. — 2011. — № 199, Т. 2. — С. 90-95.
 2. Рябцева О.М. Пути повышения мотивации в изучении иностранного языка // Известия ЮФУ. – Технические науки. – 2012. – №10 (135). – С. 125-129.
- Холмакова Ю.В. Мотивація до вивчення іноземних мов як феномен сучасної науки та практики // «Young Scientist» – № 4.1 (31.1) – April, 2016. – с. 103-105.

КУЛЬТУРА ТА ФІЛОСОФІЯ КРАЇН СХОДУ

CULTURAL COMPONENT OF «ONE BELT ONE ROAD» ECONOMIC PROJECTS

Ding Shaojie

Director of Chinese-Ukrainian Center «One Belt, One Road»

Today China uses different sources to promote its own culture heritages and contemporary values over the world, through the BRI Project territory as well. Following the extended wording of the main goal as “One road - one way – one culture” the country invested obligations to disseminate and proclaim Chinese social and cultural values in the form of cultural interaction with local cultures to the duties of official non-core organizations of a rather high level.

Silk Road Chamber of International Commerce, mainly composed of national chambers of commerce of the Belt and Road countries, is the first transnational business confederation named after the Silk Road. SRCIC's headquarters is based in Hong Kong, Secretariat in Xi'an,

and its representative offices in Beijing and Shanghai. With the number of participating countries constantly rising, SRCIC will join hands with its members to deepen cooperation, seize the opportunities of Belt and Road Initiative, and promote the high-quality and sustainable development of global economy (www.srcic.com) and culture. Currently SRCIC has 218 organizational members from 82 countries, including state-level and regional chambers of commerce and millions of affiliated enterprises. In addition, 62 cities from 22 countries have joined the Silk Road Urban Alliance initiated by the SRCIC. SRCIC serves as a bridge connecting enterprises and governments, providing a cooperative platform between business associations and SRCIC members. It is also a key voice in the promotion of Belt and Road construction, and plays a vital role in advancing economic, cultural and social development with an emphasis on international collaboration and global governance. SRCIC created committees of Trade, Finance, Culture, Transportation, Energy, and Industrial Parks. SRCIC facilitated four alliances, including the Silk Road Urban Alliance, Silk Road Enterprise Development Alliance, Silk Road Association Alliance, and the Silk Road International Museum Alliance. There are also five sub-organizations under SRCIC framework: www.eSilkRoad.com, the Silk Road International Development Fund, International Artwork Trading Center, Silk Road Cultural Park, and the Silk Road Transnational Financial Leasing Alliance. These organizations serve as platforms for pragmatic cooperation among SRCIC members.

Silk Road Association is a registered international Civil Society Organization with non-profit and non-political status created to promote Silk Road civil society Initiatives in Asia CIS, Middle Eastern, Mediterranean and European countries having its regional offices located in France, Kazakhstan, Turkey, Hong Kong, SAR, PRC, Main land China and India. Silk Road Association is a member of various international organization, government institutions and chamber of Commerce of various Silk Road countries and has been instrumental in creating bridge between the Silk Road countries for promoting cultural and educational programs, business, trade investments opportunities and promotion of sustainable green and smart city concepts sharing. The prime objective of Silk Road Association is to create platform for intergovernmental and intercultural communication within the Silk Road cities to enhance and revive and rejuvenate the ancient Silk Road by unveiling various civil society initiatives together. Since, ancient Silk Road was not only the main trading route of the world, but also a melting point of knowledge and cultures. Silk Road Association undertakes several initiatives to promote educational and cultural exchanges including people to people interactions between the countries along the Silk Road.

OBOR Culture and Trade Association – is a nonprofit organization which consists of a group of abroad countries' entrepreneurs who have investment in China. Through our strong presence and business network, (obor.my) they have an opportunity to promote their countries as investment destinations for the Chinese government and for Chinese entrepreneurs as well. The essence of the Association's platform is to promote regional and cross-continental connectivity between countries and China, South East Asia and Eurasia. The platform enables local and China industry leaders with network support business, social and cultural opportunities available through the One Belt One Road strategies and initiatives.

The organizations mentioned do not limit the amount of ones sponsored, organized or somehow in the other way supported by the Chinese government and local authorities to proclaim the Chinese culture idea through the official organizations, NGOs etc.

LITERATURE

1. Official site of OBOR CTA. (2020). <http://obor.my/en/home/>
2. Official site of SRCIC. (2020). <http://www.srcic.com/srcic-profile/>
3. Official site of SRI. (2020). <http://www.silkroadassociations.org/about-us/index>

У бесідах з людьми, які не тісно пов'язані з китайською культурою, з'ясувалось, що для багатьох людей китайський Новий рік - це феєрверки та магніти фігурки зодіакальних тварин. Більшість з них не знають, що це культурне явище з тисячолітньою історією. Протягом багатьох століть китайці жили за місячним календарем. Тому раніше відлік нового року починався від першого дня традиційного Свята весни. У XX столітті Китай перейшов на григоріанський стиль літочислення, за яким живе майже весь світ. Тепер перший день за григоріанським часу починає рік, і називається він Новим роком. А перший день за місячним календарем так і залишився Святом весни. Тому китайський Новий рік і є цим святом. Весь багатонаціональний Китай урочисто відзначає це свято. Китайський Новий рік з давніх часів є головним і самим тривалим святом в Піднебесній і інших країнах Східної Азії. На відміну від свого західного аналога постійної дати початку Китайського Нового року немає, і кожен рік вона призначається на різний час. Перший день свята в Китаї припадає на другий молодик після зимового сонцестояння (тобто після 21 грудня). У григоріанському календарі це, як правило, відповідає одному з днів між 21 січня і 21 лютого. Святкування ж зазвичай триває 15 днів.

У кожному будинку на Новий рік наводили порядок і готували новорічні частування. Обов'язково купували подарунки і все необхідне: іграшки і новий одяг для дітей, печиво і цукерки, ладан і свічки, зображення бога вогнища і паперові фігурки. І, звичайно ж, хлопавки. Китайці обов'язково прикрашали будинки. На ворота вони наклеювали образи божества воріт і духів дверей. У ходу також були картинки із зображеннями природи і небожителів, різних особистостей і міфічних тварин. Все це відігравало роль приманки для благоденства в усіх сферах життя. У давнину святкування китайського Нового року зводилося до двох основних речей: люди молилися про багатий врожай та про народження дітей. Хороший урожай принесе здоров'я і процвітання, народження дітей – радість і благополуччя. Вечеря – один із головних заходів. Вся сім'я, від малого до великого, повинна була сидіти за столом. Той, хто знаходився у від'їзді, неодмінно приїздив додому. Якщо ж член сім'ї не міг повернутися з відрядження, для нього на стіл ставили чашку і палички в знак єднання з іншим сімейством. Новорічний стіл багатий і різноманітний як в давнину, так і зараз. Основними стравами були рис, галушки і кекс на пару. Другі за значимістю страви – цілісна риба, варене і копчене м'ясо, пісні холодні закуски. У свою чергу світ стародавнього Китаю був наповнений божествами і духами, символами і знаками. Наприклад, в провінції Тайвань поїдання рибних фрикадельок означало родинну згуртованість, а поїдання устриць приносило багатство і благополуччя. Переддень китайського Нового року – це час прощання з роком. Вся сім'я при світлі не спала всю ніч. Як і зараз люди їли, пили вина і горілки, грали в різні ігри. За старих часів, звичайно, грали в традиційні ігри: шашки і шахи, азартні ігри в карти. Діти скакали на бамбукових кониках або грали в рухливі ігри, схожі на російські квача. Всією сім'єю китайці дивилися на канатоходців або жонглерів. Ближче до півночі глава сім'ї розпоряджався підготувати стіл для приношення жертвних дарів предкам і божествам. Домочадці запалювали ладан і зустрічали бога радості. Так наступала кульмінація свята. Так наступав китайський Новий рік. Потім всі вітали один одного. Молодші родичі віддавали поклони старшим, а ті дарували гроші в червоних конвертах і робили настанови. Такий звичай зберігся до наших днів. У Свято весни і зараз прийнято шанувати пам'ять предків. А раніше люди поминали їх будинку, відвідували могили, де

запалювали ладан, залишали продукти і віддавали поклони. Шанування предків живих і мертвих - невід'ємна частина китайського Нового року.

До свята в Китаї починають готуватися заздалегідь. на початку нового року китайцям доводиться ховатися від чудовиська на ім'я Нянь, яке розоряло поселення. Оскільки чудовисько нібито боїться червоного кольору, будинки в Китаї прикрашають візерунками з червоного паперу, ліхтарями, картинами з побажаннями. Сім'я до сих пір є важливим атрибутом Нового року за китайським календарем, тому напередодні свята сім'ї збираються за столом всім складом. На святковому столі обов'язково має бути м'ясо, риба і цзяоци (спеціальні пельмені). Сучасний Новий рік для китайців свято сімейне, як і в давні часи. Відзначають його в будинку, в вузькому сімейному колі. За традицією, глава сімейства запечатує двері смугами червоного паперу, щоб люті духи не змогли потурбувати його сім'ю під час свята. За два тижні до Нового року китайці починають закуповувати на ярмарках іграшкові одягу (як для ляльок), гроші (звичайно не справжні), паперові ялинкові іграшки. За традицією, все це спалюють в новорічну ніч, вони вірять, що дим від багаття піднявшись в небо, перетвориться в справжні речі і гроші для їхніх предків. Перед самим новим роком все стихає. Настає час проводити з дому «духів бідності». Духів бідності уособлює паперова фігурка, яку теж спалюють. І ось нарешті настає час увійти в будинок новому богу домівки. Зустрічають його лише мискою бобів. Таким чином хочуть розжалобити нового Цзао Вана. Адже він ще не знає реального стану сім'ї, нехай пошкодує її, побачивши подібну бідність. Натомість він буде радий побачити, як сім'я підготувалася до його приходу. Стіни будинку оздоблені кольоровими малюнками, рясніють наклейками з написами побажань добробуту і удачі, прикрашені гілками сосни і кипариса зі справжніми монетами. На вікні стоїть блюдо з рисом, з якого «ростуть» гілки мандарина. Тепер приходить час відправлятися на вулицю, взявши з собою фігурку глиняного бика. Спину нещасної тварини обсіпають ударами батогів. Китайці вважають, що таким чином вони покращують родючість землі. Ну і нарешті приходить час «Першої ночі». Рівно о дванадцятій годині по всьому Китаю лунає грім, злітають у небо вогняні ракети, дивовижними по красі феєрверками розквітає нічне небо. Ходи з фігурами драконів, з хлопавками і тріскачками на високих жердинах, рухаються по вулицях, осяваючи собі дорогу яскравими смолоскипами. На всіх площах - костюмовані вистави, театральні сценки та циркові атракціони, в новорічне небо летять повітряні змії, вони повинні долетіти до Нефритового імператора і розповісти йому про те, як пройшов Чуньцзе - китайський Новий рік.

Підводячи підсумок можу сказати, що багато традицій пов'язаних зі святкуванням китайського Нового року збереглися і у наш час. Китайці дуже цінують предків і те, що було винайдено з їх допомогою. Новий рік – це не тільки можливість весело провести час, а й можливість побачитись з рідними людьми.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Захарова М. В. Чуньцзе – праздник Нового года [Китай] // Проблемы Дальнего Востока. 2000. — 164—169с.
2. Welch P. B. Chinese New Year. — Oxford: Oxford University Press, 1997. — 71 p.

КИТАЙСЬКИЙ ТРАДИЦІЙНИЙ КОСТЮМ ХАНЬФУ

Болховецька Валерія Юріївна, студентка 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Науковий керівник: С.С. Науменко

Неповторна культура таємничого Сходу і багатовікові традиції в європейських країнах завжди притягувалися один до одного, як два протилежні полюси. Одним з яскравих представників Сходу з унікальною історією є Китай. Одяг, як і багато інших речей, є свого роду символом великої китайської нації. Ханьфу (汉服, пінїнь: hànfú)-традиційний одяг представників династії Хан та їх послідовників.

Нині Ханьфу має місце здебільшого під час урочистостей, у серіалах і історичних фільмах для повного відтворення тогочасної атмосфери або серед представників субкультур. Проте, як у Китаї, так і за кордоном впроваджуються культурні заходи, присвячені відродженню Ханьфу, феномен під назвою «Ханьфу Фусін» (кит. 漢服復興).

Кажуть, що ідейним фундатором Ханьфу стала дружина Хуанг Ді, імператриця Лічжоу, ще у сиву давнину близько 4000 років тому. За часів правління династії Шан Ханьфу набув своєї класичної форми: вузькоманжетний верхній одяг довжиною до колін під назвою "І" (кит. trad: 衣) та довга вузька спідниця до п'ят під назвою "чан" (кит. 长).

Ханьфу з'явилася в розпал китайської цивілізації. У той же час, з появою кожної нової династії, її деталі змінювалися. Незмінними залишалися розкіш та багата палітра кольорів.

Після династії Шан, за часів династії Чжоу був створений суворий ієрархічний порядок, а одяг став ознакою соціального статусу: місце в суспільстві можна було визначити за шириною рукавів, довжиною спідниці, кількістю прикрас.

Національний костюм династій Хан та Цзінь виглядав доволі стримано. У цей час зародилася основа традиційного костюму Ханьфу, яка згодом доповнилася невеликою кількістю декоративних елементів.

Наступна правляча династія Тан, найбільш широко відома у світі завдяки величності та розквіту Китаю за часів її правління, внесла більше розкоші до вже добре відомого костюму. За тих часів вважалося: що рясніше прикрашене вбрання-то багатший і славніший її володар. Це була ера розкоші, жіночності, витонченості та схилення перед Її Величністю Красою. Кольори одягу того часу нагадували сяючі дорогоцінні камені: синій, зелений, малиновий, фіолетовий [1].

Більш витонченим став одяг за династії Сун, Юань і Мін. Елементи як жіночого, так і чоловічого вбрання підкреслювали неповторність китайської культури.

Наступні двадцять століть Ханьфу був національним костюмом китайського народу. Проте триста років тому уряд Маньчжури заборонив ханцям носити Ханьфу і став силою голити їм волосся. Після цього Ханьфу майже зник у Китаї, а даосистські монахи носили лише «Даопао» (один із стилів Ханьфу).

У 1911 році внаслідок Синьхайської революції Цинська монархія була повалена. Революціонери не стали повертатися до давньої традиції, і з того часу народ Китаю почав вдягатися по-європейськи. Після проведення політики реформ та відкритості, традиція носити Ханьфу поступово поверталася. Здебільшого це було заслугою молоді, що цікавилася культурною спадщиною свого народу [2].

Національні особливості та пам'ять про своїх предків жителі Китаю ревно шанують, передаючи їх із покоління в покоління. Традиційний одяг Китаю є незвичайним поєднанням консерватизму, мінімалізму, розкоші та елегантною вишуканості. Стилізований китайський костюм завжди виразний і не залишиться непоміченим справжніми поціновувачами тонкого смаку.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ван Ю. (Wang Yulei) Історія китайського одягу. –М.: ВЦ «Шанс», 2009. -174с.

РОЛЬ ТРАДИЦІЙНИХ ФЕСТИВАЛІВ В КИТАЇ. ЇХ ЛЕГЕНДИ ТА СВЯТКУВАННЯ.

Бурлачко Яна Павлівна, студентка 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Науковий керівник: С.С. Науменко

Традиційні китайські фестивалі, дійсно відрізняються різноманітністю стилів і тем, тож це є важливою частиною історії і культури країни, як давньої, так і сучасної. Існує тісний зв'язок між багатьма традиційними фестивалями і хронологією, математикою та китайським календарем. Багато звичаїв, пов'язані з традиційними святами, релігійними обрядами, забобонами і, звичайно, міфами [1]. Форма, яку сьогодні приймає більшість фестивалів, була створена за часів династії Хань (206 до н.е. - 220), і протягом багатьох років різні видатні поети писали незліченні шедеври, що описують фестивалі, і до наших днів регулярно читаються сьогодні.

Майже кожен фестиваль має своє унікальне походження і звичаї, які відображають традиційні практики і мораль всієї китайської нації і її народу. Найграндіозніші і найпопулярніші фестивалі - китайський Новий рік (春节 chūnjié), фестиваль ліхтарів(元宵节 Yuánxiāojié), фестиваль Цінмін (清明节 Qīngmíng jié), фестиваль човнів-драконів(端午节 Duānwǔ jié), фестиваль середини осені(中秋节 zhōngqiūjié) [3].

Найважливіший фестиваль в Китаї - свято весни. Свято весни знаменує початок китайського місячного Нового року, тому перша трапеза досить важлива. У цей особливий день люди зазвичай їдять 饺子 або пельмені у формі півмісяця. Що стосується розважальних заходів під час фестивалю, традиційно проводяться танець дракона і танець лева(舞狮子 —wǔ shī zi). Левові танці можна побачити на будь-яких святкових заходах, від свят до весіль та відкриття магазинів. Також існує легенда про китайське новорічне походження. Згідно з казками та легендами, початок китайського Нового року розпочався з боротьби з міфічним звіром під назвою «Рік». "Рік" був схожий на вола з головою лева, і, як вважали, він мешкав у морі. У ніч напередодні Нового року «Рік» вийшов шкодити тваринам та людям. Зрештою, люди виявили, що «Рік» побоюється червоного кольору, вогню та гучних звуків. Тому для самозахисту люди сформували звички розміщувати червоний Дуй Ліан (Китайське новорічне ремесло) перед своїми будинками, запускаючи феєрверки та підвішуючи ліхтарі наприкінці року.

元宵节. Фестиваль ліхтарів проходить в 15-й день першого китайського місячного місяця. Це тісно пов'язано зі святом весни. Це традиційно час сімейних зустрічей. Показ ліхтарів - це велика подія в той день, і ще одна важлива частина фестивалю - це Юаньсяо, маленькі кульки для пельмені, зроблені з клейкою рисової муки.

清明节. Цінмін, тобто ясний і яскравий, - день скорботи за померлими. Це падає на початку квітня кожного року. Це відповідає настанню більш теплої погоди, початку весняної оранки та сімейних прогулянок. Весна, особливо в Північному Китаї, це вітряний сезон, як раз для літаючих повітряних зміїв. Не дивно, що повітряні змії дуже популярні під час сезону Цінмін.

端午节 (Свято човнів-драконів). Фестиваль доводиться на п'ятий день п'ятого місяця китайського місячного календаря, тому також називається Святом двох п'ятёрок. У свято в містах, де є водойми, китайці влаштовують змагання на традиційних човнах у

вигляді драконів. Кількість веслярів залежить від розміру човна, але зазвичай це від 10 до 20 осіб. На носі човна сидить людина, яка барабанним боєм задає ритм веслярам. Дітям в цей день прийнято дарувати намиста або браслети з кольорових ниток, які захищають від пристриту і хвороб. Це свято є офіційним вихідним днем в Китаї. Окрім цього, існує звичай прикрашати житло на це свято. У цей день, за звичаєм, біля кожної брами потрібно повісити лікарські трави. Це робиться для того, щоб вигнати злих духів і запобігти захворюванням, які виникають у дощові дні на початку літа, коли повітря вологе і люди схильні до застуди. Тому запах лікарських трав сприятливо впливає на людину, це найважливіше на святі, вважалося в давнину [2].

中秋节 Свято середини осені припадає на 15-й день восьмого місяця за місячним календарем, також називають святом возз'єднання. Свято середини осені також знаменує завершення збору врожаю, поклоніння місяці і жіночому началу, його ще пов'язують з шануванням Богині Місяця. У це свято китайські сім'ї збираються за сімейним столом, обов'язково накритим на вулиці, милуються Місяцем, адже в цей день вона яскравіше і найбільше китайці радіють закінченню сільськогосподарських робіт.

Китайські свята відрізняються своєю унікальністю, вони оригінальні і неповторні, обумовлені світоглядом і життєвим укладом народу. Всі китайські свята мають свої особливості, свій неповторний вигляд, традиції їх проведення не схожі один на одного. Таким чином, свята в Китаї грали, і до цього дня грають дуже важливу роль, так як вони мають нерозривний зв'язок з традиціями і звичаями китайського народу.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильев К. В. Истоки китайской цивилизации. М., 1998. с.145-157
2. Четвертый том «Исторических записок» Сыма Цянь 1986. с.453
3. История Китая с древ. врем. до нач. XX в.: в 10 т. Т.8 с. 349-360

ВПЛИВ КОНФУЦІАНСТВА НА РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ КИТАЮ

Заліська Маргарита Володимирівна, студентка 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: С.С. Науменко

Культура азійських країн зародилася набагато раніше, ніж наша культура. Їх релігійні, етичні та соціально-політичні ідеї, ідеологія та психологія, спосіб життя та світогляд дуже сильно відрізняються від наших.

Конфуціанство - це китайська етична та політична доктрина, пов'язана з іменем Конфуція (551–479 рр. до н. е.). У Китаї це вчення відоме як "Школа вчених. Конфуціанство відіграло велику роль у розвитку всіх аспектів життя китайського суспільства, включаючи формування його філософського світогляду. Конфуцій поклонявся античності та античним книгам. Він намагався навчити своїх учнів цього, вихваляючи книги своїх предків. Небо для Конфуція - вища сила. Небо стежить за справедливістю на землі, стоїть на сторожі соціальної нерівності. Навіть доля вчення самого Конфуція залежить від волі неба. Сам він пізнав волю неба в 50 років, тоді він і почав проповідувати. Духи для Конфуція також дуже важливі, проте, розділяючи культ предків, він вчив триматися від духів подалі і ставити живих вище померлих [2].

Конфуція мало цікавлять проблеми матеріального світу і космогонії. У центрі його вчення - людина, її моральний і розумовий розвиток і поведінка. Конфуцій головну увагу приділяє питанням виховання ідеальної людини. В основі всіх суспільних і моральних

норм поведінки і виховання у Конфуція це релігійний ритуал. Стрижень мудрості - дотримання ритуалу, а сутність філософії - його правильне пояснення і розуміння.

Дуже цікавим моментом у вченні Конфуція є його концепція «золотої середини». «Шлях до золотої середини» є одним з головних елементів його ідеології та найважливішим принципом виховання. Його потрібно використовувати в управлінні людьми для пом'якшення суперечностей. Можливість знайти середину дається не кожному. Більшість людей або занадто обережні, або занадто стримані [1].

Конфуцій вважав, що одна з основних задач людини - зрозуміти своє місце в світі, «з'єднати свою силу з небом і землею». Це і є справжнє пізнання. Можна сказати, що конфуціанство визначило морально-етичний ідеал китайця - «благородна людина», яка думає про борг і моралі. «На добро потрібно відповідати добром, на зло - справедливістю».

Гармонійні взаємини є дуже важливим елементом конфуціанства. З взаємин виникають різні обов'язки: у дітей і батьків, керівників і підлеглих, вчителів та учнів. Якщо молодші повинні бути віддані старшим, то старші повинні проявляти доброзичливість. Такі відносини досі пронизують східно-азіатські народи [1].

Таким чином, конфуціанство зіграло величезну роль у розвитку культури Китаю. Конфуціанство було прямо-таки необхідним, і в цьому сенсі можна погодитися з тими, хто вважає конфуціанство в Китаї насамперед «мистецтвом жити». Протягом століть, в рамках китайської цивілізації, створювалися і закріплювалися багато фундаментальних принципів релігії і етики, основні норми поведінки, стійкі стереотипи в мові, мисленні, уявленнях і сприйнятті, певна ціннісна орієнтація. Тривалість і безперервність національних традицій і психологічних стереотипів сприяли їх міцності і стабільності.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вплив вчення Конфуція на сучасну духовну культуру Китаю. Д. Х. Юмабаева с. - 375 с.
2. Конфуціанство в Китаї: проблеми теорії і практики. Л. П. Делюсин – 11 с.

ВЛИЯНИЕ БУДДИЗМА НА КУЛЬТУРУ КИТАЯ

Козакова Марія Валентинівна, студентка 3 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Науковий керівник: к.ф.н., доц. Н.В. Руда

Перемещение буддизма с индийской земли в культуру и быденную жизнь Китая можно считать одним из наиболее значительных событий в истории религии. Можно отметить, что страна с собственной богатой древней культурой приняла более развитую религию, обладающую своим письменным канонem, учением, моралью и культом.

В Китае буддизм начал распространяться с I в.н.э. Наиболее плодотворным для развития буддизма стал период с VI-VII в. Буддизм просуществовал в Китае почти два тысячелетия и за это время он оказал немалое влияние на традиционную китайскую культуру, искусство, литературу, архитектуру, а также на жизнь самих жителей Китая. Рассмотрим основные изменения производимые с Китаем после появления буддизма.

1.В области искусства:

До появления буддизма в Древнем Китае отсутствовали традиции художественной монументальной скульптуры. Дошедшие до наших дней образцы древнекитайской скульптуры иллюстрируют мифологические сюжеты или погребальные предметы, которые служили хозяину в загробном мире. Одно из наиболее известных скульптур древности это фигура лошади, попирающей варвара. Но, благодаря буддизму, появляются

новые и разнообразные виды скульптур, а именно гигантские статуи Будды, статуи святых и патриархов школ китайского буддизма. Вместе с приходом новой религии в Китае, появилась практика скульптурного изображения льва – животного, которое в Китае до того времени не было известно.

Немалый след Буддизм оставил после себя и в китайской живописи. До начала н.э. живопись в Китае представляла собой лишь только элементы орнамента. Известно, что в южнокитайском царстве Чу, существовала живопись на шелке. Сюжетами для нее были мифы о героях-предках, прекрасных птицах и рассказы о загробном мире. Также некоторое представление о китайской живописи дают сохранившиеся рисунки на стенах гробниц. В основном, на них были изображены сцены из повседневной жизни: пиры и беседы ученых мужей, выезды экипажей, представление музыкантов и так далее. С приходом буддизма китайские художники начали развивать пейзажный жанр. Классический пейзаж возникает в V в. С той поры живопись Китая нашла свой предмет в изображении природного мира, а именно, рисовали орхидеи, кипарисы, вечнозеленые сосны, бамбуки и даже камни. Как считал китайский народ, камни были молчаливыми свидетелями жизни.

2. В религиозных верованиях:

До возникновения буддизма на территории Китая царил своя система верований. На протяжении многих тысячелетий китайцы верили, что все боги, демоны и обитатели загробного мира, были когда-то людьми, и как обычные люди, нуждаются в еде и питье. Жители Древнего Китая надеялись, что все духи со своей стороны оказывают живым людям разнообразную помощь. Центральное место в китайской религии занимает культ усопших предков так называемых “родственных душ”. В каждом китайском доме имелся семейный алтарь, на котором стояли таблички с именами умерших предков. Регулярно предкам совершали подношения, в праздники их приглашали побыть вместе с живыми, им докладывали о всех произошедших переменах в семье. Но с прибытием буддизма все немного изменилось. Было построено множество буддийских храмов и монастырей. Наиболее богатые и авторитетные монастыри строились обычно вне городов – в живописной местности, зачастую в горах. В основном, это были целые городки, включавшие в себя храмы с громадными статуями-идолами Будд и божеств, дворцы-павильоны с изображениями на буддийские темы, с громадными залами, помещениями для библиотеки и медитации, с комнатами для гостей, а также более скромные дома для монахов. Такие монастыри, обнесенные крепкой каменной стеной, были одновременно и храмами, и культурными центрами, и гостиницами, и университетами, и укреплениями, где в смутную пору можно было укрыться за крепостными стенами. Именно здесь в монастырях проводили свой досуг и вдохновлялись и творили поэты, художники, ученые и философы.

Одновременно с ростом количества монастырей в Китае росло число монахов и всего храмового персонала. Во времена расцвета буддизма они исчислялись многими сотнями тысяч, а то и миллионами, что много даже для Китая.

Если раньше в храмах монахи служили публичные молебны с целью упокоения душ, то при появлении буддизма власти использовали монахов в роли сборщиков налогов. При дворе одетые бодхисатвами монахи молились за победу императорских армий, а на полях сражения воздвигались буддийские храмы, потому что именно буддисты брали на себя заботу о душах павших воинах на чужбине. Не мало важно, что, благодаря буддистским монахам, в Китае появилось искусство ксилографии, книгопечатания, увеличения текста с помощью досок с вырезанными на них зеркальными иероглифами.

3.В литературных жанрах:

Благодаря буддизму, Китай познакомился с зачатками художественной прозы. Со временем новеллы, в свою очередь, сыграли значительную роль в становлении крупных жанров, включая классический китайский роман. В период до прихода буддизма в Древнем Китае были известными только песни, появившиеся в народной среде. Эти короткие, лиричные песни рассказывали о повседневной жизни простых людей. В песнях отразились печаль, разлука, праздничное веселье и тоска воина, оторванного от родного очага.

Таким образом, можем сделать вывод, что распространение буддизма в Китае и формирование собственно китайской буддистской традиции является самым ярким в истории китайской культуры примером межкультурного взаимодействия до наступления Нового времени и начала интенсивных контактов Китая и Запада. Помимо того, китайский буддизм, ставший, по существу, своеобразным продуктом целостности китайской и индийской культур, распространился из Китая по всем странам Дальнего Востока, неся с собой не только китайскую иероглифическую письменность, но и те аспекты китайской культуры, которые к буддизму непосредственного отношения не имели.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Малявин В.В.Китайская цивилизация – М.:ИПЦ”Дизайн. Информация. Картография”: ООО”Издательство Астрель”: ООО “Издательство АСТ”,2001. - 632с.: ил, карт.
2. Корниенко А.В.Буддизм/А. В. Корниенко; худож. -оформитель О.Н.Иванова.- Харьков: Фолио, 2013.- 153 с.

РЕЛІГІЇ КИТАЮ. ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНИЙ СТАН

Кім Ольга Вячеславівна, аспірантка 2 курсу, викладач

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Релігія є невід’ємною частиною культури будь-якої країни. В свою чергу, культура завжди тісно пов’язана з мовою.

Існує кілька підходів до співвідношення мови та культури. Перший підхід полягає в тому, що мова – відображення культури (С. Антановський, Г. Брутян, Є. Кукушкін, Р. Макарян). Другий підхід заснований на тому, що люди бачать світ по-різному – крізь призму власної мови (Є. Сепір, Б. Уорф, Л. Весбергер, Д. Олфорд, Д. Хаймс). Представники третього підходу стверджують, що мова – це факт культури (М. Малигіна)[1]. Таким чином, з одного боку, культура впливає на мову, а з іншого – мова на культуру.

В Китаї виділяють такі основні релігії: даосизм (道教), буддизм (佛教), християнство (基督教), представлене здебільшого католицизмом (天主教) та протестантизмом (基督新教), іслам (伊斯兰教).

Даосизм (道教) – єдина з основних релігій Китаю, що має суто китайське походження. Дослідженням даосизму займався Юліан Костянтинович Шуцький, радянський лінгвіст польського походження, сходознавець, синолог, перекладач і поет.

Основоположником даосизму вважається Лао Цзи (老子). За легендою, в похилому віці Лао Цзи вирішив покинути Китай, і начальник варту застави попросив його залишити Китаю частину своєї мудрості. Лао Цзи погодився і написав книгу «Дао-Де-цзин» (道德经). Багато сучасних вчених вважають, що Лао Цзи взагалі не існував, а «Дао-Де-цзин» – зібрання текстів різних авторів. Центральне місце в даосизмі займають проблема Дао (道)

як сутності буття і Де (德) як прояви Дао. В «Дао-Де-цзин» Дао розуміється, перш за все, як Великий Шлях, як Всесвіт, або як Космічний Закон, згідно з яким йде виникнення, розвиток і зникнення світу, але одночасно Дао – це і субстанція, тобто основа і носій цього закону. Звідси Дао може розумітися як субстантивована закономірність всього суцього. Дао властива благородна сила – Де (чеснота), за допомогою якої Дао себе проявляє[2].

Буддизм (佛教) почав проникати в Китай із Індії ще на початку нашої ери. Першими «місіонерами» були купці, що приходили до Китаю з центральної Азії через Шовковий шлях. Існує легенда, за якою перші буддистські сутри були привезені на білому коні в місто Лоян в період правління імператора Мін-ді (58-76 рр. н.е.). Саме тут пізніше з'явився перший буддистський храм в Китаї – Баймаси (白马寺) – Храм Білого Коня). Засновником саме китайської буддистської традиції вважають монаха Ань Шигао (安世高), який в 2 п. II ст. н.е. переклав китайською мовою понад 30 буддистських творів. Справжньої популярності буддизм в Китаї набув в 4 ст. н.е., тому що саме в цей період релігією зацікавились правлячі верстви населення[3].

Основна ідея буддизму полягає в тому, що життя – це страждання, від якого можна позбавитись шляхом досягнення нірвани. Нірвана – це стан душі, що досягається шляхом самовідречення та відреченням від комфорту та мирських благ.

Християнство (基督教) за переказами вперше прийшло до Китаю, коли країну відвідав апостол Фома, але історичних доказів цьому на даний момент не існує. Найдавнішими пам'ятниками християнства в Китаї є хрести, що датуються IV-V ст. Безумовним в науці вважається факт розповсюдження в Китаї несторіанського християнства в період династії Тан (618-907 рр.). Згідно прийнятій в КНР версії, католицизм (天主教) вперше з'явився в Китаї в VII ст. Велика кількість місіонерів в XVI ст. поклала початок безперервному зв'язку між Заходом та Далеким Сходом, християнство вважалось одним з важливих факторів модернізації держави та суспільства[4].

Перемога англійців в першій опіумній війні відкрила шлях протестантизму (基督新教). Початок протестантської місіонерської діяльності можна віднести до 1807 р., коли англійський місіонер Роберт Моррісон прибув до Китаю[4].

Православ'я (东正教) в Китаї існує, але зараз є малочисельним і, в основному, представлене російськомовним населенням або асимільованими вихідцями зі Східної Європи.

Перші православні віруючі в країні скоріше за все були бранцями або добровольцями зі Східної Європи, що служили династії Юань. Наприкінці XVII ст. разом з казаками до столиці Китаю прибув священник Максим Леонтьєв. Ним і був освячений перший православний храм в Пекині[4].

Кількість християн в країні останніми роками стрімко зростає і вже перевищує 100 млн.; домінує течія протестантизму.

Іслам (伊斯兰教) в Китаї з'явився на початку епохи Тан (618-907 рр. н.е.), з північного заходу через Сінцзян, а також морським шляхом через південний схід. На той час мусульманами в Китаї були здебільшого араби та перси. Вже в 742 р. в місті Сіань було побудовано відому мечеть, яку було пізніше названо Велика Сіаньська мечеть. За часів династії Юань усіх мусульман Китаю почали називати «хуей» (回). Так в народі з'явилась назва мусульманства хуейцзяо (回教). Самі ж мусульмани віддають перевагу назві цінчженьцзяо (清真教), що означає чисте істинне вчення. Також зустрічаються терміни ісілань (伊斯兰) – ісламський, мусилінь (穆斯林) – мусульманський. На даний період часу положення мусульманства в Китаї можна назвати неоднозначним. Мусульмани в Китаї представлені здебільшого національними меншинами, асимільованими китайськомовними мусульманами. З одного боку, вони, як і представники

іншої релігії, мають право на власну думку, а з іншого, обмежені та контролюються державою[5].

Конфуціанство (儒家) та атеїзм (无神论) більшість дослідників не вважають релігіями, але вони посідають важливе місце в філософській думці та суспільстві.

А. А. Опарін пише: «В конфуціанстві поняття Бога як такого не існує взагалі і по суті, його правильніше було б назвати не релігією, а філософією[6]». І дійсно, Конфуцій в своєму вченні здебільшого приділяє увагу політиці, етиці, моралі, вихованості, мудрості і не дає відповіді питання про походження людини, життя і смерть, вищі сили тощо.

За даними опитування 2017 р., 7 із 10 мешканців Китаю назвали себе переконаними атеїстами і лише 9 % мешканців країни вважають себе релігійними[7]. Такі цифри можна пояснити комуністичною формою правління та внутрішньою політикою Китаю.

Таким чином, сьогодні більшість Китаю є атеїстичним. Точні дані по іншим релігіям невідомі, адже більшість послідовників справляє ритуали вдома або приховує релігійну приналежність. Основними релігіями Китаю є даосизм, буддизм, християнство та іслам; поряд з ними існує філософія Конфуція.

Перспективи дослідження вбачаються в вивченні особливостей впливу релігії на мову, порівняльній лінгвістиці. Результати може бути використано в перекладі, викладанні культури та мови.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баркарь У. Я. Мова й культура у взаємодії: підходи до вирішення проблеми / У. Я. Баркарь. // Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Сер. Філологія. – 2014. – №10. – С. 182 – 184.
2. Гриненко Р. В. Історія філософії. – М.: Юрайт-Іздат, 2004. – 688 с.
3. Лубський В. І., Лубська М. В. Історія релігій. – К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2004. – 696 с.
4. Дацишен В. Г. Християнство в Китаї: історія і сучасність. – М.: Науково-освітній форум з міжнародних відносин, 2007. – 51.
5. Захар'їн А. Іслам в Китаї / Захар'їн А. // Вісник Московського університету. Сер 13, Сходознавство, М., 2009 р. – № 4. – С. 56-59.
6. Опарін А. А. Релігії світу і Біблія. – Харків: Факт, 2006 р. – 174 с.
7. Де у світі найбільше атеїстів. Інфографіка [Електронний ресурс]. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://life.pravda.com.ua/society/2017/07/19/225395/>.

КИТАЙСКАЯ ОПЕРА И ЕЕ РАЗНОВИДНОСТИ

Колоколова Анастасия Александровна, студентка 3 курса

Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды

Научный руководитель: к.ф.н., доц. Н.В. Рудая

Искусство драматического музыкального театра в Китае насчитывает многовековую историю и берет свое начало еще во II в. до н.э. Сценическое искусство занимает такое же важное место в списке достижений Китая, как и каллиграфия, литература, театральное искусство, чайная церемония. По словам известного китаеведа В. Малявина, театральное искусство в Китае – это искусство не отражения, а правильного обозначения явлений жизни, что сообщает жизни ее возвышенные и неуничтожимые качества [1, с. 505].

Конечно же, каждый, кто начинает изучать китайский язык или историю Поднебесной встречается с таким непонятным иностранцу явлением, как знаменитая Китайская опера. К сожалению, кроме Пекинской оперы (京剧 jīngjù), которая описана во

всех учебниках по изучению китайского языка, другие разновидности Китайской оперы, такие как, например, Шаосинская опера (越剧 yuèjù) или Хуанмэйская (黄梅戏 huángméixì). Однако эти виды в области музыкального театра очень известны среди населения Поднебесной. Пекинскую оперу знают все. Не все иностранцы ее слышали, но то, что она стоит наравне со знаменитой китайской чайной церемонией, является бесспорным фактом.

Считаем, что такая неосведомленность студентов препятствует полному пониманию и принятию культурного наследия китайцев. Пекинская опера является довольно специфической для понимания и восприятия, особенно, для европейцев, так как наша, европейская опера, очень отличается от оперы Китая, начиная от костюмов и заканчивая самым выступлением и преподнесением публике сюжета. Но и среди разновидностей оперы в Китае есть свои отличительные черты в способах выступления перед зрителями, темах, которые обыгрывают актеры, костюмах. Поэтому, выделяя только один аспект искусства, мы теряем представление о других, не менее важных видах. В данной работе постараемся показать многогранность и величие такого вида драматического искусства, как Китайская опера и ее разновидности.

Помимо уже известной нам Пекинской оперы, в Китае также выделяют еще пять, не менее значимых. Каждый вид рассмотрим поподробнее:

Пинцзюй (评剧 píngjù) восходит к концу династии Цин (1644 – 1911 гг.) и началу Китайской Республики. Она зародилась в районе Таньшаня провинции Хэбэй и распространена в Пекине, Тяньцзине, а также в других районах Северо-восточного Китая. Отличительными особенностями пинцзюй можно назвать живость, раскованность и обилие бытовых сценок. Создавать оперы на современные темы в жанре пинцзюй довольно легко. Известными актерами пинцзюй являются Бай Юйшуан (白玉霜), Синь Фэнся (新凤霞). К лучшим произведениям можно отнести: «Цветок, как спичка» (花为媒), «Новый зять» (小女婿), «Персиковый цвет» (桃花庵).

Юйцзюй (хэнаньская опера) (豫剧 yùjù) – возникла в эпоху Цин из местных народных представлений и является оперой провинции Хэнань. Юйцзюй отличается характерной манерой пения, которая легко передает и героизм, и живость, и трагичность. Насчитывается 650 спектаклей этого вида Китайской оперы. Известными исполнителями считаются Чан Сяньюй (常香玉), Ма Цзиньфэн (马金凤), Ню Дэцао (牛得草), а лучшими спектаклями – «Мулан» (花木兰), «Военачальница Му Гуйинь» (穆桂英挂帅) и «Мелкий чиновник» (七品芝麻官).

Юэцзюй (шаосинская опера) (越剧 yuèjù) впервые обрела собственную форму в конце эпохи Цин на основе народных песен. Она распространена в Чжэцзяне, Цзянсу, Анхое и Шанхае. Изначально в этой опере выступали только мужчины, они также исполняли все женские роли. Женщины появились на сцене юэцзюй лишь в 30-х гг. XX в. В пении юэцзюй много рулад, из-за чего от исполнителя требуется особая виртуозность. Сейчас по своей значимости юэцзюй занимает второе место после Пекинской оперы. Известными исполнителями выступают Юань Сюэфэн (袁雪芬), Ван Вэньцзюань (王文娟), Сюй Юйлань (徐玉兰). Лучшими спектаклями считаются «Лянь Шаньбо и Чжу Иньтай» (梁山伯与祝英台), «Сон в красном тереме» (红楼梦).

Хуанмэйси (黄梅戏 huángméixì) является местной оперой провинции Аньхой. Она распространена в провинциях Аньхой, Цзяньси и Хубэй. В хуанмэйси много танцевальных сцен или же сцен, в которых танцы сопровождают пение. Особенность манеры пения – это широкий диапазон голоса и мелодии, исполнение простое, но вместе с

тем естетичне, сопровождаемое обилием бытовых сценок. Известными исполнителями называют: Янь Фэнбинь (严凤英), Ма Лань (马兰). Лучшими спектаклями являются «Небесная любовь» (天仙配), «Женщина-консорт» (女驸马), «Пастух и ткачиха» (牛郎织女).

Кантонская опера (粵劇 yuèjù) главным образом распространена в провинциях Гуандун, Гуанси, Фуцзянь и очень популярна среди китайцев, проживающих в Юго-Восточной Азии, Америке, Европе и Австралии, а также жителей Гонконга и Макао. Кантонская опера исполняется на кантонском диалекте, и имеет свои особенности. Сюжет спектаклей кантонской оперы обычно базируется на классических китайских легендах и мифах. Известные исполнители этой оперы Хун Сяньню (红线女), Ма Шуайцзэн (马帅曾). А лучшие спектаклями называют «Обыск в библиотеке» (搜书院), «Гуан Ханьцзинь» (关汉卿).

Таким образом, можно увидеть, что сценическое искусство Китая отличается самобытностью и разнообразием и заслуживает отдельного изучения. Знания китайской культуры и искусства являются необходимой составляющей для каждого, кто связал свою жизнь с китайским языком, поскольку известна тесная взаимосвязь между китайскими культурными реалиями и семантикой иероглифов.

ПЕРЕЧЕНЬ ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Малявин В.В. Китайская цивилизация. М.: ООО «Издательство Астрель», 1999. 618 с.
2. Местные оперы Китая. URL: <http://www.russian.visitbeijing.com.cn>.
3. Ярославский государственный театральный институт «Китайский традиционный театр». URL: <http://www.studfile.net>.

СХІДНІ МОТИВИ У ХАРКІВСЬКІЙ КОНДИТЕРСЬКІЙ ЕТИКЕТЦІ ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

*Корнєв Андрій Юрійович, кандидат мистецтвознавства, доцент
Харківська державна академія дизайну і мистецтв*

Кінець ХІХ століття позначився в Європі мистецьким явищем, яке має кілька регіональних назв, але найчастіше означається модерном як більш узагальнюючим терміном. Серед ідей, які складають художню й естетичну програму модерну, є практичність цього стилю, його тяжіння до масових публічних форм. Ось чому модерн одразу став «співпрацювати» з промисловістю, а його відомі діячі-митці, наприклад, О. Бердслей, А. Муха, Г. Нарбут, М. Врубель та ін., виступали як художники-оформлювачі у різних мистецьких галузях, пов'язаних із виробництвом і масовою аудиторією.

На периферії, як це нерідко бувало, нові мистецькі напрями «набирали обертів» трохи згодом. Так сталося і з модерном на харківських теренах, він став більш масовим здобутком вже на початку ХХ століття. Цей період також співпадає з діловою і промисловою активністю Харкова, коли, завдяки природним, людським ресурсам, вдалому залізничному сполученню, він став значним торговельним і виробничим центром.

До відомих харківських виробництв належали і кондитерські фабрики, зокрема дві з них: фабрика Д. Кромського і фабрика Ж. Бормана. Обидва виробництва непокоїлися про яскравий і виразний вигляд для своєї продукції, використовуючи для її оформлення найрізноманітніші образи і сюжети. Однак, якщо перша з них більше тяжіла в оформленні

обгортки і упаковок до місцевого споживача, то друга мала певні особливості, оскільки спочатку формувалася як філія виробництва у Санкт-Петербурзі.

Кондитерське Товариство Бормана виникло у тодішній столиці імперії і виявилось вдалим підприємством. Згодом засновник товариства, Борман-старший, переїжджає до Харкова, залишаючи керувати петербурзьким офісом свого сина. Ось так виникає харківська філія, яка швидко стає потужним виробництвом, розповсюджуючи свою продукцію і на українських, і на російських теренах, а також за кордоном.

Через широку споживачську аудиторію і тяжіння до імперської тематики, в оформленні продукції кондитерського товариства Борманів знаходимо й східні мотиви. Зауважимо, що зразки оформлення цієї продукції нині знаходяться у двох харківських зібраннях, таких як Історичний музей і Музей кондитерської фабрики, а також у приватних колекціонерів.

Оформлення кондитерської продукції початку ХХ століття відбиває пріоритети і смаки епохи, естетичні та ідеологічні настанови. Так, кондитерська упаковка нерідко тяжіє до серійності оформлення. Цей досить розповсюджений маркетинговий хід, підштовхував споживача збирати усю «серію» солодошів, оформлених як своєрідна оповідь у картинках. У той же час популярною формою було просвітництво, в результаті любителі солодошів ставали й своєрідною глядацькою аудиторією, яка отримувала нову візуальну інформацію.

У нашому випадку таким прикладом може бути карамель «Военная». У цій серії ми бачимо військових у відповідних строях різних країн, зі скрупульозним зображенням елементів одягу та озброєння. Як графічний елемент оформлення використовується й офіційний державний символ відповідної країни. Є у цій серії і Країна сонця, представлена японським вояком, а графічним елементом, який прикрашає бокові сторони обгортки, стає національний символ (фактично прапор) у вигляді сонця.

У той же час Японія мислиться для Російської імперії й сусідом-супротивником. Тому не дивно є поява «ідеологічної» цукерки під назвою «Порт-Артур». На період російсько-японської війни вся увага мешканців імперії була прикута до далекосхідних подій, їх центром на певний час стає оборона вказаного міста-порту. Спочатку її подавали як героїчну, хоча насправді тут почалася трагедія російського військового флоту, яка завершилася вже під Цусімою.

Оформлення обгортки «Порт-Артур», схоже, створене художником нашвидкуруч, якщо порівнювати із досить якісним, зазвичай, рівнем оформлювальної роботи на харківських кондитерських виробництвах. Головним зображенням стає військовий російський корабель, скоріше за все, броненосець «Петропавловськ», який зовсім не героїчно підірвався на японській міні прямо у Порт-Артурській бухті, а серед загиблих опинилися віце-адмірал С. Макаров і талановитий художник В. Верещагін. Звісно, масова етикетка повинна виглядати «патріотично», тому броненосець цілком неушкоджений мчить кудись на неозначеного, але добре всім відомого ворога.

Якщо з відповідними сюжетними ілюстраціями на обгортках тема сходу є очевидною, трохи інша ситуація виглядає, коли предметом аналізу є декоративні елементи модерну. Пряма цитатність тут, частіше за все, відсутня. Тим не менш, на початку ХХ століття здобутки японської гравюри і спадок «шинуазрі» були вже творче осмислені попереднім поколінням імпресіоністів та постімпресіоністів. Від «шинуазрі» залишилося відчуття декоративності, екзотизму, пишні флоральні композиції. «Японізм» збагатив європейську графіку гнучкою експресивною лінією, яка також стала так до вподоби модерну. На наш погляд, означені форми і художні прийоми, які споріднюють східне мистецтво і модерн, також досить широко представлені в оформленні продукції

харківського кондитерського виробництва (фабрики Д. Кромського і Ж. Бормана) початку минулого століття.

Враховуючи існування у Харкові колекційних зібрань кондитерської етикетки від місцевих виробників, їх мистецтвознавча оцінка уявляється актуальним напрямом подальших досліджень.

КИТАЙСЬКА МІФОЛОГІЯ

Людкевич Вероніка Броніславівна, студентка 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: С.С. Науменко

Міфологія – це пояснення ненаукової людини того, що ми називаємо потойбічним світом – самого себе та його мешканців, їх загадкових звичок та дивних дій як там, так і тут, як правило, включаючи створення цього світу. У деяких країнах міфів багато, в інших – дуже мало [1].

Важко повірити, але в Китаї - країні, де писемність з'явилася приблизно в XIV в. до н. е., - так і не склалося цілісної системи міфів. Легенди та перекази китайської давнини відомі нам лише по коротким, часто неповним текстам. Ми мало знаємо про стародавню релігію Китаю, величезної країни, народи якої об'єдналися під владою одного правителя близько 3-го тисячоліття до н. е. Під час розкопок археологи знайшли предмети з зображеннями богів, але не було знайдено жодного тексту, який би викладав уявлення китайців про устрій світу і ролі в ньому божественних сил і легендарних героїв. Міфи Китаю відомі лише фрагментами старовинних рукописів.

Перші уривчасті записи міфів відносяться приблизно до VIII ст. до н. е. Вони з'явилися в найдавнішому збірнику китайської поезії «Шицзін» (诗经 shī jīng «Книга пісень» одна з найбільш старовинних пам'яток китайської літератури, унікальне джерело інформації про мову, ідеологію, етику і традиції різноманітних регіонів стародавнього Китаю). Сліди стародавніх сказань також збереглися і в історичних хроніках тієї епохи. У кожному князівстві працювали писарі, рік за роком відзначали події, що відбувалися у країні. Хроністи обробляли міфи таким чином, що стародавні міфічні істоти і легендарні герої перетворювалися на історичних персонажів – правителів або чиновників [2] .

Трохи пізніше в Китаї розквітла філософія. Викладаючи свої погляди, мудреці згадували стародавні міфи. Даоси (道士 dào shì вчення дао або «шлях речей», китайське традиційне вчення, що містить у собі елементи релігії та філософії [4]), учні Лао-цзи (老子 lǎo zǐ, давньокитайський філософ VI – V століть до н.е., якому приписується авторство класичного даоського трактату «Дао Де Цзін» (道德经 dào dé jīng) В рамках сучасної історичної науки існування Лао Цзи береться під сумнів, проте в науковій літературі він часто все одно визначається як основоположник даосизму. У релігійно-філософському вченні більшості даоських шкіл Лао Цзи традиційно відзначається як божество – один з Трьох Чистих) розвивали своє вчення, спираючись на стародавні легенди. А послідовники Конфуція, навпаки, цитували міфи, щоб розвінчувати існуючі в Китаї уявлення про могутність надприродних духів. І в тому і в іншому випадку згадувані філософами міфи були дуже короткими. Після заснування імперії в 221 р. до н.е. (найперша імперія в історії Китаю) китайці вперше спробували зібрати і об'єднати міфологічні традиції різних регіонів. З'явилися величезні збірники, в яких біографії відомих людей межували з усними оповідями первісних часів [3]. На жаль для нас, під тиском освічених конфуціанців усі оповіді як упередження були поступово витіснені офіційною літературою. Збереглися

лише невеликі фрагменти міфів у складі серйозних текстів – трактатів з географії або підручників з медицини.

Проте, багато міфів залишилися в усних народних переказах або увійшли в романи, театральні п'єси або вірші. Наприклад, міф про пастуха і ткалю (Міф розповідає про двох закоханих, що були перетворені заздрісною імператрицею на сузір'я. З тих пір вони зустрічаються раз на рік на мосту з крил сорок), від якого вціліло лише декілька рядків, став основою відомої легенди. Сьогодні це дитяча казка. Стародавні міфи - невичерпне джерело натхнення для письменників у всі часи.

Натхненні народними віруваннями, мудреці-даоси у II ст. до н. е. склали збірник «Хуайнань-цзи» (淮南子 huái nán zǐ «Філософи з Хуайнань»), в якому виклали теорію створення світу. За їх уявленнями енергія дао створила перші форми і первинну матерію. У незапам'ятні часи панував хаос, обширний і величезний, запалий і бесформенний - це був Великий Початок. Потім енергія дао сформувала простір і час. Вони створили певні обриси. Легка і прозора матерія розсіялася і стала небом; важкі і брудні частинки утворили землю. Самі собою виникли дух інь, який керував небом, і дух ян, що володів землею. Від інь і ян, в свою чергу, походять чотири пори року, від яких беруть початок всі живі істоти. Гарячий подих ян створив вогонь, який став сонцем. Холодні пари інь утворили воду і місяць. Так з'явилися світила. Ледве був створений світ, двоє - бунтівний Гунгун(共工 gòng gōng бог-руйнівник, в багатьох легендах саме він стає причиною катастроф) і божественний імператор Жуанксу оскаржили право влади над ним. У момент люті Гунгун стукнув по горі Буджу, яка тримала небо над землею. Гора розсипалася – і небо нахилилось на північний захід; змістилися сонце, місяць і зірки. Земля нахилилася на південний схід, і води потекли в цьому напрямі. З тих пір всі річки в Китаї течуть до моря, а зірки у північній півкулі здаються зміщеними у сторону північного заходу [4].

Після катастрофи у світі запанував безлад; землю захлиснули повені і пожежі. Настав хаос: люті чудовиська пожирали людей, хижі птахи викрадали їх. Тоді богиня Нюйва(女媧 nǚwā, одна з великих богинь китайського пантеону, творець людства, що врятувала світ від потопу) сестра імператора Фусі(伏羲 fúxī легендарний перший імператор Китаю, божество, повелитель Сходу), творця світу, вирішила втрутитися і закрила проломи в небі різнобарвною рудою. Вона відрізала лапи черепахи, щоб встановити під небом чотири нові опори, вбила дракона, зібрала попіл із спаленого очерету, щоб зупинити води. Небо стало круглим, а земля - квадратною.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Werner E. T. C. Myths and legends of China p.61
2. Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона в 86 т. (82 т. и 4 доп.)
3. Early China A Social and Cultural History, Cambridge University Press p.6
4. Духовная культура Китая Том 2 с. 202.

НОВЫЕ ИДЕИ ДЛЯ ПРОДВИЖЕНИЯ КИТАЙСКОЙ КУЛЬТУРЫ

Лю Синься, доцент Хэбэйского инженерного университета (Китай), аспирантка кафедры культурологии БГУ (Минск)

Научный руководитель: канд. культурологических наук,
доц. И.В. Воробьева

С тех пор как в 2015 году в стране была начата экономическая деятельность «Один пояс один путь», экономическое развитие Китая стало более быстрым, и экономическое

достижение достигнул до нового уровня. В то же время мы заметили, что экономическое развитие нельзя отделить от культурного, интеграция двух основных отраслей туризма и культуры является новой идеей для продвижения китайской культуры. И только путем рациональной интеграции двух основных отраслей мы можем добиться взаимовыгодной ситуации в обществе, экономике и культуре.

После более 30 летнего быстрого экономического роста в Китае, его экономическая модель и промышленное развитие уже не те, что были в прошлом [1]. Китайская экономика претерпела качественные изменения. Неверно и нереально смотреть на китайскую экономику с прошлыми взглядами и мыслями. Только поиски новых идей, подходящих для продвижения современной культуры, могут содействовать развитию китайской культуры лучше.

Состояние развития культурного туризма в Китае. В последние годы были достигнуты определенные успехи в развитии индустрии культурного туризма, и на основе оригинального культурного туризма были созданы некоторые новые проекты. Эти туристические проекты достигли хороших экономических выгод. В настоящее время рынок культурного туризма в Китае продолжает демонстрировать потепление. Это в основном отражается в базовом формировании системы индустрии культурного туризма, появляются новые формы культурного туризма, и рынок постепенно оживает.

Комплексное развитие культуры и туризма. В настоящее время наиболее эффективным стратегическим мышлением является интеграция культуры и туризма в целях развития, чтобы способствовать процветанию других отраслей, интеграция культурного наследия с некоторыми туристическими проектами.

1. Интеграция культуры и индустрии туризма.

Культура и туризм города не могут быть разделены. В современной индустрии туризма его существование основано на культуре для осуществления всех видов экономической деятельности. Например, производство, обмен, принятие решений и другие аспекты содержат различные аспекты культурного факта. Культура является душой туризма, туризм является важным носителем культуры, туризм без культуры не имеет очарования, а культура без туризма лишена прибыли, поэтому культура и туризм усиливают друг друга и являются для общего процветания.

2. Культура и индустрия туризма взаимодействуют.

Прежде всего, культура оказывает стимулирующее влияние на туризм. Благодаря воздействию радиации и проникновения, культура может улучшить вкус туристических ресурсов, повысить духовную и культурную коннотацию туризма и обогатить разнообразие туризма, делая туризм более красочным и привлекая туристов. Более высокий эстетический опыт приносит новую жизненную силу в туризм. Во-вторых, туризм может также способствовать развитию индустрии культуры. Туризм может служить носителем для развития культурных ресурсов, стимулируя эффекты в качестве платформы для культурных обменов, что способствует добыче и оптимизации культуры. Туристические ресурсы обогащают рыночную и масштабную культурную индустрию, продвигают добродетельный круг культурной защиты, а также содействуют защите и сохранению национальной культуры.

Эффекты комплексного развития индустрии культуры и туризма [2]. Интеграция культуры и туризма и их совместное развитие создадут много форм индустриального парка для культурного туризма, который в свою очередь, будет стимулировать несколько комплексных эффектов и послужит импульсом для экономического развития города.

Эффект роста. Наиболее прямым эффектом совместного развития культуры и туризма является эффект роста, который в основном проявляется в трех аспектах. Первый

- экономический рост. Конвергенция создаст много новых продуктов и новых рынков, которые увеличат доходы от туризма и принесут экономический рост. Рост цепочки спроса и предложения обусловлен ростом инвесторов, производителей, продавцов и потребителей. Последний - качественный рост. Интеграция культуры и туризма сделает туристические продукты более коннотативными и улучшит качество туристических продуктов.

Эффект связывания. Этот эффект стимулируется интеграцией культуры и туризма. Он создает промышленную связь. После интеграции первоначальная единая промышленная модель изменится на режим развития многоотраслевой интеграции. Она будет стимулировать синхронизацию различных отраслей. В то же время будут происходить и региональные связи, которые могут не только стимулировать промышленное развитие, но и позволять совместную разработку туристических проектов с общими или сходными культурами, которые смогут пойти по пути общего развития. Интеграция индустрии туризма неизбежно приведет к тому, что департамент не сможет управлять развитием соответствующей отрасли. Только благодаря объединению функций нескольких департаментов интеграция может быть более динамичной.

Инновационный эффект. Наиболее важным фактором интеграции культуры и туризма является инновационный эффект, который является движущей силой для дальнейшего развития интеграции. Это в основном отражается в инновациях туристических продуктов. Интеграция культуры и туризма вызовет много новых продуктов, и необходимо продолжать привлекать туристов. Требуется постоянных инноваций, в противном случае развитие интеграции будет стагнировать. Каналы также должны быть инновационными. Традиционные каналы связи - через кино и телевидение, периодические издания и газеты, и теперь наиболее доступными для людей являются интернет, WeChat, микроблог и т.д. Используя эти новые медиа для общения, станут движущей силой интеграции и развития.

Побочный эффект. Благодаря совместному развитию культуры и туризма, внедрение новых технологий и новых отраслей оказывает большой побочный эффект. Во-первых, это распространение знаний. После интеграции будет получено много новых туристических знаний. Оценивая красоту туризма, вы можете получить некоторые культурные знания об туристических объектах, которые также могут обогатить ваш собственный оттенок. Во-вторых, переполнение бренда. В случае слияния культуры и туризма обязательно появятся классические истории. Объединение этих историй и наполнение туристической индустрии принесут большую отдачу от бренда. В конце концов, переполнение талантов, развитие интеграции неотделимо от стимулирования людей, для инвестирования в индустрию туризма потребуется много интеллектуалов. В то же время, это может способствовать потоку интеллектуалов, тем самым способствуя постоянному обновлению различных отраслей.

Чтобы добиться лучшего развития города, поддержка индустрии туризма неразделима, а туризм и культура тесно связаны между собой, и именно благодаря культурному наследию, индустрия туризма является более динамичной и устойчивой [3]. Поскольку рынок туризма продолжает расширяться, содержание и методы интеграции и развития индустрии культуры и туризма постоянно продвигаются, которые способствуют дальнейшему развитию экономики городов, и региональных районов.

ПЕРЕЧЕНЬ ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. 何建民.我国旅游产业融合发展的形式、动因、路径、障碍及机制[J].旅游学刊, 2011 (4) : 8-9. = Хэ Цзяньминь. Формы, мотивы, пути, препятствия и механизмы

комплексного развития туристической индустрии Китая // Туристический журнал - 2011. - №4, с 8-9.

2. 孙占鳌.文化旅游产业融合发展的思考.[J].发展论坛.2012 (5) : 259. = Сунь Чжаньао. Мнение о комплексном развитии индустрии культурного туризма // Форум развития – 2012 - №5, с 259.

3. 张海燕, 王忠云.旅游产业与文化产业融合发展研究[J].资源开发与市场, 2010(4): 322-326 = Чжан Хайянь, Ван Чжунюнь. Исследования по интеграции и развитию индустрии туризма и индустрии культуры // Развитие ресурсов и рынок – 2010 - №4, с 322-326.

ВОРОЖІННЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА ЧАСТИНА КИТАЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

Мишиньова Карина Юріївна, студентка 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: викладач кафедри східних мов Ю.В. Андреева

Китайські методи ворожіння набули широкої популярності у світі, тому все більш досліджень проводять саме на цю тему і, особливо у Китаї, все більш науковців заглиблюються у цю тему, щоб відслідкувати, коли китайці почали ворожити, чим це було зумовлено, як розвивалося це явище та його безпосередній вплив на сучасність.

На початку зародження китайської цивілізації, на відміну від інших країн Далекого Сходу, де найвищою сакральною цінністю була релігія та створювалися пантеони різноманітних богів, у часи епохи Шан-Інь, вищими силами вважались померлі пращури Шан-ді. Саме у той період часу китайці розпочали робити жертвопринесення, які супроводжувалися ритуалами ворожіння. Проводилися вони для того, щоб доповісти покійних про земні справи та попросити їх поради.

На відміну від інших країн, де ворожіння проводилися шаманами, у стародавньому Китаї цим займалися високопоставлені чиновники та імператори. Як можна помітити, передбачення мали державне значення і не дивлячись на те, що з приходом інших династій джерелом сили стало Небо, а пізніше поширилися релігії, ворожіння продовжували бути невід'ємною частиною державного життя, хоча функції дещо відрізнялися від початкових [1].

Під час правління династій, починаючи з Чжоу і до закінчення Хань, передбачення отримали найбільш інтенсивний розвиток та саме тоді зародилися основні галузі ворожіння у китайській культурі: п'ять елементів, астрологія та вплив космічних тіл, фен-шуй, нумерологія, фізіогноміка і т. д.

Варто зазначити, що провісники більшою мірою були не скільки пророками, а виступали у ролі психологів та радників. Вони володіли навичками читання по обличчю, тілу та манері спілкування, розуміли психологію людей і саме це допомогло їм швидко встановлювати зв'язок з іншими. Також, деякою мірою, вони були вченими та досконало володіли математикою та астрономією – це були обов'язкові навички при складанні різноманітних розрахунків у астрології, нумерології, а також під час складання календарів [2].

Особливе місце приділялося “Книзі змін”, яку можна порівняти за важливістю із Біблією на Заході. Завдяки особливим розміщенням рисок китайці отримували знаки, яку допомагали вирішувати будь-які питання та досягати істини. Дану книгу широко застосовували у всіх галузях: починаючи від філософії та мистецтва до медицини та математики. Однак, саме ворожіння було однією із найважливіших її функцій та саме завдяки цьому під час масового спалювання книг та розправою над послідовниками Конфуція у 221 році до н. е., імператор Цінь Шихуан-ді заборонив торкатися цієї книги,

бо вона була невід'ємною частиною правління країною та мала велике значення у вирішуванні державних питань.

Сам процес ворожіння на книзі проводився наступним чином: спочатку людина ставила запитання, яке насправді її хвилювало та мало велике життєве значення. Далі підкидали декілька разів три монети (у початковому варіанті використовувались стебла деревія), і з отриманих рисок складались гексаграми, або як їх ще називають «шістдесят чотири знаки». Потім потрібно було знайти відповідну гексаграму у книзі та зачитати примітки до неї. Це і було відповіддю [3].

Після революції 1911 року, передбачення були заборонені на материковому Китаї у тій формі, у якій вони були відомі декілька тисячоліть тому, їх було визнано безпідставними. Однак традиційні способи ворожіння все ще можна зустріти у Гонг-Конгу та Тайвані, де досі існують тематичні прилавки на ринках, вулицях та біля храмів. Наприклад, на вулиці передбачень біля храму Сінтянь (行天宮) у Тайвані, або ж біля храму Хуан Дасиань (黃大仙) у Гонг-Конзі. Місцеві мешканці часто користуються послугами професіоналів потрапивши до тяжких життєвих обставин, щоб отримати відповіді на нагальне питання, а особливо після народження дитини, щоб дізнатися її майбутній характер і підібрати найвдаліше ім'я, яке б відповідало сподіванням батьків [4].

Підсумовуючи, можна сказати, що ворожіння суттєво вплинуло на формування нації, виконуючи функції філософії, науки, психології та безпосередньо впливаючи на розвиток Китаю як держави. На відміну від сучасних поглядів на ворожіння, стародавні китайці ставились до цього процесу відповідально та шанували його, наділяючи більш практичним аніж містичним значенням. У процесі розвитку цивілізації, способи отримання передбачень удосконалювались та створювались різноманітні методи розрахунків, які вплинули на формування більш точних наук. І хоч зараз ворожіння не є обов'язковою складовою життя китайців, а ті функції, які воно виконувало у минулому, розвинулися у окремі галузі, однак старі традиції все ще можна спостерігати у культурі та менталітеті сучасного Китаю.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Васильев Л.С. История религий Востока. Москва, 1987.
2. Титаренко М.Л. Духовная культура Китая: энциклопедия в 5 темах. Москва, 2006
3. Бондаровский П. Будущее в три счета. Гадание по Книге перемен. СПб, 2016.
4. R. J. Smith. Divination in Traditional Chinese society. Оттава, 1991.

ВІЗЕРУНКИ КІМОНО: ТИПОЛОГІЯ ТА СЕМАНТИКА

*Рибалко Світлана Борисівна, доктор мистецтвознавства, професор
Харківська державна академія дизайну і мистецтв*

Актуальність теми. Наукова література, присвячена японському костюму, надзвичайно розмаїта. Численні праці, присвячені історії розвитку вбрання, текстильним технікам, колекціям, правилам і засобам вдягання становлять вагомий пласт наукових розробок східного та західного мистецтвознавства. Водночас питання семантики японського костюму висвітлені лише частково. Окремі спостереження подає у своїй праці Ліза Делбі [1]. Вона підкреслює відповідність візерунків порі року та семантику засобів вдягання кімоно відповідно віку, сімейному стану, певній спільноті. Подекуди інтерпретації значення окремих мотивів у декорі кімоно знаходимо у коментарях до виставкових об'єктів. За приклад правлять тексти до каталогів Анни Джексон [2] та

Аманди Стінчекум [7]. Коментують зміст популярних мотивів у кімоно такі відомі вчені, як Кавакамі Шигекі [3], Кіріхата Кен [4; 8; 9], Номе Сейроку [5], Номура Шьоджіро [6] та Цутому Ема. Однак найбільш вагомою працею, присвяченою візерункам кімоно, по сьогодні залишається монографія Івао Нагасакі «Кімоно та візерунки (японська форма та колір)» [10]. Автором систематизовано найбільш поширені шаблони за напрямками, подано відомості про виникнення тих чи інших мотивів та їхні різновиди. Водночас, значення того чи іншого візерунку може змінюватися у часі, набувати нових змістів. Не менш важливо й осмислення інтертекстуальних зв'язків провідних мотивів, їх здатність слугувати маркером певних світоглядних стереотипів, цінностей, соціальних стосунків, уподобань. Тож уявляється актуальним визначення можливих підходів до вивчення семантичних аспектів візерунків у японському вбранні.

Результати дослідження. Візерунок – поняття невіддільне від кімоно. Навіть у тих типах вбрання, де панує вільний розпис, візерунок присутній або у самій витканій основі, або прикрашає дорогоцінний парчевий пояс. Варто відзначити, що поява нових декоративних елементів не витісняє старі, вони використовуються рівноправно. Так, наприклад, значна частина шаблонів являє собою аристократичні герби, які через повторення утворюють рапортний візерунок. Усі інші в цілому можна розподілити на три великих комплекси: буддистський, геометричний, рослинний. Крім того, прийнято вирізняти сезонні мотиви (наприклад, камелія, квіти сливи, сакури – ознаки весни; свіже листя клену – літо; японський дзвоник та трави – осінь; бамбук під снігом – зима тощо) та святкові, що містять побажання добра і використовуються в сукнях, призначених для весілля, нового року тощо. Символізують тривале життя такі зображення, як сосни, хризантеми, журавлі; життєву енергію та чистий дух – квіти сливи і листя бамбуку; багатство та процвітання – мушлі та віяла.

Окремий напрям у декорі утворюють ієрогліфічні мотиви, що часто разом із зображальними елементами утворюють єдине образне та змістовне ціле. Подекуди такі мотиви містять жартівливі підтексти.

Варто також зазначити, що з часом окремі шаблони або елементи набувають нових тлумачень. Так, наприклад, відомий малюнок «ягасури» – пір'я стріли, від часів Тайшю став ознакою студіювання у вищій школі. Стріла як символ цілеспрямованості, на думку тогочасних японців найбільше пасувала панянкам, що здобували освіту. Водночас, цей візерунок можна побачити й у декорі весільного обряду. Оскільки один раз випущена стріла ніколи не повертається, її зображення у контексті весілля дорівнювало побажанням міцного шлюбу.

Не менш репрезентативним взірцем є численні варіанти шаблонів із бабками, які зазвичай входили до т. зв. сезонних мотивів і використовувалися для оздоблення осінніх кімоно. На початку XX ст. зображення бабки, на думку чиновників, що опікувалися питаннями мистецтва на експорт, уособлювало національний колорит японської природи і визнавалося типово «японським», на відміну від «типово китайських» метеликів. Однак у 1930-ті роки, з розгортанням паназійської компанії, бабки стали особливо затребуваним візерунком. У них унаочнювався військово-героїчний зміст. Бабка рушить лише уперед, тож саме з нею порівнювали найважливіші військові чесноти та здібності.

Промовистістю відзначалися й візерунки для весільного вбрання. Сам ритуал весілля було винайдено лише наприкінці XIX століття і для оздоблення вбрання використовували доброзичливі символи, що відповідали події: лелеки (безсмертя), черепаха (велике потомство), чотири пори року (вічність) тощо.

В окремих випадках уподобання певною спільнотою того чи іншого візерунка робило його ознакою самої спільноти. Так круги на воді через широке використання цього

зображального елементу театральною школою Канзе, стали «хвилями Канзе», а клітчастий візерунок, що використовував у своєму сценічному вбранні актор Ічімацу, став «візерунком Ічімацу» та ознакою належності до фан-клубу Кабукі.

Схожа ситуація простежується і в сприйнятті суспільством т. зв. «гірського візерунку», який зазвичай прикрашав одяг міських пожежників, але після славного вчинку 47 ронінів, які представлені на численних гравюрах, саме з цим візерунком на рукавах, отримав новий підтекст. Невипадково через півтора століття загін Шінсенгумі для своєї уніформи обере саме цей шаблон, який у свідомості сучасного японця є «візерунком Шінсенгумі».

Цікаві змістовні нашарування простежуються у використанні одного з найдавніших візерунків – «сейгайха». Це перехрещені напівкруглі, подібно аркам, морські хвили. В японській культурі він мислиться як один із п'яти провідних шаблонів, що містить доброзичливий зміст через те, що нагадує хвилі життя. З розвитком Інтернету шаблон сейгайха використовується як у кімоно, в традиційному значенні, так і в громадських місцях для позначення зони вільного Wi-Fi.

До основних геометричних шаблонів входять і візерунки Асаноха (тобто конопля) як побажання росту та здоров'я дитині, оскільки конопля швидко зростає; складне віяло – побажання процвітання.

Використання в оздобленні кімоно фігуративних мотивів також демонструє зміни змістів. Так, наприклад, зображення героя дитячих казок Момотаро на дитячому одязі тривалий час містило побажання вирости сильним та відчайдушним, як казковий герой, що воював із демонами. Втім, за часів Другої світової війни Момотаро посяде провідне місце серед елементів зображення на жіночому вбранні. У той час як чоловіки на ознаку солідарності із армією прикрашали одяг зображеннями бомб і ракет, жінки мали вживати щось неагресивне, але героїчне. Зображення аніме-момотаро у свідомості японського суспільства пом'якшувало зміст візуального повідомлення.

Отже, наведені приклади свідчать про наявність усталених мотивів, значення яких закріплене в ритуальній практиці, та таких, що постійно отримують додаткові змісти. Саме останнє є найбільш цікавою частиною наукових досліджень.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Dalby L. Kimono: Fashioning Culture. Seattle, 1993. 384 p.
2. Jackson A. Japanese Textiles in the Victoria and Albert Museum. London, 2000. 144 p.
3. Kawakami Shigeki. Four Centuries of Fashion: Classical Kimono from the Kyoto National Museum. San Francisco, 1997. 150 p.
4. Kirihata Ken. Noh Costumes (Japanese Textiles). Kyoto, 1996. 96 p.
5. Noma Seiroku. Japanese costume and textile arts. New York; Tokyo, 1974. 170 p.
6. Nomura Shojiro. Japanese kimono Designs. New York, 2006. 60 p.
7. Stinchecum A.M. Kosode 16th – 19th Century Textiles from the Nomura Collection. Tokyo; New York, 2005. 234 p.
8. Kіріхата Кен. Костюм Кабукі. Кіото, 1994. 96 с. (切畑健 「歌舞伎衣装」 京都一九九四年 九六頁。)
9. Kіріхата Кен, Фуджімото Кейко, Ідзумі Йоджіро. Елегантність кіотоська. Кіото, 2005. 249 с. (切畑健、藤本恵子、泉要次郎 「京の優雅」 京都 二〇〇五年 二四九頁。)
10. Нагасакі Івао. Кімоно та візерунки (японська форма та колір). Токіо, 1999. 333 с. (長崎巖 「着物と模様: 日本の形と色」 東京 一九九九年 三三三頁。)

ОСОБЛИВОСТІ КИТАЙСЬКОЇ СИСТЕМИ МІР

Ріпчанська Кристина Русланівна, студентка 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: викладач кафедри східних мов Ю.В. Андрєєва

Люди здавна зіткнулися з необхідністю вимірювати довжину, дізнаватися вагу, визначати об'єм, і саме тому системи вимірювання бере свій початок з давніх часів. У Китаї протягом кількох тисяч років розвивалась своя власна система вимірювання. Спочатку для цього китайці, як і інші народи, використовували частини тіла (пальці, ступні, долоні). Звичайно ж, така система була далека від ідеалу. Розміри частин тіла у різних людей можуть сильно відрізнятися. Як наслідок, виникла потреба в універсальній системі, що не залежить від зовнішніх факторів. Однак, щоб прийти до такої системи, людству потрібно було багато часу.

Китайці почали користуватися системою мір із прадавніх часів, на що вказує велика кількість геометричного орнаменту та різьбленні на посуді гончарства неолітичної доби. Перші прилади для вимірювання, що збереглися, – це спеціальні кістки завдовжки близько 17 см. Вони поділялись на десятки і соті (寸 cùn і 分 fēn) [1].

Протягом багатьох століть визначення одиниць виміру розрізнялося територіально, що ускладнювало розвиток торгівельних відносин між різними регіонами Стародавнього Китаю. Віддаленість і відособленість Китаю від центрів торгівлі з європейськими та азійськими країнами сприяли формуванню власне китайської системи вимірювання [2].

Деякі китайські одиниці виміру існують більше 2000 років, а інші було об'єднано в загальнодержавну систему протягом останнього тисячоліття. Як традиційні китайські, так і імперські вимірювальні системи базуються на зручних розмірах, що використовуються у повсякденному житті людей.

У 1929 р. Китай прийняв Міжнародний метричний стандарт (СІ) в якості фактичної системи вимірювань. Він майже ідентичний Міжнародному, але має деякі специфічні відмінності. Тим не менш, традиційні китайські одиниці вимірювання все ще застосовуються в магазинах або на ринку. Їх також використовують для офіційних розрахунків площі. Англійську систему також широко застосовують, зокрема у Гонконзі [2].

Тож, у Китаї наразі застосовують три вимірювальні системи:

- англійська = yīng = 英 (або імперська система);
- метрична = gōng = 公 (загальна стандартна система СІ);
- китайська = shì zhì = 市制 (досл. «ринкова система»).

Китайську систему широко застосовують у повсякденному житті, наприклад:

6. 斤 (jīn) – 1 斤 дорівнює 500 грам, або 两(liǎng) = 50 грам;
7. 寸(cùn) – китайський дюйм, 寸 дорівнює 1/3 метру – цю одиницю зазвичай використовують для одягу;
8. 亩(mǔ; mǒu) – китайський акр, що використовується в сільському господарстві. Точно дорівнює 1/1500 км²;
9. 里(lǐ) – 0,5 кілометру.

Ще одним особливим методом вимірювання є китайський спосіб рахунку, заснований на кількості пальців. (Рис.1).

4. випрямлений вказівний палець;
5. випрямлені вказівний і середній пальці;

6. випрямлені вказівний, середній і безіменний пальці;
7. великий палець притиснуто до долоні, інші розсунено;
8. відкрита долоня;
9. випрямлені мізинець і великий палець, решту – стиснуто в кулак;
10. великий палець разом з вказівним і середнім складено;
11. випрямлені вказівний і великий пальці, решту – стиснуто в кулак;
12. вказівний і великий зігнуто у вигляді букви «С», інші – стиснуто в кулак;
13. середній палець заведено за випрямлений вказівний, інші – стиснуто в кулак.

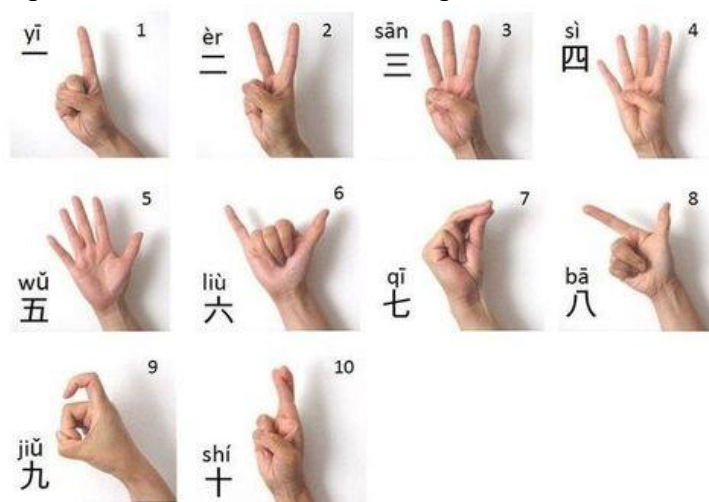

Рис.1 китайський спосіб рахунку, заснований на кількості пальців

У 1929 р. китайський прогресивний уряд вирішив припинити плутанину та визнав міжнародну систему СІ офіційною. Її було прийнято стандартом для вимірювання довжини, ваги, об'єму та площі. Це було зроблено для облегшення економічних відносин з іншими державами та між регіонами Китаю [3].

Тож, не зважаючи на досить розвинену власну систему вимірювань, у Китаї було прийнято міжнародну систему СІ. Однак «ринкова система» (традиційна), використовується як і раніше.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Endymion Wilkinson. Chinese History: A New Manual. Harvard University Asia Center, 2000. – 1159 p.
2. У, Чэнло. Китайская система мер и весов. Шанхай: Коммерческая пресса, 1937. – 413 с.
3. 中国古代度量衡制度的演变 [Електронний ресурс]. URL: http://www.360doc.com/content/20/0219/01/68640518_893053765.shtml (дата звернення: 18.02.2020).

ТАЙЦЗИЦЮАНЬ В КНР

Русских Екатерина Витальевна, студентка 2 курса

Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды

Научный руководитель: С.С. Науменко

Тайцзицюань (太极拳) часто называют "медитацией в движении". Оно появилось в древнем Китае, сейчас является одним из самых эффективных упражнений для здоровья. Данное искусство требует определённых знаний и навыков, тем не менее, его можно легко освоить. Все движения выполняются медленно и плавно, дышать нужно глубоко,

сосредотачивая своё внимание на ощущениях. Движения обычно круговые, мышцы расслаблены.

Занятия включают в себя разогрев, практику движений и работу с дыханием. Разогрев - это выполнение некоторых упражнений, таких как круговые движения плеч, повороты головы с одной стороны в другую. Разминка помогает ослабить мышцы и суставы, а также сосредоточиться на дыхании и теле. Затем идёт практика движений. Вначале рекомендуется двигаться более медленно, особенно если это пожилые люди. Следующий этап - это работа с дыханием. Упражнение состоит из лёгкого дыхания, иногда в сочетании с движениями. Эту технику можно практиковать стоя, сидя или лёжа [1].

Тайцзицюань создаёт минимальную нагрузку на мышцы и суставы, что делает его полностью безопасным для людей всех возрастов и уровней физической подготовки. Упражнения особенно подойдут для пожилых людей, которые не могут заниматься спортом. Это искусство является недорогим и не требует специального оборудования. Им можно заниматься в любом месте, в одиночку, в группе. Если люди с переломами, с болью в спине или беременные женщины хотят практиковать тайцзицюань, перед этим им предстоит проконсультироваться с их доктором. Он может порекомендовать изменить какие-то движения или вовсе убрать их.

Преимущества включают в себя: снижение стресса, тревоги и депрессии; поднятие настроения; повышение энергии и выносливости; улучшение общего самочувствия; качество сна.

Перед тем, как начинать практиковать тайцзицюань, некоторые покупают различные книги, смотрят видео, но лучше обратиться за советом к квалифицированному инструктору. Можно спросить о подготовке и опыте, а также получить рекомендации.

Инструктор может научить определённым движениям и дыхательным техникам. Если у людей есть травмы, хронические заболевания или проблемы с равновесием, инструктор научит движениям, чтоб это было безопасно для здоровья [2].

Существует несколько стилей тайцзицюань и у каждого есть свои особенности.

Стиль Чень (陳式 太極拳) является самым древним, был создан Чень Вантингом (陳王庭). Он считается самым главным, другие стили образовывались через изменения этого. Движения могут выполняться как медленно так и быстро, они бывают плавными и резкими, также встречаются прыжки и разные вращения. Все действия начинаются в поясице. Большая и маленькая скорость должны чередоваться. Этот стиль отличается низкой стойкой.

Стиль Ян (楊氏) считается самым распространенным в мире, придумал его Ян Лучань (楊露禪). Он добавил больше мягкости и упростил многие трудные элементы. Если двигаться в нужном темпе и всё выполнять правильно, то можно улучшить своё здоровье. Тренировка занимает около 30 минут. Вначале выполняются более лёгкие движения, потом идёт переход к сложным. С помощью этого стиля можно улучшить гибкость и равновесие [3].

Стиль У (吳氏) (первый) создал Цюань Ю (吳全佑). Он убрал сложные трюки и прыжки, сделал движения более пластичными, медленными. Этому стилю характерны высокая стойка, расслабленные и непрерывные движения. Можно больше узнать про приёмы и особенности в книге "Стиль У Тайцзи цюань".

Стиль У (武氏) (второй) основал Юйсянь (武禹襄), который учился у Ян Лучаня, а затем изучал стиль Чень. Он выучил предыдущие стили и объединил в своём. Многим

людям данное направление казалось сложным, движения мало впечатляли. Особенности стиля У: плавные движения, сжатые кулаки, строгий шаг.

Стиль Сунь (孫氏) создал Сунь Лутан (孫祿堂). Он изучал разные направления ушу и решил объединить всё в свой стиль. Данное направление похоже на изящный танец. Присутствуют плавные, круговые движения рук, работа ногами, также быстрота и ловкость. Этот стиль является очень популярным сейчас, всё больше и больше людей записываются в школы, где практикуют данное направление [4].

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. <https://www.mayoclinic.org/healthy-lifestyle/stress-management/in-depth/tai-chi/art-20045184>
2. Книга Чэнь Чженьмин, Ма Юэлян «Тайцзицюань У Цзяньцюаня»
3. Книга Фу Чжунвэнь «Тайцзи-цюань стиля Ян»
4. <http://china.kulichki.com/wushu/styles/taijiquan/0002.shtml>

ЕТНОНАЦІОНАЛЬНІ ЦІННОСТІ ТА КУЛЬТУРА АРАБІВ

*Саліх Саліх Абд, старший вчитель арабської мови,
Київська гімназія східних мов №1*

Національний характер, ментальність, культура народу формуються під впливом кількох взаємозумовлених чинників. Суттєвими серед них є географічне положення та історія конкретного народу.

Термін «арабська культура» часом поширюють і на всі ті культури, що творилися у Середньовіччі як арабськими народами, так і народами Близького та Середнього Сходу, Північної Африки і Південно-Західної Європи, які тоді перебували під владою або під безпосереднім впливом арабського халіфату. Спільною зовнішньою ознакою всіх цих культур була арабська мова.

Особливістю культурних та мовних картин світу є їх перетин, а подекуди і безпосередня залежність від релігійних чинників, що найбільш характерно для мусульманських країн. Іслам - друга за кількістю вірян світова релігія. Майже у 30 країнах Азії та Африки її проголошено офіційною [1].

Іслам істотно позначився на національному характері і культурі арабів. Для них це не тільки зібрання релігійних догм, а й спосіб життя, світогляд загалом.

Сучасний сходознавець В. Шагаль арабську модель ціннісних орієн-тирів визначив наступним чином:

- людська гідність, честь і репутація - основні критерії життя: важливо, щоб людина своєю поведінкою справила гарне враження на інших;
- вірність родині та її традиціям за будь-яких обставин - завжди пріоритет, особистісні інтереси стоять на другому плані;
- сімейний фон, походження, належність до певного клану, роду - чинники які визначають суспільні статус людини; індивідуальні якості відіграють другорядну роль;
- спільність, громада - основа відносин держави, суспільства та особистості;
- провідна роль Бога в житті людини: кожен вірить в Аллаха і визнає його могутність; вірить у долю оскільки на все Його воля;
- єдність релігії і держави: уряд зобов'язаний сприяти викладанню основ ісламу як навчального предмету;
- цілісність арабської нації: араби вважають себе єдиною родиною попри численні відмінності, які є між країнами арабського світу;

Серед мусульманських цінностей важливе місце посідають такі концепти як “Шанобливе ставлення до старших” - араби вважають, що чим старша людина, тим вона мудріша; вони глибоко поважають батьків і осуджують звичку західних людей здавати своїх батьків у будинки для людей літнього віку; “Гостинність” - являється ціннісним обов’язком мусульманина; східна гостинність не має меж, проте її не варто плутати з любов’ю чи приязню; “Дружба” - ґрунтується на високих моральних принципах: безкорисності, щирості, відданості; спілкування з друзями для араба - насолода і задоволення, а допомога другові - святий обов’язок; вони вважають за потрібне висловити свою підтримку і готовність допомогти не тільки друзям; “Скромність та ввічливість” - ці чесноти, разом із моральністю та духовністю, виховує ісламська релігія, але вони не є ознакою нерішучості або готовності підкоритися і виконувати волю інших, а являються церемоніальними атрибутами поведінки.

На цих цінностях та концептах побудована культура багатьох арабських народів. Культуру арабів класифікують наступним чином:

- за контекстною спрямованістю як ширококонтекстну - в якій інформація, що передається під час комунікації, експлікується лише з урахуванням найширшого культурологічного і найближчого ситуативного контексту;
- за спрямованістю мети діяльності як колективістську - тобто ту що основана на світоглядній позиції переважання інтересів колективу, громади, суспільства над індивідуально-особистісними інтересами окремих людей;
- за дистанцією влади як культуру зі значною дистанцією влади - адже саме у такому типі культури існує переконання, що наділенні владою люди якісно відрізняються від маси, також існує переконання, що люди народжуються нерівними й у кожного визначено своє місце в суспільстві та житті;
- за ставленням до невизначеності як культуру з високим ступенем страху перед невизначеністю - для такої культури характерне прагнення уникати ситуацій неясності за допомогою різних правил, ритуалів, забобонів тощо, котрі мають зберегти віру в абсолютну істину і запобігти небезпекам у майбутньому [2].

Етнонаціональні цінності арабів та їх культура за довгі роки свого існування сформували характерний для них комунікативний стиль – індивідуальну чи колективну форму комунікативної поведінки людини, що виявляється у процесі міжособистісного спілкування.

Араби, як і народи Близького Сходу загалом, більшою чи меншою мірою зберігають традиції розгорнутого стилю комунікації, в якому цінується яскрава образність, метафоричність, красномовність, що є ознакою поваги до співрозмовника і самого процесу спілкування. Розмова являється найпопулярнішою формою розваги в арабському світі.

Розгорнутий стиль комунікації, поширеним в арабській культурі, постав в першу чергу завдяки Корану. Саме тому досконале його вивчення й сьогодні передбачене шкільними програмами у багатьох мусульманських країнах.

Оскільки в арабських країнах велике значення мають традиції ісламу, одним з найважливіших елементів спілкування у арабів є встановлення довіри. Велике значення мають у спілкуванні прояви дружби, щирості, гостинності та гарного настрою.

Крім самого процесу бесіди, важливим для мусульманського світу є шанобливе ставлення до форми висловлення думки, мови загалом. Кувейтський учений Абдель Рахман аль-Баззас зауважив: “Наша арабська мова - основа нашої національної цілісності”. Цілком можливо що це є наслідком ностальгії за Арабським Халіфатом – часом розквіту мусульманської імперії та її цілісності, основаної на єдності релігії та мови [3].

Іслам істотно вплинув на національний характер арабів, їх спосіб життя, культуру та систему цінностей. Цінності та культура арабського народу сформували характерний для нього розгорнутий комунікативний стиль. Коран, ідеї ісламу та арабська мова являються основними взаємопов'язаними чинниками, що формують культуру арабів.

Вивчення арабської мови учнями 1-11 класів Київської гімназії східних мов №1 - асоційованої школи ЮНЕСКО, відбувається у контексті усвідомлення та розуміння ролі ідей Ісламу у культурно-мовних, етнонаціональних цінностях арабів, що є визначальним чинником в успішній міжкультурній комунікації українців з арабами.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кубрак О.В. Етика ділового повсякденного спілкування: навчальний посібник з етикету для студентів [Текст] / О.В. Кубрак. – Суми : Університетська книга. – 2013. – 222 с.
2. Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація: навчальний посібник [Текст] / В.М. Манакін. – К. : ВЦ “Академія”, 2012. – 288 с.
3. Саліх Саліх Абд. Культурно-мовні цінності арабів у контексті розвитку етики мовленнєвої комунікації учнів гімназії. Дидактика: теорія і практика / [за наук. ред. Г. О. Васківської; упоряд. С. В. Косянчука]. Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2018. С. 121-126.

ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ ЯПОНСЬКИХ ПРИВІТАЛЬНИХ ЛИСТІВОК

Сторчак Поліна Віталіївна, студентка 5 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Науковий керівник: викладач кафедри східних мов Ю.Г. Локшина

Актуальність дослідження полягає в тому, що в сучасній Японії досі існує традиція обов'язково писати листи з приводу щасливих і нещасливих подій в сім'ях рідних і знайомих. Також японцям дуже важливо підтримувати зв'язок не тільки зі своїми родичами та друзями, а й колегами та бізнес-партнерами. Тож привітання з надсиланням таких листівок – дуже важлива частина побуту японців.

Метою цієї роботи є міні-дослідження феномену паперових листівок у житті сучасних японців і те, як правильно оформлена листівка з привітаннями може покращити відносини з японцями.

Завдання полягає у тому, щоб визначити види японських листівок, які прийнято надсилати з нагоди свят, дослідити правила оформлення таких листівок та їхню роль у житті сучасних японців.

Дослідженням цієї теми раніше активно займалися вітчизняні науковці. Визначними є праці Фролової Е. Л. та Сясіна Ю. А..

Ми визначили, що листівки зараз надсилають набагато частіше, ніж листи. Існують окремі правила для написання та оформлення таких листівок. Японською мовою вони називаються 葉書. Листівки дуже зручно посилати у разі необхідності коротко та швидко за щось вибачитися, подякувати або повідомити якусь інформацію [2].

Ми розглянули 年賀状 – Новорічні вітальні листівки, адресовані рідним, знайомим, друзям і колегам [1], літні листівки, які називаються 暑中見舞い, зимові листівки 寒中見舞い, Різдвяні листівки та листівки до Дня Закоханих [3].

Тож розглянемо новорічні листівки 年賀状. Листівки відправляють в кінці року, щоб вони встигли дійти не раніше першого і не пізніше сьомого січня – протягом мацуноучі, так званого «тижня сосни». Якщо листівка була відправлена між 15 і 25 грудня, то вона абсолютно точно потрапить до адресата першого числа.

З 1949 року Міністерство пошти і телекомунікацій Японії започаткувало традицію випускати 一年さま付き年賀はがき – це новорічні листівки з надрукованими номерами національної лотереї, виграш в якій був названий お年玉 – так само називається грошовий подарунок, який прийнято дарувати в японських сім'ях на Новий Рік дітям.

На початку січня поштові відділення проводять новорічну лотерею. Результати лотереї оголошуються 15 січня по телевізору, по радіо і в усіх газетах, і ті щасливчики, які отримали вітальні листівки з відібраними номерами, несуть їх в найближче поштове відділення, де отримують призи різної вартості: від блоку поштових марок до телевізора.

У лівому верхньому кутку новорічної листівки розташована поштова марка. Нижче – знак 年賀 (новорічне привітання). Саме наявність цього знаку робить листівку особливою і вказує на те, що доставити її необхідно саме вранці 1 січня нового року. У нижній частині розміщені реквізити лотереї: серія, номер лотерейної листівки і рік випуску, а також повідомлення про час розіграшу і порядку отримання призів.

У центральній частині відправник пише зліва направо і зверху вниз адресу одержувача із зазначенням префектури, міста, району, кварталу, номера будинку, а потім ім'я та прізвище адресата з додаванням ієрогліфа 様. Знизу у лівій частині автор пише свою адресу, прізвище і ім'я, причому якщо до привітання приєднуються діти, то вони пишуть своє ім'я правіше батьків. Нижче місця для написання адреси відправника відведені клітинки для зазначення його поштового індексу.

Сторона для вітань завжди виглядає по-особливому. Але, зазвичай, на ній зображується тварина – символ наступаючого року за східним календарем, який прийшов до Японії з Китаю в VI столітті. Календарний цикл включає 12 тварин, що змінюють один одного протягом 12 років: Щура, Бика, Тигра, Кролика, Дракона, Змію, Кінь, Вівцю, Мавпу, Півня, Собаку і Кабана. Вітальне послання може бути надруковано, але одержувачу завжди приємніше, якщо автор написав теплі слова від руки: ручкою або пензлем.

Основною помилкою під час написання привітання може стати те, що на відміну від нас, слов'ян, японці не прагнуть використовувати оригінальні слова та багаті на епітети вирази у своїх привітаннях, вони не бояться того, що всі їхні новорічні листівки як дві краплі води схожі одна на одну. Справа в тім, що для них найголовніше – це прояв уваги, і якщо форма цього прояву досить ввічлива, то такий «борг» вважається виконаним. І пам'ятайте, не надіслати таку новорічну листівку своєму товаришу чи бізнес-партнеру означає ваше прагнення припинити спілкування з ним. Тому будьте пильні і не забувайте привітати не тільки своїх родичів та друзів, а й колег та партнерів.

У статті ми розглянули японські привітальні листівки як частину побуту цієї країни та важливий невід'ємний атрибут місцевих свят. Ми дослідили правильне оформлення та зміст у японських листівках, їхню роль у соціальному аспекті життя японців. Структура, зміст та значення японських листівок може бути трохи незвичними для нас, проте такі паперові привітання і досі є способом підтримувати дружні відносини між японцями.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Сясин Ю. А., Калейдоскоп открыток «ненгадзё» – Владивосток, Японский центр, 2007.
2. Фролова Е. Л., Учебно-методический комплекс по дисциплине «Личная и деловая переписка на японском языке – Новосибирск, 2012. – 162 с.
3. Фролова Е. Л., Японский язык. Эпистолярный стиль – М. : Восток-Запад, 2005. – 247 с.

A STUDY ON THE OVERSEAS COMMUNICATION PATH OF CONFUCIUS'S THOUGHTS

Tang Yongbo,

postgraduate student

of the Philosophy and Social Sciences Faculty Belarusian State University

Scientific director: Supervisor Professor A.I. Zelenkov

Nowadays, with the continuing improvement of China's economic strength, the influence of Chinese culture in the world is also strengthening. How to better promote the "going-out" of Chinese culture along with economic development has become the main research content of improving China's soft power, which is beneficial not only to the improvement of China's international image, but also to promote cultural exchanges among countries and enhance China's cultural soft power as well, thus achieving high-quality economic development.[1]

The overseas spread of Confucius' thoughts is a good medium for the "going-out" of Chinese culture. Its wisdom has long influenced China for more than two thousand years, and has a profound influence to the world at large. As early as the Han and Tang dynasties in China, Confucius' thought had spread to Southeast Asia, especially to Korea, Japan, Vietnam and other places, which has played a positive role in promoting the political, economic and cultural development of these countries. In 1687, Confucius theory was officially introduced into the West. Confucius' thought shows another change that is different from Christianity, Buddhism, Islam and other religious cultures. It made great contribution to the development of Chinese feudal civilization and inspired many western thinkers. Even now Confucius is still regarded as the top one philosopher in the world by western scholars. Confucius' thought can be spread through the following ways.

1. Continue to establish "Confucius Institute"

Since China set up its first Confucius Institute in Seoul, South Korea in 2004, 548 Confucius Institutes and 1193 Confucius Classrooms have been established around the world by the end of 2018, and 37 Chinese culture centers have been founded as well.[2] China can continue to advance the establishment of Confucius Institutes and rely on these overseas communication institutions. First of all, spread Confucius' thought, and then carry out all kinds of cultural communication activities on a global scale, to spread Wushu (martial art), calligraphy and other traditional Chinese cultures, so as to achieve the goal of "going-out" of Chinese culture.[3]

2. Publish books about Confucius in various languages

Books are the main medium in the process of educational communication. We can publish multilingual books in time according to the recognition of Confucius abroad, so as to better publicize Confucius and his thoughts, so that more people can understand Confucius and the great traditional culture of China.

3. Launch picture exhibition of Confucius' life and make promotional video and films

Pictures are the most vivid ways of promotion. Recently, the National Museum of China has launched multi-media display of different themes of Portrait of the teaching of Confucius, the immersive experience of Confucius culture, and the exchange and interaction between different versions of The Analects of Confucius and so on. Taking advantage of this opportunity, China can introduce them to foreign countries, or even make relevant films, so as to achieve better publicity purpose.

Our ultimate goal is not to publicize Confucius' thought but to spread Chinese culture to the world, so that more people can know about China. If the Chinese nation wants to truly stand in the world, it needs all the nations of the world to identify with Chinese culture. Therefore, it needs the joint efforts of the government, social organizations, enterprises and individuals, through various channels and contents, on the basis of learning from the past experience and lessons, to learn from other cultures and strengths to make up for each other's weaknesses, so that Chinese culture can truly take root and sprout overseas and bear more abundant fruits.

BIBLIOGRAPHY

1. Wan Xiuli, Chen Xueqin. Under the Background of “One Belt, One Road” on the Problem of Chinese Culture Going out [j]. The Journal of Yunnan Provincial Committee School of CRC, 2018(3).
2. Mo Jian-lin. A Comparative Study Of Confucius Institute and Other Intertional Institutes of Language and Culture Promotion[j]. Journal of Yunnan Normal University:Teaching and Research of Chinese as A Foreign Language, 2009(5): 21-27.
3. Gao Yong-an. Report of the Distribution and the Correlation of the Confucius Institute[j]. Journal of South China Normal University (Social Science Edition), 2014(5): 55-59.

МИСТЕЦТВО КРАЇН СХОДУ

ЯПОНСКОЕ ИСКУССТВО ОРИГАМИ: ИСТОРИКО-ФИЛОСОФСКИЙ АСПЕКТ

Баштынская Мария Руслановна, Ващенко Виктория Васильевна студентки 2 курса

Харьковский национальный педагогический университет имени Г.С. Сковороды

Научный руководитель: преподаватель кафедры восточных языков А.В. Санина

Пожалуй, каждый из нас в детские годы складывал из бумаги кораблик, резвящийся в весеннем ручье, или лягушку, прыгающую по школьной парте. Откуда же пришла к нам эта забава, каковы ее история и значение?

Слово оригами (折り紙) образовалось от слов *ору* – складывать, сгибать и *ками* – бумага и дословно означает «сложенная бумага».

Изначально искусство складывания бумаги зародилось в Китае с появлением формулы бумаги, однако максимальное развитие и популярность получило в Японии. В эпоху Хейан (794-1185гг.) складывание бумаги использовали как вид развлечения. Позднее в эпоху Эдо (1600-1868гг.) оригами включало различные техники складывания, разрезания и покраски бумаги. В период Тайсё (1912-1926гг.) существовало уже около 150 различных видов фигурок, которые можно было изготавливать из бумаги. В 1954 году Акира Ёсидзава создает «Азбуку оригами» - набор условных обозначений, символов, которые позволяют записывать алгоритм складывания определенной фигуры. Так искусство складывания бумаги стало доступно всему миру[5], [2, с.5].

Сейчас оригами имеет множество реализаций: от формы простой детской игры до более сложной формы декоративно-прикладного искусства. Например, *простое оригами* - техника, в которой используется только два сгиба, именуемые «гора» и «долина»; *мокрое оригами* - самая молодая техника, появилась чуть более 20 лет назад; с помощью мокрого оригами можно изготовить практически любую фигуру из специальной бумаги, пропитанной клеем; *киригами* (切り紙) - единственная техника, в которой используются ножницы; *модульное оригами* - состоит из нескольких одинаковых фигур - модули; модули бывают квадратные, прямоугольные, треугольные; собирается изделие без применения клея или ниток; *кусудамы* (薬玉) - объемная фигура шаровидной формы; как правило, состоит из нескольких модулей, которые склеиваются, а чаще сшиваются между собой в форме шара[2].

Оригами в современном мире – популярный вид досуга, который способствует развитию образного мышления, фантазии, мелкой моторики. В складывании бумаги могут реализовать себя и люди с ограниченными возможностями. Этот вид искусства доступен всем, а терпение и усидчивость вознаграждаются замечательной поделкой, которая может стать элементом декора или подарком другу. В своем рассказе «Бумажная победа» современная отечественная писательница Улицкая Л.Е. поведала историю о мальчике,

который не обладал крепким здоровьем, всегда был объектом для насмешек сверстников. Единственное занятие, которое позволило ему справиться со своей проблемой – складывание фигурок из бумаги. Это рассказ о том, как оригами помогло мальчику обрести друзей [1, с.140].

Оригами – нечеткое, абстрактное воплощение предмета. В образе видны границы и загадочная суть. И искусство это возникло на почве двух религий – синтоизма и дзен-буддизма, благодаря чему оно приобрело некий сакральный смысл. Дзен-буддизм утверждает, что красота и уникальность есть в каждой, на первый взгляд, обычной вещи. По канонам синтоизма даже в бумажной фигурке может жить душа. Исходя из этих учений, можно сказать, что всё в мире взаимосвязано, одна форма переходит в другую и может вернуться в исходную, поэтому, чтобы не нарушать целостность, использовать разрезы в оригами не рекомендуются [3].

Самым популярным известным японским образом, несомненно, является журавль – символ счастья, мудрости, долголетия и мира. Согласно японским поверьям, птица может передавать желания людей богам, и если сделать тысячу журавликов – *сэнбадзуру* (千羽鶴), то они обязательно исполнятся. Почему же именно тысяча? Считается, что журавль живет тысячу лет и именно поэтому тот, кто хочет загадать желание, должен в течение года сложить тысячу журавликов, соединить их ниткой в длинную цепочку, чтобы боги как можно быстрее получили послание. Но не всегда удается исполнить заветное желание. В 1945 году, после атомной бомбардировки Хиросимы, у десятилетней девочки Садако Сасаки (1943-1955гг.) диагностировали лучевую болезнь. Девочка верила, что если сделать тысячу журавликов, она сможет выздороветь. Так на протяжении всей болезни, Садако складывала журавликов из бумаги, которую ей приносили друзья. Поначалу она молилась о своем выздоровлении, а когда поняла, что умирает, начала молиться о мире во всём мире. Садако удалось сложить всего 644 журавлика. В японском городе Хиросима находится музей мира, где стоит памятник в виде девочки, держащей в руке бумажного журавлика. У памятника всегда лежит множество бумажных журавликов - символов мира [1, с.123].

Оригами – бумажные послания. Их дарят болеющим, чтобы пожелать скорейшего выздоровления, друзьям и знакомым – чтобы подбодрить, любимым – выразить свои чувства. Японцы верят, что бумажные фигурки хранят в себе часть души человека, который ее сделал, и являются своего рода талисманами. Складывая определенную фигуру, автор поделки заряжает ее определенной энергетикой, и, попадая в руки к тому, кому он предназначался, талисман начинает действовать [4, с.4].

Таким образом, оригами – это уникальное символическое искусство. Это искусство многогранно. Обычный лист бумаги, сложенный определенным образом незаменим в религиозных обрядах, на фестивалях и свадьбах, является формой досуга, а также используется в образовательных и развивающих целях.

Искусство оригами – предмет гордости японцев, которым восхищается весь мир.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Антонова М.А. Оригами – миг вечности, проявляющийся в бумаге: Альманах. - Ж.: Евенек, Ариал, 2011. – 184 с.
2. Афонькин С. Ю., Афонькина Е. Ю. Энциклопедия оригами. — СПб.: ООО Издательский дом "Кристалл", 2000. — 272 с.
3. Владимирова С.Е. Оригами и кусудамы. Философское значение бумажных поделок в Японии. Библиотека электронной литературы в формате fb2.
URL: <http://litresp.com/chitat/ru/B/vladimirova-svetlana-evgenjevna/origami-i-kusudami/6> (дата обращения: 18.02.2020).
4. Ильина Н. К. Оригами. Необычные модели для развития фантазии. ЛитМир: Электронная библиотека. URL: <https://www.litmir.me/br/?b=185279&p=4> (дата обращения: 18.02.2020).

РОЗВИТОК КІНЕМАТОГРАФУ КНР

Клиновська Тетяна Віталіївна, студентка 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: викладач кафедри східних мов С.С.Науменко

Китай - одна з найвпливовіших країн у сучасному кіносвіті. Громадяни цієї країни почали своє знайомство з кіно ще в 1906 році. Першим центральним містом розвитку кіномистецтва був Шанхай та перша власна кінострічка була знята в 1906 році і мала назву «Битва при Дін Цзюнь Шань». Важко було назвати це в широкому сенсі фільмом, бо це були лише кадри з вистави музичної драми, які були зняті на рухомому стрічку. На початку двадцятого століття виконувати роль у кіно могли виключно чоловіки, це можна яскраво спостерігати у стрічці «Складна пара», який був знятий у 1913 році, проте згодом після появи фільму «Чуан Цзу перевіряє свою дружину» жінки також почали зніматися у фільмах. Через те, що перші сорок років фільми у Китаї знімалися виключно в Шанхаї, місто стало також відомим як «Східний Голлівуд». Згодом у фільмах Китаю були відображені серйозні, актуальні та культурні проблеми країни, а також вперше з'явилася повчальна сторона. Одними з найпопулярнішими темами також були революційні ідеї та демонстрація міста, який загруз у корупції та грошах.

У період з 1972-1987 найпопулярнішими темами були революційні ідеї та створювалося кіно лише як витвір мистецтва, а домінуючими темами були: погані та хороші сторони культурної революції і проблеми соціального характеру. У той час популярними були так звані «травматичні драми». Яскраві приклади того часу відображаються у таких фільмах: «Один і вісім» (1983), «Жовта земля» (1984). Потім кінематограф Китаю зазнав важких часів, бо у країні з'явилася жорстка цензура, яка ущільнювала та не давала змогу знімати якісне кіно, але ситуація змінилася, коли фільми почали перемагати та отримувати винагороди у Канському та Венеціанському фестивалях. У цей самий час свою популярність здобувають комедійні фільми про бойові мистецтва, світовою зіркою яких стає Джекі Чан. Після возз'єднання Гонконгу і Макао з КНР стало з'являтися все більше спільних фільмів, роботу над якими спільно вели представники КНР, Гонконгу і Тайваню. Відомими прикладами такої співпраці є «Тигр, що крадеться, дракон» (2000), «Клятва» (2005), «Хо Юаньцзя» (2006), «Полководці» (2007), «Червона скеля» (2008-09) [1].

У наші часи влада КНР сприяє розвитку кіномистецтва. З 1 березня 2017 року було прийнято закон, завдяки якому китайське кіновиробництво увійшло у програму національного розвитку економіки суспільства, що призвело до фінансування більш ніж 200 кінопроектів за рік та будівництво 6 кіностудій. Щодо мови, то у кінотеатрах КНР фільми у прокаті мовою оригіналу з китайськими субтитрами [2].

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- 1.Торопцев, С. А. Очерк истории китайского кино : 1896–1966 / С. А. Торопцев. — М. : Наука, 1979. — 230 с.
- 2.Юткевич, С. И. В театрах и кино свободного Китая : записки советского режиссёра. — М. : Искусство, 1953. — 172 с.

ОСОБЛИВОСТІ КИТАЙСЬКОЇ ЧАЙНОЇ ЦЕРЕМОНІЇ

Поміляйко Вікторія Олександрівна, студентка 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Серед культурних явищ Далекого Сходу, які особливо подобаються європейцям, одне з провідних місць посідає чайна церемонія. Традиція чаювання, як і сама назва цього напою в європейських мовах (tea, чай), були запозичені з Китаю. Але у європейських культурах філософсько-естетичний та етичний зміст чайного ритуалу не досяг такого великого значення.

Чай у Китаї є невід'ємною частиною повсякденного життя і належить до сімох речей, що вживаються кожного дня (дрова, рис, олія, сіль, соєвий соус, оцет). Китайська чайна культура досить сильно різниться від нашої, як способами приготування, так і ставленням до чаювання.

Історія культивування чаю в Китаї налічує вже понад 5 тисяч років. Спочатку в давньому Китаї чай використовували як ліки, і саме за це він отримав назву «божественних листів». Але зараз пройшовши майже трьох тисячолітній розвиток чай став не тільки лікарським засобом, а й посів важливе місце в житті кожного китайця. На філософській і медичній основах чай виконував свою суспільно значущу функцію в період династії Цзінь (265 – 439 р. н. е.), в епоху Південних і Північних династій (420 – 581 р. н. е.). Представники трьох визначних учінь – конфуціанства, даосизму і буддизму – використовували чаювання в якості моделі соціального спілкування [1].

У Китаї існують сім великих груп чаю: зелені, жовті, білі чаї, улуни, червоні, чорні чаї та пуери. Усі вони значно різняться, і кожен з них має свої особливості. На сьогодні у Китаї відомо більше ніж 260 різних видів чайних кущів. На їх якість та вид впливає висота вирощування, сезонність, погодні умови, методи збирання.

Чайна церемонія в перекладі з китайської мови означає «чайне мистецтво». Це особлива процедура споживання чаю, її філософія полягає в тому, щоб зупинитися, прислухатися до себе, відкинути усі свої думки та відчутти весь смак та аромат чаю [2].

В основі китайської чайної церемонії лежать чотири головні принципи: гармонія, повага, чистота, спокій [3]. Форма вживання чаю пройшла три етапи розвитку: заварений чай, збитий чай, запарений чай, що відповідало розвиткові технологій вирощування, збору й обробки чайного листа. Зміни в техніці заварювання чаю зумовили зміни в формі проведення чайної церемонії. У наш час використовують декілька видів заварювання чаю.

- У чашці чаю (茶甌). Таким способом можна заварювати будь-який вид чаю. Чаю – це набір до якого входить чашка, кришка та блюдце. Цей метод переважно використовують для повсякденного чаювання.

- Заварювання в чайнику. Цей вид передбачає наявність великого чайника з порцеляни або глини, всередину якого вставляється стаканчик-ситечко із заваркою. Вважають, що чай в ситечку більше розкривається та краще віддає аромат чаю.

- Чайна церемонія Гунфу Ча (功夫茶). Врівноваженість та доброзичлива атмосфера обов'язкові умови для проведення цієї церемонії. Заварюючи чай в такий спосіб, необхідно мати маленький чайник (близько 150 мл) виготовлений з ісинської глини та спеціальні інструменти для проведення чайної церемонії. Цей метод використовують як для чаювання з родиною, так і для проведення церемонії для гостей.

Чай у Китаї п'ють щодня, і зазвичай жодного приводу для цього не потрібно. Проте все ж таки виділять кілька особливих подій для влаштування чайної церемонії.

1. «Сімейна зустріч». У наші дні діти все рідше навідують батьків, дідусі та бабусі не часто бачать своїх онуків. Саме тому у Китаї, сумісні чаювання в ресторанах є важливою частиною сімейних зустрічей та збереження традиції.

2. «Вибачення». За китайськими звичаями потрібно налити чай людині перед якою ти вибачаєшся. Це вважається проявом щирості та покірності.

3. «Висловлення вдячності старшим у день весілля». Однією з традицій китайського весілля є те, що наречений та наречена підносять батькам чай, опустившись

перед ними на коліна. Таким чином вони виражають їм вдячність. А батьки у свою чергу дарують молодим червоний конверт, який означає вдачу.

4. «Підтримання традиції». Існує чаошанська традиція за якою прийнято збиратись із друзями та родичами на церемонію Гунфу Ча. Під час церемонії старші розповідають молодшим про звичаї, передаючи їм свої знання [4].

Традиційно чайні церемонії проводять в чайних будинках без яскравого освітлення. Інтер'єр таких закладів виконано в пастельних тонах, для посуду використовують низькі столики, на підлогу частіше за все кладуть м'які килимки та подушки. Сьогодні чайні будинки – це місця, де китайці можуть відпочити, добре провести час з друзями.

Китайська чайна церемонія відома не лише в Китаї, але й далеко за його межами. Ця давня традиція існує вже упродовж багатьох тисячоліть. Мистецтво приготування та пиття чаю таким чином, допомагає людям на деякий час забути про повсякденні турботи, знайти душевну рівновагу та провести час із найближчими людьми. Зараз китайці влаштовують чайні церемонії переважно з нагоди особливих подій, підтримуючи і передаючи цю традицію наступним поколінням.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Чу, Фенлей. Філософсько-естетичні та соціокультурні аспекти чайної церемонії (китайська та японська моделі) [Текст] : автореф. дис. ... канд. культурології (26.00.01) / Чу Фенлей; Харк. держ. акад. культури. – Харків, 2010. – 21 с.
2. Куренкова О.Ю. Чайная церемония в Китае // Интерес. №3, 2005.
3. Чу, Фэнлей. Четыре принципа китайской чайной церемонии / Фэнлей Чу // Вісн. ХНУ. – 2006. – № 714-2006. – С. 343-345.
4. Кочетова М.А., Пищальникова Р.А., Терешкова Н.С. Китайская чайная церемония // Молодой ученый. – 2015. – №19. – С. 97-99. [Електронний ресурс]. URL <https://moluch.ru/archive/99/22347/> (дата звернення: 14.02.2020).

ОСНОВНІ СТИЛІ ТА ОСОБЛИВОСТІ КИТАЙСЬКОГО ЖИВОПИСУ ГОХУА

Романченко Анастасія Сергіївна, студентка 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди

Науковий керівник: викладач кафедри східних мов Ю.В. Андрєєва

Китайський традиційний живопис *Гохуа* (画国) є найпопулярнішим напрямом в образотворчому мистецтві Китаю. Він являє собою особливу систему, що включає в себе пейзаж, портрет, зображення квітів і птахів, тварин і комах. Водночас багато майстрів сьогодні відхиляються від сталих канонів, заданих предками, намагаючись продемонструвати власне бачення китайського мистецтва. При цьому вони в повній мірі зберігають весь символізм і привабливість традиційних робіт.

Китайським живописом називають ті картини, які пишуться з використанням традиційних китайських інструментів і матеріалів, пензлів і туші, і виконані в традиційній манері [1;2].

В історії традиційного китайського живопису з найдавніших часів до сьогодення сформувалися два основних стилі:

10. *Гунбі* (笔工) (досл. ретельний, акуратний пензель) – для картин, написаних в такому стилі, характерні каліграфічно виписані контури та обриси, кожен деталь виконано реалістично і докладно. Саме тому друга назва стилю – «чітка лінія». Після того, як було нанесено всі чорні штрихи, художник може зафарбувати контур мінеральними фарбами. Оскільки вони дуже яскраві і стійкі, робота ще довго зберігає свій презентабельний та естетичний вигляд. Даному стилю віддавали перевагу стародавні придворні живописці, які оформлювали інтер'єри імператорських палаців.

11. *Cei* (意写) (досл. передача настрою) – головна мета цього стилю – донести ідею, а не досягти зовнішньої схожості. Основна ознака *sei* – відсутність чітких контурів. Туш використовують для відтворення фактури предметів і настрою, який виникає під час їх споглядання. Для цього стилю характерні миттєвість та експромт, картини пишуть під впливом миттєвого пориву, завдяки чому всі витвори насичені алегоричними символами, узагальненнями, гіперболами. Через монохромність (одноколірність) панно виглядають більш суворо і лаконічно, ніж яскраві і помітні витвори у стилі *гунбі*, але щиро та виразно. Крім того, їх дуже важко скопіювати [3].

До 12-го століття стиль *гунбі* був домінуючим. Манера письма *sei* з'явилася пізніше, завдяки чому була більш інтелектуально розвиненою та зрілою. Їй віддавали перевагу вільні художники, тоді як вміння «малювати пензлем ретельно» було обов'язковим для придворних та професійних майстрів. Але кращі витвори створювалися при поєднанні цих технік.

Для живопису *гохуа* застосовується спеціальний папір – суан, який характеризується специфічною текстурою. Поверхня паперу підходить для роботи з китайською тушшю, дозволяючи наносити штрихи різної інтенсивності і довжини.

Тематикою картин в стилі *гохуа* є природа: символічні образи гір, води, квітів, птахів, риб, креветок, комах в китайському живописі виражають моральні настановлення людини. Характерною рисою китайського живопису є не тільки зовнішнє фотографічне зображення, а відображення внутрішнього єднання з природою [4].

Майже обов'язковим елементом картин є ієрогліфічні написи, який часто має віршовану форму. На картині ставиться і підпис майстра, але особливого, особистою печаткою, що контрастує з чорною тушшю – червоною фарбою.

На сучасному етапі розвитку мистецтва *sei* і *гунбі*, спостерігається підвищення інтересу до традиційного живопису Китаю і країн Сходу: проводяться тематичні виставки, видаються спеціальні книги, працюють школи, навчальні основи традиційного образотворчого мистецтва [5].

Підсумовуючи, можна зазначити, що китайський живопис продовжує вражати і дивувати своєю неперевершеністю, філософським змістом, несхожістю на інші види світового мистецтва, надихає митців на породження мистецьких витворів, формує внутрішній світ людини, який допомагає поринути у світ природи, зрозуміти її, жити з нею у гармонії, усвідомити сутність буття.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Завадская Е.В. Эстетические проблемы живописи старого Китая. М., 1975.
2. Бакалова О.В. Искусство Китая. М.: Академия художеств. 2003. 256-267 с.
3. Виноградова Н.А. Китайская пейзажная живопись. М., 1972.
4. Вэнь У. Живопись и каллиграфия Китая. Днепропетровск, 2004.
5. Ван Вэй. Тайны живописи / Пер. с кит. В.М. Алексеева // В.М. Алексеев. Труды по китайской литературе. М.: Восточная литература, 2003. Книга 2. С. 48-50.

АВТОПОРТРЕТ У ТВОРЧОСТІ ПАНЬ ЮЙЛЯН

Се Юйдін, аспірант I курсу

Харківська державна академія культури

Науковий керівник: д-р мист-ва, проф. С.Б. Рибалко

Актуальність теми. Пань Юйлян входить до тієї когорти китайських митців, що першими здобули освіту у Франції і, фактично, визначили розвиток мистецтва в Китаї першої половини XX століття. Однак її творчість значно менше досліджена на Заході, якщо порівнювати з Сюй Бейхуном, який сьогодні сприймається майже символом китайського мистецтва XX століття. У Китаї тривалий час ім'я Пань Юйлян було

призабутим через невідповідність її творчості певним ідеологічним настановам. Однак після завершення періоду «культурної революції», на хвилі ентузіазму відкриття країни та інтересу до художніх процесів на Заході, її постать як мисткині, котра успішно працювала у різноманітних модерністичних напрямках, стала ледь не символом прагнень китайського народу до рівноправного діалогу із Заходом. Тому сприяли і публікація біографічного роману про мисткиню «Душа, яку переслідує живопис» (Ші Нан, 1984), однойменна китайська кінострічка (1994), телевізійна драма «Картина душі (2004) та традиційна опера «Жінка-мисткиня з борделю» з відомою актрисою Іа Лань у головній ролі.

Європейська слава прийшла до Пань Юйлян після публікації роману Дженіфер Епштейн «Художник із Шанхая» 2008 року, перекладеного 14 мовами та монографії Марі Лор де Шазер «Пан Юлян – Ла Моне де Шанхай». Актуалізували увагу до творчості художниці й результати аукціонних торгів, де її живописні полотна виставляються з високим естимейтом. Поширення різноманітних феміністичних рухів і розвиток гендерної проблематики у наукових дослідженнях зумовили інтерес до творчості художниці фахівців різних галузей гуманітарного знання.

Ступінь наукової розробки теми та джерела дослідження. Серед наукових праць, присвячених Пань Юйлян, слід відзначити публікації Елізи Парк, Тео Філіпс, Медлін Тьєн. Зазначені вчені розглядають її творчість у цілому крізь призму дихотомії мистецтва модерного та традиційного. Дослідження, присвячені власне портрету у китайському мистецтві, безумовно, не обходять Пань Юйлян, однак специфіка її автопортретів як і взагалі проблематика, пов'язана з жанром автопортрету, не розглядалися.

Твори Пань Юйлян зберігаються у колекції Китайської національної художньої галереї в Пекіні, Музеї провінції Аньхой у Хефей, Музеї сучасного мистецтва у Парижі, Тайбейському музеї образотворчого мистецтва та приватних колекціях. Велика кількість збережених творів художниці (понад 4000) та приваблива цінова категорія на аукціонах зумовлює необхідність проведення експертизи творів, що залучаються до кола досліджуваних робіт.

Результати дослідження. Автопортрет – відносно молоде явище у китайській художній культурі. Традиційно китайські митці зосереджувалися на зображенні природи. Портрет набув значно меншого розвитку і репрезентував, зазвичай, соціальні або духовні якості людини. Автопортрет як явище, безумовно, свідчить про місце митця у суспільстві та є певним повідомленням митця про себе та свою творчість.

Портрет як жанр і такий його різновид, як автопортрет, набули розвитку у китайському мистецтві завдяки першому поколінню митців (Сюй Бейхун, Пань Юйлян, Сань Ю), що в межах програми «порятунку країни» були направлені до Європи для опанування європейського досвіду. У цьому сенсі Китай пішов шляхом мейджінської Японії, але півстоліття пізніше. Митці здобували освіту переважно у Франції, яка на той час була центром європейського мистецького життя.

Як і більшість китайців, що приїздили до Франції на навчання, Пань Юйлян вступила до Китайсько-французького інституту в Ліоні, де вивчила французьку і підготувалася до вступу у Вищу школу образотворчого мистецтва в Ліоні. Європейська система навчання передбачала роботу з натури. Автопортрет за таких умов часто був можливістю штудіювати пластичне моделювання за відсутності натурниці. Тож у творчому доробку художниці численна кількість автопортретів, значна частина яких не несе певного художнього вислову, а має характер вправи. Однак, час від часу, художниця немов вдивляється у своє обличчя, намагається розповісти про себе на певному етапі свого життя. Вона зображує себе то в модному європейському одязі з відповідною зачіскою на тлі розкритого вікна, в якому видно паризьку вулицю, то навпаки, підкреслює свій зв'язок із Батьківщиною, підкреслюючи азійські риси обличчя, ретельно виписуючи візерунки на своєму чіпао, додає предмети, що утворюють «китайський» контекст – віяла, квіти у порцелянових вазах, візерунчастий шовк. У Парижі художниця продовжувала не

тільки удосконалювати живопис, а й брала уроки скульптури, що позначилося на якості передачі форм людської фігури та обличчя.

Значна частина автопортретів виконана у жанрі «ню», що було незвичним не тільки для китайської спільноти (через уроки малювання оголеної натури було закрито Школу образотворчого мистецтва у Шанхаї, де навчалася, а згодом викладала художниця), а й для європейців. Зазвичай жанр «ню» передає погляд чоловіка на жінку, у випадку Пань Юйлян – це погляд всередину себе, тут йдеться не про ідеали, а про проблеми ідентифікації, самопізнання. Деякі дослідники, як от Чжижун Ген, розглядають творчість художниці у контексті феміністичних рухів, що уявляється не зовсім коректним, адже вона мислила себе цілком у контексті китайської традиції. Її непересічна біографія, що й сьогодні надихає письменників та кінематографістів, є не стільки результатом власного вибору – піти всупереч традиціям, скільки обставин і випадкового перебігу подій.

Уявляється перспективним провести порівняльний аналіз автопортретів Пань Юйлян із роботами у зазначеному жанрі інших представників «паризької школи», визначити фактори, що впливали на формування традиції портрету.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Чжижун Ген. Між гохуа і сіянхуа: розвиток реалістичного живопису в Китаї у XX–XXI ст. (на прикладі жіночого портрету). *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв: зб. наук. праць*. Харків: ХДАДМ, 2017. № 3. С. 94-104.
2. Хао Сяо Хуа. Портрет в живописі Китаю: становлення, етапи розвитку, проблеми жанру в мистецтві XX ст.: дис. ... канд. наук: 17.00.05. Львів. нац. акад. мистецтв. Львів, 2015. 200 с.
3. Lynn Pan. Shanghai Style: Art and Design Between the Wars. Long River Press, San Francisco, 2008. Pan Yulian's Painting of Bathing Nudity. *China Daily*, 11 Nov. 2006, accessed 1 January 2008.
4. Park Elissa H. Negotiating the Discourse of the Modern in Art: Pan Yulian (1895–1977) and the Transnational Modern. Diss. University of Michigan, 2013. Web. Accessed on 16 March 2017.
5. Phyllis Teo. Modernism and Orientalism: The Ambiguous Nudes of Chinese Artist Pan Yulian. *New Zealand Journal of Asian Studies*. 12: 2, December 2010. P. 65-80.
6. Pickowicz Paul, Shen Kuiyi, Zhang Yingjin (2013). Liangyou, Kaleidoscopic Modernity and the Shanghai Global Metropolis, 1926–1945. P. 206.
7. Stephen F. Eisenman, *Nineteenth Century Art – a Critical History*, Thames and Hudson. London, 2002. P. 287.
8. Sullivan Michael. *Art and Artists of Twentieth Century China*. P. 38.
9. Thien Madeleine. From Republican-Era Shanghai to Postwar Paris: Pan Yulian's Bold Frieze. 12.03.2018. URL: <https://frieze.com/article/republican-era-shanghai-postwar-paris-pan-yuliangs-bold-portraits>
10. Ya-chen Chan. *New Modern Chinese Women and Gender Politics*, Routledge. London, 2014. P. 106.
11. Zheng Jane. The Shanghai Fine Arts College: Art Education and Modern Women Artists in the 1920s and 1930s. *Modern Chinese Literature and Culture*, 2007. 206 p.

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ КЛАСИЧНОГО БАЛЕТУ В КИТАЇ

Смілянська Ольга Олександрівна, студентка 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: викладач кафедри східних мов Ю.В. Андрєєва

Класичний балет для Китаю – це більшою мірою «нерідний», запозичений напрямок мистецтва, який прижився далеко не відразу, але зрештою полюбився китайцям

і зараз розвивається на рівні з іншими стилями. Балет з'явився в Китаї під впливом зарубіжних хореографічних традицій, несучи в танцювальне мистецтво особливі риси, які не вписуються в класичні канони китайського хореографічного мистецтва. Новий китайський балет, який є вражаючим явищем в історії мистецтв ХХ століття, має коротку історію, але дуже багате минуле, так як танцювальне мистецтво в китайській культурі є одним із найдавніших.

Протягом п'яти тисячоліть на формування і розвиток танців багатьох національних китайських меншин сильно впливали культура та звичаї. Різні етнічні групи розвивали танцювальні мистецтва під впливом особливостей географічного середовища, кліматичних умов, а також відмінностей у виробництві і способі життя. Традиційне танцювальне мистецтво, створене колективно протягом довгого періоду історії і широко поширене в масах, відображає їхнє життя і боротьбу людей, а також їх естетичні почуття, думки, емоції, ідеали і прагнення [1]. На початку ХХ століття китайський класичний національний танок придбав трохи іншу форму, вийшовши на новий етап свого розвитку.

Саме у той час і почав зароджуватись у Китаї балет західного зразку. Якщо звернутися до історії, ми побачимо, що в 1923 році партія Гоміньдан (中国国民党) домовилася про співпрацю з Радянською Росією. Починаючи з цього року в південний Китай почали приїжджати радники з СРСР. Наприкінці 1920-х років про Китай досить часто писали радянські газети, а на сцені Большого театру в 1927 році було поставлено балет «Червоний мак» – його темою став Китай і соціальне становище, яке в ньому складалося [2].

Розвиток балетного мистецтва в Китаї починався із роботи двох російських труп у Харбіні та Шанхаї, де згодом виникли так звані Харбінська та Шанхайська школи. У 1920-ті роки в багатьох навчальних закладах Харбіна проводилися заняття з бальних танців, працювали й приватні балетні студії. Першу балетну студію було відкрито Андрєєвою Г.М. 1 вересня 1930 р. 1934 року в Шанхаї виникло нове театральне співтовариство – Російське балетне об'єднання. Однак варто зазначити, що в цей період більшість китайців ставилися до нового балетного мистецтва з деяким побоюванням і недовірою [3].

Великий крок у становленні класичного балету в Китаї було зроблено у 1954 році із відкриттям Пекінської школи танцю, що була першою державною професійною школою танцю, створеною з моменту заснування КНР. У наступні роки були поставлені такі балети, як «Лебедине озеро» та «Ромео та Джульєтта», згодом виконані на сцені Національного балету Китаю (中央芭蕾舞团). Пізніше в 1959 році Національний балет Китаю був перетворений на Експериментальну балетну трупу Пекінської школи танцю. Значний слід у становленні Пекінської школи танцю залишили такі діячі мистецтв, як Дай Айліян (戴爱莲), яка була директоркою школи та балетної трупи, та Петро Гусєв, який створив російську систему навчання, яка формувала технічну основу балету [4].

Під час культурної революції (无产阶级文化大革命) у репертуарах зникають класичні європейські балети, а на сцені виконуються тільки оригінальні китайські постанови: «Червоний загін жінок» (红色娘子) та «Біловолоса дівчина» (白毛女). Лише після революції балетна трупа почала реформувати і змінювати напрямок творчості з відродженням класичного західного балетного репертуару, а також додаючи в нього більш сучасні балети з усього світу [4].

Паралельно з тим в Шанхаї в 1966 виникає балетна трупа (上海芭蕾舞团), але повноцінну діяльність розгортає лише в 1979 році. З моменту заснування багато юних танцюристів трупи завоювали 37 медалей у різних міжнародних танцювальних змаганнях. Шанхайський балет активно співпрацює та бере участь у культурному обміні з артистами та трупами як за кордоном, так і вдома. У січні 2020 року трупа дебютувала в Нью-Йорку в Лінкольн-центрі з «Лебединим озером» [5].

В 1978 році Пекінську школу було перетворено на академію (北京舞蹈学院). На даний момент академія забезпечує ступінь бакалавра та магістра і стала єдиним вищим

навчальним закладом професійної танцювальної освіти в Китаї, де зараз викладаються як балет, так і національні й сучасні танці, а також інші гуманітарні науки [6]. У репертуарі є багато власне китайських постановок, що розповідають історію, міфи та легенди Піднебесної: «Павільйон з півоній» (牡丹亭); «Засада з десяти сторін» (十面埋伏); «Любителі метеликів» (назва часто скорочується до «Лян Чжу» (梁祝)); «Підняти Червоний ліхтар» (大红灯笼高高挂), поставлений за романом 1990 року Су Тонга (苏童) [7].

Національний балет Китаю гастролює на міжнародному рівні. За словами його нинішньої директорки Фен Ін (冯英), Національний балет Китаю має свої переваги: він ходить «на трьох ногах» – класичні балети, сучасні твори та китайський балет, тоді як у іноземних труп їх дві – класичний та сучасний. А отже, задачу китайського балету вона бачить в тому, щоб тримати рівновагу між трьома ногами та формувати власні неповторні характеристики [8].

Таким чином, простеживши витoki становлення китайського балету на основі російської балетної школи, ми з'ясували, що саме і яким чином вплинуло на сучасний вигляд балетних постановок, які можна побачити на сценах китайських театрів. Хореографи-постановники, використовуючи новітні досягнення танцювальної техніки, намагаються зберегти в танці як традиції, успадковані від класичної балетної школи, так і власні напрацювання. І це саме є тим дивом, яким так захоплюються глядачі всього світу.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Li Beida. Dances of the Chinese minorities. – Beijing: China Intercontinental Press, 2006. – 120 p.
2. Чжэн Ю. Развитие представлений о китайской культуре в образах тао хоа в постановках балета «Красный мак» в советский период // Международный научно-исследовательский журнал. – 2017. – С. 25–27.
3. Хисамутдинов А.А. Русский балет в Китае: монография / А.А. Хисамутдинов; науч. ред. Т.В. Прудкогляд. – Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 2015. – 43 с.
4. Step-by-step guide to dance: National Ballet of China // The Guardian, 2011. [Електронний ресурс]. URL: <https://www.theguardian.com/stage/2011/aug/11/dance-national-ballet-of-china> (дата звернення: 12.02.2020).
5. Zhang K. Shanghai Ballet set for NY debut with Swan Lake // China Daily, 2020. [Електронний ресурс]. URL: <http://global.chinadaily.com.cn/a/202001/15/WS5e1e6be9a31012821727116c.html> (дата звернення: 12.02.2020).
6. Study in China: Beijing Dance Academy. – 2017. [Електронний ресурс]. URL: <https://web.archive.org/web/20170211080531/http://www.csc.edu.cn/studyinchina/universitydetailen.aspx?collegeId=307> (дата звернення: 12.02.2020).
7. National Ballet of China. – 2005. [Електронний ресурс]. URL: <http://www.china.org.cn/english/features/Festival/143216.htm> (дата звернення: 12.02.2020).
8. Chen E. Interview done on May 19th. 2011 – Feng Ying // Dansomanie, 2011. [Електронний ресурс]. URL: http://www.forum-dansomanie.net/pagesdanso/int0040_interview_feng_ying_en.html (дата звернення: 12.02.2020).

ПРОЯВИ ШИНУАЗРІ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ

XVIII – XIX СТОЛІТЬ

Тан Цяньжуй, аспірант

Харківська державна академія дизайну і мистецтв

Науковий керівник: к. мист. А.Ю. Корнев

Європейське мистецтво XVIII століття неможливо розглядати без впливу далекосхідного мистецтва, явища, яке затвердилося у мистецтвознавчій науці під назвою «шинуазрі» («китайщина»). Однією з причин стала активна фаза розширення європейськими державами торговельних і дипломатичних зв'язків із навколишнім світом і продовження формування колоніальної європейської системи. У такій ситуації найсильніші держави та їх керівники намагалися продемонструвати свою обізнаність і зацікавленість у контактах з новими для європейців цивілізаційними і культурними викликами.

Серед таких держав була і Франція, яка якраз у цей період включилася у своєрідні змагання, щоб увійти до «клубу» таких морських «першопроходців» як Англія, Голландія, Іспанія. Амбітний монарх Людовик XIV, який плекав подібні наміри, вирізнявся ще й своїми естетичними смаками, це позначилося на його бажанні перетворити Францію на культурний зразок для всієї Європи. І, певною мірою, йому це вдалося. Серед його культурницьких заходів було розповсюдження французьких зразків мистецтва бароко. У свою чергу, естетична програма бароко мала у собі компонент екзотичності, і Людовик XIV отримав цей компонент саме через зразки китайського мистецтва.

Хоча «китайщина» почала надходити до Франції з Голландії і Німеччини, двір Людовика XIV став зразком використання шинуазрі на ті часи у досить масштабних культурних проектах, таких як Версаль, його парковий і палацовий ансамблі. Речі, привезені з Китаю – шпалери, порцелянові вироби, лаки – прикрасили інтер'єри; в паркових ансамблях виникають вже перші прояви місцевої «китайщини» – містки, альтанки, виконані у «китайському» стилі на основі зображень на гравюрах, зроблених європейськими митцями [1, с. 101-107].

Окрім китайських речей, стали з'являтися і європейські виробники, які відгукнулися на попит європейської еліти, яка потребувала екзотики у більш масових масштабах і не за таку дорогу ціну. Цей другий етап шинуазрі вже пов'язаний із наступною мистецькою течією, а саме рококо. Зроблені «під Китай» європейські вироби вже не так суворо притримуються справжніх китайських зразків, вони покликані утворювати умовну екзотичну атмосферу. Франція продовжує тримати статус законодавиці моди у правлінні наступних Людовиків. Тому в живописних роботах фактично у всіх знаних французьких митців цього періоду, таких як Ф. Буше, А. Ватто, Ж.О. Фрагонар та ін., знаходимо елементи шинуазрі.

Потужний поштовх для розвитку мистецьких проявів шинуазрі дало європейське порцелянове виробництво. Звісно ж, першою стала знаменита саксонська Майсенська мануфактура, яка стала такою ж зразковою для Європи, як шинуазрі Версалю. І саксонський курфюрст Август Сильний, і германський імператор Фрідріх I віддали належне стилю шинуазрі у своїх володіннях, побудувавши спеціальні приміщення-скарбниці для порцелянових виробів, породивши моду на «порцелянові кабінети».

З Північної і Центральної Європи мода на шинуазрі у XVIII столітті поширюється і на її периферію. Так, у російській державі китайський стиль з'являється спочатку з Німеччини і Голландії під час царювання Петра I. А поширюється вже за французькими зразками у правління імператриці Катерини II [3, с. 341-344; 4, с. 98-100].

Французький двір також справляв велике враження на польських магнатів і можновладців. Причому, оскільки частина українських теренів у ті часи входило до складу держави Річ Посполита, то водночас шинуазрі існує на польсько-українських територіях. Наприклад, король Ян III Собеський наказав створити власне порцелянове виробництво у місті Жовква, що нині знаходиться на території Львівщини. Так, саме польським але на українських теренах було фаянсове виробництво у Корці. І Жовква, і Корець випускають продукцію з мотивами шинуазрі.

У XIX столітті основні країни Європи вже відходять від масового захоплення мистецькими проявами шинуазрі, однак саме на периферії цей стиль затримується і

продовжує досить активно функціонувати через вироби вже місцевих виробників, прикладом можуть слугувати вироби Києво-Межигірської мануфактури або Будянського фаянсового виробництва на Харківщині [2, с. 62-72].

Оці периферійні прояви шинуазрі пізньої пори є поки найменш дослідженим мистецьким явищем і заслуговують на подальшу дослідницьку увагу і засвоєння.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бех Л. Искусство фарфора в дальневосточной и европейской традициях: государственная политика и сфера сакрального. Ойкумена. 2013. № 1. С. 101-107.
2. Нечипоренко Т. Межигірський фаянс у колекції НМУНД. Частина I. Порцеляна. 2018. № 3. С. 62-72.
3. Перлин П.В. У истоков стиля «шинуазри» в России: Лаковый (Китайский, Японский) кабинет в Монплезиере. Евразийский научный журнал. 2016. № 8. С. 341-344.
4. Сяпина Т. Китайский дворец. История одного интерьера. Третьяковская галерея. 2017. № 3. С. 98-127.

НАТЮРМОРТ У СУЧАСНОМУ КИТАЙСЬКОМУ МИСТЕЦТВІ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ

Чжан Чже, аспірант 1 курсу

Харківська державна академія дизайну і мистецтв
Науковий керівник: д. мист-ва, проф. С.Б. Рибалко

Натюрморт як окремий жанр – відносно молоде явище в китайському мистецтві. Саме тому він залишається найменш дослідженою галуззю китайського мистецтва. Як європейські, так і китайські фахівці, розглядаючи китайський живопис, не виокремлюють проблематику формування жанру натюрморту. Разом із тим, як відсутність зображень предметного світу у якості спеціального усталеного мотиву, так і його виникнення та розвиток, є важливим з точки зору розуміння особливостей художнього процесу в Китаї.

Окремі елементи натюрморту можна побачити у живописі другої половини XIX – початку XX століття – це, зазвичай, предмети, що супроводжують традиційні об'єкти зображення: квіти, фрукти тощо. Поступово з'являються зображення виключно побутових речей, як наприклад, чайник із чашками Ци Байші, однак усі ці речі відрізняються від західного натюрморту принципами зображення. По-перше, речі не експонуються, між ними та оточенням не будується ніяких змістовних, образних і предметних зв'язків, вони немов пливуть у повітряному просторі, позбавлені ваги, власної тіні і тим більш тіні, що утворюється світовими рефlekсами.

Зображення предметного світу, згідно європейській художній системі, набувають розвитку у XX столітті, коли європейський досвід активно запозичувався Китаєм, що став на шлях модернізації. Під гаслом «врятувати країну» до Європи вирушили представники китайської інтелігенції, що опікувалися розвитком різних галузей – від освіти до виробництва. Серед них були й митці, адже оновлена держава потребувала й оновленого мистецтва. Відтоді натюрморт входить до навчальних програм художніх закладів як обов'язкова пропедевтична дисципліна і згодом набуває розвитку як самостійний і творчий жанр.

Серед перших митців, що здобули освіту в Парижі, були Сюй Бейхун і Пань Юйлян. Щоправда, перший, після повернення на Батьківщину до натюрморту майже не звертався, докладаючи зусиль винайти осучаснений варіант класичного живопису. Натомість Пань Юйлян активно зверталася до натюрморту, трактуючи його у різноманітних художніх концепціях. В її творах простежуються і сезанізм, і фовізм, і реалізм.

У повоєнному Китаї змінилися художні орієнтири і відтепер митці їхали на навчання до СРСР. Вочевидь, близькість соціальних устроїв та ідеологій зумовила пріоритет Радянської художньої школи. Сприяли тому і укладені на вищому рівні угоди про дружбу і співробітництво. Російська школа живопису, з її міцними традиціями реалізму, навіть після розриву стосунків між СРСР та КНР, наклала відбиток на усе китайське повоєнне мистецтво. Натюрморт культивувався у навчальних закладах як штудія, що розвиває аналіз форми та особливості її буття у середовищі та при певному освітленні. У більшості випадків натюрморт у Китаї трактувався в реалістичному або імпресіоністичному ключі.

Кінець політичної ізоляції Китаю позначився у мистецтві надолуженням модерністичних художніх практик. Після 1985 року з його гучною виставкою нового мистецтва, експерименти у галузі натюрморту стануть саме тим полем, де відпрацьовувалися різноманітні нововведення. Художники активно звертаються до різноманітних (і часто контрастних) матеріалів, використовуючи замість полотна метал, уводять до структури твору тканини, але це не авангардна поетика реді-мейду, а пошук більшої витонченості та достовірності. Останнє зумовить тяжіння та швидкий розвиток фото реалізму, де цінується скрупульозне відтворення матеріальності предметів.

Слід відзначити й повторюваність винайдених прийомів, прагнення технічної досконалості. Відновлення практики навчання за кордоном підтримує позиції натюрморту як жанру в діяльності китайських художників. Розвиток міжкультурних комунікацій і ліберальна політика в галузі культури зумовили розмаїття стилів та художніх прийомів. Водночас, простежуються дві основні тенденції – використання підходів, сформованих у межах європейської системи (чому сприяє й тривала традиція копіювання та увага до технологічних аспектів мистецтва) і пошуки власного стилю на основі поєднання китайської та європейської художніх систем.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Andrews Julia F., Kuiyi Shen. A Century in Crisis: Modernity and Tradition in the Art of Twentieth-Century China. New York: Guggenheim Museum, 1998. 329 p.
2. Barnhart Richard M. Three Thousand Years of Chinese Painting. New Haven and Beijing: Yale University Press and Foreign Languages Press, 1997. 416 p.
3. Cahill James. Chinese Painting. New York: Rizzoli, 1990. 211 p.
4. 束新水《中国画从实景到画景》辽宁。辽宁美术出版社。年份：2018 年 页数：177 页 (Шу Синьшуй. Китайская живопись от реальной сцены до сцены живописи. Ляонин. Издательство Ляонин Файн Артс, 2018. 177 с.)
5. 徐健《中国绘画史》年份：2018 年。浙江。浙江人民美术出版社。页数不详，(Сюй Цзянь. История китайской живописи. Чжэцзян. Издательство Чжэцзян Народного Изобразительного Искусства, 2018).
6. 胡红春《中国画中的艺术表现特征研究》吉林 吉林美术出版社。年份：2019。页数：161 页 (Ху Хунчунь. Исследование характеристик художественного выражения в китайской живописи. Цзилинь. Издательство Цзилинь Файн Артс, 2019. 161 с.)
7. 诸宗元《中国书画小史》北京。北京理工大学出版社。年份：2016。页数：113 (Чжу цзюнюань. История китайской живописи и каллиграфии. Пекин. Пекинский институт технологий печати, 2016. 113 с.)
8. 傅抱石《中国绘画变迁史纲》辽宁。辽宁美术出版社。年份：2018。页数：227 页。
(Фу Баоши. Контур історії змін у китайському. Ляонін: Ляонін файн артс, 2018. 227 с.)
9. 支英琦《中国历代名画精赏》山东。济南出版社。年份：2015。页数：259 页 (Чжин Ци. Прекрасні китайські картини. Шаньдун: Видавничий Дім Цзінань, 2015. 259 с.)

10. 王云亮《现当代中国画理论与创作研究》北京。中国文史出版社 年份：2013。页数：264 页 (Ван Юньлян. Дослідження сучасної китайської теорії живопису та творчості. Пекін: Китайська література та історична преса, 2013. 264 с.)

ІСТОРІЯ КИТАЙСЬКОГО ЦИРКУ ТА ЙОГО МІСЦЕ У СУЧАСНІЙ СВІТОВІЙ КУЛЬТУРІ

Чупир Юлія Вячеславівна, студентка 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: викладач кафедри східних мов Ю.В. Андреева

Мистецтво сходу є одним з найцікавіших та найзагадковіших у світі. Китайське циркове мистецтво (кит. 杂技艺术) визнають та поцінують у всьому світі. Китайський цирк має довгу історію, він походить від давніх традицій, ігор та розваг, також нерозривно пов'язаний з народними піснями, танцями, театром. Витоки китайського цирку та час його виникнення є предметом постійних дебатів вчених. Перші згадки про китайський цирк сягають понад 2000 років до періоду Воюючих держав. Циркове мистецтво також активно формувалось в часи династій Цинь і Хань (221 р. до н. е. - 230 р. н. е.).

Цирк – це вид мистецтва, який являє собою розважальну виставу. У давнину цирк був відомий під назвою «Шоу сотень фокусів» (кит. 百戏). Він складався з різноманітних вправ: акробатика, балансування, обертання дисків та танці. Цирк був сімейною традицією, подібно до європейських цирків, вміння передавалися з покоління до покоління. Успішні циркові родини ставали відомими далеко за межами своїх рідних міст [1].

Одними з найяскравіших циркових виступів були і залишаються акробатичні номери. Загалом, існує два стилі китайської акробатики: стиль бойових мистецтв та цирковий стиль. Розглянемо цирковий стиль китайської акробатики більш детально. Цей стиль схожий на західні акробатичні шоу, де окремі артисти та групи демонструють дивовижні акти балансування, жонгливання та гімнастики.

Китайські акробати, як правило, підкреслюють рівновагу та надзвичайну гнучкість. Для того, щоб виконувати елементи китайської акробатики артисти багато уваги приділяють фізичному здоров'ю, оскільки типові акробатичні номери складаються з великої кількості стрибків та різноманітних трюків.

Китайська музика та театр: у багатьох виставах представлена традиційна китайська музика, яку записують або виконують наживо музиканти, що грають на традиційних інструментах. Костюми або теми можуть запозичуватися з різних відомих опер. Також використовуються деякі прийоми з бойових мистецтв. Наприклад, Пекінський Червоний театр «Легенда про Кунг-фу», шоу якого поєднує в собі прийоми кунг-фу, акробатику та танці.

Китайські історії: акробати можуть виконувати сцени з популярних легенд, оповідань чи романів давнини, таких як «Король мавп». Наймовірні костюми та феєричний сюжет вражають кожного глядача.

Сучасні китайські акробатичні трупі визнають у світі, вони є постійними призерами більшості міжнародних змагань. Китай нещодавно було відзначено як країну з найкращими акробатичними виступами [1].

Варто також згадати ставлення китайців до проблеми використання тварин у цирках. Китайці цінували тварин з найдавніших часів. На це вплинула релігія, зокрема буддизм. Буддисти виступали проти вбивства та знущань над будь-якими живими істотами. Саме тому в китайських циркових виставах виступають люди, тварин зазвичай не залучають. Сьогодні, у Китаї діють закони про захист дикої природи як на національному, так і на місцевому рівнях, країна є прибічником конвенції CITES та інших

міжнародних договорів, пов'язаних із захистом дикої природи. Важливо, що уряд Китаю та звичайні китайці все більше переймаються цією проблемою та рухаються у напрямку захисту тварин та припинення їх експлуатації [2].

Китайський цирк розвивався і покращувався протягом довгого часу, створивши чимало неймовірних циркових номерів, які влучно передають яскравий національний колорит. Китай приділяє багато уваги розвитку міжнаціональних зв'язків з іншими країнами. Наприклад, у місті Шіцзячжуань провінції Хебей проходить Китайський Міжнародний цирковий фестиваль «Уцяо». Його відвідують багато майстрів циркового мистецтва. Цей фестиваль є досить успішним і популярним. Успіх цього китайського фестивалю свідчить про те, що філософія і культура Заходу і Сходу може поєднуватися і тим самим створювати щось абсолютно нове, досі невідоме глядачам, щось що вразить їх і назавжди запам'ятається [3].

Отже, китайський цирк значно відрізняється від звичного для нас західного. Виступи китайського цирку зосереджують увагу на неймовірних можливостях людей. Мотиви китайської національної музики та традиційних китайських сюжетів наповнюють виступи особливим колоритом Піднебесної. Грим, костюм, декорації, трюки в номерах, стриманість, яка притаманна лише китайському цирку – все це віддзеркалює своєрідність національної культури. З розвитком новітніх технологій змінюються й циркові вистави, вони стають все більш видовищними та цікавими, але не втрачають свій істинний сенс.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Faye C. F. Chinese Theories of Theater and Performance from Confucius to the Present / Chunfang Fei Faye. – Ann Arbor, Michigan, USA: University of Michigan Press, 2002. – (University of Michigan Press).
2. Deborah C. Animals in China: Law and Society / Cao Deborah., 2015. – 232 p.
3. Кравцова М. Е. История культуры Китая / М. Е. Кравцова. – Санкт-Петербург: «Лань», 1999. – 416 с.

ІСТОРІЯ СХОДУ: ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

АНАЛІЗ ПОЄДНАННЯ НОВИХ ФОРМ АГРЕСІЇ У ЛОКАЛЬНИХ КОНФЛІКТАХ НА БЛИЗЬКОМУ СХОДІ ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Гишко Геннадій Борисович, кандидат військових наук, доцент
Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

Про те, що методи ведення війни є мінливим та еволюціонуючим процесом, зазначав відомий німецький теоретик і практик військової справи Карл фон Клаузевіц на початку ХІХ століття. У своїй книзі «Про війну» він розвинув теорію ведення війни, акцентуючи увагу не лише на технічних аспектах, а й соціальних чинниках.

У сучасному світі твердження про те, що колишні форми і стратегії війн між державами застаріли, є досить популярним. Багато пишеться і говориться про «дифузно-гібридні війни», «конфлікти низької інтенсивності» та інші форми агресії, які так чи інакше визначають тенденції зміни вигляду світової системи. Ризики виникнення протистояння у світі зберігаються і навіть посилюються, тому ігнорування рівня їх небезпеки або їх недооцінка є помилковою стратегією. З цієї причини аналіз еволюції форм агресії держав зберігає свою актуальність і на сьогодні, і на подальшу перспективу [1].

Сучасна стратегія зовнішньої політики розвиває доктрину преємптивних війн, яка була офіційно оголошена в 2002 році з прийняттям Національної стратегії забезпечення безпеки США (National Security Strategy of the United States) [2].

У сучасній літературі слово *preemptive* досить часто перекладається як превентивний, але преємпція означає перевагу, випередження. У контексті військових дій превентивний удар завдається як застережливий засіб при очевидній загрозі з боку супротивника, а в преємптивній війні удар завдається при неочевидній загрозі.

Термін «преємптивні військові дії» був вперше застосований у 2001 році перед вторгненням США в Афганістан, під час заявлення про право Сполучених Штатів забезпечувати свою безпеку від терористів, які знаходять свій прихисток в інших країнах.

Преємптивним за своїм характером стало вторгнення військ союзників на чолі зі США в Ірак у березні 2003 року. Незважаючи на подальше визнання відомостей про ядерну програму Саддама Хусейна «помилковими», визначення Генеральним Секретарем ООН К. Аннаном війни в Іраку в 2003 році з точки зору Хартії війни незаконною, Ірак як суверенна держава припинив існування.

Найбільш катастрофічним наслідком іракської преємптивної війни стало виникнення терористичної квазідержави – Ісламської держави Іраку і Леванту (ІДІЛ). Основою ІДІЛ стала військова еліта, яка після скинення С. Хусейна була оголошена поза законом. Саме кадрові військові, що стали польовими командирами, забезпечили успіх поширення ІДІЛ, захоплення значних територій Сирії та Лівану.

Аналіз військових дій у сучасному світі дозволив експертам сформулювати їх особливості в термінах дифузно-гібридних війн.

Дифузна війна ведеться шляхом взаємопроникнення (дифузії) традиційних методів ведення війн – організаційних, технологічних, інформаційних і прийомів «війн-заколотів», здійснення масового геноциду і терору. Це шлях від війни «цивілізованої» до війни інстинктивної, від державно-організованих форм збройної боротьби, військового права та військової етики до тотального геноциду людей на території супротивника і культу смерті як такого [3]. Інстинктивною вона є тому, що ступінь насильства в таких війнах доходить до тваринного рівня агресії. У дифузних війнах використовуються найсучасніші знання та технології, але водночас для вбивства людей застосовуються дикі, архаїчні методи, не обтяжені ніякими моральними обмеженнями.

Гібридна війна вважається різновидом дифузної війни. Це війна недержавних озброєних формувань проти правлячого режиму. У складі формувань можуть бути як місцеві «борці з режимом», «озброєна опозиція», так і ті, що прибули зовні. Війна, як правило, ведеться під гаслами громадянської війни, при цьому відбувається масова загибель і грабунок місцевого мирного населення.

Війна може розпочатися і тривати з будь-якого приводу, наприклад, недемократичність існуючого ладу в країні, корупція влади, неефективність управління державою тощо. У сучасному світі широко використовуються соціальні мережі, засоби масової інформації, – така війна не має чітко визначеного фронту та тилу, центру управління.

Також із перерахованими формами ведення війни добре поєднується таємність. «Таємні війни» недостатньо вивчені, але їх можна визначити як дії, спрямовані на нанесення втрат стороні, необов'язково завдяки відкритому зіткненню. Характерним є те, що невідомо, ким саме завдано удар, анонімність джерела атаки [4]. Прикладом прояву таємної війни можна назвати події на території Сирії, на якій нині воюють декілька сил і вже накопичилося достатньо фактів, коли удари завдавалися по об'єктах цивільного призначення, і сторони звинувачували в цьому одна одну, але доказів приналежності ударів так і не було знайдено. Перевага «таємної війни» полягає в тому, що, коли не визначений «ворог», то потерпіла сторона не може відповісти легітимним ударом. Часто такі атаки і не афішуються потерпілою стороною, щоб не створилося враження її безпорадності. Значного поширення «таємна війна» набула в кіберпросторі, де дуже важко визначити джерело атаки, тому розробкам у цій галузі приділяють підвищену увагу всі розвинені країни.

Ще однією характерною рисою сучасної війни стала приватизація і комерціалізація насильства. Приватизація монополії держави на легітимне насильство. До недавнього часу тільки держава могла ввести війська на певну свою територію для наведення конституційного ладу. І тільки держава могла оголосити війну іншій державі.

Нині військові дії ведуться не лише регулярними арміями, але і озброєними племенами, кланами, польовими командирами, партизанами, найманцями, приватними арміями тощо. Результат війни не вирішується у битві між двома арміями, такі війни затягуються в часі і характеризується насильством над цивільним населенням, що довго триває. Продаж зброї терористичним угрупованням та бандформуванням став вигідним бізнесом. Збиток від цього для держави, на території якої ведуться бойові дії, величезний. Оскільки така війна носить затяжний характер, то в атмосфері насильства зростають покоління дітей, які не знають миру.

Приватизація насильства зовсім не винахід сьогодення, а, швидше, варварство методів ведення війни та повернення до середньовічних способів заробляти на життя. Залучення до військових дій недержавних учасників зумовлює стирання відмінності між традиційною війною як політичним насильством, і злочином – насильством заради приватних інтересів.

У ході громадянської війни польові командири легко отримують доступ до природних надр – нафти, золота, алмазів, зростає торгівля наркотиками, як це відбулося у Афганістані, попит на які є високим у заможних країнах світу.

Вирішальну роль у виникненні «нових війн» відіграє процес глобалізації – можливість фінансування таких війн і їх дешевизна. Саме за таких умов складається ситуація розмивання грані між війною та миром, що є підґрунтям для здійснення попереджувальних військових ударів із мотивуванням усунення можливих загроз у майбутньому.

Клаузевіц у своїй роботі «Про війну» називав війну хамелеоном, що змінює свій вигляд залежно від соціополітичних умов та обставин [5]. Динаміка політичних і міжнародних стосунків, соціального життя, технічні досягнення та зміни в культурі надають цим сферам нових форм. І війна, як хамелеон, змінюється разом із ними.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузина С.И., Хагуш С.Л. Новые виды войн в процессах глобальной конкуренции государств. *Государственное и муниципальное управление*. Ученые записки. Р: РАНХиГС, 2017. Вып. 3. С. 160-164.
2. Сенченко Н.И. Теория и практика невидимых войн. К.: КИТ, 2009. 504 с.
3. Иншаков С.М. Гибридная война в системе военных угроз национальной безопасности: Монография. М.: РУСАЙНС, 2018. 306 с.
4. Ципис С. Тайная война: новые формы противостояния 21-го века. URL: <http://www.forumdaily.com/tajnaya-vojna-novye-formy-protivostoyaniya-21-go-veka/> (дата обращения: 04.08.2017).
5. Клаузевиц К. О войне: трактат. Н.: Эталон, 2014. 532 с.

«ВОЕННО-СТАТИСТИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ» И «ВОЕННАЯ РАЗВЕДКА» РОССИЙСКОЙ ИМПЕРИИ ОТНОСИТЕЛЬНО ИРАНА ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XIX В.: ПОНЯТИЯ И ИХ НАПОЛНЕНИЕ

Гоков Олег Александрович, кандидат исторических наук, доцент

Под военной разведкой в широком смысле этого слова в рассматриваемое время подразумевали «сбор сведений о положении, средствах, силах и намерениях неприятеля и о местности», которые должны были собираться как в военное, так и в мирное время.

Основу его составляло военно-статистическое исследование. Впрочем, акцент в понимании термина всё же делался на старое его значение (узкое) – в смысле войсковой разведки офицерами или специальными отрядами во время войны [2, с. 74–84; 3; 4; 19, с. 182–183; 21; 22; 25; 29, с. 215–217; 30; 37; 41, с. 243–245, 254–256; 42, с. 377–378]. Только к началу XX в. постепенно выкристаллизовывается иное, более специализированное понимание военной разведки [8; 9; 10, с. 103–108, 196–199; 37; 38].

Основателями новой системной военной разведки в России считаются военный министр Д.А. Милютин и Н.Н. Обручев [1; 34]. Как отмечал К.Н. Смирнов, «особенно насащенной оказалась военная реформа Д.А. Милютина, в том числе и в области усовершенствования организации военной разведки. Одна из его заслуг в этой области состоит в том, что он обратил особое внимание на решающее значение таких дисциплин, как военная география и статистика, в качестве неотделимой части военной разведки, в деле полноценного исследования военных ресурсов противника» [32, с. 262]. Д.А. Милютин ставил перед офицерами Генерального штаба (далее – ГШ), которые в основном и занимались сбором и анализом сведений, задачу всестороннего изучения сопредельных с Россией государств, требуя не только описательной, но и аналитической работы [7; 20, с. 135; 28]. Основу её составили военная география и военная статистика – «особый отдел военных знаний, занимающийся изучением стран и государств в военном отношении» [23; 24; 27; 36; 40, с. 196]. «Под первым названием вообще согласились разуместь преимущественно изучением в военном отношении стран или частей земной поверхности, под вторым – изучение военных сил и средств государств», – писал Д.А. Милютин [23, с. 4]. Объяснялось это тем, что в XIX в. главным средством анализа считалась статистика [5; 26; 35, с. 54]. Это предопределило широкое использование статистических методов наблюдения в военном деле. В результате основное наполнение военной разведки составили сведения военной статистики и военной географии, а также геодезии [39, с. 196–199, 439–440].

Для начала рассматриваемого нами периода характерной работой, иллюстрировавшей указанные понятия, стал «Военно-статистический сборник» [6]. О том, что интересовало Военное министерство в Иране, даёт хорошее представление статья «Персия». Начиналось всё с характеристики царствующего дома, государственного устройства и территории с народонаселением. Затем шло описание промышленности и торговли, путей сообщения и финансов, религии, образованности и нравственности. Далее – анализ вооружённых сил, включавший их состав, комплектование, организацию и численность, систему управления и хозяйственную часть, обучение и образование армии, дисциплину и судопроизводство, характеристику арсеналов и пороховых заводов и состояния крепостей. Завершала описание справка о деньгах, весах и мерах, употребляющихся в Персии и список источников [6, т. 3, с. 1–32]. Как видим, схема описания была одна, но в зависимости от страны (это подтверждается и описаниями других государств) внутреннее её содержание могло корректироваться.

Особую роль в разработку военной географии и статистики, в том числе и Персии, внёс офицер ГШ, преподаватель Николаевской академии ГШ Аким Михайлович Золотарёв [см. его работы: 12–18]. «Если Д.А. Милютин был основателем, создателем науки военной статистики, то Аким Михайлович Золотарёв был первым, кто в полном объёме и блестяще осуществил программу Милютина», – отмечал В.А. Златолинский [11, с. 152–153].

А.М. Золотарёв заложил основы и для военно-статистического описания Персии: именно на его книгу ориентировались многие офицеры, составлявшие военно-статистические описания Ирана [14]. Его работа состояла из двух частей. Первая, «Общий обзор Персии», включала в себя главу «Исторический очерк важнейших событий в Персии», главу «Очерк современного состояния Персии» (состояла из физического очерка, описания населения и его занятий, характеристики путей сообщения, государственного устройства и финансов) и главу «Вооружённые силы Персии»

(комплектование армии и её организация). Вторая часть называлась «Обзор северной части Персии, как театра борьбы её с Россией». Здесь содержались главы: «Краткий очерк сношений России с Персией», «Каспийское море и Эльбрусский хребет» (описание Каспийского моря и Эльбурского хребта по отдельности), «Прикаспийский район» (физический (географический) очерк, население и средства, пути сообщения и важнейшие пункты), «Азербайджанский театр» (физический очерк, население и средства, пути сообщения и важнейшие пункты), «Хорасанский театр» (физический очерк, население и средства, пути сообщения и важнейшие пункты). В приложении содержались важнейшие маршруты по Персии.

Таким образом, для рассматриваемого периода понятия «военно-статистическое исследование» и «военная разведка» сочетаются друг с другом. С научной точки зрения «военно-статистическое исследование» чаще всего и являлось «военной разведкой». Но с точки зрения принципа историзма следует отметить, что «военная разведка» во второй половине XIX в. – это понятие двузначное, и первенствующим в нём было значение узкое, соответствующее современному «войсковая разведка». Относительно Ирана, судя по общим работам и работам офицеров, которые мы в силу ограниченности статьи опустили, происходило постепенное переосмысление «военно-статистического исследования». Оно шло в русле общего изменения содержания понятия и заключалось в следующем. Из характеристики политико-экономического, социального, военного и географического устройства государства «военно-статистическое исследование» изменяется в сторону большей специализации. Включая предыдущие компоненты, оно становится более ориентированным на дальнейшее военное планирование.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ И ЛИТЕРАТУРЫ

1. Айрапетов О.Р. Забытая карьера «Русского Мольтке». Николай Николаевич Обручев (1830–1904). СПб.: Алетей. 1998. 320 с.
2. Алексеев А. Лексика русской разведки. М.: Международные отношения, 1996. 128 с.
3. Бильдерлинг А.А. Пособие для военных разведок. СПб.: Тип. Штаба войск гвардии и Петерб. воен. окр., 1883. 2+IV+150 с.
4. Бильдерлинг А.А. Пособие для военных разведок. СПб.: Березовский, 1896. 156 с.
5. Бутенко И.В., Бутенко Д.А. Основные направления развития статистики URL: orelgiet.ru/docs/pdf/94_10_12_12.pdf (дата обращения: 01.11.2018).
6. Военно-статистический сборник. СПб.: Военная типография, 1867. Вып. 1: Великобритания, Франция, Австрия, Пруссия и прочие государства Германии. 1867. VI+312 с.; 1871. 1868. Вып. 2: Италия, Испания, Португалия, Швейцария, Бельгия, Голландия, Дания, Швеция с Норвегиею, Греция, Турция и вассальные владения. III+349 с.; 1868. Вып. 3: Персия, Афганистан, Белуджистан, Средне-Азиатские владения, Китай, Япония, Северо-Американские Соединенные штаты, Мексика, Бразилия и республики Средней и Южной Америки. 1868. III+338 с.; Вып. 4: Россия 1871. XXX+922+235 с.
7. Гердт Я.В. Принципы «военно-статистического» изучения государственных ресурсов в трудах Д.А. Милютина URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/printsiipy-voenno-statisticheskogo-izucheniya-gosudarstvennyh-resursov-v-trudah-d-a-milyutina> (дата обращения: 22.05.19).
8. Головин Н.Н. Служба Генерального штаба. СПб.: Экон. типо-лит., 1912. Вып. 1. 2+175 с.
9. Зайцов А.А. Служба Генерального штаба. Нью-Йорк: Военный вестник, 1961. IV+209+3 с.
10. Звонарёв К.К. Агентурная разведка. Киев: Княгиня Ольга, 2005. 718 с.
11. Златолинский В. Военная статистика. Часть теоретическая. М.–Л.: Государственное изд-во, отдел военной литературы, 1929. 164 с.

12. Золотарёв А.М. Важнейшие из таблиц, вошедших в Записки военной статистики России: Курс ст. кл. Николаев. акад. Ген. штаба СПб.: Типо-лит. А.Е. Ландау, 1885. 51 с.
13. Золотарёв А.М. Военно-географический очерк окраин России и пути в соседние территории: С атласом схем окраин: Курс воен. и юнкер. уч-щ СПб.: Типо-лит. М.П. Фроловой, 1903. VIII+232 с.
14. Золотарёв А.М. Военно-статистический очерк Персии: Курс Николаев. акад. Ген. Штаба. СПб.: Типо-лит. А.Е. Ландау, 1888. 2+II+207 с.
15. Золотарёв А.М. Военно-статистический очерк Финляндии: Курс Николаев. акад. Ген. Штаба. СПб.: Типо-лит. А.Е. Ландау, 1890. 2+VI+240 с.
16. Золотарёв А.М. Записки военной статистики России: курс старшего класса Николаевской академии Генерального штаба СПб.: тип. С.Н. Худекова, 1894. Т. 1: Теория статистики. Общее обозрение России. Вооружённые силы. VII+450+135 с.; 1898. Т. 2: Западно-пограничная полоса. VI+484 с.
17. Золотарёв А.М. Записки военной статистики для интендантского курса. СПб.: Тип. Тренке и Фюсно, 1904. Ч. 1. Очерк теории статистики. 4+106 с.
18. Золотарёв А.М. Материалы по военной статистике России: Население России как источник комплектования ее армии (на основании данных за первое десятилетие отбывания воин. повинности) СПб.: Тип. Деп. уделов, 1889. 85 с.
19. Зыбин И.А. Записки военной топографии. Харьков: Типолитография Ю.А. Счастливы, 1897. 252 с.
20. История отечественного востоковедения с середины XIX века до 1917 года. М.: Издательская фирма Восточная литература РАН, 1997. 536 с.
21. Клембовский В.Н. Тайные разведки (военное шпионство). СПб.: Издатель В.Д. Березовский, 1892. 141 с.
22. Клембовский В.Н. Тайные разведки (военное шпионство). СПб.: Издатель В.Д. Березовский, 1911. 184 с.
23. Литвинов М.М. Очерк истории и основных начал теории статистики вообще и военной статистики в частности. Введение в курс военной статистики России. СПб.: Тип. штаба войска гвардии и Петербургского военного окр., 1882. 46 с.
24. Макшеев А.И. Конспект лекций военной статистики в 1878/79 году. СПб.: Лит. Пазовского, [1879]. 176 с.
25. Макшеев Ф.А. Русский Генеральный штаб: Состав и служба его: Пособие для офицеров ст. кл. Николаев. акад. Ген. штаба СПб.: Тип. С.Н. Худекова, 1894. 63 с.
26. Маланьян К.А. История русской военной статистики, XIX – начало XX вв.: Дис. ... канд. ист. наук. М., 1972. 311 с.
27. Милютин Д.А. Курс военной географии и военной статистики, преподаваемый в императорской Военной Академии генерального штаба подполковником Милютиным. Кавказский край. СПб., 1846. 5+79+70 с.
28. Милютин Д.А. Первые опыты военной статистики. СПб.: Тип. Воен.-учеб. заведений, 1847. Т. 1. 2+X+248 с.; 1848. Т. 2. XII+302 с.
29. Положение о разведчиках в кавалерии и наставление для ведения занятий с разведчиками в кавалерии 1896 года // Столетие Военного министерства. Затворницкий Н.М. Главный штаб 1802–1902. Исторический очерк Образование (обучение) войск. Ч. 1. Кн. 2. Отд. 3. Уставы и наставления. Вып. 2. СПб.: Тип. Т-ва М.О. Вольф, 1914. С. 215–217.
30. Путята Г.В. Справочные сведения при военных разведках для 4-х месячного курса: (Пособие при прохождении юнкерами отд. топографии о воен. разведках). Одесса: Одес. воен. уч-ще, 1916. 10 с.
31. Скугаревский А.П. О полевой службе Генерального штаба. СПб.: Тип. Деп. уделов, 1885. 2+63 с.

32. Смирнов К.Н. «Интеллидженс» Кавказского фронта в период 1878–1918 годов // Тер-Оганов Н.К. Из истории разведки ШКВО в Турции и Иране (1870–1918). К истории разведывательной деятельности негласных военных агентов Штаба Кавказского ВО в Турции и Иране (1870–1918 гг.). Саарбрюккен: LAP Lambert Academic Publishing, 2015. С. 162–262.
33. Соллогуб В.У. Заметки о службе Генерального штаба. СПб.: Тип. Гл. упр. уделов, 1902. 2+123 с.
34. Схиммельпенник Ван дер Ойе Д. Д.А. Милютин и военная разведка России // Пётр Андреевич Зайончковский: сборник статей и воспоминаний к столетию историка. М.: РОССПЭН, 2008. С. 691–701.
35. Сыздыкова Е.С. Российские военные и Казахстан: Вопросы социально-политической и экономической истории Казахстана XVIII–XIX вв. в трудах офицеров Генерального штаба России. М.: Реклама-Матер, 2005. 245 с.
36. Христиани Г.Г. Конспект курса военной статистики иностранных государств. СПб.: Типо-лит. т-ва Свет, 1909. IV+84+XXXV с.
37. Чернушов Ф. Служба Генерального штаба: Разведывательные органы армии. Служба в военное время. СПб.: В. Березовский, 1901. 104 с.
38. Чернушов Ф. Служба Генерального штаба // Военный сборник. 1912. № 3. С. 1–12; № 6. С. 21–38; № 8. С. 1–10; № 12. С. 19–26; № 11. С. 19–34; 1913. № 2. С. 47–62; № 4. С. 1–18; № 5. С. 1–8; № 12. С. 1–8; 1914. № 1. С. 1–10; № 2. С. 1–10; № 3. С. 1–8.
39. Энциклопедия военных и морских наук. СПб.: Тип. В. Безобразова и комп., 1885. Т. 2. 631 с.
40. Энциклопедия военных и морских наук. СПб.: Типогр. В. Безобразова и К, 1885. Т. 3. 596 с. <https://search.rsl.ru/ru/search>
41. Энциклопедия военных и морских наук. СПб.: Тип. В. Безобразова и комп., 1883. Т. 6. 626 с.
42. Энциклопедия военных и морских наук. СПб.: Тип. В. Безобразова и К., 1897. Т. 8. 486 с.

НОВІ ГОРИЗОНТИ ГЛОБАЛЬНОЇ ДИПЛОМАТІЇ НА ПРИКЛАДІ КИТАЙСЬКОЇ НАРОДНОЇ РЕСПУБЛІКИ

*Кошовий Сергій Анатолійович, кандидат історичних наук, головний консультант
Управління забезпечення міжпарламентських зв'язків Апарату Верховної Ради України*

Впродовж більшої частини своєї історії імператорської доби Китай перебував у статусі великої світової держави. Після трьохсотрічного періоду турбулентності і випробувань власної історії у другій половині XX ст. він знову потужно повернувся у вже новій якості. Доконаний факт, що міжнародна роль Китайської Народної Республіки (далі – КНР) за останні кілька десятиліть надзвичайно зросла. Позиція Пекіна на світовій арені суттєво розширилася в економічному, військовому відношенні [1], розвитку власної науки і техніки [2; 3], цифрових технологій. Нині це держава з глобальним баченням власного порядку денного.

Очевидно, станом на зараз, складно оцінити реальні наслідки впливу епідемії коронавірусу нового типу на китайську національну економіку (за прогнозами аналітиків британського банку Standard Chartered цьогорічне економічне зростання Китаю зменшиться до 5,7 відсотка з 6,1 відсотка у 2019 р.) та його наслідки для світової економіки (сьогодні частка Китаю у світовій економіці становить 16,9 відсотка). Особливо з огляду на те, що місто Ухань як епіцентр спалаху хвороби, адміністративний центр густонаселеної провінції Хубей, часто називають «Чикаго Китаю» за його статус потужного виробничого центру автомобільної, сталеливарної та суміжних галузей, постачальника багатьох компонентів для численних компаній і виробничих ліній по

всьому Китаю. Також варто пам'ятати про внесок провінції у еквіваленті 5 відсотків у загальнонаціональний ВВП КНР. Не менш значущий фактор розгалуженого транспортного хабу і логістичних рішень у рамках реалізації ініціативи «Пояс і шлях».

Іншим вагомим викликом для Китаю залишається не до кінця завершена історія, пов'язана з торговельною війною зі США. Водночас, китайський уряд має достатній потенціал міцності, що буде сприяти збереженню прогнозованої динаміки власного економічного розвитку.

Безперечно, теми, які стосуються Китаю, стали провідними у порядку денному кожної держави та у всіх заходах міжнародного рівня, як то саміти «Великої сімки» (G7), засідання НАТО чи Всесвітній економічний форум у Давосі. І це пов'язано з розмірами її економіки, фактором найбільшого експортера у світі, лідером міжнародної торгівлі, розширенням її комерційної мережі та джерелами ресурсів, вкладеними коштами в її військовий потенціал. Як наслідок всього згаданого посилення політичного впливу в глобальному вимірі, в тому числі і завдяки власній дипломатії.

Ситуацію у згаданій сфері оцінював, зокрема, у листопаді минулого року австралійський аналітичний центр Інститут Лоуї (Сідней) у доповіді «Індекс глобальної дипломатії» за 2019 р. [4]. Цьому передували два індекси вищезазначеного рейтингу про дипломатичну діяльність і мережі провідних країн світу у 2016 і 2017 рр. відповідно. Рейтинг Китаю як країни з найбільшою дипломатичною мережею відображає її глобальний підйом.

У рейтингу за 2019 р. візуально відображаються та аналізуються дипломатичні мережі 61 країни з усього світу, які на сьогодні представлені у «Великій двадцятці» (G20), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) та провідними країнами Азії, що дозволяє експертам здійснювати порівняння найбільш розвинених дипломатичних мереж у світі. Без сумнівів, інтерактивна карта вказує на сильні і слабкі сторони географічного покриття та геополітичного охоплення тією чи іншою країною. Тайваньський фактор, як виявляється у оприлюдненому індексі, є однією з вагомих причин покращення позиції Китаю в рейтингу за останні три роки. Зокрема, Пекіном було відкрито низку нових дипломатичних представництв (Домініканська Республіка, Буркіна-Фасо, Республіка Ель-Сальвадор, Гамбія, Сан-Томе і Принсіпі, Соломонові острови, Республіка Кірибаті), які раніше мали офіційні стосунки із Тайванем (Республіка Китай), а нині дотримуються принципу «одного Китаю». Між іншим, за той самий період у Тайваню спостерігається найбільше зменшення – з 22 «посольств» у 2016 р. до 15 [5] у 2019 р. з огляду на посилення кампанії з боку материкового Китаю по дипломатичній ізоляції острова.

В умовах висококонкурентного середовища світової дипломатії Пекіну вдалося зійти на вершину світового лідерства у цій умовній конкуренції в рамках діяльності закордонних місій (посольств, консульств, представництв) серед існуючих держав та активної участі Китайської держави в міжнародних відносинах і розширення сфери зовнішньої політики КНР. Так, загальна кількість дипломатичних представництв КНР сягає 276. Другу позицію з кількістю у 273 представництв обіймають США, третьою йде Франція (267), четвертою – Японія (247), вперше обійшовши РФ. Для прикладу Японія додала сім нових представництв за кордоном у порівнянні з останнім індексом 2017 р., включаючи такі стратегічно важливі для національних інтересів країни (Камбоджа, Філіппіни, Республіка Сейшельські острови та Вануату). У першу десятку поточного рейтингу також увійшли РФ, Туреччина, ФРН, Бразилія, Іспанія, Італія.

Згідно попереднього рейтингу, очевидно, що китайські представництва за кордоном продовжують нарощувати свій кількісний потенціал та вказують на стрімкий підйом і розширення дипломатичної мережі Китаю за останнє десятиліття. У 2011 р. КНР відставала на 23 одиниці від Вашингтона. До 2016 р. Китай був лише на вісім позицій позаду, на третьому місці після США та Франції. У 2017 р. він піднявся на друге місце, обігнавши Францію, перш ніж перейти на перше місце у нинішньому рейтингу.

Минулорічний індекс ставить Китай на перше місце – вище ніж понад шістдесят дипломатичних мереж інших великих і впливових держав. До аналогічних висновків дійшли й інші представники експертного середовища із західних країн.

У той час як Пекін і Вашингтон мають розгалужену мережу постійних дипломатичних представництв за кордоном у кількісному вимірі – 169 і 168 відповідно, Китай не має собі рівних у кількості консульств (96 порівняно зі 88 Сполученими Штатами і 89 у Франції), що дозволяє цілком справедливо припустити, що його дипломатичне розширення тісно пов'язане з його, перш за все, економічними інтересами. Гадаємо, що ці факти говорять самі за себе. Даний інтерактивний матеріал надає можливість користувачам переглядати та аналізувати глобальну карту дипломатичних представництв у різних куточках планети, вибирати та детально опрацьовувати інформацію щодо зарубіжного представництва окремих країн на мапі, проводити глибокі порівняльні міждисциплінарні дослідження (грунтовні експертизи і досвід у дослідженні вузькоспеціалізованих тем, поточний моніторинг розвитку процесів у глобальному світі).

Як вже відзначалося, взаємовідносини по лінії США – КНР формують один із ключових напрямів сучасних міжнародних відносин. Китай продовжує залишатися геополітичним гігантом, що веде боротьбу зі США за першість у контролі над світом та за доступ до природних ресурсів і ринків. В той же час, за нашими оцінками, Пекін намагається і надалі розширювати свій геополітичний вплив, але менш прямолінійними методами, ніж США, застосовуючи витончені засоби та більш гнучку політику щодо своїх міжнародних партнерів.

Таким чином, зовнішня політика Китаю, ймовірно, залишиться прагматичною протягом наступних десятиліть. Втім, на відміну від США, зовнішня політика КНР сповідує принципи ведення реальної політики (*realpolitik*) та виходить цілком із міркувань національних інтересів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Nan Tian and Fei Su Estimating the Arms Sales of Chinese Companies. *SIPRI Insights on Peace and Security*. № 2020/2 January 2020. URL: https://www.sipri.org/sites/default/files/2020-01/sipriinsight2002_1.pdf
2. Full Text of Chinese Vice President's Speech at 2019 WEF Annual Meeting. *Xinhua*. 2019-01-24. URL: http://www.xinhuanet.com/english/2019-01/24/c_137771279.htm
3. Китай домігся історичного прориву в сфері науки і техніки. *Міжнародне радіо Кумаю*. 2019-08-06. URL: <http://ukrainian.cri.cn/841/2019/08/06/2s65133.htm>
4. Lowy Institute Global Diplomacy Index. URL: <https://globaldiplomacyindex.lowyinstitute.org/>
5. Taipei down to 15 Allies as Kiribati Announces Switch of Diplomatic Ties to Beijing. *South China Morning Post*. 2019-09-20. URL: <https://www.scmp.com/news/china/diplomacy/article/3029626/taiwan-down-15-allies-kiribati-announces-switch-diplomatic>

«РЕВОЛЮЦІЯ ТРОЯНД» У ГРУЗІЇ ТА ЇЇ НАСЛІДКИ

Мачарадзе Вікторія Василівна, студентка I курсу магістратури історичного факультету

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: к.і.н., доц. А.В. Беззубенко

На початку 1990-х років Грузія була однією з перших країн, яка заявила про свою незалежність від Радянського Союзу. На той час в країні тривав багаторічний етнічний конфлікт між Грузією та територіями автономій – Південна Осетія і Абхазія. Останні прагнули до незалежності, що у кінцевому рахунку призвело до Південно-осетинської

війни (1991–1992 рр.) та війни в Абхазії (1992–1993 рр.) [1]. Перший президент Грузії Звіад Гамсахурдіа не зміг врегулювати етнічні конфлікти. Поява на політичній арені Едуарда Шеварднадзе, вихідця з правлячої комуністичної еліти СРСР, який за часів роботи у партії проявив себе авторитетним політиком, вселяло грузинському народу надію на завершення воїн та налагодження життя в країні [2].

Ставши президентом Грузії в 1995 р., Едуард Шеварднадзе зосередив у своїх руках владу. Грузинський народ покладав великі надії на політика [3]. Однак, роки президенства Шеварнадзе позначились корупцією на всіх рівнях влади, країна переживала глибоку економічну кризу, низький рівень життя, що призвело до невдоволень грузинського народу та викликало протести, масовість яких досягла апогею в 2003 р. Ситуацію значно ускладнювали також прагнення етнічних меншин до незалежності або приєднання до Росії.

2 листопада 2003 р. відбулися чергові парламентські вибори, на яких пропрезидентській партії «За нову Грузію» протистояв реформістський блок «Союз національного відродження Грузії» на чолі з Міхаїлом Саакашвілі. Демократ Міхаїл Саакашвілі орієнтувався на європейські цінності та проголошував у своїй передвиборчій програмі проведення великих реформ, які б вивели країну з кризи. Населення масово підтримало реформатора, але президент Едуард Шеварднадзе не збирався так легко віддавати владу, тому сфальсифікував результати, в яких пропрезидентська партія «За нову Грузію» отримала перемогу, саме це було головною причиною активізації революційних настроїв у суспільстві.

Результати виборів були наступними: «За Нову Грузію» проголосували 21,3% виборців, за «Союз демократичного відродження Грузії» – 18,8%. Міхаїл Саакашвілі закликав тисячі людей відстояти свої виборчі права. Тож до середини листопада 2003 р. у Тбілісі розпочалися масові демонстрації та протести [1].

Грузинські події 2 листопада 2003 р. – 4 січня 2004 р. увійшли в історію під назвою «Революція троянд». Опозиція використовувала як символ революції троянди, таким чином підкреслюючи ненасильницький характер виступів і прагнення вирішити конфлікт мирними способами.

Аналізуючи розвиток подій можна виділити основні причини «Революції троянд» 2003 р. в Грузії:

- корупція у всіх гілках влади: законодавчій, судовій та виконавчій;
- економічний занепад: безробіття, низькі зарплати;
- низький рівень життя та неякісна медицина;
- масова міграція населення у пошуках кращої долі;
- відсутність довіри до президента, низький рівень його авторитету, постійне введення в оману населення щодо успіхів в економіці;
- проросійський курс країни (повернення до СРСР);
- придушення свободи слова та вільного волевиявлення;
- відсутність довіри до виконавчої влади та судів;
- переслідування політичних опозиціонерів.

Протести опозиції досягли піку 22 листопада 2003 р. у перший день засідання новообраного парламенту, легітимність якого викликала сумніви у більшості громадян Грузії. У цей же день опозиція на чолі із М. Саакашвілі зібралися в столиці Грузії, де вимагали відставки президента Е. Шеварднадзе. Подолавши кордон з поліцейських, опозиція увійшла до зали засідань грузинського парламенту, в руках опозиціонери тримали троянди.

Таким чином, Едуард Шеварднадзе був змушений піти у відставку. 4 січня 2004 р. новим президентом Грузії став Міхаїл Саакашвілі, який із завзятістю взявся за реформування країни. Революція частково об'єднала прихильників, підвищила

національний дух, почала змінювати життя простих грузин, але вона мала як позитивні так і негативні наслідки [4].

Можемо виділити наступні позитивні моменти у розвитку країни після «Революції троянд»:

- подолання та викорінення корупції в державі;
- публічність системи управління держави;
- реформування та оновлення силових структур: поліції, прокуратури та Державтоінспекції за європейським зразком;
- створення нової армії за стандартами НАТО;
- формування нової політичної еліти з політиків, не пов'язаних із представниками «старої» влади та комуністичною номенклатурою;
- відновлення процесів вступу до ЄС та НАТО;
- залучення іноземних інвесторів в країну;
- реформування податкової інспекції та банківської системи;
- створення антикорупційних органів;
- будівництво сучасної інфраструктури;
- відродження туристичної галузі.

«Революція троянд» та вдалі реформи в країні на початку правління Саакашвілі створили ілюзію в суспільстві, що все буде добре, але президент не вирішив етнічне питання, пов'язане із автономією Південної Осетії та Абхазії. У серпні 2008 р. цим скористалось керівництво Російської Федерації. У ході російської агресії Грузія втратила Південну Осетію та Абхазію [3].

Серед негативних факторів можна назвати:

- Аджарську кризу 2004 р., що завершилася повним підпорядкуванням Аджарської республіки столичній владі, що породила наростання етнічних невдоволень автономій Південної Осетії та Абхазії;
- посилення переслідувань опозиційних політиків;
- реформа виборчої системи не дала позитивного результату;
- придушення будь-яких невдоволень серед населення;
- за оцінкою фахівців, впровадження реформ в країні відбувалося повільними темпами;
- недостатність досвіду у молодих політиків-реформаторів [5];
- погіршення відносин з Росією, розрив дипломатичних відносин унаслідок російсько-грузинської війни у серпні 2008 р.;
- збільшення зовнішнього боргу;
- невикорінність корупції у верхівці влади.

Сьогодні в Грузії лунають ще відголоски «Революції троянд», хоча М. Саакашвілі вже відсторонили від влади в країні. Залишились питання по анексованих автономіях Південної Осетії та Абхазії. Однак, 28 березня 2017 р. встановлено безвізовий режим між Грузією і ЄС та представлено план щодо вступу до даної міжнародної організації. Діючим президентом Грузії є Саломе Зурабішвілі, яка у своїй політиці взяла курс на подальшу євроінтеграцію, активну участь у роботі світових організацій та враховує сучасні виклики, які постають перед країнами колишнього Радянського Союзу.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Грузия online. URL: <https://www.apsny.ge/>
2. Кавказ-2003. Выборный год. Ежегодник КИСМИ. Ереван: Кавказский институт СМИ, 2005. – 228 с.
3. Кавказский узел. URL: <https://www.kavkaz-uzel.eu/>
4. Мамрадзе П. Шипы «Револуции Роз». *Отечественные записки*. 2012. № 2 (47). С. 247-282.

5. Сулаберидзе Ю. К характеристике «Революции Роз»: природа политического раскола. *Центральная Азия и Кавказ*. 2007. № 1(49). С. 85-99.

КАВКАЗСКАЯ АЛБАНИЯ МЕЖДУ ХАЗАРАМИ И АРАБАМИ

Пилипчук Ярослав Валентинович, канд. ист. наук, ст. преподаватель
Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова
(г. Киев, Украина)

Одним из актуальных вопросов истории Южного Кавказа является история Кавказской Албании. Особо стоит выделить финальный период ее истории, когда над ее территорией пытались доминировать великие региональные государства. Среди исследований по истории Кавказской Албании следует выделить работы М. Шомон, К. Тревер, З. Буниятова, С. Касумовой, Т. Мамедова, Ф. Мамедовой, К. Ворошила [8; 7; 1; 2; 3; 4; 5; 9]. Целью данной работы является исследование внешнеполитического положения Кавказской Албании в VII в. – начале VIII в.

В 603-629 гг. Кавказская Албания оказалась вовлеченной в персидско-византийскую войну. В 603-604 гг. албаны восстали против власти персов, но восстание было жестко подавлено. Католикос Виро II остался в живых только благодаря заступничеству Ширин (жены шахиншаха Хосрова II). В 624 г. на Южный Кавказ вторглись византийцы и потребовали от албан повиновения. Албанская знать сохранила верность персам и укрылись в крепостях. Византийцы вторглись в Утик и остановились у с. Дютакан. Однако персы удачно действовали в Сюнике и византийцы были вынуждены отступить. В 625 г. Византия призвала себе на помощь хазар и тюркютов, а в 626 г. те вторглись в Албанию. В 628 г. тюркюты и хазары снова вторглись в Албанию и взяли Чола (Дербент) и Партав (Бердаа). Тогда византийский император Ираклий вступил в область Гардаман. Местный правитель Вараз-Григор, как и правитель Мецкеванка, приняли диофизитство, поскольку византийцы преследовали и зороастрийцев и монофизитов. Вараз-Григор объявил себя вассалом Ираклия. В 629 г. хазары и тюркюты снова вторглись. Тюркский правитель по титулу шад призвал албанов подчиниться, и знать страны во главе католикосом Виро II признала его власть. Правителем страны как вассал тюркютов стал Вараз-Григор как первый ишхан (князь) Албании, а персидский марзбан был лишен власти. Однако Кавказская Албания в период 630-642 гг. еще находилась в зависимости от Сасанидов. Сын Вараз-Григора Джеваншир сражался во главе вспомогательных сил на стороне персов против арабов в битве при Кадисии. После окончательного поражения персов от арабов при Нехавенде Джеваншир стал ишханом Албании в 642 г. [4, с. 198-206; 6; 5, с. 360-368; 8; 9, с. 19-20; 2, с. 16-19; 1, с. 38-58; 3, с. 34-35; 7, с. 222-230].

Остатки персидских войск вторглись в страну, и тогда Джеваншир для их изгнания вступил в союз с правителем Картли Аданерсе. Он очистил от них Утик и Партав. В 642-645 гг. арабы вторгались в Албанию, но не смогли там обосноваться. Пытаясь отстоять независимость от арабов Джеваншир признал сюзеренитет Византии. Он стал вассалом Константа II, который в 660 г. принял его с почестями. В 662 г. в Албанию вторглись хазары, но Джеваншир смог добиться победы над ними. Набег 664-665 гг. был более удачен и ишхан был вынужден заключить союз с хазарами и жениться на дочери кагана. Чтобы выйти из зависимости от хазар в 667 г. Джеваншир посетил в Дамаске халифа Муавийю. В 670 г. он совершил повторный визит к арабам. В 80-х гг. VII в. Джеваншир был убит. В 681 г. его преемником стал правитель Утика Вараз-Трдат I, которого халиф признал своим наместником на Южном Кавказе. Он подавил внутреннюю оппозицию и продолжал платить дань Халифату. Мстя за смерть Джеваншира, в Албанию вторглись кавказские гунны-савиры. Правитель гуннов Алп-Эльтебер разорил Утик и Кабалу и остановился в Лпинии. Вараз-Трдат отправил к Алп-Эльтеберу миссию Элизара. Потом

была направлена миссия Исраила к Алп-Эльтеберу, которая привела к крещению гуннского правителя, что вызвало негативную реакцию со стороны хазар, которые вторглись в 685 г. в Албанию и опустошили край. В том же году халифом в Дамаске стал Абд ал-Малик, который заключил с императором Юстинианом II договор о двоеданичестве Южного Кавказа. В 689-690 гг. договор был нарушен византийцами, которые вторглись в регион. Албания была вынуждена платить дань хазарам, византийцам и арабам. В 699 г. Вараз-Трдат I был пленен византийцами и был отправлен в Константинополь как заложник. Причиной этого было сближение албанского правителя с арабами. Страной на короткое время завладел католикос Бакур-Нерсес вместе с княгиней Спрамой. Бакур-Нерсес был приверженцем халкидонитов (православных) и ориентировался на Византию. Отход от монофизитства и узурпация власти вызвала неудовольствие знати, которая возглавляемая родственником Вараз-Трдата Шеройэ сместила Бакур-Нерсеса. Ишханом Албании стал Шеройэ, который ориентировался на арабов. При посредничестве последних в Албанию прибыл армянский католикос Элия, который совершил суд над Бакур-Нерсесом и Спрамой и наказал их смертной казнью. В 704 г. увели Шеройэ как заложника в Сирию. В 705 г. Юстиниан II освободил из плена Вараз-Трдата. Вернувшись из плен Вараз-Трдат снова стал ишханом. После него правили арабские наместники, пока в начале IX в. не приобрело силу княжество Шеки во главе с династией Багратуни. В VIII в. региональные ишханы находились в подчинении у арабских наместников [4, с. 206-213; 6; 5, с. 368-376, 391-393; 8; 3, с. 35-37; 2, с. 16-19; 1, с. 71-85, 184-189; 7, с. 230-234].

Таким образом, мы пришли к следующим выводам. Кавказская Албания, как Армения и Картли, находилась в поле влияния Эраншахра, однако имела некоторую самостоятельность в виде собственной знати и князя (ишхана). Византийская империя выступала для Кавказской Албании скорее как враг и агрессор. Именно вмешательство Византии приводило к вторжениям в страну тюркютов и хазар. После завоевания Эраншахра арабами Халифат занял положение во взаимоотношениях с албанами, которое ранее занимали персы. Ишханы Кавказской Албании старались опереться на арабов против византийцев. Господствующей религией в Албании было монофизитство, а византийские императоры насаждали православие. Албаны рассматривали иноверцев (зороастрийцев и мусульман) как более желательных сюзеренов, чем христиане. Хазары же совершали опустошительные набеги с севера, и союз с арабами был призван ликвидировать угрозу со стороны Хазарского каганата.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ И ЛИТЕРАТУРЫ

1. Буниятов З.М. Азербайджан в VII–IX вв. Баку: АН Азербайджанской ССР, 1965. 404 с. URL: http://www.ebooks.az/book_7Tbuawe1.html?lang=ru
2. Касумова С.Ю. Азербайджан в III – VII вв.: этно-культурная и социально-экономическая история. Баку: Элм, 1993. 140 с.
3. Мамедов Т.М. Кавказская Албания в IV–VII вв. Баку: Маариф, 1993. 216 с.
4. Мамедова Ф. Политическая история и историческая география Кавказской Албании (III в. до н. э. – VIII в. н. э.). Баку: Элм, 1986. 284 с.
5. Мамедова Ф. Кавказская Албания и албаны. Баку, Цика, 2005. 798 с.
6. Мовсес Каланкатуаци. История страны Алуанк. Ереван: Матенадаран, 1984. URL: <http://www.vostlit.info/Texts/rus5/Kalank/frametext21.htm>; <http://www.vostlit.info/Texts/rus5/Kalank/frametext32.htm>.
7. Тревер К.В. Очерки по истории и культуре Кавказской Албании IV в. до н. э. – VII в. н.э. М.–Л.: Издательство Академии наук СССР, 1959. 391 с.
8. Chomaunt M.L. Albania. Encyclopædia Iranica. Vol. I/8. 1985. P. 806-810. <http://www.iranicaonline.org/articles/albania-iranian-aran-arm>
9. Voroşil Q. Qafqaz Albaniyası (tarixi-filoloji etüdlər). Bakı: Öyrətmən, 1993. 108 səh.

ВЕЛИКИЙ КИТАЙСЬКИЙ МУР У СПИСКУ ВСЕСВІТНЬОЇ СПАДЩИНИ ЮНЕСКО

*Пількевич Вікторія Олександрівна, кандидат історичних наук, доцент кафедри нової та
новітньої історії зарубіжних країн історичного факультету
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

ЮНЕСКО (Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури) одним з напрямків своєї роботи визначає збереження культурної спадщини людства. У 1972 році була прийнята Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, в якій зазначається, що ««культурна спадщина» це – пам'ятки: твори архітектури, монументальної скульптури і живопису, елементи або структури археологічного характеру, написи, печери і групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки; ансамблі: групи ізольованих чи об'єднаних побудов, архітектура, єдність чи зв'язок з пейзажем яких являє видатну універсальну цінність з точки зору історії, мистецтва чи науки; визначні місця: твори людини або спільні творіння людини і природи, а також зони, включаючи археологічні визначні місця з точки зору історії, естетики, етнології чи антропології» [1]. Важливою установою, яка формує Список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, є Міжурядовий комітет охорони світової культурної та природної спадщини, який в першу чергу звертає увагу на те, що пам'ятка повинна мати видатну універсальну цінність відповідно до визначених критеріїв.

Звернемо увагу на пам'ятку Китаю, яка є дійсно культурною цінністю світового значення, Великий Китайський мур. У 1987 році китайські пам'ятки були вперше внесені у Список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, серед них, на наш погляд, варта уваги візитна картка країни – Великий Китайський мур. Даний об'єкт є вагомим воєнним спорудженням. Ще у 220-х рр. до н.е. тут була утворена оборонна система для захисту від нападників з півночі. Будівництво було досить тривалим.

Зупинимось більш детально на критеріях внесення пам'ятки для розуміння її цінності для світової спільноти:

- (I) Об'єкт є шедевром людського творчого генія;
- (II) Об'єкт свідчить про значний взаємовплив людських цінностей в даний період часу або у певному культурному просторі, в архітектурі або в технологіях, в монументальному мистецтві, у плануванні міст або створенні ландшафтів;
- (III) Об'єкт є унікальним або принаймні винятковим для культурної традиції або цивілізації, яка існує до цих пір або вже зникла;
- (IV) Об'єкт є видатним прикладом конструкції, архітектурного або технологічного ансамблю або ландшафту, що ілюструє значущий період людської історії;
- (VI) Об'єкт безпосередньо або матеріально пов'язаний з подіями або існуючими традиціями, з ідеями, віруваннями, з художніми або літературними творами і має виняткову світову важливість [2].

Великий Китайський мур є абсолютним шедевром завдяки своїй побудові і досконалості. Це єдина робота, побудована людськими руками на цій планеті, яку можна побачити з Місяця. До того ж, дана пам'ятка є ідеальним прикладом архітектури, інтегрованої в ландшафт [3].

Пам'ятка будувалася з III ст. до н.е. до XVII ст. н.е. на північному кордоні країни як великий проект військової оборони наступних китайських імперій, загальною протяжністю понад 20 000 кілометрів. Великий Китайський мур починається на сході від Шаньхайгуаня в провінції Хебей і закінчується в Цзяюйгуані в провінції Ганьсу на захід, складається зі стін, сторожових веж та укриттів, фортець.

Великий Китайський мур відображає зіткнення між осілими землеробськими та кочовими цивілізаціями у Стародавньому Китаї, є видатним прикладом чудової військової

архітектури, техніки та мистецтва країни. Елементи Великого Китайського муру зберігають своє початкове розташування, матеріал, форму, технологію та структуру, ідеально інтегрується з природним ландшафтом.

Проблема будівництва туристичних об'єктів та канатна дорога негативно вплинули на пам'ятку. До речі, це є актуальним невирішеним питанням для багатьох країн світу через масову забудову біля пам'яток світового значення.

Питання збереженості культурних цінностей в першу чергу перебуває в зоні відповідальності країни. Держава має завдяки своїм охоронним заходам забезпечити захист пам'ятки на своїй території та підтверджувати її перебування у Списку всесвітньої спадщини.

Великий Китайський мур є одним з перших об'єктів, внесених у Список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО від Китаю. Історичне значення, стратегічне планування та архітектура поєднуються в даній культурній пам'ятці світового значення.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Конвенция об охране всемирного культурного и природного наследия. URL: <http://whc.unesco.org/archive/convention-ru.pdf> (дата обращения: 17.02.2020).
2. The Great Wall. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/438> (last access: 17.02.2020). – Title from the Screen).
3. The Criteria for Selection. URL: <http://whc.unesco.org/en/criteria/> (last access: 26.02.2019). – Title from the Screen).

ПРИЧИНКИ ДО ІСТОРІЇ МАЗЕПИНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ПРОТИСТОЯННЯ ІНТЕРЕСІВ ФРАНЦІЇ ТА РОСІЇ В КРИМУ У 1750-х рр.

Потульницький Георгій Володимирович, кандидат історичних наук, науковий співробітник

Інститут української археографії та джерелознавства імені М. С. Грушевського
НАН України (Київ)

1. Сподвижники гетьманів Івана Мазепи та Пилипа Орлика, одні з останніх представників мазепинської еміграції – Федір Миревич і Федір Нахимовський після смерті Пилипа Орлика в 1742 р. переходять на службу до його сина – французького генерала та урядовця Григора. У 1750-х рр. вони стають його дієвими помічниками у справі політико-правового визнання козацького чинника як однієї з домінант зовнішньополітичної діяльності Версальського кабінету перед французькою політичною елітою.

2. В 1753 р. Григор Орлик надсилає обох мазепинців як представників Франції до Криму, ставлячи перед останніми мету зав'язати із Криму стосунки із Запоріжжям і скласти інформацію про стан торговельних відносин між Запорізькою Січчю та Кримом [1, с. 70]. Гетьманич вважав, що це уможливить для Версальського кабінету розширення бази збирання інформації про Крим і Порту, а також сприятиме актуалізації козацької справи шляхом повернення запорожців під протекцію султана [2, с. 192].

3. Перебуваючи в Криму в 1750-х рр., Миревич та Нахимовський виступають особливими емісарами Версальського кабінету, підтримуючи з ним контакти безпосередньо через Григора Орлика. Вони всіляко сприяють справі проведення політики королівства в Криму у зв'язку з активізацією там козацького чинника. Старі мазепинці не лише підтримують гетьманича в реалізації справи налагодження військово-політичної співпраці Франції з Кримом та Портою, але й принагідно намагаються пояснити і ханові, і запорізьким козакам, що перебувають у Криму, сутність російської політики, скерованої на припинення самостійницької діяльності Коша.

4. Ставши на французьку службу, Мирович і Нахимовський, починаючи з 1753 р., своєю антиросійською та патріотично українською позицією повністю задовольняли Версальський кабінет як особистості, спроможні прислужитися справі Французької корони на теренах Порти та Криму. Поява обох мазепинців при ханському дворі співвідноситься у часі з активізацією інтересу французької дипломатії до зазначеного регіону. Зокрема, французький агент в Петербурзі шевальє Дуглас отримав інструкцію розвідати стан запорозько-російських відносин [3, с. 102].

5. Після появи Мировича з Нахимовським у Криму в 1753 р. за ними було встановлено нагляд російської агентури [4, с. 632]. Усвідомлюючи, що кримський хан веде подвійну політику – вивчає, з одного боку, перспективу налагодження відносин із Січчю, що знаходиться під протекторатом Росії, і проводить активні перемовини з Францією, як союзником свого сеньйора – Оттоманської Порти, з іншої сторони, і враховуючи фактор російської присутності в Криму, мазепинці не піддають широкому розголосу ані завдання своєї місії в Криму, ані факт свого перебування на французькій службі. В результаті цієї конспірації секунд-майор Київського гарнізону Міронов, який повернувся в Росію з листами з Бахчисараю 21 вересня 1755 р. доповідав своєму керівництву про те, що він, перебуваючи при ханському дворі, хоча і дізнався про знаходження при особі кримського хана двох «російських втікачів» Мировича і Нахимовського, та проте не спромігся зібрати інформації ані про мету та завдання, з якими обидва мазепинці знаходяться в Криму, ані ким саме останні надіслані з Польщі до Бахчисараю [5, с. 97-98]. Тому він пропонує інтенсифікувати вивідування інформації щодо обох мазепинців та їхньої місії в Криму, надіславши до Бахчисарає січових розвідників як етнічно близький до згаданих мазепинців елемент.

6. Вступивши в контакт із січовими емісарами, надісланими кошовим отаманом до них з розвідувальною метою, обидва мазепинці про свій зв'язок із Версалем жодним чином не обмовляються. Натомість вони складають частково вірогідну легенду про себе і попереджають кошового про небезпеку інкорпорації Січі Росією, через що російські розвідники, які діяли в співпраці з запорізькими емісарами в Криму, нічого до пуття про місію Мировича і Нахимовського в Криму та їхню службу інтересам Франції так і не довідалися, хоча і склали для налагодження контактів з мазепинцями свою власну «легенду» з уявним листом. Ця «легенда» мала в основі інформацію, що нібито січовий писар Романовський передав своєму брату Василю, надісланому до Криму з метою зустрітися з мазепинцями, лист від родичів Мировича з Малоросії, але не може вручити його особисто, бо був в дорозі пограбований гайдамаками, які лист відібрали. [5, с. 100-101]. Тим не менше, російська адміністрація після зустрічі та бесід В. Романовського з мазепинцями заборонила кошовим розвідникам надалі підтримувати будь-які контакти з Мировичем, висловивши тим самим недовіру і їм самим.

7. Антиросійська діяльність обох мазепинців на користь Франції у Криму була настільки дієвою та успішною, що викликала стурбованість не лише в Київській губернській канцелярії. З приводу небезпеки дій цих козацьких старшин для інтересів Петербургу російські урядовці навіть звернулися до чинного тоді гетьмана Кирила Розумовського. Проте останній, переславши в січні 1756 р. звіт січового емісара В. Романовського імператриці Єлизаветі Петрівні, спростував думку про суттєву шкоду, яку послідовники І. Мазепи можуть заподіяти імперії своєю діяльністю [4, с. 633; 5, с. 788].

8. Обидва мазепинці своєю діяльністю в Криму, листуванням з Григором Орликом і наданням інформації для його меморандумів до провідних французьких дипломатів не лише сприяли забезпеченню реального постанову справи інтеграції козацького чинника до міжнародної політики Версальського кабінету як її складового елементу, але й допомагали легітимізації та обґрунтуванню останніх в історії концепцій залучення Туреччини та Кримського ханства в боротьбу за визволення України від російської домінації.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Крупницький Б. Гетьман Пилип Орлик (1672-1742) : його життя і доля / вступ. ст. О. Оглоблина. К. : «Дніпро», 1991. 78 с.
2. Дмитришин І. «Спільна справа», або мазепинці на французькій службі: невідомі Миревич і Нахимовський. *Пилип Орлик : життя, політика, тексти* : матеріали Міжнарод. наук. конф. «Ad fontes» до 300-річчя Бендерської конституції 1710 р. (Київ, НаУКМА, 14-16 жовтня 2010 р.). К. : «Пульсари», 2011. С. 190-206.
3. Андреева С. «Кримський» вектор зовнішньої політики коша Нової Запорозької Січі в період між російсько-турецькими війнами 1734-1739 рр. та 1768-1774 рр. *Український історичний збірник*. К. : Інститут історії України НАН України, 2010. Вип. 13. С. 98-108.
4. Архів Коша Нової Запорозької Січі. 1734-1775 : корпус документів / ред. кол. П. С. Сохань [та ін.] ; упоряд. Л. З. Гісцова [та ін.] ; наук. ред. І. Л. Бутич. К., 2000. Т. 2. 747 с.
5. Архів Коша Нової Запорозької Січі. 1734-1775 : корпус документів / ред. кол. П. С. Сохань [та ін.] ; упоряд. Л. З. Гісцова [та ін.] ; наук. ред. І. Л. Бутич. К., 2006. Т. 4. 885 с.
6. Костомаров Н. «Руина», «Мазепа», «Мазепинцы»: исторические монографии и исследования. М. : «Чарли», 1995. 800 с.

ПОЧАТКИ ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ГРОМАДИ ЗЕЛЕНОГО КЛИНУ (1880-ті рр. – 1914 р.)

*Сухобокова Ольга Олегівна, кандидат історичних наук, доцент
Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Зеленим Клином традиційно називають Далекий Схід РФ, за сучасним адміністративно-територіальним поділом це – Приморський і Хабаровський краї та Амурська область, що загалом становить близько 1 млн км кв. Через клиноподібну форму цього краю та густе вкриття зеленими лісами тайги він отримав назву «Зелений Клин».

Перші українці з'явилися там ще до приєднання північного берега Амуру і Примор'я до Росії за Айгунським (1858) та Пекінським (1860) договорами – зокрема в складі експедицій 1660-х рр., які за наказом царського уряду досліджували та освоювали ці землі. Після урегулювання з Китаєм питання приналежності краю він ще залишався малозаселеним, тож політика російського уряду була спрямована на стимулювання переселення сюди селян, здатних вести господарство. Для переїзду їм виділяли з казни фінансову допомогу в розмірі 175 карбованців на родину, а на місці надавали ділянки по 100 десятин орної землі та сінокосів й додатково кілька десятин лісу [1, с. 66]. Втім, як зауважує знаний дослідник української діаспори на пострадянському просторі Ігор Винниченко, «еміграція на схід була лише частково організована і планована державою (головно з малоземельних губерній), в основному це був стихійний рух. Проте державні органи намагалися його контролювати і навіть сприяти йому, оскільки це було в інтересах царату» [2, с. 14].

Масове переселення українців почалося з 1883 р. із відкриттям морського сполучення між Одесою та Владивостоком. Тож еміграція з України на Далекий Схід почалася приблизно одночасно з першою хвилею української еміграції на Захід, за океан (остання чверть XIX ст. – 1914 р.). Так, 13 і 20 квітня 1883 р. до Владивостока з Одеси прибули два пароплава з 1504 селянами-переселенцями з Чернігівської губернії, засновниками перших українських поселень Зеленого Клину. Протягом 1883–1897 рр. сюди за державний кошт переїхали 754 родини (4 688 осіб) та 3 552 родини (24 405) – власним коштом. За перше десятиліття російської колонізації Зеленого Клину

переважну більшість серед поселенців складали вихідці з України – 89,2%. Серед них, в свою чергу, переважали селяни з Чернігівської губернії (74%), решта походила з Полтавської і Харківської губерній [3; 4, с. 217-218, 242-243].

Згодом, коли було відкрито Транссибірську магістраль, що з'єднала Владивосток із центральними губерніями Росії, потік переселенців збільшився (до кінця XIX ст. у Сибір і на Зелений Клин переселилося понад 220 тис. родин) та поповнився росіянами. Протягом 1906–1917 рр. частка українців серед переселенців на Далекий Схід скоротилася до 60,42% (166 873 особи). Загалом в 1858–1916 рр. з України туди переселилося понад 276 тис. осіб (56,54% загального міграційного потоку з усієї Російської імперії), причому в Амурській і Приморській областях вони складали понад половину населення [3; 4, с. 31].

Водночас варто звернути увагу і на проблему реєміграції – повернення переселенців додому, що найчастіше мало місце в 1890-х рр. Так, протягом 1896–1912 рр. в Україну з Далекого Сходу повернулося 45 980 осіб. Основною причиною були фінансово-побутові проблеми новоприбулих внаслідок неналежного виконання своїх обов'язків місцевою адміністрацією [1, с. 103-104].

«Український» чинник колонізації краю добре відображений у назвах місцевих населених пунктів, заснованих наприкінці XIX ст. переважно українцями, що відтворюють топоніміку України. Зауважимо, що українські селяни заселяли Південь Примор'я і Зейську долину біля Амуру, які за природно-географічними умовами найбільш близькі до лісостепу Чернігівщини та Полтавщини, звідки походили переселенці. У більш північних тайгових районах краю українці тоді не оселялися [5].

Після заснування українцями в 1880-х рр. перших дев'яти сіл у 1890-х рр. вони заснували ще 86 нових поселень. На мапі Зеленого Клину постали села Чернігівка (три), Тавричанка, Костянтиноградівка, Краснопілля (усі – по два), Кирилівка, Сергіївка, Полтавка, Покровка, Ракитне, Ромни, Київ, Хрещатик, Харкове, Березівка, Іванківці, Кам'янець-Подільське, Житомирка, Золотоношка, Каховка, Тараща, Черкасове, Новоумань, Новоямпіль, Гайворон, Хмельницьке, Крим тощо [3]. Серед них навіть Новоросія – село, засноване у 1893 р. переселенцями з Чернігівщини, що досі існує у Шкотовському районі Приморського краю. З'явилася тут і річка Київка. Більшість цих назв досі можна знайти на мапі, так само як Хорольський і Чернігівський райони.

До кінця XIX ст. головний російський порт на Тихому океані – Владивосток – був узятий у тісне кільце українських сіл: Київка, Чернігівка, Чугуївка, Хорол, Слов'янка та ін. [3]. Власне, ситуація була аналогічна тій, що склалася тоді в Україні – багатонаціональні російськомовні чи польськомовні міста, як то Київ чи Львів, були оточені суцільним масивом українських сіл. Завдяки світлинам і свідченням етнографів, достеменно відомо, що засновані на Далекому Сході українцями села нічим не відрізнялися від чернігівських, київських чи полтавських – з типовими українськими хатами з тинами, обсадженими садками та соняшниками. Всюди звучала українська мова, українці намагалися вести господарство точнісінько, як на батьківщині, зокрема використовували як тяглову силу волів, привезених із собою з «материкової України». За словами далекосхідного етнографа В. Лопатіна, українці «перенесли з собою Малоросію на Далекий Схід».

Прикметно, що поряд з назвою «Зелений Клин» українцями вже на межі XIX–XX ст. використовувалися також «Нова Україна», «Далекосхідна Україна», «Зелена Україна». Зокрема, у красназвчій літературі використання назви «Далекосхідна Україна» зафіксовано вже в 1905 р. щодо південної частини Уссурійського краю [3]. Самі українські селяни-колоністи в околицях Владивостока називали край «Приморщина» – за аналогією з Чернігівщиною чи Полтавщиною, звідки вони переселилися.

Виходячи з даних про кількість українців серед переселенців до Зеленого Клину в період, що розглядається, активний процес заснування ними населених пунктів та поширення національної культури, цілком можна говорити про переважаючий український компонент колонізації регіону Російською імперією. Однак у подальшому внаслідок цілеспрямованої багатокомпонентної політики СРСР вплив українців нівелювався, створювалися несприятливі умови для виявлення їхньої національної ідентичності, а чисельність штучно зменшувалася при переписах (хоча, в абсолютних цифрах їхня кількість зростала впродовж XX ст.: за переписом 1926 р. – 315 тис., 1939 р. – 362 тис., 1959 р. – 441,5 тис., 1970 р. – 398,1 тис., 1979 р. – 493 тис., 1989 р. – 620, 5 тис. [3]). З часом все більше українців Зеленого Клину додавали до своїх прізвищ типово російські закінчення, а в графі національність вказували «росіянин», часто росіянами записували тих, хто народився вже на Далекому Сході, незалежно від походження. Так, якщо в 1917 р. кожен третій мешканець Далекого Сходу був українцем, то за переписом 1926 р. – вже кожен четвертий, а напередодні розпаду СРСР, за переписом 1989 р. – лише кожен десятий.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Розовик Д., Розовик О. Переселенський рух в Україні: друга половина XVI ст. – 1930-ті роки: Монографія. 2-ге вид., випр. і доп. Вінниця: Нілан-ЛТД, 2013. 406 с.
2. Винниченко І. Українці в державах колишнього СРСР: історико-географічний нарис. Житомир: ред.-вид. держ. підприємство «Льонок», 1992. 163 с.
3. Черномаз В.А. Зелений клин // Енциклопедія сучасної України. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=16799
4. Кабузан В.М. Украинцы в мире: динамика численности и расселения. 20-е годы XVIII века – 1989 год: формирование этнических и политических границ украинского этноса. М.: Наука, 658 с.
5. Ковальчук О. Переселення селян українських губерній Російської губернії (друга половина XIX – початок XX ст.). Українська діаспора. 1992. № 1. С. 30-36.
6. Черномаз В. Национально-культурное развитие украинского населения Дальнего Востока в начале XX века. URL: <http://www.kobza.com.ua/doslidzhennja/3530-yy-storyy-ukrayncev-zelenogo-klina.html>

ВОЄННА МОДЕРНІЗАЦІЯ НА СХОДІ: ПОСТАВКИ ЗБРОЇ З ЄВРОПИ І США В АЗІЮ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ XIX – НА ПОЧАТКУ XX ст.

*Фалько Сергій Анатолійович, кандидат історичних наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
Національна академія Національної гвардії України*

Історія наздоганяючих перетворень збройних сил ряду азіатських держав у другій половині XIX ст. – на початку XX ст. – тема багатогранна. Одна з її складових – експорт сучасного для того часу озброєння з Європи і США в країни цього великого регіону. Дане дослідження є продовженням матеріалів, присвячених впливу європейської військової справи на перетворення армій країн Сходу, опублікованих автором раніше [1].

Тема є актуальною і дозволяє визначити роль і місце експорту зброї в системі реалізації зовнішньополітичних концепцій і військової стратегії ряду азіатських і європейських країн. Дослідження допоможе визначити генезис нових явищ і тенденцій у сучасній практиці експорту зброї: глобалізація і локальність поставок, політика блокування передачі критичних технологій, механізм створення технологічної та логістичної залежності країн-одержувачів військової допомоги тощо.

Джерельною базою дослідження стали архівні матеріали, які стосуються постачання озброєнь із Росії, країн Європи та США на Схід, і знаходяться у фондах

РДВІА [2]. Корисні для дослідження мемуари офіцерів-інструкторів, які спостерігали за перетвореннями в збройних силах деяких країн Азії [3].

Нижньою хронологічною межею нашого дослідження є «Опіумні війни» ХІХ ст., верхньою – Перша світова війна 1914–1918 рр.

В Азії у цей період безперервні війни в Китаї та Османській імперії забезпечили чудовий ринок збуту для застарілої зброї, якими європейські та американські торговці наповнили ці країни. Схожа ситуація з переозброєнням була і армії Персії. Втім, мали місце і закупівлі сучасних зразків зброї, як це було в Туреччині під час Кримської війни 1853–1856 рр. [4, с. 160] або під час війни з Росією в 1877–1878 рр. [5, с. 23]. У цих конфліктах закуплену у Франції, Німеччині та США зброю перевершували за якістю гвинтівки і гармати російської армії.

Ми бачимо, динаміка технологічного і наукового прогресу сильно впливала на гонку озброєнь серед розвинених країн того часу. А активна колоніальна експансія європейських держав змушувала країни азіатського континенту прагнути до військових перетворень. Одним із ключових питань військових реформ у цих країнах в досліджуваній період стали закупівлі озброєнь в Європі і США.

Звернемо увагу на географію країн, в які потрапила зброя з Росії, факти і обставини її передачі. На наш погляд, це дозволить зрозуміти, чим керувалися в Петербурзі при прийнятті рішень про передачу зброї в ті чи інші регіони Азії та дасть можливість порівняти, використовуючи компаративний метод, які обсяги озброєнь і боєприпасів були поставлені в зазначені країни з Росії та ін. країн.

Першою країною в Азіатському регіоні, куди потрапила російська зброя в другій половині ХІХ ст., був Цинський Китай. Ініціатива Петербурга, пов'язана з допомогою Китаю конкретно зброєю, зустрічається ще в 1858 р. [6]. Підсумком цього починання була передача Пекіну 10 тис. рушниць, 6 гармат. Ця подія відбулася в квітні 1862 р. [7]. Більш успішно в плані передачі зброї Петербург діяв на південних рубежах імперії. Так, у 1879 р. 600 гвинтівок Бердана були передані Персії для озброєння формувань козацьких частин в армії шаха [8]. В 1883 р. шахові від імені Олександра ІІІ були подаровані 4 гармати [9].

Іншим напрямком із початку 80-х рр. ХІХ ст., куди було передано зброю з Росії, була Бухара. Вперше в 1884 р. зі складів Туркестанського військового округу сарбазам Бухарського еміра було вручено 1000 гвинтівок системи Бердана № 2, і для навчання поводженню з новітніми зразками зброї з Ташкента була спрямована військова місія під керівництвом полковника К.В. Церпіцького [10].

У травні 1896 р., після прохання корейського уряду, російський пароплав інкогніто доставив партію стрілецької зброї з Владивостока в порт Чемульпо [11].

Сильний вплив на російський експорт зброї надала Перша світова війна 1914–1918 рр. У зв'язку з цим цікавий факт передачі 2 тис. гвинтівок Бердана владі Хіви, що раніше вже отримувала зброю з Росії [12]. У квітні 1915 р. після панічних телеграм, переданих із Хіви до Петербурга про повстання туркменських племен, спровоковане німецькими агентами, ханській владі в терміновому порядку були передані 2 тис. гвинтівок Бердана № 2 і 400 тис. патронів до них [13]. На початку ХХ ст. російська влада підтримали організацію збройних сил Монголії, що підняла повстання проти Китаю [14]. У 1913 р. Військове міністерство дозволило навіть збільшити відпуск монгольському уряду 10 тис. 3-лінійних гвинтівок Мосіна [15].

Для розуміння загальної ситуації на ринку озброєнь Азії в досліджуваній період використаємо компаративний метод аналізу. Він дасть нам можливість зіставити масштаби російського військового експорту з поставками зброї в цей регіон із країн Європи та США.

Якщо ми повернемося до останньої третини ХІХ ст., то побачимо, що в Персії наприкінці 80-х рр. ХІХ ст. успішно реалізували свої амбіції австро-угорські зброярі. Тоді Тегераном в Австрії були закуплені близько 70 тис. гвинтівок системи Верндля [16]. В цей

час основна маса стрілецької зброї у персів була австрійського та французького виробництва.

Наприкінці XIX ст. Китай був найбільшим збройовим ринком в Азії для європейців і американців [17]. Як писали автори російського військового довідника: «Китайці щорічно роблять великі замовлення гармат і рушниць з Європи, за якими важко встежити» [18].

Японія в другій половині XIX ст., на початковій стадії своїх військових перетворень, також закуповувала значну кількість зброї [19]. Однак, у подальшому, завдяки обраній урядом стратегії озброєння армії зброєю японського виробництва, в 1880-і роки збройні сили імперії Мікадо перейшли на гвинтівки системи Мурата зразка 1880 р. [20, с. 369-371]. Японська модель переозброєння, заснована на будівництві власних збройних заводів, була найбільш вдалою.

Наприкінці XIX ст. на збройовому ринку Османської імперії стала панувати Німеччина, поступово витісняючи своїх французьких і британських конкурентів. При цьому турецькі військові показали себе з досить професійного боку у відношенні випробувань і відбору зброї [21].

У цей період на Далекому Сході в гонку озброєнь включилася Корея. Після 1897 р. корейський уряд розвинув гарячкову діяльність із придбання рушниць: закуповували, де могли і що могли [22].

Статистика збройового експорту в Азію далеко не на користь Росії. Відзначимо, що лише в Персії Петербург зміг домогтися збільшення поставок зброї зі складів і заводів Російської імперії. На відміну від європейських країн, де з середини XIX ст. все більшого значення набувала ініціатива приватного збройового бізнесу, який активно використовував будь-яку можливість відкрити нові збройові ринки, в тому числі й на великому азіатському континенті. Нагадаємо, що в Російській імперії монополія на збройовий бізнес належала державі.

Масштаби допомоги зброєю Китаю, Ірану, Бухарі, Хіві або Кореї з боку Петербурга значно відрізнялися, наприклад, від обсягів німецьких поставок стрілецької зброї та артилерії в армію Османської імперії і Цинського Китаю: вони були істотно скромніше.

Щодо впливу європейської зброї на обороноздатність країн Азії відзначимо, що закупівля новітньої зброї часто не означала, як того хотіли місцеві еліти, рішення їх головного завдання – захисту незалежності країни. Це підтверджували війни і військові конфлікти. У 1878 р. поразкою закінчилася війна Туреччини з Росією, незважаючи на величезні закупівлі американської і німецької зброї напередодні. У 1885 р. китайські війська зазнали військової невдачі у війні з Францією, хоча напередодні війська Китаю були озброєні сучасною для того часу зброєю.

Таким чином, наприкінці XIX ст. правлячим елітам ряду азіатських країн стало ясно, що незважаючи на необхідність переозброєння армії, військова модернізація полягає не тільки в цьому. Військові невдачі стали причиною нової серії перетворень у збройних силах країн азіатського континенту, що дали свої плоди пізніше, під час Першої світової 1914–1918 рр. у боях за Галліполі і на Месопотамському фронті, де турецька армія дала гідну відсіч військам Антанти.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Фалько С.А. Военно-инструкторская миссия под руководством полковника К.В. Церпицкого в 1884 г. // Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць / Гол. ред. В.М. Вашкевич. М. ВИР УАН, 2016. Вып. 109. (№6) С. 106–115.
2. Российский государственный военно-исторический архив – далее РГВИА.
3. Мисль-Рустем. Персия при Наср-эд-Дин-шахе. Очерк 12. URL: <http://www.interestmir.ru/persiya-pri-nasr-ed-din-shahe-glava-12/>; Афонасьев 1-й, Грузинский Н. Русские инструкторы в Корею 1896–1898 г. Хабаровск, 1898. 176 с.

4. Uyar Mesut, Edward J. Erickson. *A Military History of the Ottomans: From Osman to Atatürk*. Santa Barbara, CA: Praeger Security International, 2009. 380 p.
5. Айрапетов О.Р. Испытание войной: реформы и вооруженные силы России и Турции в 1860–1870-е гг. *Российская история*. 2016. №6. С. 20–25. Он же: Развитие концепций использования и управления тяжелой артиллерией и гонка вооружений в конце XIX – начале XX века. *История. Научное обозрение OSTKRAFT*; отв. ред. М.А. Колеров. № 1. М., 2018. С. 18–54.
6. РГВИА. Ф. 38. Департамент Генерального штаба. Оп. 8. Департамент Генерального штаба по Сибирским делам. Д. 34: О посылке оружия в Китай 1858–1859. 304 л.
7. Хохлов А.Н. Англо-франко-китайская война (1856–1860 гг.) и вопрос о помощи России Китаю. С. 281–340. *Документы опровергают. Против фальсификации истории русско-китайских отношений*; отв. ред. С.Л. Тихвинский. М., 1982. 511 с. Он же: Попытки укрепления маньчжурских войск в Китае во второй половине XIX – начале XX в. *Вопросы истории и историографии Китая: сб. ст.* М., 1968. С. 203–244.
8. Гоков О.А. *Очерки истории Персидской казачьей бригады (1878–1895): по русским источникам*. М., 2018. 416 с.
9. РГВИА. Ф. 400. Главный штаб. Оп. 1. Д. 831: Об отпуске персидскому правительству безвозмездно 4 орудий конной артиллерии с принадлежностями. 31.12 1882–13.06.1884 г. 40 л.
10. РГВИА. Ф. 400. Оп. 1. Д. 912. О командировании полковника Церпицкого, 13.12.1883–04.05.1885. 48 л.
11. Ким Ен-Су. Русские военные инструкторы в Корее и Корейская армия. *Русский сборник: исслед. по истории России*; ред.-сост. О.Р. Айрапетов, М. Йованович, М.А. Колеров, Б. Меннинг. М., 2006. Т. 2. С. 223; Хохлов А.Н. Д.В. Путята и его план модернизации корейской армии (1896–1898). *Вестник Центра корейского языка и культуры*. Вып. 15. СПб., 2013. С. 178.
12. РГВИА. Ф. 400. Главный штаб. Оп. 1. Д. 3205: Об отпуске орудия и огнестрельного оружия с патронами эмиру бухарскому и хану хивинскому 7.01.1904–10.07.1909 г. 26 л.
13. РГВИА. Ф. 400. Главный штаб. Оп. 1. Д. 4433: По личному ходатайству хана Хивинского о разрешении уступить для хивинского правительства 1000 трехлинейных карабинов с патронами за установленную плату. 8.04–4.08.1915 г. Л. 10.
14. Пауллер О. Независимая Халха (Внешняя Монголия) до превращения в МНР. URL: http://samlib.ru/o/oleg_pauller/istorijahalhi-wneshnejmongolii.shtml
15. Барсуков Е.З. *Артиллерия русской армии (1900–1917 гг.)*. Том II. М.: Воениздат, 1949. С. 255.
16. Гоков О.А. *Очерки истории Персидской казачьей бригады (1878–1895): по русским источникам*. М., 2018. 416 с.
17. Пастухов А.М. Артиллерия «новых войск» империи Цин во второй половине 1880-х – первой половине 1890-х годов. *Война и оружие. Новые исследования и материалы*. II международная научно-практическая конференция 18-20 мая 2011 года, т. 2, СПб. С. 176–200.
18. *Сборник новейших сведений о вооруженных силах европейских и азиатских государств*; под ред. В. П. Целебровского. 15-е изд. СПб.: Воен. тип., 1896. С. 531.
19. Венюков М.И. О вооруженных силах Японии и Китая. *Военный сборник*. 1876. № 5-6. С. 78-106.
20. Унтербергер П.Ф. Несколько слов о военной реформе в Японии. *Инженерный журнал*. 1883. № 3. С. 355–376.
21. Детальніше див: Yorulmaz Naci. *Arming the Sultan: German Arms Trade and Diplomacy in the Ottoman Empire before World War I*. London, I.B. Tauris, 2014. 349 p.
22. Волков С.В. Деятельность иностранных военных инструкторов и реформы корейской армии в конце XIX – начале XX вв. *Российское корееведение. Альманах*. Вып. 5. М.: «Восток – Запад», 2007. С. 47.

КОНЦЕПТ «ВОСТОК» И ОСОБЕННОСТИ ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ ИНДИЯ (2018-2020 гг.): ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЙ И ИСТОРИКО-ТРАДИЦИОННЫЙ ДИСКУРСЫ

*Циватый Вячеслав Григорьевич, кандидат исторических наук, доцент,
Заслуженный работник образования Украины*

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Внешняя политика и дипломатия современной Индии имеет традиционные исторические корни и формировалась на протяжении многих веков и тысячелетий [1]. Но основные принципы внешней политики, её главные задачи и модель дипломатии были разработаны Индийским национальным конгрессом (ИНК) ещё на этапе борьбы за суверенитет. В сфере внешней политики общендийский внешнеполитический и политико-дипломатический консенсусы определились к середине 1950-х годов XX века. Он получил название – «курс Дж. Неру».

Внешняя политика постепенно приобрела статус «надпартийного» согласия. В дальнейший период, вплоть до начала XXI века, в Индии практически уже не было дискуссий относительно макрозадач внешней политики и дипломатии, что подтверждало, главным образом, достаточное осознание и понимание правительством национальных интересов, внешнеполитических целей и дипломатических задач [2, с. 67-72].

Истоки дипломатической службы Индии современного типа исторически относятся к периоду британского колониального правления (1783 г.). В 1947 году институционализировалось Министерство иностранных дел и взаимоотношений с Содружеством. Набор сотрудников с этого периода базируется на системе экзаменов и тестов Индийской административной службы. Изначально обучение проходит на базе Национальной Академии администрации имени Лала Бахадура Шастри, а продолжается в новой институции – Институте дипломатической службы. В этом Институте будущие дипломаты, наряду с посещением лекций, постигают азы практической дипломатии и проходят практику в различных правительственных структурах, осуществляют поездки по Индии и за границу.

После краткосрочного периода работы в МИДе дипломат направляется за рубеж в качестве третьего секретаря Посольства. В том случае, если на этой должности он подтвердил свою профессиональную пригодность и профессиональную компетентность, дипломат становится вторым секретарём. Дальнейшие посты – первый секретарь, советник, посланник и посол.

Должности на консульской службе – вице-консул, консул и генеральный консул. Высшие должности МИД Индии институционально состоят из шести категорий: помощник секретаря, заместитель секретаря, директор, общий секретарь, дополнительный секретарь (по особым поручениям) и секретарь. Возглавляет Министерство иностранных дел Индии Министр. В течение календарного года в структуру МИДа принимается от 9 до 19 человек. По состоянию на 2020 год в Индии насчитывается немного более 600 дипломатов, которые работают в центральном аппарате МИДа и 169 зарубежных дипломатических и международных миссиях.

Национальной особенностью внешней политики Индии является то, что официальная концепция внешней политики отсутствует. При этом внешняя политика Индии основывается на отдельных доктринах по конкретным вопросам (например, в 1999 году появился проект Ядерной доктрины Индии; доктрина была принята в 2003 году). В целом внешнеполитический курс Индии XXI века следует анализировать и оценивать по специальным заявлениям, коммюнике, комментариям, совместным заявлениям, голосованиям по итоговым документам в ООН и т.д. [3, с. 269-280; 4].

Важное внимание во внешнеполитической стратегии Республики Индия занимает концепт «Восток» и полицентричный мир XXI века. Однако в 2018-2020 годах стремление Нью-Дели стать подлинным региональным лидером и в перспективе глобальной державой сегодня наталкивается на ряд препятствий. Вызовы лежат как во внутренней, так и внешней политике. Главная цель, которую видит Индия сегодня, – это, в первую очередь, поддержание высоких темпов экономического роста и модернизация экономики, что позволит в будущем решить многочисленные проблемы, стоящие перед страной, среди которых – создание рабочих мест и устранение крайней бедности. В индийском руководстве существует понимание важности стоящих перед государством задач, однако международная обстановка, наблюдающаяся сейчас в мире, значительно усложняет их выполнение.

Ключом к пониманию политики Нью-Дели на сегодняшний день является провозглашенный внешнеполитический курс на поддержание «стратегической автономности». Несмотря на то, что новое правительство Нарендры Модии из-за внутривнутриполитических конъюнктурных причин отказалось от использования данного термина в своей риторике, внешнеполитический императив по сохранению равноудаленности от основных центров мировой политики и принципа «свободы рук» продолжает довлеть над индийским руководством. За данными терминами кроется не что иное, как провозглашение политики балансирования между КНР и США при активном взаимодействии с другими центрами силы (Россией, ЕС, Австралией, Японией, странами АСЕАН) [5, с. 190; 6, р. 7].

Сегодня внешнеполитическая стратегия Индии на всех векторах нацелена на поиск содействия ей в собственном экономическом развитии, а также усиление ее потенциала и укрепление ее позиций в рамках «треугольника», который сложился в отношениях между США, Индией и КНР. Особо активно Индия развивает отношения с другими крупными державами [5, с. 189-190]. Внешнеполитическая стратегия Индии всецело лежит в рамках ее национальных интересов и направлена на реализацию генеральных задач, стоящих перед Нью-Дели [6, р. 7; 7].

Таким образом, внешняя политика и модель дипломатии современной Индии соответствует лучшим мировым образцам. В их исторической основе заложены европейские традиции и институциональные модели построения органов внешних сношений и подготовки дипломатических кадров. Основными приоритетами дипломатической деятельности для Индии на сегодня является публичная, культурная и гастрономическая (кулинарная) дипломатия.

В условиях новых вызовов и угроз полицентричного мира XXI века, Индия акцентирует внимание на многосторонней и конференционной дипломатии, что, несомненно, способствует росту её международного и политико-дипломатического авторитета среди ведущих государств мира и региона. Индийская внешняя политика продолжает преследовать цели усиления своего влияния в домашнем регионе Южной Азии, отстаивания своих интересов по региональным и международным вопросам на глобальной арене, а также становления в качестве глобального игрока.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ И ЛИТЕРАТУРЫ

1. Світові інтеграційні процеси в умовах трансформації міжнародних систем / М.А. Кулінич, Н.О. Татаренко, В.Г. Циватий, Л.Д. Чекаленко та ін. К., 2013. 628 с.
2. Борділовська О.А. Індія в сучасному геостратегічному балансі сил. Вісник Київського національного університету. 2006. Вип. 33-34. Серія «Міжнародні відносини». С. 67-72.
3. Циватий В.Г. Институционально-исторические традиции политико-дипломатических систем и дипломатии: социологический аспект. Социология дипломатии: Гипотеза, структура и тематические исследования: Монография / Милан Язбец, Вячеслав Циватий и др. К., 2015. С. 269-280.

4. Індологія в Україні (Всеукраїнські конференції індологів: тези, доповіді, промови, статті): збірник наукових праць / відп. наук. ред. О.І. Лукаш; НАН України; Всеукраїнська асоціація індологів; Посольство Республіки Індія в Україні. К., 2018. 356 с.
5. Лунев С.И. Внешняя политика Индии и воздействие на нее внутренних факторов. Вестник МГИМО – Университета. 2010. № 1. С. 189-190.
6. Nonalignment 2.0. A Foreign and Strategic Policy for India in the Twenty First Century. Centre for Policy Research. 2012. P. 7. URL: http://www.cprindia.org/sites/default/files/NonAlignment%202.0_1.pdf (last visited: 19.02.2020).
7. Chekalenko L.D. Foreign Policy of Ukraine: Monograph / Based on the Scientific Concept of Professor Lyudmyla D. Chekalenko / Scientific Editor Rector of the Diplomatic Academy of Ukraine under the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine V.G. Tsivaty. K.: «LAT&K», 2016. 294 p.

КОНЦЕПЦІЯ ДЖИХАДУ В ІСЛАМСЬКІЙ ЦИВІЛІЗАЦІЙНО-КУЛЬТУРНІЙ ТРАДИЦІЇ (ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ)

*Ямпольська Лариса Миколаївна, кандидат історичних наук,
доцент кафедри всесвітньої історії*

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди
Абдулкадер Ардалан Латіф Абдулкадер, викладач

Університет Салахаддін в Ербілі (Курдський автономний район, Республіка Ірак)

У глобальних геополітичних трансформаціях на межі ХХ–ХХІ ст. взаємовідносини Заходу і Сходу частина західних політологів схильні розглядати крізь призму «конфлікту цивілізацій». Активізація радикального ісламу та діяльності ісламістських угруповань на Близькому і Середньому Сході, на Кавказі, в Середній і Південно-Східній Азії, їх нова роль в «арабських революціях» вимагають переосмислення наповнення поняття «джихад».

Метою нашої доповіді є аналіз концепції джихаду в ісламській цивілізаційно-культурній традиції. В рамках вирішення основної проблеми приділяється увага особливостям і формам джихаду, а також ісламському фундаменталізму як транскультурному проекту в умовах глобалізації.

Джерельною базою дослідження є Коран [7] і праці теоретиків політичного ісламу – Ібн Таймійї [6], Абд ар-Рахмана аль-Кавакібі [1], Хасана аль-Банни, Сайіда Кутба [8–10], Алі Шаріаті [16], Калима Сіддікі [15] та ін.

Мусульманське богослів'я відокремлює термін «джихад» від «п'яти стовпів ісламу» (шахада, саят, закят, саум, хадж) та інтерпретує його як «зусилля на шляху Аллаха», «боротьбу за віру». У сучасному світі джихад асоціюється переважно зі збройною боротьбою мусульман проти невірних (кафірів, гяурів), однак це поняття набагато ширше. Ісламські богослови поділяють джихад на великий (духовна боротьба з власними недоліками за право вважатися правовірним мусульманином) і малий (газават) – збройна боротьба з кафірами.

Поняття джихаду ґрунтується на історично сформованому протиставленні «мусульманського світу» «немусульманському». Ще з часів кодифікації Корану утвердилися такі поняття, як «Дар аль-Іслам» (мусульманський світ) і «Дар аль-Харб» (територія війни) [5, с. 92], «джахілійя» (невігластво, незнання Бога) і «хакімія ісламія» (ісламська влада) [8, с. 244], котрі визначили взаємовідносини Заходу і Сходу, проблеми війни і миру в світосприйнятті представників мусульманського цивілізаційно-культурного кола.

Джихад триває, відповідно до ісламу, до кінця днів і здійснюється в наступних формах: «джихад серця» (боротьба з власними недоліками), «джихад мови» (вимога схвально говорити про богоугодне і зневажати те, що засуджує Коран), «джихад руки» (застосування покарання проти злочинців і порушників норм моралі), «джихад меча» (збройна боротьба з невірними) [6]. Останній отримав поширення в мединських, більш пізніх сурах Корану (т. зв. «аят меча»): «І бийтеся на шляху Аллаха з тими, хто бореться з вами... І вбивайте їх, де зустрінете, і виганяйте їх звідти, звідки вони вигнали вас... І вбивайте їх, поки не закінчиться смута, і віра вся не буде належати Аллаху» [7, 2:189].

Мусульманська традиція виділяє також інші види джихаду: джихад шляхом поширення істинних знань про іслам (навчання мусульман нормам Корану та обов'язок проповідувати іслам); майновий джихад (з метою відновлення порядку і матеріального добробуту в суспільстві, створення системи безпеки для мусульманських держав від можливої агресії ззовні); оборонний джихад (боротьба, що ведеться мусульманами проти сил, які протистоять ісламу і прагнуть завдати шкоди уммі); наступальний джихад (його необхідність виникає в тому випадку, якщо мусульмани, котрі звернулися з ісламським закликком до представників інших релігій у країнах свого проживання, зустріли перешкоди з боку можновладців цих держав); загальна мобілізація (ініціюється, якщо армія супротивника здійснила напад на мусульман, загрожуючи їхній релігії, життю, майну і свободі віросповідання); джихад проти власних вад і пристрастей, свого нафсу (его) [4, с. 267] (з метою виховати душу в покірності Аллаху і подолати схильність до забороненого – харам).

Про достоїнства джихаду в «Главі про джихад» захоплено міркував один із теоретиків раннього ісламського радикалізму XIII ст. шейх ібн Таймійя: «Джихад охоплює всі види поклоніння, як очевидні, так і приховані (душевні), такі як любов до Аллаха, щирість, надія на Нього, покірність Йому всім своїм життям і майном, терпіння, задоволення тим, що Він дав, а також вшанування Аллаха» [6].

Теоретик пізнього ісламського радикалізму Саїд Кутб у 4-й главі «Джихад на шляху Аллаха» праці «Віхи на шляху» інтерпретував джихад як процес, що почався з часів хіджри Пророка в 622 р. із Мекки в Медину: «Аллах наказав Мухаммаду вести війну з тими, хто виступає проти нього з мечем, і залишити в спокої тих, хто підтримує Пророка і не веде проти нього військових дій» [9, с. 439]. До початку ведення джихаду невірні (немусульмани) поділялися на три категорії: 1) люди, які добровільно підкорилися мусульманам і уклали з ними договір; 2) люди, що знаходилися в стані війни з мусульманами; 3) дхїммі (іудеї та християни), що перебували під захистом мусульман [9, с. 440].

С. Кутб, роблячи акцент на «аяті меча», стверджував, що Мухаммад вів джихад проти всіх вищевказаних груп населення, незважаючи на те, дотримувалися вони договору про мир із ним чи були в збройній опозиції. За переконанням С. Кутба, джихад «вписаний» в іслам – загальну декларацію звільнення людини на Землі від будь-якої влади, крім влади Аллаха: «Іслам, прагнучи до миру, не має на увазі той дешевий світ, сутність якого зводиться лише до того, щоб захистити територію миру – Дар аль-Іслам... Іслам бажає такого миру, під покровом якого вся релігія повністю б належала Аллаху... Це кінцевий підсумок розвитку стадій ісламського джихаду» [10, с. 56].

Мусульманський муджтахід Калім Сіддікі у 1-й главі праці «Стадії ісламської революції» розмірковує над кінцевою метою джихаду як реалізацією Сіри (Життя Пророка) і Сунни Пророка: «Щоб Сіра і Сунна Пророка знову стали двигуном історії, має відбутися наступне: 1) інтелектуальна революція в ісламі, що відновить відповідність поведінки мусульман поведінці Пророка; 2) виникнення такої трансформуючої історичної ситуації, яка була б зобов'язана своїми категоріями «лідерства», «влади», «динамізму», «успіху» Сірі й Сунні Пророка» [15, с. 307].

З урахуванням зростаючої ролі релігійного фактору в розвитку сучасної ісламської цивілізації, активізації етноконфесійних конфліктів у країнах мусульманського Сходу та

еволюції концепції джихаду заслуговує на увагу інтерпретація ісламського фундаменталізму і тероризму як транскультурного проекту в працях сучасних західних, російських і українських вчених [11; 13; 14; 17; 18]. Е. Беррі і М. Епштейн визначають термін «транскультура» як «розсування кордонів етнічних, конфесійних, професійних, мовних та інших ідентичностей на нових рівнях невизначеності і віртуальності» [18, р. 14]. У їхньому розумінні, «транскультура створює нові ідентичності в зоні розмитості та інтерференції і кидає виклик самотності, характерний для націй, рас, професій, конфесійних, етнічних груп та інших стійких культурних утворень» [18, р. 17]. Таким чином, транскультурація пов'язана із зміною місця проживання, новою «безмісцевістю» і процесом «завоювання місця» у соціальному просторі іншого суспільства.

На початку ХХІ ст. набуває поширення нове явище – проникнення і стійка адаптація нових інституційних структур Арабського Сходу на європейському та пострадянському просторі, і як наслідок – утворення анклавів традиційної та гібридної культур (з урахуванням часткової вестернізації) і рекрутування «модерністів» в «традиціоналісти» [12, с. 76], які сповідують концепцію наступального джихаду на немусульманській території «Дар аль-Харб». Професор соціології Пенсільванського університету Марк Сейджмен вказав на відміну інтернаціональних фундаменталістських організацій, зокрема «Аль-Каїди», від регіональних угруповань бойовиків (на прикладі пуштунського руху «Талібан» в Афганістані): «Це люди-інтернаціоналісти, громадяни «глобальної сільської місцевості», які покинули батьківщину й мігрували на Захід. 70 % із них стали радикалами-ісламістами за межами батьківщини, «рекрутували» себе в радикальні групи, незважаючи на те, що були послані як представники еліт національних держав на навчання до Європи та США» [14]. Їхній космополітизм істотно відрізняється від «локальної культури», тому боротьба західного світу з міжнародним тероризмом в Афганістані, країнах Близького Сходу і Магрибу часто «б'є мимо цілі». На думку М. Сейджмена, «глобальний джихад Салафі» є головною стратегією ісламського наступального джихаду. Будучи людьми «пограниччя», учасниками «глобального транскультурного проекту», вони демонструють концепцію наступального джихаду з чітко вираженим завданням помсти традиційного світу постіндустріальному, спровокованим сучасними секуляризаційними процесами в ісламському світі, втратою традиційних релігійних цінностей і зіпсованістю суспільної моралі, гострою антизахідною та антимодерністською спрямованістю.

Таким чином, відстоюючи сутність ісламського тероризму як транскультурного проекту, автор приходить до наступних висновків. Ісламський тероризм розвивається в країнах з незавершеною модернізацією, які мають вуглеводневі ресурси і нестабільну владу. Завдяки глобалізації, він стає глобальним явищем, а джихад еволюціонує від оборонного до наступального. Етнічні та конфесійні конфлікти на мусульманському Сході є живильним середовищем для політизації ісламу та активізації міжнародного тероризму. Демографічний бум у мусульманських країнах наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., який призвів до стрімкого зростання частки молодого населення в соціальній структурі, освіченість населення, нові інформаційні технології спровокували підвищення рівня політичного мислення широких мас, зробивши їх сприйнятливими до емоційного потенціалу націоналізму, соціального радикалізму і релігійного фундаменталізму. У сучасному світі поняття «джихад» часто ототожнюється з газаватом і, підкріплене мусульманським фанатизмом і фаталізмом, є «серцевиною» ідеології та практичної діяльності радикальних ісламістів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Аль-Кавакібі Абд ар-Рахман. Природа деспотизма и гибельность порабощения. URL: www.vostlit.info/ (дата обращения: 13.02.2020).
2. Аль-Маудуди Абу Ала. Ислам и Западная цивилизация. URL: www.molites.narod.ru/islamrucom/islamzapad.htm/ (дата обращения: 13.02.2020).

3. Аль-Маудуди Абу Ала. Основы ислама. М.: ПК Сантлада, 1993. 128 с.
4. Ежова А. «Борьба с нафсом» и великий джихад в исламе. Исламская интеллектуальная инициатива в XX веке; под общ. ред. Г.Д. Джемалю; сост., комм. А. Ежовой. М.: Издательский дом «УММАН», 2005. С. 267–276.
5. Ибн Джамиа Зиеу. Исламская акида (вероучение, убеждения, воззрения) по священному Корану и достоверной Сунне. М.: БАДР, 1994. 125 с.
6. Ибн Таймийя. Глава о джихаде. URL: www.kavkazcenter.com/russ/ (дата обращения: 10.02.2020).
7. Коран; пер. и комм. с араб. И.Ю. Крачковского. М.: Наука, 1990. 635 с.
8. Кутб Сайид. Будущее принадлежит исламу. Эта религия. Вехи на пути Аллаха. Махачкала: БАДР, 1997. 360 с.
9. Кутб Сайид. Джихад на пути Аллаха. Начало главы. Кепель Ж. Джихад: Экспансия и закат исламизма; пер. с фр. В.Ф. Денисова. М.: Ладомир, 2004. С. 439–441.
10. Кутб Сайид. Под сенью Корана. М.: УММАН, 2003. 244 с.
11. Мирский Г.И. Исламизм, транснациональный терроризм и ближневосточные конфликты. М.: Изд. дом ГУ ВШЭ, 2008. 163 с.
12. Попков В.В. Реванш Востока. Соотношение Запада и Востока в глобальных геополитических трансформациях (конец XX – начало XXI века). Харьков: Бурун Книга, 2010. 126 с.
13. Резник С.В., Кутоманов С.А., Мизаев В.Н. Исламский терроризм как транскультурный проект. Научные ведомости. Серия Философия. Социология. Право. Вып. 13. 2010. № 14 (85). С. 299–305.
14. Сейджмен М. Терроризм как судьба. Этические и социальные причины Глобального джихада Салафи. URL: www.nationalsecurity.ru/library/00016/00016sageman1.htm (дата обращения: 10.02.2020).
15. Сиддыки Калим. Интеллектуальный потенциал Сира. Исламская интеллектуальная инициатива в XX веке; под общ. ред. Г.Д. Джемалю; сост., комм. А. Ежовой. М.: Издательский дом «УММАН», 2005. С. 304–307.
16. Шариати Али. Джихад и шахадат. Исламская интеллектуальная инициатива в XX веке; под общ. ред. Г.Д. Джемалю; сост., комм. А. Ежовой. М.: Издательский дом «УММАН», 2005. С. 267–276.
17. Ямпольская Л.Н. Концепция джихада в исламской традиции. Псковский военно-исторический вестник. Псков: Региональное отделение Общероссийской общественно-государственной организации «Российское военно-историческое общество» в Псковской области, 2015. Вып. 1. С. 183–188.
18. Berry E., Epstein M. Transcultural Experiments: Russian and American Models of Creative Communication. New York, 1999. 226 p.

ШОВКОВИЙ ШЛЯХ

Блажко Юлія Григорівна, студентка 2 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник : С.С. Науменко

Великий шовковий шлях-це один з найбільш відомих торгівельних шляхів, який виник ще у перші сторіччя до нашої ери, сполучав Євразію від Середземномор'я до Китаю. Термін «Великий шовковий шлях» в історію ввів німецький географ Фердинанд Ріхгофен у 1877 році. Великий шовковий шлях з'явився у результаті торгівлі шовком, проте через шовковий шлях до Китаю потрапляли з Центральної Азії такі товари як килими, фарби, породисті коні, дорогоцінне каміння. Китай в свою чергу відправляв шовк, чай, папір, порох, хутро. Торгівельний шлях мав могутню систему доріг, основні дороги північна та південна. Північна дорога йшла через Турфан, перетинала Памір і далі

до Тегерану. Південна вела на Близький Схід, Індію до Середземного Моря. Ще один відомий шлях, який називався «лазуритовим». Лазурит – це напівдорогоцінне каміння, яке видобували у одному з районів Паміру, високо цінувався в усьому Світі [1]. Починався «лазуритовий шлях» в горах Паміру, проходив через Іран, далі прямував до Азії та Єгипту. Проходив шовковий шлях і територією сучасної України, населення Приазов'я та Причорномор'я вивозило такі товари як мед, м'ясо, зерно, шкури. Джерела запевняють, що шовковий шлях виникає під час правління династії Хань. Історична особа, яка стала ініціатором – це дипломат Чжан Цянь, який за наказом імператора проводив переговори з кочовими племенами. Чжан Цянь потрапив у полон до Середньої Азії. Під час перебування у полоні, він винайшов зручні для торгівлі шляхи. Після повернення Чжан запевнив імператора, що вести торговельні відносини з Заходом є дуже вигідно та вказав на зручні шляхи для торгівлі. Цей й стало основою для шовкового шляху. Купці, які здійснювали обмін товарами, найчастіше обмінювалися ними на півдорозі. Для цього існували спеціальні пункти зупинки та базари. На зупинках працював спеціальний персонал, який намагався покращити умови торгівельного обміну та зробити його максимально комфортним для купців. Це були перекладачі, міняйли, збирачі податків. Тут можна було перезавантажити товар, перезавантажити коней або верблюдів, навіть замінити втомлених тварин.

Шовковий шлях також можна назвати місцем поширення світових релігій, оскільки розширення торгівельних зв'язків з Індією, жителі Китаю дізналися про буддизм [2]. Через Шовковий шлях, китайці також дізналися про іслам, на території Китаю навіть існували громади купців-мусульман. В наші дні Великий шовковий шлях є місцем, яке досліджують археологи.

22 червня 2013 року Великий шовковий шлях був включений до списку Всесвітньої спадщини Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО).

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лубо-Лесніченко Є.І. «Китай на Шовковому шляху», М. 1994
2. Кузнецов А.Н. «Енциклопедія нового Китаю» М.: Прогрес, 1989 – 509 с.

ОСОБЛИВОСТІ ДИКТАТУРИ Ж.-Б. БОКАССИ

В ЦЕНТРАЛЬНОАФРИКАНСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ (1966–1979 рр.)

Воронін Євген Ігорович, студент I курсу магістратури історичного факультету

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: к.і.н., доц. Л.М. Ямпольська

Серед тиранів минулого століття Жан-Бедель Бокасса займає особливе місце. Прозваний журналістами «чорним Калігулою», Бокасса перевершив римського тирана: навіть відомий своїми звірствами імператор Риму ніколи не вживав в їжу людське м'ясо. Для Бокасси ж це було не тільки гастрономічною пристрастю, але і способом таємного самоствердження.

Тема нашого дослідження є актуальною, адже в той час, коли здавалося, що цінності «західної демократії» перемагають у всьому світі, деякі країни Сходу, зокрема Екваторіальної і Тропічної Африки, починають повертатися до диктатур. Вивчення причин виникнення, особливостей і наслідків диктаторських режимів має стати запобіжним фактором для всього людства і має безперечну наукову новизну, з огляду на недостатнє вивчення цього питання в історіографії.

Завданнями нашого дослідження є аналіз військової і політичної кар'єри, внутрішньої та зовнішньої політики Жана-Беделя Бокасси – президента Центральноафриканської Республіки (1966–1976 рр.) і самопроголошеного імператора

Центральноафриканської імперії (1976–1979 рр.), а також визначення особливостей його диктатури.

Жан-Бедель Бокасса народився 22 лютого 1921 року в Бобангі у Французькій Екваторіальній Африці в сім'ї сільського старости з племені мбака, де виховувалися 12 дітей. У шість років він осиротів: його батько, який виступав проти концесійної політики французьких колоніальних властей, був розстріляний, а мати незабаром після цього покінчила життя самогубством [1, с. 221]. Виховувався хлопчик родичами, які готували його до кар'єри священика. Однак, всупереч намірам родичів, у травні 1939 року Бокасса поступив на військову службу в колоніальні війська французької армії. У листопаді 1941 року отримав звання старшого сержанта у військах «Вільна Франція», брав участь у захопленні Браззавіля. У 1944 році був учасником висадки військ антигітлерівської коаліції на півдні Франції, потім у боях на Рейні.

Закінчення Другої світової війни Бокасса зустрів у Нормандії в чині старшого сержанта [2]. У 1949 році закінчив офіцерську школу в Сен-Луї, з вересня 1950 р. по березень 1953 р. брав участь в Індокитайській війні. За бойові заслуги нагороджений орденом Почесного Легіону і Лотарингським хрестом. Продовжив військову службу в Браззавілі, в 1961 році отримав звання капітана французької армії.

У січні 1962 року звільнився з французької армії і вступив на службу до Центральноафриканських збройних сил, отримавши звання майора. Президент Центральноафриканської Республіки (ЦАР), його кузен Давид Дако на наступний рік призначив Бокасса начальником штабу збройних сил і присвоїв йому чин полковника.

31 грудня 1965 року – 1 січня 1966 рр. Бокасса здійснив державний переворот, повалив Дако і посадив його до в'язниці. 4 січня президент скасував конституцію ЦАР і почав диктаторське правління. У березні 1972 року Бокасса проголосив себе довічним президентом, а вже 19 травня 1974 року йому було присвоєне звання маршала.

У 1968 році Ж.-Б. Бокасса став засновником Союзу центральноафриканських держав, куди входили також Демократична Республіка Конго і Чад. Президент був прихильником «повернення до землі», підтримки сільського господарства та аграрної реформи в країні. Вміло тримав баланс на зовнішньополітичній арені між соціалістичним блоком, Заходом і Рухом неприєднання. У червні 1970 року відвідав з офіційним візитом СРСР.

У рамках святкування Дня матері в 1971 році Бокасса звільнив всіх ув'язнених жінок і наказав стратити чоловіків, викритих у злочинах проти жіночої честі [3]. 4 вересня 1976 року, під час офіційного візиту лідера Лівійської революції Муаммара Каддафі в республіку, Жан-Бедель Бокасса і ряд членів уряду прийняли іслам, взявши собі відповідні імена. Бокасса змінив своє християнське ім'я Жан-Бедель на Салах-ед-Дін Ахмед Бокасса [1]. У той же період він розпустив уряд і замінив його на Раді Центральноафриканської Революції.

4 грудня 1976 року Бокасса перейменував Центральноафриканську Республіку в Центральноафриканську імперію. З'їзд прийняв імперську конституцію, згідно з якою імператор був головою виконавчої влади, а корона імперії оголошувалася спадковою [1, с. 221-222]. Відтоді Бокасса повернувся до католицизму.

4 грудня 1977 року відбулася коронація імператора Бокасси I. Кращі європейські фірми виготовили корону, прикрашену двома тисячами діамантів. Її вартість склала 5 млн. дол., а на церемонію пішла чверть річного експортного доходу країни. Доповненням став золотий трон у формі сидячого орла вагою в 2 т і леопардові мантиї [1, с. 222]. Сама церемонія в багатьох деталях була скопійована з церемонії коронації Наполеона I. На урочистий захід були запрошені керівники всіх світових і африканських держав, а також Папа Римський Павло VI, однак, ні Папа, ні глави держав не з'явилися в Бангі на церемонію.

Диктатура Бокасси в ЦАР мала свої особливості. В імперії проводилися постійні арешти інакодумців, тортури були звичайною справою, а в деяких імператор брав участь

особисто. Слід зазначити, що режим користувався підтримкою французького уряду на чолі з Валері Жискар д'Естеном, якому Бокасса надавав вигідні умови розробки родовищ корисних копалин, зокрема, урану, необхідного для французької програми атомної зброї.

Однак довго терпіти «витівки імператора» французи не могли. Останньою краплею терпіння стала історія з «реформою освіти», яку імператор наказав провести в країні. Вона зводилася до введення безглуздої і дорогої форми для школярів, на якій був зображений портрет імператора. Більшість батьків були не в змозі купити її, і діти продовжували ходити в школу в звичайному одязі. Тоді 200 дитлахів були заарештовані і поміщені до в'язниці. Через тиждень їх почали забирати на «примірку нової форми», а насправді забивали палицями. 20 вересня 1979 року, коли Бокасса відбув з візитом до Лівії, французькі десантники блискуче здійснили операцію «Барракуда». Їм вдалося несподівано для оточення імператора захопити урядові будівлі, архів і листування. Разом із ними повернувся і повалений колись Давид Дако, який одразу очолив державу.

Бокасса з Лівії перебрався в Республіку Кот-Д'Івуар, а звідти – у Францію. Деякий час він прожив у маєтку Адрикур неподалік від Парижа. У 1986 році він здійснив спробу повернутися на батьківщину, проте був заарештований ще в аеропорту і відправлений до в'язниці. Після цього колишній імператор постав перед судом, де звинувачувався в державній зраді, вбивствах, канібалізмі і розтраті державного майна. Бокасса активно захищався на суді і зумів переконати суддів у тому, що частини тіл жертв він зберігав в холодильнику не з метою вживання їх в їжу, а в обрядових цілях. Хоча він був визнаний невинним в канібалізмі, інших звинувачень вистачило, щоб знову засудити його 12 червня 1987 року до смертної кари. У наступному році він був помилуваний, і вирок замінили на довічне ув'язнення, а потім і на двадцятирічне. Після відновлення демократичного ладу у 1993 році в державі була оголошена загальна амністія, і Бокасса вийшов на свободу [1, с. 223]. Помер колишній диктатор від інфаркту 3 листопада 1996 року.

1 грудня 2010 року президент ЦАР Франсуа Бозізе підписав указ про повну реабілітацію Ж.-Б. Бокасси, відповідно до якого повалений імператор був «відновлений в усіх правах». Бозізе назвав Бокассу «великим гуманістом» і «сином нації» [3; 4].

Таким чином, аналіз внутрішньої і зовнішньої політики Ж.-Б. Бокасси дає підстави зробити наступні висновки про те, що президент і самопроголошений імператор був не тільки жорстоким диктатором, але й успішним політиком і дипломатом. Заради своїх амбіцій і самозбагачення підтримував добрі стосунки з урядом Франції, СРСР і Лівії. Число жертв його політичних репресій було незначним, однак навіть ці злочини здійснювалися видовищно і з розмахом, незважаючи на корупцію і казнокрадство. Будь-якій країні потрібні свої герої, і коли на цю роль не підходить взагалі ніхто, із запорошених скринь історії витрушують навіть огидні скелети диктаторів.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Мусский И.А. 100 великих диктаторов. М.: Вече, 2002. 569 с.
2. Сычева В. На смерть Бокасси. «Коммерсантъ». URL: <https://www.kommersant.ru/doc/242716> (дата обращения: 10.02.2020).
3. Президент ЦАР полностью реабилитировал Бокассу. ВЗГЛЯД.РУ. URL: <https://vz.ru/news/2010/12/1/451677.html> (дата обращения: 10.02.2020).
4. Старинный замок императора-людоеда Бокасси продан на аукционе за 915 тыс. евро. РИА Новости. URL: <https://fakty.ua/126165-starinnyj-zamok-imperatora-lyudoeda-bokassy-prodan-na-aukcione-za-915-tys-evro> (дата обращения: 12.02.2020).

ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ ПОЛІТИКИ «САКОКУ» В ЯПОНІЇ

Ляшевська Ганна Ігорівна, студентка 4 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: к.і.н., доц. Л.М. Ямпольська

В Японії політика самоізоляції проводилася в різний час на певних етапах формування держави, її соціальної структури і культурно-етичних цінностей. Головною метою введення такої політики була консервація вже існуючих порядків, обмеження втручання інших держав як у внутрішній, так і зовнішній політиці. Найбільш ефективним способом захистити країну від впливу європейських держав була заборона на морську торгівлю.

Завдання нашої доповіді: з'ясувати основні причини введення політики «сакоку», визначити хронологію подій і проаналізувати наслідки самоізоляції Японії.

Географічна ізоляція країни в поєднанні з іншими факторами мала неоднозначні наслідки в різних сферах і на різних етапах історії японського суспільства: вона могла бути сприятливою і несприятливою, добровільною або вимушеною, тривалою і короткочасною, частковою або повною. Фактор географічної ізоляції міг враховуватися і використовуватися в тій чи іншій мірі різними силами як в самій Японії, так і поза нею для досягнення певних завдань [1].

До берегів Японії перші європейці дісталися в середині XVI століття. Це були торговці і місіонери з Португалії та Іспанії, оскільки в ту епоху вони активніше за інші народи освоювали планету. Найбільше у зв'язках з іноземцями були зацікавлені приморські феодалы, які одержували від заморських гостей вогнепальну зброю, і заможні городяни з портових міст, які швидко зробили собі на міжнародній торгівлі капітали, що дозволяло їм збільшити свою роль у суспільстві.

На початку XVII століття активна торгівля Японії з іншими країнами різко скоротилася. Не останню роль у цьому відіграла поява всюдисущих місіонерів-єзуїтів. Так само, як і в Китаї, в Японії християнські священники стали не тільки проповідувати вчення римо-католицької церкви, а й втручатися у внутрішні справи країни. У 1600 році місіонери заявляли, що на їхньому рахунку не менше 30 000 новонавернених японців. Також потрібно враховувати й той факт, що європейці принесли чимало користі Японії. Знання астрономії, географії, військової справи – все це привезли європейці і старанно вивчали японці.

Окремі місцеві можновладці стали використовувати католицьку проповідь з метою відірвати своїх підданих у духовному плані від решти країни і підняти серед них власний авторитет. Дуже швидко європейські купці стали робити спроби заснування в Японії власних факторій. Всі ці дії дратували представників сил, які стояли за об'єднання Японії, зокрема уряду сьогунату Токугава, що утворився на початку XVII століття.

Крім того, японські правителі швидко усвідомили, що європейці в Азії не обмежаться лише однією торгівлею і незабаром перейдуть до фактичного захоплення східних країн. З огляду на це, на території Японії була заборонена місіонерська католицька діяльність, ввезення іноземних книг, а також несанкціонований виїзд японців за кордон.

Останньою крапкою було повстання селян католицького віросповідання на півострові Симабара в 1637-1638 роках, яке було жорстоко придушене владою з великими труднощами і втратами. Практично всі контакти з іноземними державами після цієї події були перервані.

У 1633, 1636 і 1639 роках було видано три укази про «закриття країни», які ініціювали так звану політику «сакоку». Під страхом смерті було заборонено в'їзд іноземців, виїзд японців і будівництво великих суден. З 1641 року відбувалась обмежена торгівля з Китаєм і Голландією, яка була дозволена лише в Нагасакі. Ці укази стали початком суворої ізоляції Японії від європейських країн.

Економічно і духовно Японія перетворилася в ізольований острів перед обличчям світу, що розвивався. Протягом наступних ста років, коли єзуїти успішно увійшли в довіру до маньчжурів, а король Франції Людовик XIV міг обмінюватися дружніми посланнями з великим Кансі, в той час як англійці освоювали Північноамериканський

континент, а наука стрімко наближалася до епохи Просвітництва, Японія стояла, подібно до непохитної фортеці минулого, ігноруючи цивілізацію, кидаючи виклик людському братерству, відстоюючи штучні ідеї і форми старого порядку [2, т. 2, р. 114].

В'янення класичної культури та відсутність до неї інтересу з боку широких народних мас пояснюється не тільки припиненням контактів із Китаєм, але частково й ізоляціоністською політикою токугавського уряду. Процвітаючи під егідою сьогунату і серед імператорського оточення, мистецтво знаті втратило життєздатність через відсутність припливу нових ідей з-за кордону [3, с. 112].

Хоча політика ізоляції Японії розглядалася як своєрідний засіб захисту країни від колоніального поневолення, вона відіграла негативну роль, оскільки сприяла стабілізації найбільш застійних форм феодальних відносин, чинила гальмівний вплив на економічний розвиток країни. Японія штучно відгородилася від світового ринку, її народ виявився майже повністю відірваним від культурної спадщини передових країн Європи та США, від основних досягнень у галузях науки і техніки. Таким чином, із 1641 по 1853 рр. Токугавський сьогунат переживав значну економічну, технічну і культурну відсталість у порівнянні з європейськими державами.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Говоров Ю.Л. История стран Азии и Африки в средние века. URL: http://www.history.kemsu.ru/oldversion/PUBLIC/govorov1/gov_0-0.htm (дата обращения: 15.02.2020).
2. Fenollosa E. Epochs of Chinese and Japanese Art. Vol. 1-2. L., 1912.
3. Кирквуд К.П. Ренессанс в Японии. Культурный обзор семнадцатого столетия. М.: Наука, 1988. 303 с.

МІЖКОРЕЙСЬКЕ КУЛЬТУРНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У ВРЕГУЛЮВАННІ КОРЕЙСЬКОЇ ПРОБЛЕМИ

Марченко Вероніка Сергіївна, студентка 1 курсу магістратури

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Науковий керівник: к.іст.н., доц. О. І. Тумаков

Корейський півострів займає стратегічно і геополітично важливу позицію в регіоні, тому тривала напруженість між Корейською Народно-Демократичною Республікою і Республікою Корея значно зменшує політичну вагу Північно-Східної Азії в світі і заважає реалізації багатьох можливостей. Однією із сфер сприятливої взаємодії між Північною та Південною Кореєю є культурне співробітництво – це єдиний вид міжкорейських відносин, де відбиток ворожості не такий глибокий. Розвиток міжкорейських відносин за допомогою культурних зв'язків міг би зіграти позитивну роль у врегулюванні корейського конфлікту.

У дослідженні питання міжкорейського культурного співробітництва проаналізовані результати, отримані в роботах К. В. Єрмакова, Кім Хакчжуна, Кім Че Уна, Ман Сан Сока та ін., які проводили дослідження суспільств КНДР і РК з точки зору культурного впливу одне на одного та перспектив їх розвитку. Основними джерелами дослідження стали публіцистичні матеріали південнокорейських і зарубіжних видань, а також офіційні документи, підписані на міждержавних зустрічах.

Корейська культура має свої унікальні риси завдяки об'єднанню буддистської і конфуціанської традицій, які сформували культуру поведінки корейців. Незалежно від релігійних поглядів, практично в будь-якій сім'ї можна побачити відбитки традиційних цінностей: повага до старшого, важливість сім'ї як соціального інституту, важливість думки батьків при виборі освіти дитини, в цілому сприйняття вищої освіти як запоруки

успіху, однакові історичні герої тощо [6, с. 87-93]. Важливість спільної історії та традицій неодноразово підкреслювалася під час зустрічей на вищому рівні, наприклад, на зустрічі в Пхеньяні 2000 року лідерів Північної і Південної Кореї Кім Чен Іра і Кім Де Чжуна [2, р. 35]. Періодично між країнами відбуваються контакти і обмін делегаціями на міжміністерському рівні. Наприклад, у вересні 2011 року делегація південнокорейського державного оркестру на чолі з диригентом Чон Мен Хуном відвідала з виступом Пхеньян, підписавши в ході візиту Меморандум про взаєморозуміння [5, р. 195-196].

Представники південнокорейських протестантів активно проводять з 1980-х років роботу по налагодженню відносин Південної та Північної Кореї за допомогою релігійних товариств. На даний час у Південній Кореї існує цілий ряд протестантських організацій, які співпрацюють із Північчю та виступають за ідею об'єднання, що підкреслює культурну єдність країн. Ці товариства користуються популярністю серед корейської молоді, яка навчається в протестантських навчальних закладах [3, р. 221-228]. Такі ж організації існують і серед південнокорейських католиків, і серед південнокорейських буддистів. Чималу роль у розвитку культурних зв'язків РК із КНДР зіграла вон-буддійська організація. Вон-буддизм – одна з «нових релігій» Кореї, яка з'явилася незадовго до розколу. В КНДР немає її офіційних, визнаних владою послідовників, але вон-буддійські організації тільки в 1997 році виділили на допомогу КНДР близько 120 млн вон [4, р. 111]. Вони активно співпрацюють із міжнародними благодійними організаціями, беручи участь у наданні гуманітарної допомоги. Вон-буддисти активно займаються налагодженням культурного взаєморозуміння з Північчю. Так чотири рази на рік видається журнал, присвячений проблемам об'єднання; в Південній Кореї проводяться виставки, що знайомлять населення з життям на Півночі тощо [7, с. 148-149].

Перспективною сферою взаємодії також є спортивні контакти. Значне потепління у відносинах двох країн настало перед Олімпіадою в РК в 2018 році, коли Південна і Північна Кореї представили єдину команду, яка виступила під нейтральним прапором із зображенням Корейського півострова, а замість державного гімну використали народну пісню «Аріран» [1, р. 339-342].

Сучасна південнокорейська культура (зокрема, культурне явище *Халлю* – «корейська хвиля»), за твердженнями північнокорейських біженців, у КНДР набирає все більших обертів, особливо це стосується південнокорейських серіалів, які стають популярними серед молоді навіть нелегальним шляхом [8]. У КНДР стала досить популярною південнокорейська поп-культура, в основному завдяки контрабандному перевезенню CD-дисків, причому з розвитком нових технологій і поширенням інтернету ця тенденція зростає [8]. Звичайно складно дослідити, наскільки вагомий вплив має південнокорейська культура на життя в КНДР, хоча б тому, що немає можливості оцінити реальні масштаби її проникнення в країну. А навмисна культурна політика КНДР по відділенню північнокорейського варіанту мови на політичному рівні викликає додаткове нерозуміння в обох сторін і збільшує культурний розрив між населенням.

Соціально-культурні обміни, співпраця в галузі науки (наприклад, археології, історії мистецтва), релігійні контакти, спільні туристичні проекти, проведення спортивних заходів, зустрічі розділених сімей та багато іншого відіграють позитивну роль у міжкорейських відносинах. Співпраця в соціокультурній сфері на противагу протистоянню на політичному рівні може в перспективі закласти базу для спільних економічних проектів, а їх наявність поступово може зробити політичне протистояння не вигідним. На думку південнокорейського дослідника в галузі соціології Цоя Ханбама, щоб подолати на півострові культурну «гетерогенну» середу, необхідно зробити акцент на загальні культурні традиції і створити «гомогенне» культурне середовище, перш ніж говорити про проекти об'єднання. Тільки це може бути запорукою того, щоб об'єднання відбулося в принципі. Цой у цілому виділяє «культурну гетерогенність» окремим фактором, що робить колосальний вплив на міжкорейські відносини.

Сьогодні на Корейському півострові живе одна нація, в якій склалося два різних суспільства. Бар'єр між ними настільки великий, що фактично розколює її єдність. Але робити кроки до примирення у сфері культури можливо навіть при відносно нестабільній політичній ситуації (як це відбувалося на початку 2000-х років). При наявності сильної бази економічного і культурного співробітництва, безумовно, побудова конструктивного політичного діалогу стане більш імовірною.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Institute for Unification Education. Understanding North Korea: Totalitarian dictatorship. Research and Development Division of Institute for Unification Education, 2018. 442 p.
2. Jonsson G. Towards Korean Reconciliation: Socio-Cultural Exchanges and Cooperation. Burlington – Vermont: Ashgate Publishing Company, 2006. 112 p.
3. Kim H. Unification Policies of South and North Korea, 1945–1991: a Comparative Study. Seoul National University Press, Seoul, 1992. 677 p.
4. Min A. Korean Religions in Relation: Buddhism, Confucianism, Christianity. Suny Press. 2016. 336 p.
5. Park Kyong-Ae North Korea in Transition: Politics, Economy and Society. UK: Rowman & Littlefield Publishers. 2013. P.195-196.
6. Бажанов Е. П. О культурных аспектах жизни КНДР и Республики Корея. М.: Восток-Запад, 2010. 448 с.
7. Ермаков К. В. Роль вон-буддизма в межкорейском диалоге. Перспективы межкорейского диалога: Материалы V науч. конф. М., 2002. С. 142-149.
8. Ланьков А. Н. Южнокорейские газеты. Сеульский вестник. 2013. № 79. URL: <http://www.vestnik.kr/articles/3346.html> (дата звернення: 16.01.2020).

РАДИО «TÉLÉVISION LIBRE DES MILLE COLLINES» ЯК ІНСТРУМЕНТ МІЖНАЦІОНАЛЬНОЇ ВОРОЖНЕЧІ У РУАНДІ 1994 РОКУ

Мельникова Анастасія Сергіївна, студентка I курсу магістратури

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Науковий керівник: д.і.н., доц. Д.В. Миколенко

Одним з основних чинників розповсюдження міжетнічної ненависті напередодні і під час геноциду 1994 року в Руанді стали ЗМІ. Саме вони активно формували негативний образ тутсі у сприйнятті хуту і тва. Міжнародний кримінальний трибунал щодо геноциду у Руанді (МКТР) було засновано 8 листопада 1994 року спеціальною резолюцією № 955 Ради Безпеки ООН [8]. 23 жовтня 2000 року розпочався судовий процес проти «засобів масової інформації ненависті». Основними пунктами звинувачення були засудження засновників таких ЗМІ як «Радіо Télévision Libre des Mille Collines» (РТЛМ) та газети «Кангаруа», які заохочували геноцид 1994 року і віддавали накази та розповсюджували заклики до вбивств окремих верств населення жорсткими засобами.

Більшість досліджень, присвячених діяльності МКТР (праці А. Шияка і С. Кінзера), спрямовані на аналіз програми трибуналу, виклад судових процесів, оцінку ефективності трибуналу як органу міжнародного права щодо врегулювання ситуації у Руанді. Інші наукові розвідки (роботи Д. Кінг, М. Крувілер) лише поверхово розглядають діяльність ЗМІ під час геноциду, мають описовий характер і не аналізують їх реальний вплив на міжетнічні відносини. Таким чином, незважаючи на те, що трибунал завершив свою роботу у 2014 році, судові процеси, які стосувались безпосередньо ЗМІ, не дослідженні в повній мірі.

Метою даного дослідження є аналіз діяльності РТЛМ проти тутсі напередодні і під час геноциду 1994 року.

В ході дослідження ми застосовували наступні джерела: офіційні документи МКТР та резолюції ООН, інтерв'ю руандійців, агітаційно-пропагандистські матеріали тощо.

Свого часу саме радіо розповсюдило новину про збиття літака президента Хабырімани, що і стало каталізатором геноциду. РТЛМ зробило свій внесок у ті криваві події, допомагаючи руандійській владі стимулювати прямі вбивства у регіонах з найбільш напруженою ситуацією. ЗМІ давали вказівки та розпорядження, необхідні для того, щоб спрямувати людей на геноцид. Як стверджував генерал Ромео Даллер, «Радіо тисячі пагорбів» було створено спеціально як інструмент геноцидарів, щоб демонізувати тутсі, закласти основу міжетнічної ненависті [3, с. 401-404].

Під час геноциду РТЛМ виступало джерелом пропаганди, розпалюючи ненависть і насильство проти тутсі, поміркованих хуту та хуту, які одружилися з тутсі. Воно просувало ідею цілковитого знищення всіх тутсі у Руанді. РТЛМ повідомляло про останні масові вбивства, перемоги та політичні події таким чином, щоб дискредитувати тутсі, яких часто називало «тарганями» просто під час своїх ефірів. Також на його хвилях транслювалася музика представника хуту Симона Бікінді – композиції «Бене Себанзі» («Сини отця фермерів») та «Нанга Абабуту» («Я ненавиджу хуту»), які підігрівали ненависть [4, с. 23-28].

Одна з головних причин того, що РТЛМ було настільки успішним, полягала в тому, що інші форми джерел новин, такі як телебачення та газети, не змогли бути настільки популярними через брак ресурсів [6, с. 13-14]. Крім того значна частина населення країни залишалася неграмотною, отже не могла користуватися пресою [1]. Села за межами зони передачі РТЛМ зазнали насильства внаслідок комунікації з селами, які мали доступ до радіопередачі. За різними оцінками близько 10% всього насильства у рамках геноциду в Руанді стали результатом роботи радіохвиль РТЛМ [2, с. 213].

Під час геноциду військові Сполучених Штатів розробили план стримування трансляцій РТЛМ, які так ніколи і не була вжиті через високу собівартість операції та юридичні наслідки втручання у суверенітет Руанди. Французькі війська увійшли на територію Руанди для реалізації «Бірюзової операції», яка нібито мала створити безпечну зону для тих, хто рятувався від геноциду, але де-факто вона забезпечувала підтримку тимчасовому уряду, де домінували хуту [5, с. 155]. У липні 1994 року армія Руандійського Патріотичного Фронту під керівництвом тутсі перемогла. Після цього РТЛМ разом із своїм мобільним обладнанням і біженцями хуту евакуювалося у Заїр.

19 серпня 2003 року трибунал в Аруш виніс рішення про довічне ув'язнення керівників РТЛМ Фердинанда Нахімана та Жана-Боско Бараягвізи, а також директора та редактора газети «Кангура» Хасана Нгезе. Їх звинуватили у підбурюванні до насильства та злочинах проти людства напередодні та під час геноциду 1994 року [7, с. 22]. 3 грудня 2003 року суд визнав усіх трьох обвинувачених винними та засудив Нахімана та Нгезе до довічного ув'язнення, а Бараягвізу – до позбавлення волі терміном на 35 років. 28 листопада 2007 року Апеляційна палата дозволила оскаржити засудження всіх трьох осіб, зменшивши покарання до 30 років позбавлення волі для Нахімана, 32 років для Бараягвізу та 35 років для Нгезе [2, с. 119-120].

Таким чином, руандійські ЗМІ активно сприяли геноциду на всій території Руанди. Завдяки діяльності РТЛМ, ненависть хуту до тутсі постійно підбурювалась расистськими закликами. Якщо погодитися із твердженням, що 10% тутсі загинуло внаслідок радіо пропаганди, то таким чином можна констатувати, що близько 100 тис. жертв геноциду загинуло внаслідок діяльності однієї радіостанції. Саме тому вкрай важливо не допустити повторення руандійських практик, удосконалювати міжнародне судочинство у сфері врегулювання злочинів, скоєних ЗМІ.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Amnesty International. Human Rights in Republic of Rwanda. URL: <https://www.hrw.org/world-report/2019/country-chapters/rwanda> (дата звернення: 17.02.2020).
2. Cruvellier M. Le Tribunal des vaincus: Un Nuremberg pour le Rwanda? Paris: Calmann-Lévy. 2006. 270 p.
3. Dallaire R. Shake Hands with the Devil: The Failure of Humanity in Rwanda. London: Arrow, 2003. 562 p.
4. King D.C. Rwanda (Cultures of the World). New York: Benchmark Books, 2007. 275 p.
5. Kinzer S. A Thousand Hills: Rwanda's Rebirth and the Man Who Dreamed it. New Jersey: John Wiley & Sons, 2008. 380 p.
6. Rwanda's Kagame Sworn in // BBC News: Africa. 2000. № 4. P. 13–14.
7. Shyaka A. The Rwandan Conflict: Origin, Development, Exit Strategies / National Unity and Reconciliation Commission. Republic of Rwanda: SIDA, 2007. 45 p.
8. United Nations. International Residual Mechanism for Criminal Tribunals. URL: <http://unictr.irmct.org/en/news/ictr-expected-close-down-2015> (дата звернення: 02.02.2020).

ДІЯЛЬНІСТЬ ФАТХ ПІД КЕРІВНИЦТВОМ ЯСІРА АРАФАТА (1969-2004 РР.)

Прочкарук Дмитро Олександрович, студент I курсу магістратури історичного факультету

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: к.і.н., доц. Л.М. Ямпольська

ФАТХ (Рух за національне визволення Палестини) – ліва політична партія Палестинської автономії. Саме за Ясіра Арафата вона була головною провладною партією Палестини. Офіційним днем її заснування вважається 1 січня 1965 року, коли відбулася невдала спроба диверсії на Загальноізраїльському водогоні [1].

Завдання нашої доповіді: проаналізувати шлях становлення та розвитку ФАТХ як політичної партії Палестини, а також Ясіра Арафата як лідера цієї організації, з'ясувати еволюцію його поглядів (від ідеї знищення Держави Ізраїль до визнання права на її існування).

ФАТХ став домінуючою організацією після Шестиденної війни в 1967 році. ФАТХ приєднався до Організації визволення Палестини (ОВП) у 1967 році та отримав 33 із 105 місць у Виконавчому комітеті ОВП. Ясір Арафат став Головою ОВП в 1969 році, після того, як посаду йому передав Яхья Хаммуда [2].

Першою серйозною операцією ФАТХ стала битва при Караме 21 березня 1968 року. У йорданському місті Караме знаходився штаб ФАТХ і табір палестинських біженців, воно стало об'єктом операції армії Ізраїлю. Операція була відповіддю ізраїльтян на постійні ракетні удари ФАТХ та інших повстанських загонів по Західному берегу Йордану. Про операцію було відомо заздалегідь: уряд Йорданії повідомив Арафата про масштабну військову підготовку Ізраїлю. Дізнавшись про це, частина повстанських загонів на чолі з Джорджем Хабашем «Народний фронт визволення Палестини» та розбита організація Наєфа Хаватмеха «Демократичний фронт визволення Палестини» вивели свої сили з містечка. Керівництво ФАТХ порадило йорданській армії вийти з містечка, за наказом Ясіра Арафата загони ФАТХ залишилися для оборони. Йорданська армія повинна була прийти, коли настане найтяжчий етап битви та допомогти повстанцям [3].

У ніч на 21 березня Ізраїль атакував Караме важкою зброєю, бронетехнікою та винищувачами. ФАТХ тримався, дивуючи ізраїльських військових. Коли Армія оборони Ізраїлю активізувала свої основні сили, йорданська армія вступила в битву, змусивши ізраїльтян відступити, щоб уникнути повномасштабної війни. Наслідком битви стало 150

вбитих членів ФАТХ, а також 20 йорданських військових і 28 ізраїльтян. Незважаючи на більші втрати, ФАТХ заявив про свою перемогу [4].

Наприкінці 1960-х років напруженість між палестинцями та йорданським урядом відчутно зросла. Палестинські повстанці створили у Йорданії «державу в державі», контролювали кілька важливих стратегічних об'єктів. Після перемоги в битві при Караме ФАТХ та інші палестинські загони почали контролювати громадське життя в Йорданії. Вони встановлювали блокпости, публічно принижували йорданську поліцію, знущалися над жінками і стягували незаконні податки – все це Ясір Арафат або потурав, або ігнорував. Король Хусейн вважав це зростаючою загрозою суверенітету та безпеці королівства й намагався роззброїти ополчення. Однак, щоб уникнути військового протистояння з палестинцями, Хусейн звільнив кількох посадових осіб кабінету міністрів, включаючи деяких членів своєї родини та запропонував Ясіру Арафату стати віцепрем'єр-міністром Йорданії. Ясір Арафат відмовився, посилаючись на свою віру в необхідність створення палестинської держави з палестинським керівництвом [5].

У 1970 році уряд Йорданії перейшов до відновлення контролю над своєю територією, король Хусейн оголосив воєнний стан. До 25 вересня армія Йорданії досягла переваги, а через два дні Арафат і Хусейн домовилися про припинення вогню в Аммані. Армія Йорданії завдала важких втрат палестинцям: близько 3500 загиблих, включаючи мирних жителів. Після неодноразових порушень режиму припинення вогню як з боку ОВП, так і з боку армії Йорданії, Ясір Арафат закликав скинути короля Хусейна. Відповідаючи на погрози, у червні 1971 року Хусейн наказав своїм силам витіснити всі залишки палестинських повстанців. Ясір Арафат і низка його командирів, в тому числі Абу Іяд і Абу Джихад, були вимушені відступити на північ Йорданії. За допомогою Муніба Масрі, члена пропалестинського йорданського кабінету, та Фахда аль-Хомеймі, посла Саудівської Аравії в Йорданії, Арафату вдалося увійти в Сирію з майже 2 тис. своїх бійців. Однак, через ворожість відносин між Арафатом і сирійським президентом Хафезом аль-Асадом, палестинські бійці перетнули кордон з Ліваном, щоб приєднатися до сил ФАТХ у цій країні, де вони створили свій новий штаб [6].

15 листопада 1988 року Організація визволення Палестини проголосила незалежну державу Палестина. У виступах 13 і 14 грудня Ясір Арафат «відмовився від тероризму у всіх його формах, включаючи державний тероризм». Він прийняв Резолюцію Ради Безпеки ООН № 242 та право Ізраїлю «існувати в мирі та безпеці». Висловлювання Арафата отримали схвалення в адміністрації США, яка довго наполягала на цих заявах як на необхідній відправній точці для офіційних дискусій між США та ОВП. Ці заяви Ясіра Арафата вказували на відмову від одного з головних завдань ОВП – знищення Ізраїлю, як це було передбачено Палестинським національним пактом. 2 квітня 1989 року Ясір Арафат був обраний Центральною радою Палестинської національної ради, керівним органом Організації визволення Палестини, президентом проголошеної держави Палестина [7].

На початку 1990-х років Ясір Арафат і провідні діячі ФАТХ залучили ізраїльський уряд до низки таємних переговорів, які привели до угоди 1993 року в Осло. Угода закликала впровадити палестинське самоврядування у частинах Західного берегу Йордану та сектору Газа протягом п'ятирічного періоду разом із негайним припиненням і поступовим перенесенням ізраїльських поселень у цих районах. Домовленості дозволили сформувати палестинську поліцію з місцевих новобранців і палестинців за кордоном, щоб патрулювати райони автономії. Керівництво у різних галузях влади, включаючи освіту та культуру, соціально-економічний розвиток, пряме оподаткування і туризм було передане тимчасовому уряду Палестини. Обидві сторони домовились також про створення комітету, який би налагодив співпрацю та координацію, що стосуватиметься конкретних галузей економіки, включаючи комунальні послуги, промисловість, торгівлю та комунікації [8; 9].

До підписання угоди Ясір Арафат – як голова ОВП та її офіційний представник – підписав два листи про відмову від насильства та офіційне визнання Ізраїлю. Натомість прем'єр-міністр Іцхак Рабін від імені Ізраїлю офіційно визнав ОВП. Наступного року Я. Арафату та І. Рабіну разом із Шимоном Пересом було присуджено Нобелівську премію миру.

Таким чином, Ясір Арафат і ФАТХ пройшли довгий шлях боротьби за визнання незалежності Палестини, хоча не завжди методи досягнення можна назвати цивілізаційними. ФАТХ під керівництвом Ясіра Арафата на початку ставив за мету знищення Ізраїлю, але за кілька десятиліть відбулася еволюція поглядів: від знищення до примирення.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Прохоров Д.П. Кто и как финансирует палестинских экстремистов. Спецслужбы Израиля. СПб.: «Нева» – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2002. С. 375-382. URL: <https://gazeta.rjews.net/prohorov.shtml> (дата обращения: 13.02.2020).
2. Скороход Ю.С. Арафат Ясир. Політична енциклопедія; редкол.: Ю. Левенець, Ю. Шаповал. К.: Парламентське видавництво, 2011. С. 36-37.
3. Головченко В.І. Арафат. Українська дипломатична енциклопедія: В 2-х т.; редкол.: Л.В. Губерський (голова) та ін. К.: Знання України, 2004. 760 с.
4. Ясир Арафат. URL: <https://www.peoples.ru/state/king/palestine/arafad/> (дата обращения: 15.02.2020).
5. Боровой Я.В. Человек с тысячью лиц. Ясир Арафат. М.: Терра, 2009. 283 с.
6. Мортон А. Клайн. Отличается ли ФАТАХ от ХАМАСа? URL: <http://www.evrey.com/site/object/arkhiv.php3?menu=515> (дата обращения: 14.02.2020).
7. ФАТХ проводит «съезд бригад» в Дамаске. URL: http://www.newsru.co.il/mideast/08mar2006/fatah_damascus.html (дата обращения: 13.02.2020).
8. Арафат приказал защищать израильтян. URL: <https://podrobnosti.ua/24160-arafat-prikazal-zaschischat-izraialtjan.html> (дата обращения: 16.02.2020).
9. Barry M. Rubin, Judith Colp Rubin. Yasir Arafat: a Political Biography. Oxford University Press, 2003. 354 p.

ВОСТОЧНОЕ ВЛИЯНИЕ НА ГРЕЧЕСКУЮ АРХИТЕКТУРУ В ПЕРИОД ЭЛЛИНИЗМА

Савченко Татьяна Алексеевна, студентка 3 курса

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина

Научный руководитель: к.и.н., доц. О.А. Ручинская

В период эллинизма традиционный греческий уклад жизни начинает обретать новые черты. Восточное влияние становится более явным. Данный факт можно подтвердить с помощью анализа архитектурных сооружений, а также их элементов.

Цель исследования заключается в анализе греческих построек периода эллинизма, обнаружении в них тенденций, которые характерны для «восточного мира».

Новизна состоит в комплексном рассмотрении вопроса восточного влияния на деятельность греческих зодчих. Кроме того, оно базируется как на сведениях исторической науки, так и знаниях архитектурной сферы.

В работе использованы сравнительно-исторический, типологический методы. Кроме того, задействован метод архитектурного анализа.

Основу исследования составляют нарративные источники, труды греческих и римских авторов (Павсаний «Описание Эллады», Страбон «География», Геродот «История», Витрувий «Десять книг об архитектуре», Дж. Стюарт «Древности Афин»).

В историографии изучением строений греков в период эллинизма занимались Г.Г. Павлуцкий, Б.Ф. Флетчер.

Основными исследуемыми проблемами являются наличие и масштаб восточного влияния в зданиях на территориях эллинистических полисов.

В данном исследовании подтверждено присутствие элементов, пришедших с Востока. Прежде всего – это коринфский ордер, который был образован, вероятнее всего, синтезом колообразной египетской капители и ассирийской спирали. Кроме того, архитекторы использовали скульптурные элементы, изображавшие персонажей из восточной мифологии, например, таких, как грифоны. Отдельные здания могли полностью быть адаптированы нетипичным греческим представлениям.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ И ЛИТЕРАТУРЫ

1. Быков В.Е. Всеобщая история архитектуры. Т.2. М.: Стройиздат, 1973. 512 с.
2. Варрон. Сельское хозяйство. М.: Издательство академии наук СССР, 1963. 217 с.
3. Витрувий. Десять книг об архитектуре. М.: Архитектура, 2006. 327 с.
4. Павлуцкий Г.Г. Коринфский архитектурный ордер. К., 1981. 202 с.
5. Флетчер Б.Ф. История архитектуры. СПб.: Типография журнала «Строитель», 1911. 292 с.
6. Darling K. Architecture of Greece. London, 2004. 296 p.
7. Perrot G. Histoire de l'art dans antiquité. Т. 1. Paris, 1882. 886 p.
8. Stuart J. The antiquities of Athens. London, 1762. 220 p.

КОХІМСЬКА БИТВА 1944 р.

*Сумцов Руслан Сергійович, студент I курсу магістратури історичного факультету
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди*

Науковий керівник: к.і.н., доц. Л.М. Ямпольська

Кохімска битва – переломний бій у бірмансько-індійському регіоні між Британською індійською армією та японськими військами в околиці міста Кохіма. Вона стала поворотним етапом японського наступу U-Go в Індії 1944 р. під час Другої світової війни. З огляду на стратегічне значення Кохімської битви та недостатнє вивчення цієї теми в воєнній історії, вона стала предметом нашого дослідження.

Завдання доповіді: проаналізувати плани воюючих сторін напередодні Кохімської битви, хід операції та її роль у наступальних операціях союзників періоду Другої світової війни.

Паралельно з Кохімською операцією вівся Імпхальський наступ в округах міста Імпхал. Японські війська перерізали сполучення між Кохімою і Імпхалом, але не змогли взяти ці міста. План японців щодо вторгнення в Індію, кодований під назвою U-Go, спочатку був задуманий як атака проти британського 4-го корпусу на Імпхал у Маніпурі, щоб зірвати плани наступу союзників на той період. Командир японської 15-ї армії генерал-лейтенант Ренія Мутагучі розширив план вторгнення в саму Індію.

Якби японські війська змогли укріпитися в Індії, вони б принизили Британську імперію та почали заохочувати індійських націоналістів до прийняття спільних зусиль із питань деколонізації. Більше того, окупація району навколо Імпхала серйозно могла б вплинути на спроби США щодо постачання продовольства армії Чан Кайші в Китай. Дискусії різних штабів були врешті вирішені, і наступ було затверджено Імператорським Генеральним штабом 7 січня 1944 р. [1].

Частина плану передбачала наміри японської 31-ї дивізії (до складу якої входили 58-й, 124-й, 138-й полки і 31-й гірський артилерійський полк) захопити Кохіму і таким чином відрізати Імпхал. Р. Мутагучі хотів скористатися захопленням Кохіми,

спрямувавши 31-у дивізію на Дімапур – життєво важливий залізничний вузол і логістичну базу в долині річки Брахмапутра [2, с. 165].

Стратегічне значення Кохіми в масштабному наступі японських військ 1944 р. полягало в тому, що саме цей передовий перевал відкривав японцям найкоротший шлях із Бірми до Індії. Через Кохіму пролягала дорога, яка була основним маршрутом постачання між базою в Дімапурі в долині річки Брахмапутра та Імпхал, де гуртувалися британські та індійські війська 4-го корпусу (складався з 17-ї, 20-ї та 23-ї індійських піхотних дивізій) [1].

Сам хребет Кохіма проходить приблизно з півночі на південь. Дорога від Дімапура до Імпхала піднімається до його північного кінця і проходить уздовж східного краю. У 1944 р. Кохіма була адміністративним центром Нагаланда. Заступником комісара був Чарльз Паусі. Його палац стояв на схилі пагорба на вигині дороги, з садами, тенісним майданчиком і будиночками на терасах нагорі. Хоча деякі території навколо села були зайняті сільськогосподарськими полями, круті схили хребта були густо лісистими. На північ від хребта лежав густо заселений район села Нага, увінчаний горою та Церковним Ноном (баптисти та інші християнські місіонери активно діяли в Нагаланді протягом другої половини XIX ст.). На південь і захід від хребта Кохіма покрита джунглями Арадура Шпора. Різні легіони британських та індійських військ у цьому районі дали свої назви регіонам і територіям, які відігравали важливу роль у бою [3, с. 776].

Бій вівся в три етапи з 4 квітня по 22 червня 1944 р. навколо міста Кохіма, на північному сході Індії. З 3 по 16 квітня японці намагалися захопити хребет Кохіма. З 18 квітня по 13 травня британські та індійські допоміжні війська контратакували, щоб вигнати японців із захоплених ними позицій. Японці відмовилися від цього хребта, але продовжували перекривати дорогу Кохіма – Імпхал.

У середині травня дивізія генерала Сато стала відчувати голод, при цьому Сато був незадоволений відсутністю підтримки з боку генерала Мутагучі і, з його точки зору, безглуздими і суперечливими вказівками в квітні, коли той хотів, щоб під час запеклих боїв за Кохіму Сато допоміг йому в наступі на Імпхал. 25 травня Сато оголосив керівництву 15-ї армії про своє відступ 1 червня, якщо не отримає підтримки. 31 травня він покинув село Нага і позиції на дорозі, всупереч наказам від Мутагучі утримувати позицію. Японські частини продовжували вести бої по дорозі на Імпхал, але змушені були також відступити через нестачу продовольства. Відступаючих японців переслідували індійські та англійські війська. 22 червня передові підрозділи зустрілися на 109 милі дороги в Кохіму. Дорога на Імпхал була звільнена [1].

На початку липня генерал Сато був відсторонений від командування 31-ю дивізією. Японські високопосадовці звинувачували керівництво генерала Мутагучі за непродуманість плану і суперечки між ним і Сато, що призвели до поразки. Сато відмовився зробити ритуал харакірі і публічно висунув звинувачення на адресу командування 15-ї армії. З подачі генерала Кавабе Масакадзу, головнокомандувача всієї бірманської армії і начальника Мутагучі, лікарі оголосили, що він страждає від божевілля і не зможе постати перед судом [4, с. 328].

Таким чином, значні втрати японців від голоду і хвороб негативно вплинули на боєздатність японської армії наступного року. Усього британські та індійські війська втратили 4064 чоловік убитими, пораненими або зниклими без вісти. У японців 5764 чоловік загинуло під час боїв, чимало солдат 31 дивізії загинуло від голоду і хвороб.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. The Battle of Kohima, North-East India, 4 April – 22 June 1944 2–3. Ministry of Defence (UK) (2004). URL: https://www.webcitation.org/67WlrktgK?url=http://www.mod.uk/NR/rdonlyres/4C2B25FC-2E6C-45F9-B785-8A75139E9A0A/0/ww2_kohima.pdf (дата звернення: 18.02.2020).

2. Черчилль У.С. Вторая мировая война: В 6-ти т. М.: ТЕРРА; «Книжная лавка – РТР», 1998. 400 с.
3. Юрлов Ф.Н., Юрлова Е.С. История Индии. XX век. М.: ИВ РАН, 2010. 910 с.
4. Лиддел-Гарт Б. Вторая мировая война. М.: ООО «Издательство АСТ», 1999. 451 с.

ЛЕВ ІЛЛІЧ МЕЧНИКОВ – СПІВЗАСНОВНИК ТОКІЙСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

*Тарасенко Олексій Вадимович, студент I курсу магістратури історичного факультету
Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди*

Науковий керівник: к.і.н., доц. Л.М. Ямпольська

Двигуном прогресу нашої цивілізації завжди була, є і буде наука. Найвизначніші відкриття ставали культурним надбанням усього людства, змінюючи при цьому життя цілих народів, держав, континентів. Прикладом може бути життя і діяльність науковця Льва Ілліча Мечникова, котрий зробив фундаментальний внесок не тільки в розвиток вітчизняної науки, але і в значній мірі безпосередньо взяв активну участь у розбудові японської освіти після революції Мейдзі та був одним із засновників Токійського університету.

Практично поза увагою дослідників і досі залишається питання про внесок Л.І. Мечникова у розвиток освіти Японської імперії. Із сучасних дослідників це питання підіймали Г.Д. Іванова у праці «Мечников в Японії» [1] та К.С. Карташова [2] у серіях розповідей про відомих мандрівників. Саме тому вивчення внеску Льва Мечникова в розвиток освіти і науки Японії є важливою і актуальною темою.

Предметом дослідження є наукова діяльність Л.І. Мечникова в Японській імперії та його участь у заснуванні Токійського університету.

Мета дослідження: вивчити внесок Л.І. Мечникова у розвиток японської науки.

Народився майбутній вчений і революціонер 30 травня 1838 року в Санкт-Петербурзі. З серпня 1850 року став вихованцем Училища правознавства, де навчався до 1852 року. В 1855 році Мечников став студентом медичного факультету Харківського університету, однак провчився лише один семестр. Восени 1856 року він вступив на факультет східних мов Петербурзького університету. За півтора роки обдарований студент встиг вивчити більше десяти іноземних мов. В 1860 році він їде жити до Венеції, де в цей час набув розмаху визвольний рух за об'єднання Італії. Там Лев Ілліч вступив добровольцем у «Тисячу» італійського революціонера Джузеппе Гарібальді. 1 жовтня 1860 року, в битві при Вольтурно, лейтенант Мечников був тяжко поранений у ногу. Його врятували лікарі, яких найняв письменник Олександр Дюма. Медики зробили все, щоб уникнути ампутації. Нogu зберегли, проте Лев Ілліч став інвалідом і все життя пересувався на милицях [2, с. 56].

Одночасно з бурхливою науковою і громадською діяльністю Мечников займається самоосвітою. В 1873 році його застає звістка про масштабні зміни, які відбуваються в Японській імперії в ході так званої революції Мейдзі. Знайшовши в Женеві, де він на момент 1873 року і перебував, японського генерала, який цікавився військовими порядками та технічними новинками європейських армій, Мечников запропонував взаємне «франко-японське навчання» і за рік опанував одну з найскладніших мов світу – японську [4, с. 71].

У 1873 році генерал представив Мечникова «правому міністру» Івакура Томомі. До місії, яка вивчала західний досвід конституційного устрою, викладання «вищих наук», охорони здоров'я тощо, входив Кідо Такьосі, що став після повернення до Японії міністром освіти. Він запросив Мечникова очолити російське відділення Токійської школи іноземних мов, і на початку 1874 року Лев Ілліч прибув до столиці Японії, де застав «країну самураїв» на надзвичайно цікавому, переломному етапі її розвитку [1, с. 83].

Він побував на узбережжі Японського моря в Ніїгата, на мідних копальнях Асіо, оглядав унікальні пам'ятки архітектури в місті Кіото. В 1874 році переїхав до столиці Японської імперії – Токіо, де працював викладачем Токійської школи іноземних мов. Паралельно вчений досліджує природу, історію і культуру Японії, про що пізніше й написав близько двох десятків статей. Результатом перебування в цій країні стала фундаментальна наукова праця «Японська імперія» (Рис. 1), що вийшла з друку в 1881 році. Ця книга містить географічний огляд окремих частин країни; характеристику японського народу, його побуту і культури. Всі карти і малюнки автор виконав у японському стилі. Три частини книги були озаглавлені так: «Країна», «Народ», «Історія». Вихід цієї книги приніс Мечникову популярність у наукових колах: Паризьке географічне і Женевське етнографічне товариства обрали його своїм членом, а Лозаннський університет надав кафедру порівняльної географії. З виходом цієї праці вперше була оприлюднена теорія Льва Ілліча Мечникова про нерозривність середовища і людей в історії [1, с. 84].

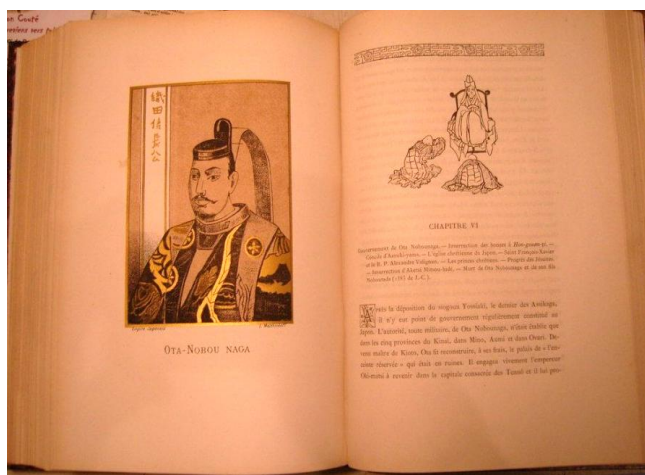

Рис. 1. Книга «Японська імперія» (1881 р.) Л.І. Мечникова.

Мечников бачив можливості для Японії стати на чолі відродження решти країн Сходу, підкреслюючи, що «цивілізовані нації не можуть і не повинні нехтувати її сьогоденням і майбутнім значенням». Далекоглядність цього висновку контрастує з думками тогочасних російських панславівців, які вважали, що японці, поряд з китайцями, турками, іранцями приречені на 200-300 років бути лише слухняними учнями Заходу, і «світ власне азіатський позбавлений майже всіх видів на самостійне, незалежне майбутнє» [3, с. 95].

Лев Ілліч з ентузіазмом працював над залученням 40-мільйонної нації до європейської цивілізації «не за допомогою зброї і насильницьких заходів, але за допомогою книг і грифельної дошки», пропагував в Японії російську літературу, але лише два роки довелось йому прожити в цій країні. Вимушений через туберкульоз повернутися в Європу, вчений із теплою згадував роки плідної праці, проведені в Японській імперії [1, с. 85].

Наукові праці Л.І. Мечникова набагато випередили свій час і досі зберігають свою актуальність. Більше того, Лев Ілліч у своїх дослідженнях зумів передбачити основні проблеми сучасної цивілізації та світової глобалізації.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Иванова Г.Д. Л.И. Мечников в Японии. Письменные памятники и проблемы истории культуры народов Востока. Ч.І. М.: Наука, 1986. С. 83-86.

2. Карташёва К.С. Дороги Льва Мечникова. Серия: Замечательные географы и путешественники. М.: Мысль, 1981. 164 с.
3. Константинов В.Н. Российский социолог Лев Мечников. Владимир, 1994. 138 с.
4. Аксентій С.Т. Дві долі, розділені двома століттями. Наука і життя. М.: Медіа-Преса, 2008. № 1. С. 70-76.

СИСТЕМА ВОЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ ПЕРСИДСКОЙ ИМПЕРИЕЙ В ПЕРИОД ПРАВЛЕНИЯ ДАРИЯ I

Хижняк Игорь Анатольевич, студент 3 курса

Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина

Научный руководитель: к.и.н., доц. О.А. Ручинская

Персидская империя при правлении Дария I достигла пика своего могущества. Это было обусловлено огромной боеспособностью её армии, одним из ключевых элементов которой являлась система военного управления, поскольку именно она определяла дисциплинированность войска, его мобильность и эффективность.

Хронологические рамки исследования охватывают 522-486 гг. до н. э., то есть период правления Дария I. Верхняя хронологическая граница обусловлена приходом царя к власти, а нижняя – датой его смерти.

Источниковая база нашего исследования состоит из нарративных и эпиграфических источников. Группа нарративных источников представлена трудами древнегреческих авторов – «Историей» Геродота, а также «Домостроем» и «Анабасисом» Ксенофонта. Эпиграфические источники представлены царскими надписями Дария I, в частности Бехистунской надписью.

Среди исследований, посвящённых данной проблематике, стоит отдельно выделить работу Дункана Хеда «The Achaemenid Persian Army», в которой рассматривается вопрос о структуре и иерархии персидской системы военного управления.

Целью настоящего исследования является выявление особенностей системы военного управления Персидской империей, определение её организации и иерархии.

Высшим лицом в военной организации Государства Ахеменидов, которому принадлежала военная власть, являлся Великий царь [1, р. 8], который руководил армией во время крупных военных кампаний. В то же время, локальными военными операциями и менее значительными походами занимались наместники в провинциях [1, р. 8]. Подавляющее большинство представителей высшего военного командования Дария I имело персидское происхождение, о чём ясно свидетельствует Бехистунская надпись [2, стл. II-III] и Геродот [3, III, 141; IV, 143]. Очевидно, что назначая на ведущие командные должности именно персов, царь пытался минимизировать вероятность восстаний в армии. Царь лично отслеживал состояние вооружённых сил в мирное время, осуществляя ежегодный смотр своих войск [4, IV, 6-7].

Персидская империя делилась на сатрапии, каждая из которых обладала определённым количеством войск для поддержания порядка, эти войска находились под управлением военного наместника [5, с. 18-19]. Существует вероятность, что Ахеменидское государство могло делиться на военные топархии, которые объединяли сразу несколько сатрапий и управлялись специальными военными чинами [6, с. 19-20]. Возможное количество топархий также трудно выяснить, при определении числа топархий можно исходить из количества царских военачальников. Так, например, Геродот упоминает семь военачальников [3, VII, 82], а Ксенофонт – четыре [7, I, VII, 11].

Таким образом, система военного управления Персидской империей обладала чёткой организацией и иерархией, на вершине которой находился правитель государства, а уже ниже него находились представители высшего военного командования, состоявшего преимущественно из персов, а также военные наместники и чиновники, следившие за состоянием армии в мирное время.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ И ЛИТЕРАТУРЫ

1. Head D. The Achaemenid Persian Army. Yorkshire: Montvert Publications, 1992. 72 p.
2. Бехистунская надпись; пер. с древнеперсид. М.А. Дандамаева. История Древнего Востока. Тексты и документы; под ред. В.И. Кузищина. М., 2002. С. 390-397.
3. Геродот. История; пер. с древнегреч. Г.А. Стратановского. Л.: Наука, 1972. 600 с.
4. Ксенофонт. Домострой. IV, 6-7. URL: <http://ancientrome.ru/antlitrt/t.htm?a=1348108000> (дата обращения: 18.02.2020).
5. История Ирана с древнейших времён до конца XVIII века / Н.В. Пигулевская, А.Ю. Якубовский, И.П. Петрушевский и др.; под ред. В.В. Струве, И.А. Орбели и И.П. Петрушевского. Л.: Издательство Ленинградского университета, 1958. 389 с.
6. Рунг Э.В., Габелко О.Л. Скифский поход Дария I и древнеперсидская надпись из Фанагории. Вестник древней истории. 2018. № 4. С. 847-869.
7. Ксенофонт. Анабасис; пер. с древнегреч. М.И. Максимовой. М.-Л.: Издательство Академии наук СССР, 1951. 297 с.

КРАЇНИ МАГРИБУ В XV–XVI СТ.

Цибульник Вікторія Вікторівна, студентка 3 курсу історичного факультету

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: к.і.н., доц. Л.М. Ямпольська

Території, які географічно розташовані у Північній Африці на захід від Аравійського півострова та Єгипту, середньовічні історики і географи називали Магрибом (араб. «захід»). Магриб – це гірський регіон, високо піднятий над прилеглою до нього з півдня пустелею і різко від неї відмежований. Із заходу країни Магрибу омиває Атлантичний океан, з півночі і сходу – Середземне море. У VII–VIII ст. території сучасних Алжиру, Тунісу, Лівії та Марокко були включені до складу арабо-мусульманської держави. Таким чином, у цей період країни Магрибу та держави Близького і Середнього Сходу починали асимілюватися і ставати частиною єдиного історико-культурного та релігійного простору [1, с. 423].

Завдання, які ставить автор у даній публікації: проаналізувати, яким чином впливали військові втручання на життя місцевого населення, вихованого на арабських традиціях і культурі; з'ясувати, чи вдалося військам Османської імперії та європейським колоністам вплинути на зміну ідентичності арабського населення Магрибу.

У XV–XVI ст. території Північної Африки знаходилися у стані економічного занепаду. Країни потерпали від феодальної роздробленості і міжусобних конфліктів, які доходили до війн [3, с. 184]. Таким чином, нестабільність всередині країн послаблювала можливість їхнього опору військовим вторгненням і захоплення з боку іноземних держав.

Першою країною, що зазнала вторгнень, була Марокко. Озброєні війська португальців зайняли місто Сеуту (1415 р.). На цьому вони не зупинилися і продовжували завойовувати важливі густонаселені пункти, у тому числі й Танжир (1471 р.). Колонізатори швидко встановлювали свої порядки на захопленій території Північного Марокко, оскільки саме вона була їм стратегічно важливою через вихід до узбережжя Атлантичного океану. Португальці-завойовники швидко побудували укріплені пункти і розташували в них гарнізони. Жителі Марокко повинні були сплачувати постійну данину

грошима, прикрасами, цінними речами побуту і продуктами харчування. Часто європейські завоювальники здійснювали набіги по території всієї країни і спустошували міста, села, грабуючи населення. Таким чином, чоловіки, жінки та діти потрапляли в полон і продавалися в рабство [3, с. 189-190].

Іспанці також не втрачали можливості вести активні військові вторгнення. Наприкінці XV ст., після того, як в Іспанії закінчилася Реконкіста, війовничі іспанські ідальго вирішили продовжувати «богоугодні війни» проти «невірних» і почали активно нападати на країни Північної Африки. Успіх посміхався іспанцям, і тому в перше десятиліття XVI ст. вони захопили важливі стратегічні міста північноафриканського узбережжя. Головним їхнім досягненням було встановлення панування над Тлемсенською державою, яка була не тільки сильна, а й відзначалася багатим культурним надбанням [3, с. 182].

Одні з найбільш успішних завоювальницьких походів на початку XVI ст. в Північній Африці здійснювали турки. Хайреддін Барбаросса, або Хизир-рик, якому у спадок від старшого брата перейшла місія захоплювати нові землі, у 1518 р. приєднав території Алжиру, за що османський султан Сулейман I призначив його головнокомандувачем усього флоту і бейлербеєм [1, с. 297]. За наказом султана Хайреддін Барбаросса отримав у розпорядження турецькі батареї і чотирьохтисячний загін, сформований за зразком яничарського війська.

Алжир мав вихід до Середземного моря, тому пірати Хайреддіна Барбаросси не могли цим не скористатися. Оскільки Османська імперія в той час уклала негласний союз із Францією (1528 р.), пірати Хайреддіна Барбаросси вели активні військові дії проти противників короля Франції Франциска I. Головним їхнім ворогом була Священна Римська імперія [2, с. 91]. Враховуючи той факт, що османський флот відзначався своєю чисельністю, значну роль відігравали захоплені в полон чоловіки, які ставали гребцями на галерах і виконували всю важку фізичну роботу під час піратських військових походів [1, с. 298].

Завойовники з Османської імперії мали на меті зберегти за місцевими феодалами (осілими і кочовими) їхні володіння і станову приналежність. Вони дозволяли зберегти їм традиції ведення господарства та взаємин із рабами. Однак титул бейлербея, наданий султаном Османської імперії Хайраддіну Барбароссі, що мав у своєму підпорядкуванні ціле місто, вимагав сплати податків. Звісно, паша прагнув швидкого збагачення, тому він не тільки оподатковував місцеве населення, а й вдавався до грабунків і вимагань [1, с. 299]. Частину свої податей він відсилав до Стамбула, частину витрачав на утримання війська і свити.

Таким чином, турки все ж таки намагалися не тільки грабувати населення, а й насаджувати свою культуру та мову. Арабська мова була замінена в державних і військових установах на турецьку. Незважаючи на це, в художній, науковій і релігійній літературі арабська мова продовжувала активно існувати, деякі турецькі вчені навіть почали писати цією мовою. Це пояснюється тим, що арабська культура, яка існувала тривалий час, зміцнила свої традиції, і тому асимілювати населення Північної Африки туркам практично не вдалося.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Жюльєн Ш.-А. История Северной Африки (Тунис, Алжир, Марокко): В 2-х т. Т. 2. От арабского завоевания до 1830 г. М.: Изд-во иностранной литературы, 1961. Гл. VI. Турецкое господство в Алжире и Тунисе. 423 с.
2. История Турции: В 4-х т. Том 1. Эпоха феодализма (XI–XVIII вв.). Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1963 г. 314 с.
3. Видясова М.Ф. Социальная структура доколониального Магриба. Генезис и типология. М.: Наука, 1987. 300 с.

ПЕРЕХІД ВІД ОСМАНІЗМУ ДО ТЮРКІЗМУ: ІДЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Якібчук Олександр Юрійович, студент 4 курсу

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Науковий керівник: к.і.н, асист. В.А. Калініченко

У результаті Балканських воєн Османська імперія втратила майже всі свої європейські володіння, перетворившись, по суті, в азіатську державу. Втім, ще до цього європейські дипломати розуміли неминучість такого повороту подій. Тому після Балканських воєн тюркізм – рання форма турецького націоналізму – став поступово приходити на зміну колишньої ідеології младотурків – османізму. Перехід від османізму до тюркізму позначився і на ситуації в Малій Азії.

Основними завданнями даної публікації є аналіз переходу в Османській імперії після Младотурецької революції від ідеології османізму до тюркізму та інтерпретація ідеологічних засад тюркізму від ідеологів цієї течії.

Слід зазначити, що ідеологічний поворот у світогляді младотурків не був офіційно закріплений в їхніх програмних установах і реалізовувався на практиці. Формально офіційною ідеологією младотурків продовжував вважатися османізм, однак тепер під ним малася на увазі тюркізація всіх народів імперії, оскільки остаточною втратою Балкан зруйнувалася колишня складна поліетнічна структура. До того ж після Балканських воєн османський уряд став побоюватися за долю своїх східних провінцій.

Абдуллах Джевдет – один із розробників політичної програми младотурків, вказував на потенційну небезпеку втрати Анатолії – серця Османської держави. Інший провідний ідеолог младотурків, доктор Назім-бей вважав, що єдиним способом запобігти зовнішньому втручання є тюркізація нетурецьких народів, оскільки в цьому випадку зникла б сама причина для втручання – забезпечення прав національних меншин. За прикладом нетурецьких народів, котрі прагнуть посилити свою національну ідентичність, младотурки приступили до поширення серед мусульман ідеалів тюркізму [5, р. 40].

Розвитком національної самосвідомості нетурецьких народів Османської імперії займався кримськотатарський просвітителі Ісмаїл Гаспринський, який схильний пояснювати зародження і власне сам турецький націоналізм відповіддю на виклик з боку націоналізму нетурецьких народів. Яскравим втіленням тюркізму були так звані «турецькі вогнища», які набули поширення по всій Анатолії. Їх завдання полягало в тому, щоб різними шляхами, особливо через друк, різні збори та масові заходи пропагувати турецький націоналізм. Це починання мало певний успіх. Незважаючи на те, що ці «вогнища» формально були незалежними установами, младотурки приділяли їм значну увагу [3, с. 76].

Наприклад, один із батьків тюркізму Зія Гекальп був одним із засновників «турецьких вогнищ» і брав активну участь в офіційному виданні «Тюрк Юрду» («Турецька Вітчизна»). Зія Гекальп вніс вагомий внесок в ідеологічне обґрунтування тюркізму. Його книга «Тюркізація, ісламізація і модернізація» заклала основи младотурецької політичної ідеології передвоєнного періоду. Він був одним із тих інтелектуалів, який вважав неминучими перетворення Османської імперії в національну і монорелігійну державу. Сутність таких радикальних змін він вніс у поняття «нове життя», сформулювавши основи для нової турецької нації. Його визначення нації полягало в тому, що нація – це суспільство, котре складається з людей, які розмовляють однією мовою, мають одне виховання і прив'язаність до одних і тих же моральних, релігійних та естетичних ідеалів [2, с. 214]. Таке досить спрощене визначення нації в повній мірі відповідало потребам влади в пошуку нового шляху розвитку для імперії, що втратила території на Балканах і в Північній Африці. Національна ідея, заснована на турецькій (ширше тюркській) ідентичності, представлялася младотуркам шансом перебудувати

імперію на нових засадах. Крім того, в концепції турецького націоналізму провідне місце, як і раніше, займав іслам. Таким чином, нетурецькі народи Османської імперії, які прийняли іслам, могли отримати рівні з турками права. Особливо важливе місце в концепції Гекальпа займало забезпечення єдності країни [1, с. 214].

Інший видатний ідеолог того часу – Юсуф Акчура, подібно Гекальпу, активно брав участь у діяльності «Тюрк юрду» («Турецька родина») і турецьких культурних осередків. Однак його ідеї перебували більше в руслі пантюркізму. В силу татарського походження Акчура, його націоналізм був виключно османським, а поширювався на весь тюркський ареал, включаючи Поволжя та Середню Азію. При цьому, на відміну від Гекальпа, мета Акчура була утопічною і полягала в об'єднанні тюркомовного світу, що включає в себе Анатолію, Іран, Кавказ, території Поволжя, Середньої Азії і Далекого Сходу. Мусульманські нетюркські народи, на думку Акчура, з часом варто було тюркізувати [4, с. 245].

Таким чином, політичним еквівалентом туркізму (тюркізму) Гекальпа в навчанні Акчура був пантюркізм. Пантюркізм переважав в політичній практиці младотурків напередодні і особливо під час Першої світової війни в період військових дій на Кавказі, оскільки в разі перемоги лідери младотурків розраховували за рахунок мусульманських територій Росії відродити колишню імперію в Азії. Младотурецькі правителі досить вміло використовували як турецький націоналізм Гекальпа, так і пантюркізм Акчура.

Османізм, як і концепція османської нації, у 1913 р. практично зник з ідеологічних установок младотурків.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Лазарев М.С. Курдский вопрос (1891–1917). М.: Наука, 1972. 472 с.
2. Ливен Д. Российская империя и ее враги с XVI века до наших дней; пер. с англ. А. Козлика, А. Платонова. М.: Европа, 2007. 688 с.
3. Мухаметдинов Р.Ф. Зарождение и эволюция тюркизма. Казань: Заман, 1996. 271 с.
4. Саркисян Е.К. Политика османского правительства в Западной Армении и державы последней четверти XIX и начале XX вв. Ереван: Издательство АН Армянской ССР, 1972. 323 с.
5. Somakian M.J. Empires in Conflict: Armenia and the Great Powers 1895–1920. London: I.B. Tauris, 1995. 256 p.

ЕКОНОМІКА, ПОЛІТИКА, СОЦІУМ КРАЇН СХОДУ

ІНДІЯ І США: ШЛЯХ ДО СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА

Беззубенко Аліна Володимирівна, кандидат історичних наук, доцент

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Кінець 1980-х – початок 1990-х рр. ознаменувався не тільки закінченням «холодної війни», а й формуванням нової структури міжнародних відносин. Однією із ключових тенденцій міжнародного життя після 1991 р. стало налагодження активної співпраці між Сполученими Штатами Америки та Індією. У 2017 р. США і Республіка Індія святкували 70 років від дня встановлення дипломатичних відносин, що мало вагоме значення для миру і стабільності у південно-азійському регіоні.

Враховуючи процеси розпаду Радянського Союзу та зміну характеру міжнародних відносин, Індія після 1991 р. переорієнтовує свою зовнішньополітичну стратегію. Країна

прагнула увійти до світової спільноти, як держава – регіональний лідер на теренах Південної Азії. Досягнення цієї мети індійська влада пов'язувала з постійним членством в РБ ООН, отриманням офіційного статусу держави, що володіє ядерною зброєю та засобами її доставки, встановленням стратегічних взаємовідносин з країнами-лідерами світу.

Щодо причин, які спонукали американську адміністрацію шукати точки дотику з Республікою Індією, то вони кореняться у схожості зовнішньополітичних орієнтирів обох країн після 1991 р. Зокрема, мова йде про те, що США і Індія заявили про свою активну участь у боротьбі з міжнародним тероризмом, про розробку ракетних, космічних програм, про діяльність у сфері енергетичної безпеки, у військово-технічній сфері, у досягненні ядерної стабільності (як відомо, у 1998 р. Індія провела ядерні випробування, що вплинуло на зміну позицій США у південно-азійському регіоні) [1, с. 71]. Американські президенти Б. Клінтон, Дж. Буш-мол., Б. Обама відвідували Індію з офіційними візитами, що також підкреслювало зростаючу важливість двосторонніх індійсько-американських відносин.

Протягом 1990-х рр. індійський уряд провів ряд реформ, націлених на активізацію економічного зростання країни. Так, було проведено реформу банківського сектору, здійснено лібералізацію правил для іноземних інвестицій і стабілізації обмінних курсів. У результаті індійська економіка стала більш привабливою для американських інвестицій та бізнесу. Однак, у цей період пріоритетною сферою у двосторонніх індійсько-американських відносинах залишалося військове співробітництво. Так, у 1996 – 1997 рр. були проведені спільні військово-морські навчання в Індійському океані. Активно обговорювалися проблеми, пов'язані з нерозповсюдженням ядерної зброї в регіоні. Вашингтон неодноразово наголошував на тому, що Індія і Пакистан повинні дійти згоди щодо скорочення та знищення ядерної зброї.

11 – 13 травня 1998 р. Індія проводить підземні ядерні випробування на полігоні Покхаран. Прем'єр-міністр Індії Атал Біхарі Ваджапаї заявляє про те, що тепер Індія є державою, яка володіє ядерною зброєю. Відразу послідувала негативна реакція від США. Б. Клінтон виступив із заявою, в якій стверджував, що Індія недооцінюється як світовою спільнотою, так і Сполученими Штатами, що ця країна може стати великою державою XXI століття і без ядерної зброї. Як результат, погіршення двосторонніх індійсько-американських відносин. США вводять воєнні і економічні санкції проти Індії. Зокрема, був заборонений експорт зброї, заборонена діяльність компаній, що підозрювалися у залученні до розробки індійської ядерної програми. США тиснули на Індію, щоб країна приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї (ДНЯЗ, 1968 р.) і Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань (1996 р.). Однак, Індія ці договори не підписала, обґрунтовуючи відмову їхнім дискримінаційним характером [2, с. 248].

Поворотним моментом в індійсько-американських відносинах стали події 11 вересня 2001 р. в США. Тоді Індія підтримала зусилля Сполучених Штатів у сфері боротьби із міжнародним тероризмом. У свою чергу, президент Дж. Буш-мол. підписав постанову, що обмежувала економічні санкції, накладені на Індію та Пакистан в 1998 р. після проведення ними ядерних випробувань.

Двосторонні відносини Вашингтона і Нью-Делі з 2003 р. починають сприйматися через призму побудови стратегічного партнерства, покликаною покращити економічні зв'язки, сферу торгівлі високотехнологічними товарами, співпрацю в області використання атомної енергії у мирних цілях. Так, відповідно до американської офіційної статистики обсяг торгівлі між країнами зріс з 10 млрд. дол. у 1996 р. до 31 млрд. дол. у 2006 р. [5, с. 62]. Протягом 2000 – 2010 рр. двостороння торгівля досягла 73,1 млрд. дол. У 2010 р. Індія стала 12 великим торговельним партнером Сполучених Штатів. Зокрема, країна імпортувала американські товари на суму в 29,7 млрд. дол., що складало 6 % загального обсягу її імпорту [5, с. 62]. Індія імпортує зі США високотехнологічну продукцію (літаки, космічні апарати, діагностичні реагенти, сучасні автомобілі,

комп'ютерну техніку тощо), а експортує в основному текстиль, одяг, сільськогосподарську продукцію, дорогоцінне каміння, ювелірні вироби, фармацевтичні засоби і т.д.

Американська ініціатива щодо співпраці у сфері використання атомної енергії у мирних цілях стала основою для трансформації індійсько-американських відносин та дала змогу підключити Індію до режиму нерозповсюдження ядерної зброї [1, с. 74]. У 2006 р. було підписано відповідну Угоду про співробітництво в області мирної атомної енергії. На думку А. Чжао Чжєня, на встановлення стратегічного партнерства із США впливало і впливає декілька факторів. По-перше, це спільні цінності (верховенство права, демократичне правління) та зацікавленість країн у глобальній безпеці, стабільності, економічному процвітання. По-друге, геополітичне значення Індії, оскільки двосторонні відносини давали змогу США значно посилити свої позиції в регіоні відносно Росії та Китаю. По-третє, просування «Індійської стратегії», що відобразилось у підписаній 2015 р. Рамковій угоді про військово-технічне співробітництво, розраховане на 10 років [5, с. 64-66]. Дана угода передбачає доступ американської зброї і техніки на індійський ринок, спільну діяльність у створенні озброєнь та їхніх компонентів, можливість виробництва авіаційних двигунів та безпілотних літальних апаратів нового покоління.

Зближення зі США викликали певні побоювання у колі індійських політичних діячів. Зокрема, наголошувалося на тому, що таке стратегічне партнерство може стати дестабілізуючим фактором регіональної безпеки і спокою у Південній Азії. Однак, економічний і політичний розвиток Індії протягом 1990-х – 2000-х рр., посилення її міжнародного впливу, підтримка Сполучених Штатів у боротьбі з міжнародним тероризмом стали необхідним фундаментом для встановлення двосторонніх стратегічних індійсько-американських відносин, що особливо яскраво проявилось у 2000-х рр.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Гаврилова В.А. Американо-индийские отношения при первой администрации Дж. Буша-мл.: от «отчужденной демократии» к «глобальному партнерству» Вестник Томского государственного университета. История. 2014. № 4 (30). С. 71-75.
2. Городня Н.Д. Трансформація американсько-індійських відносин у перше постбіполярне десятиліття. Історичні і політологічні дослідження. 2014. № 3-4 (57-58). С. 246-259.
3. Погорельская А.М., Сетхи С.С. Эволюция американо-индийских отношений в 1947 – 2017 гг. Вестник Томского государственного университета. 2018. № 432. С. 138-143.
4. Современные международные отношения / Под ред. А.В. Торкунова, А.В. Малыгина. М.: Аспект Пресс, 2012. 688 с.
5. Чжао Чжэнь А. Перспективы индийско-американских экономических отношений. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/perspektivy-indiysko-amerikanskih-ekonomicheskikh-otnosheniy>

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК ПРАВА В ІНДІЇ

Олійник Олександр Миколайович, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри суспільно-правових дисциплін і менеджменту освіти

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Індуське право зазнало впливу інших правових сімей, а саме мусульманської і англо-американської. Найдавніші джерела індуського права – веди – були створені ще в II тис. до н.е. Протягом значного історичного періоду право Індії розвивалося самостійно. Мусульманське панування, що встановилося в Індії в XVI ст., досить відчутно загальмувало розвиток індуського права. Суди зобов'язані були застосовувати виключно мусульманське право, індуське ж могли застосовувати тільки панчаяти (збори) каст для

вирішення внутрішньообщинних проблем. Це привело до звуження сфери дії індуського права, що діяло головним чином у сфері релігії та особистих стосунків.

У XVII і XVIII ст. мусульманське панування змінилося англійським. Британська імперія не заперечувала проти застосування щодо населення Індії, особливо у царині приватного права, більш знайомих йому правових норм. Проте встановлення англійського панування значно вплинуло на розвиток індуського права. Цей вплив був неоднозначним. Насамперед, слід наголосити на його позитивній дії, оскільки було офіційно визнано (на відміну від періоду мусульманського панування) авторитет індуського права, тобто англійці визнали рівне значення мусульманського й індуського права, а англійським судам було надано право розглядати на їх основі всі спори, що не торкалися інтересів англійців. З іншого погляду, англійське панування, навпаки, було негативним для індуського права, бо воно спричинило глибоку його трансформацію. Наслідком цього впливу було обмеження дії індуського права лише регламентацією вузького кола відносин, тоді як найважливіші сфери громадського життя підпали під дію нового територіального права, що застосовувалося до всіх громадян Індії незалежно від їхньої релігійної приналежності. Застосування індуського права англійськими судами призвело до його «корозії». Застарілі норми, що регулювали право власності, були витіснені загальним правом. І, навпаки, в галузі сімейного та спадкового права діяв принцип, відповідно до якого всі справи, що стосуються спадщини, шлюбів, каст, інших релігійних звичаїв чи інститутів, вирішувалися згідно з нормами індуського права. Однак англійському судді було досить важко реалізувати цей принцип. Серед великої кількості юридичної літератури тільки деякі праці були перекладені англійською мовою із санскриту. Але навіть вони часто залишалися загадкою для суддів, які практично не мали майже ніякого уявлення про умови життя індусів і неписані правові традиції. Тож судді намагалися вирішити проблему, залучаючи до судів місцевих мандрівних знавців – пандитів, у яких англійські судді могли набути необхідних знань зі спеціальних питань індуського права. З 1864 р. від їхніх послуг відмовилися, бо судді вже мали на цей час необхідний досвід у зверненні до індуського права, та й стало більше перекладених англійською мовою юридичних книг, а найголовніше – кількість судових рішень досягла необхідного рівня, що дало можливість суддям застосовувати їх як прецеденти.

У результаті діяльності судів індуське право в період британського колоніального правління стало відрізнятися від первісного нормативного змісту дхармашастр. Це пояснюється, з одного боку, тим, що суддям була доступна тільки незначна частина літератури з класичного індуського права, перекладена англійською мовою, а це призвело до того, що вони могли спиратися тільки на ці праці, хоча існувало й багато інших джерел. А з другого боку, судді часто заповнювали прогалини і незрозумілості в традиційних текстах, звертаючись, як правило, до принципів загального права і створюючи при цьому, по суті, самостійні юридичні норми. Таким чином, у судовій практиці місце класичного індуського права поступово посіло так зване англо-індуське право, в якому невдовзі вже не було потреби опиратися безпосередньо на традиційні джерела писаного права, набуло характеру чисто прецедентного і почало широко застосовуватися індійськими судами.

Індійське право склалося в період, коли країна перебувала під колоніальним управлінням Англії. Створення такого права було найкращим способом регулювання відносин між людьми, які належать до різних релігійних громад. Крім того, і мусульманське, й індуське право залишали поза сферою свого регулювання дуже важливі верстви населення Індії – національні меншини: християн, євреїв, парсів, а також осіб, належність яких до тієї чи іншої релігійної громади викликала сумнів. Територіальне право враховувало цю частину населення, яка стала численною особливо з того часу, коли в 1833 р. Індія стала відкритою для європейців і коли під впливом різних чинників бар'єри між різними релігійними громадами стали менш суворими. Нарешті, і мусульманське, й індуське право фактично мали величезні прогалини, хоча теоретично вони могли регулювати будь-які види відносин. Бурхливий розвиток Індії вимагав, щоб для

регулювання нових відносин було створено територіальне право – загальне як для мусульман та індусів, так і для населення, що сповідує інші релігії.

У 1947 р. британський Парламент прийняв закон про незалежність Індії, яка одержала статус домініону. Відповідно до Вестмінстерського статуту 1931 р. за домініонами визнавався державний суверенітет. Проте в 1950 р. Індія відмовляється від статусу домініону і проголошує себе республікою, залишаючись при цьому в складі Співдружності, очолюваної Британською Коронаю.

Здобуття незалежності дало новий імпульс для розвитку індійського права. Рішучий крок у реформуванні правової системи країни було зроблено з прийняттям Конституції 1950 р., що проголосила світський характер держави. Конституція закріпила досить широкий перелік демократичних прав і свобод громадян, а також встановила їх гарантії, насамперед можливість звернення до Верховного суду в разі порушення конституційних прав і свобод.

Перетворення Індії на незалежну державу не означало відмови від укорінених правових концепцій і прийнятого в колоніальний період законодавства. У Конституції міститься підтвердження того, що створене раніше право продовжує діяти. Водночас Верховний суд країни визначив, що британські акти застосовуються, якщо вони не суперечать національному суверенітету. У 1960 р. був прийнятий Закон про британські акти, призначені для застосування в Індії, яким були скасовані 258 британських статутів.

Протягом другої половини ХХ ст. правова система Індії розвивалася, спираючись водночас на цінності традиційного індуського й адаптованого загального права, а також широко використовуючи позитивний досвід інших правових систем. При цьому вплив англійської правової культури залишається переважним.

Закон і судовий прецедент – головні джерела права сучасної Індії, що свідчить про продовження впливу англо-американської правової сім'ї, де як відомо, основним джерелом права є прецедент. Законодавство й рішення судів повинні відповідати Конституції. Контроль за конституційністю законів здійснює Верховний суд. Найважливішим джерелом індійського національного права є судовий прецедент. Конституція Індії (ст. 141) установила, що суди країни повинні діяти відповідно до прецеденту, створеного Верховним судом. Рішення Високого суду штату обов'язкові для всіх нижчих судів відповідного штату. Високий суд, на відміну від Верховного суду, зв'язаний власними рішеннями; тоді як рішення Високого суду одного штату необов'язкові для Високого суду другого.

Важливу роль у встановленні індійського права відіграв звичай, хоча нині його роль незначна – він поставлений у підлегле становище щодо писаного права. Норми звичаїв застосовуються судами в разі прямої вказівки на них закону або відсутності законодавчих положень з конкретного питання.

На сьогодні індуське право безпосередньо використовується при розгляді таких питань, як: регламент особистого статусу, включаючи шлюб і розлучення, неповноліття й опікунство, споріднення, усиновлення, сімейна власність, аліментні зобов'язання, спадкування, релігійні інститути, спільна власність, елементи договірної права, кастове право й відлучення від релігії. Для застосування цього права були створені окремі суди панчаятів – суддів, які обираються населенням зі свого середовища й виконують обов'язки на громадських засадах. Суди панчаятів у всіх штатах є початковою інстанцією щодо цивільних справ. Однак їх компетенція значно обмежена – вони розглядають будь-які побутові суперечки між членами общини, сусідами (пошкодження рослин, худоби, начиння, усунення перешкод у користуванні майном, ріллі), майнові спори на суму не більше 1 тис. рупій, порядок користування спільним або громадським майном та деякі інші юридично прості спори, застосовуючи при цьому здебільшого норми традиційного права.

Мусульманська громада, що є другою за чисельністю релігійною спільнотою в Індії, використовує для регулювання внутрішньообщинних відносин мусульманське право,

яким, зокрема, регулюються питання особистого статусу, спадкування й деякі інші. Існують лише два загальнонаціональних закони, що стосуються царини мусульманського права, прийняті ще в колоніальний період: Закон про застосування мусульманського особистого права 1937 р. і Закон про розірвання мусульманського шлюбу 1939 р.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Бехруз Х. Порівняльне правознавство: Підручник. Одеса: Фенікс, 2009. 464 с.
2. Давид Р. Основные правовые системы современности: Пер. с франц. М.: Междунар. отношения, 1996. 400 с.
3. Конституционное (государственное) право зарубежных стран: В 4 т. / Отв. ред. Б.А. Страшун. М.: Норма-Инфра М, 2001. Т. 4: Часть Особенная: страны Америки и Азии. 656 с.
4. Кудрявцев М.К. Кастовая система в Индии. М.: Наука, 1992. 262 с.
5. Порівняльне правознавство: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / В.Д. Ткаченко, С.П. Погребняк, Д.В. Лук'янов; За ред. В.Д. Ткаченка. Х.: Право, 2003. 274 с.
6. Порівняльне правознавство: Підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / С.П. Погребняк, Д.В. Лук'янов, І.О. Біля-Сабадаш та ін.; За заг. ред. О.В. Петришина. Х.: Право, 2012. 272 с.
7. Правові системи сучасності: (західна традиція права): навчальний посібник / І.М. Ситар. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ. 2009. 407 с.

ЯПОНСЬКА КОНСУЛЬСЬКА СИСТЕМА НА ТЕРИТОРІЇ СРСР У 1925–1946 РР.

*Павленко Світлана Сергіївна, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
Дніпропетровський національний історичний музей ім. Д. Яворницького*

Розвиток радянсько-японських відносин у 1920–1940-х рр. характеризувався декількома хвилями ескалації та відносно не тривалими періодами дружніх стосунків. Ці фактори значно вплинули на функціонування японських консульств на території СРСР.

Традиція дослідження проблеми діяльності консульських установ Японії у Радянському Союзі переважно представлена роботами спрямованими на вивчення історії окремих інституцій. Комплексний виклад міститься у напрацюваннях Г. Ленсена та С. Кунєцова, але у їхніх роботах є певні хронологічні огріхи, що мотивує до повторного звернення до цієї проблеми.

Становлення консульської системи Японії припадає на останню чверть ХІХ ст. На 1916 р. в межах Російської імперії вона включала консульства у містах Владивосток, Ніколаєвськ, Москва та Іркутськ. Значне розширення системи спостерігається у роки революції. Це було пов'язано з інтервенцією Японії на російський Далекий Схід. Станом на 1921 р. інституції функціонували у Владивостоці, Ніколаєвську, Петропавловськ-Камчатську, Хабаровську, Благовещенську, Іркутську та Омську [6, с. 90].

Юридичною підставою для відкриття дипломатичних представництв Японії на території СРСР став Пекінський договір 1925 р. Відповідно до Вербальної ноти (від 31 липня 1924 р.) Радянський Союз узгодив створення японських інституцій у містах Москва, Одеса, Владивосток, Хабаровськ, Александровськ (з відділом у м. Оха), Петропавловськ-Камчатський, Благовещенськ та Ніколаєвськ [2]. У столиці СРСР, зрештою, почала діяти дипломатична місія (посольство).

Генеральні консульства Владивосток 1925–1946 рр. Хабаровськ 1925–1938 рр. Александровськ 1925–1944 рр.

Консульства	Новосибірськ 1926–1937 рр.
Одеса 1926–1937 рр.	
Благовещенськ 1925–1938 рр.	
Петропавловськ-Камчатський 1925–1945 рр.	
Віце-консульство	Оха 1926–1944 рр.

Про пріоритетність для Токіо певних консульств свідчать матеріали видання «Документи Японської зовнішньої політики» [7]. Зокрема, до випуску, присвяченому 1927–1931 рр., включено 35 звітів консула з Владивостока, 40 – з Хабаровська, 4 – з Александровська, 2 – з Одеси, 1 – з Новосибірська. Звіти інших інституції залишилися поза увагою укладачів.

Спочатку японські дипломати досить успішно співпрацювали з місцевою владою і громадськістю, але з другої половини 1930-х рр. вони стали сприйматися не інакше, як шпигуни. У 1937 р. Радянський уряд розпочав кампанію з ліквідації іноземних консульств на своїй території.

Офіційним приводом для реалізації цих намірів стало прагнення досягти однакової чисельності радянських консульств за кордоном та іноземних представництв на території СРСР. У 1937 р. вимоги про закриття установ були висунуті Польщі, Японії, Італії та Німеччині.

Реальні причини ліквідації консульств полягали у посиленні закритості СРСР від зовнішнього світу, намаганні обмежити можливості виїзду за кордон власного населення і ліквідувати взагалі інститут іноземних громадян на своїй території [1].

Від Японії вимагали закрити установи у Новосибірську і Одесі, оскільки у цих регіонах: «відсутні японські піддані... і немає будь-яких інтересів, які підлягають захисту з боку консульств... подальше існування яких не може бути виправдане діловими міркуваннями і які можуть бути тому закриті без жодного збитку...» [4]. З 15 вересня 1937 р. радянський уряд припинив визнавати за японськими консулами в Новосибірську та Одесі права на виконання консульських функцій у вказаних пунктах.

Для консульств, що продовжували діяти, значно ускладнювалися умови функціонування. 25 жовтня 1937 р. був виданий наказ НКВС № 00698, який став основою для репресій проти осіб що мали будь-які зв'язки з консульськими представництвами Німеччини, Японії, Італії та Польщі, а за самими дипломатами встановлювалося всебічне спостереження та тотальний контроль їх діяльності з показовою метою унеможливити антирадянську діяльність [5].

У 1938 р. настає новий етап ліквідації консульств, що зачіпав представництва всіх без винятку держав, у тому числі «дружніх» до СРСР [1]. 3 лютого 1938 р. було прийнято рішення запропонувати Японії ліквідувати всі 6 японських консульств. Однак інституції у далекосхідному регіоні виконували важливі функції – забезпечення реалізації концесійних угод. 9 лютого радянський уряд висунув більш м'які вимоги – зберігалися японські консульства у Владивостоці, Петропавловську-Камчатському і одне на Сахаліні (на вибір: в Александровську або Охі). 15 квітня 1938 р. офіційно припинили діяти японські установи у містах Хабаровськ та Благовещенськ [9], але консул у Хабаровську фактично продовжував перебувати у місці ще до серпня.

Консульства на о. Сахалін опікувалися нафтовими концесіями. Окрім того, острів був важливим центром японського рибного промислу. Пріоритетне значення мало генеральне консульство в Александровську. Через підзвітне становище віце-консульства у м. Оха згадок про нього вкрай мало. Після ліквідації японських концесій на Сахаліні у 1944 р. відбувається закриття на острові і консульств [8].

Досить специфічний характер мала діяльність установи у Петропавловську – це консульство було пов'язане з рибним промислом та працювало лише під час риболовецького сезону з травня по вересень [3].

Японське представництво у Владивостоці продовжувало функціонувати найдовше за інші інституції. Установа не була закрита навіть після зникнення у регіоні японської громади (1937 р.), та діяла у роки Другої світової війни до 8 травня 1946 р. [6, с. 91].

Таким чином, у період 1925–1946 р. на території СРСР була сформована розлога система японських консульських представництв, що нараховувала 8 інституцій. Після процесу закриття іноземних установ у Радянському Союзі 1937–1938 рр. – своє функціонування продовжило чотири представництва. Навіть в умовах збройної радянсько-японської війни 1945 р. на території СРСР все ще виконувало свої обов'язки консульство у Владивостоці, що було нетиповим для практики діяльності цих інституцій.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Белковец Л., Белковец С. История германского консульства в Новосибирске. Литературный журнал «Сибирские огни». URL: <http://www.sibogni.ru/content/istoriya-germanskogo-konsulstva-v-novosibirske-1>
2. Верещага Е., Витер И. Дипломатия на Камчатке. Камчатский Край – Единая Камчатка. URL: <http://kam-kray.ru/news/2012/02/08/diplomatiya-na-kamchatke.html>
3. Гаврилов С.В. Камчатское наследие. Петропавловск-Камчатский, 2006. URL: <http://www.npacific.ru/np/library/publikacii/nasledie/nasl-7.htm>
4. Нота Народного Комиссариата Иностранных Дел СССР Посольству Японии в СССР. 19 августа 1937 г. Исторические материалы. URL: <http://istmat.info/node/38593>
5. Оперативный приказ НКВД СССР № 00698. Исторические материалы. URL: <http://istmat.info/node/60004>
6. Тамура А. Японская иммиграция на российский Дальний Восток во второй половине XIX первой трети XX в. (по источникам и литературе на японском языке): дис. ... канд. ист. наук: 07.00.03. Владивосток, 2007. 280 с.
7. Documents on Japanese Foreign Policy Showa Era, Series I (1927 – 1931) Part 2, Vol. III. URL: <https://www.mofa.go.jp/mofaj/annai/honsho/shiryo/archives/s22-3.html>
8. 在「オハ」領事館 [Консульство в Оха]. Japanese Centre for Asian Historical Records. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/image_B14090269800
9. 「ハバロフスク」総領事館及「ブラゴウエシチエンスク」領事館 [Генеральне консульство в Хабаровську та консульство у Благовещенську]. Japanese Centre for Asian Historical Records. URL: https://www.jacar.archives.go.jp/aj/meta/imageen_B14090270300

ФЕМІНІЗМ В ІСЛАМСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ ІРАН: НАПРЯМКИ ТА ОСОБЛИВОСТІ

*Пилипенко Вікторія Вікторівна, кандидат історичних наук, старший викладач
Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка*

Фемінізм у правовому та соціально-психологічному вимірі є доволі «фрумою» дефініцією, трактування якої більшою мірою залежить від політичної кон'юнктури та тенденцій масової культури, що активно продукують ЗМІ. Частіше за все фемінізм звичайним обивателем трактується як рух неурівноважених жінок-революціонерок, що відкидають усталені норми та звичаї щодо сім'ї і ролі в ній жінки.

Однак, реалії сьогодення змушують поглянути на феномен фемінізму як на складне соціальне явище, що в умовах постмодернізму трансформувалося від руху за гендерну рівність до права кожної окремої жінки на свободу і самовизначення. Подібна трансформація набуває географічної та етнічної детермінації, що дає можливість говорити про ісламський фемінізм як особливий вид феміністичного руху сьогодення.

Ісламська революція 1979 р. стала своєрідним соціальним ліфтом для жінок із бідних провінцій Ірану, які в силу свого майнового становища за часів шаха були

позбавлені доступу до вищої освіти та органів влади на місцях. Разом із тим, залишившись за межею розуміння в умовах тотальної ісламізації, представниці високоосвіченого жіноцтва не сприйняли повернення до традиціоналізму, розпочавши рух за гендерний суверенітет, але вже в еміграції. Так, на теренах новоутвореної Ісламської Республіки Іран виник гібридний фемінізм, де ідеї отримання жінками повної гендерної рівності на законодавчому рівні поєднуються з академічними дискусіями щодо переосмислення Корану, хадісів та перегляду норм Шаріату. Саме тому для Ірану характерна прозахідна та проісламська течії боротьби жінок за своє самовизначення й права.

Прозахідна течія представлена переважно емігрантками, які перебувають в опозиції до режиму аятол, а тому територіально локалізована за межами Ісламської Республіки. Основною концептуальною відмінністю прозахідного фемінізму є секуляризм і повна аполітичність його представниць на фоні їхньої боротьби за повну гендерну рівність. Однак, попри явне відмежування від релігійних дискусій, активістки вкладають значні кошти у переклади Корану, де намагаються знайти докази домінування жінки над чоловіком. Запропоновані альтернативні трактування Корану активно розповсюджуються через соціальні мережі, набираючи останнім часом значної популярності серед мусульманок-емігранток та іранської молоді, орієнтованої на європейські цінності [2].

Першочергове значення західні феміністки-іранки відводять матеріальній рівності статей. Вони переконують у потребі жінок вийти із домашнього середовища і стати повноправним гравцем суспільного життя [3, с. 215]. Час від часу такі активістки організовують громадські обговорення правових аспектів забезпечення свободи іранських жінок від чоловічого домінування у сім'ї або організовують тематичні фотовиставки, присвячені боротьбі жінок за свої права. Приміром, у 2015 р. у Лондоні діяла фотовиставка «Свідок 1979 р.», де були зібрані світлини протестів жінок проти покриття голови хусткою [4].

Ісламський фемінізм, попри зовнішню монолітність, має ряд відгалужень та самотніх проявів. Найбільш поширеним є «гендерний джихад», що виник під час ісламської революції 1979 р. та мав на меті боротьбу жінок за культурну і релігійну самоідентифікацію. «У 1979 році жінки обрали хіджаб засобом боротьби проти шахського режиму. Тоді хіджаб символізував свободу, але не таку, як її бачить Захід. Демократія – це вибір більшості, і цей вибір потрібно поважати», – зазначила радник із питань культури, керівник культурного центру при іранському посольстві в Москві Мехді Іманіпур в інтерв'ю російській газеті «Русский репортер» [1]. Представниці цього підвиду ісламського фемінізму не лише не заперечують передбачені Шаріатом зобов'язання щодо носіння хіджабу, а вбачають в останньому прояв боротьби за рівність без статевої ознаки. Мехді Іманіпур переконана, що хіджаб допомагає побачити в жінці особистість, професіонала, а вже потім її жіночність, і тим самим захистити від сексуальної дискримінації.

Вирішення гендерних питань у даному контексті трактується з богословської традиції використання практики іджтіхада – розв'язання теологічних і правових питань на основі текстів Корану, Суні за допомогою підбору раціональних методів. Значної популярності набуло визначення ісламської концепції тоухіду з точки зору фемінності, як єдності Бога, який не має виражених статевих ознак, а отже вибудовує свої відносини із представниками різної статі симетрично. Наявність рівнозначності чоловіка і жінки перед Аллахом засвідчується також коранічною розповіддю про створення обох осіб із однієї душі. Отже, «гендерний джихад» являє собою заперечення патріархальності Корану та суні й трактування сур священного писання мусульман стосовно жінки в якості доказової бази правомірності соціальної рівності жінок через їхній онтологічний паритет із чоловіками [2].

Наступним проявом власне ісламського фемінізму в Ірані є боротьба жінок за самовираження у мистецтві. Перебуваючи під тиском патріархальних сімейних традицій,

узаконених нормами Шаріату, єдиною доступною нішою для описання тяжкої жіночої долі та прагнень підвищити статус жінки у суспільстві є сторінки літературних творів та полотна картин. Домінуючим у жіночих творах є образ жінки, яка прагне змін не лише в особистому, але й суспільному житті, присутності майже у всіх сферах суспільної реальності. Це жінка-бунтарка, що висловлює своє невдоволення пануючому патріархальному ладу, прагне емансипації, але водночас є самотньою. На думку авторки романів про жіночу долю Шахрнуш Парсіпур, усі бунтарки є нещасними, адже, щасливі жінки ніколи не бунтують [5, с. 159].

Окрім жіночих образів на сторінках книг ми маємо прояви фемінізму на сторінках періодичних видань. Приміром, у 2014 р. іранська карикатуристка Алена Фаргхадані зобразила іранських парламентаріїв у вигляді мавп та кіз у відповідь на їхнє рішення заборонити контроль над народжуваністю і обмежити доступ до контрацепції [6]. Відомою журналісткою, яка осмілилася підняти жіноче питання в Ірані до рівня окремого журналу для жінок, є Шахлу Шеркат. Вона розпочала свою діяльність у 2008 р. ставши редактором журналу «Zanan» («Жінка»). Однак, журнал був закритий через обвинувачення адміністрації президента Ахмадінежада у нав'язуванні західних звичок іранським жінкам, що суперечать ісламському вченню та ображають їх. Надихнувшись гаслами нового президента Рухані про закріплення жіночих прав, Шеркат у 2014 р. відновлює тираж журналу під назвою «Zanan-e Emruz» («Жінка сьогодні»), на сторінках якого намагалася створити платформу для жіночого діалогу, дотримуючись усіх релігійних традицій [7].

Парадокс такого поміркованого фемінізму в рамках дотримання постулатів ісламу полягає в тому, що незважаючи на діяльність у правовому та теологічному полі обидві жінки були притягнені до суду за свої феміністичні погляди. Алена Фаргхадані була примусово забрана з дому і ув'язнена, а Шеркат Шахлу – притягнена до спеціального суду щодо питань ЗМІ і обвинувачена у розповсюдженні феміністичних поглядів і ідей, що суперечили ісламу.

Таким чином, фемінізм в Ірані після 1979 р. набув чіткого оформлення у вигляді двох течій: прозахідної та проісламської. Попри різновекторність культурно-політичних орієнтацій, представниці обох напрямків не піддають критиці основи ісламу та вбачають у його зовнішніх проявах захист жінок від сексуальної дискримінації. Така гібридна форма іранського фемінізму сприяє подальшому розвитку політичного ісламу та є однією із форм реформування богословської концепції таухіду.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Ахмедова М. Феминистки тоже прячут тело. Русский репортер. 2007. № 7 (7). URL: https://expert.ru/russian_reporter/2007/07/musulmanskaya_moda/ (дата звернення: 15.02.2020).
2. Ефимова М. Мирный гендерный джихад. Коммерсант Власть. 2017. № 15. URL: <https://www.kommersant.ru/doc/3276446> (дата звернення: 15.02.2020).
3. Осули Одулу Н.Б. Социально-психологические основы феминизма в современном иранском обществе. Вектор науки ТГУ. 2011. №4-7. С. 213-215.
4. Иран, феминизм, 1979 г. EuroNews. 2015. URL: <https://ru.euronews.com/2015/09/24/photo-exhibit-documents-women-s-protest-against-iran-s-hijab-law> (дата звернення: 15.02.2020).
5. Норузи М. Феминизм и современная женская проза в Иране (критический взгляд на феминизм в творчестве Шахрнуш Парсипур). Вестник Московского государственного областного университета. Сер.: Русская филология. 2018. № 2. С. 154-163.
6. Водвуд Е. Феминизм в хиджабе или как протестуют исламские женщины. URL: https://zik.ua/ru/news/2018/09/20/femynizm_v_hydzhabe_yly_kak_protestuyut_yslamskiye_zhenshchyni_1410465 (дата звернення: 15.02.2020).

7. Обуховская К. Редактора иранского женского журнала судят за феминизм. Wonder. 2014. URL: <https://www.wonderzine.com/wonderzine/life/news/201541-iranian-editor-accused-of-feminism> (дата звернення: 15.02.2020).

ОСОБЛИВОСТІ СТАНОВЛЕННЯ КОНСУЛЬСЬКИХ УСТАНОВ В ЯПОНІЇ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

Подрез Юлія Вікторівна, кандидат історичних наук, доцент
Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка

На сучасному етапі розвитку людства об'єктивною закономірністю розвитку міждержавних відносин є мирне співіснування держав, яке вимагає здійснення дипломатичної діяльності в напрямку розвитку насамперед мирних відносин та широкого міждержавного обміну в галузі науки, економіки та культури.

В умовах такої глобалізації саме консульська служба набуває особливо важливого значення, бо саме вона обслуговує весь широкий спектр зв'язків з різними державами. Чим активніше розвиваються відносини, чим масштабніше і інтенсивніше здійснюються людські обміни, тим більше відповідальності покладається на консульські установи.

Історичний досвід доводить, що незалежність і безпека будь-якої держави багато в чому залежить від вектора її зовнішньої політики, торгових, економічних, консульських та інших інтересів. Важлива роль в цьому процесі відведена державним органам зовнішніх зносин, включаючи консульську службу, без участі якої не обходиться жодна форма міждержавного спілкування. Саме від політичного устрою держави та кваліфікованої роботи консульських установ залежить характер дипломатичних відносин країни. В рамках нашого дослідження проаналізовано вплив самоізоляції Японії на розвиток дипломатичних відносин та специфіку становлення внутрішньодержавної організації консульської служби Японії в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст.

Протягом декількох століть Японія існувала виключно в межах Японських островів, не йдучи навіть на освоєння «вільних» земель на північ і північний захід (які вона формально могла включити у свої володіння задовго до появи на тихоокеанських берегах Російської імперії). Однак її концепція історичної перспективи не вимагала лінійної просторової експансії. Експансія як вид діяльності в принципі не існувала для японців [1, с. 412]. Саме Захід приніс в Японію концепцію «прогресу», а разом з нею і концепцію реального – а не ідеального, як було, наприклад, в Китаї, – поширення впливу свого етносу далеко за межі своєї країни.

Із ХVІІ ст. Японія дотримувалася політики самоізоляції, обмежуючи свої контакти з іноземними державами. Внаслідок цього, до середини ХІХ ст. країна перебувала майже поза системою дипломатичних відносин, підтримуючи лише обмежені торговельні контакти з голландцями та китайцями. Спроби європейців та американців налагодити постійні відносини з Японією наприкінці ХVІІІ – у першій половині ХІХ ст. не досягли бажаних результатів. Однак із середини ХІХ ст. західні країни, що вступили у період інтенсивної модернізації, активізували свою далекосхідну політику. Ініціаторами встановлення постійних відносин з Японією стали США та Російська імперія [6, с. 51].

Якщо поглянути на історію Японії у довгостроковій перспективі, то Японія неодноразово переживала етапи відкриття та закриття, і політика самоізоляції, яку проводив уряд на різних стадіях розвитку держави, в дійсності представляє собою унікальний випадок [2, с. 154-155]. Під час відкриття зовнішнього світу вона запозичувала новітні технології різних країн, у першу чергу Китаю, а в період закриття її суспільство розвивалося, ґрунтуючись саме на цих запозиченнях, і формувало свою унікальну, виключно японську політичну структуру.

Варто зазначити, що японська дипломатична служба почала формуватися лише після реставрації абсолютної монархії в 1867 р. Однак, Японія приступила до активної

зовнішньополітичної діяльності на не вигідних умовах, так як не мала дипломатичного досвіду, саме тому перші дипломатичні проблеми вирішувалися не на користь Японії [4].

Становлення в Японії адміністративно-бюрократичного апарату і системи зарубіжних установ європейського зразка активізувало процес створення власного японського консульського права – нормативно-правової бази, яка б регулювала функціонування дипломатичних установ.

Протягом 1870 – 1880-х рр. домінуюче значення для діяльності японських консулів мали традиції і урядові інструкції. Діючі в той час угоди між Японією й іншими країнами вказували лише на загальні умови роботи консульств, не розкриваючи при цьому основних положень їх функціонування. Урядові інструкції мали індивідуальний характер, показуючи лише порядок дії для окремих установ в конкретних ситуаціях. Відсутність власне японських законодавчих норм виражалася у невизначеності основного кола питань компетенції консулів.

Однак у 1889 р., коли в Японії була прийнята Конституція, почався процес активної розробки законодавчої бази, в тому числі і консульського статуту. 19 травня 1890 р. міністр закордонних справ Японії С. Аокі в імперському наказі № 80 затвердив «Правила для японських імперських консулів» [5], які фактично стали першим японським консульським статутом.

Після прийняття «Правил для японських імперських консулів» в країні почала формуватися система консульських установ і визначатися особливості їх функціонування. Саме в цей час встановлено порядок організації іспитів для атестації службовців консульських установ і подальшого їх просування по службі; зафіксована чисельність японських службовців в дипломатичних і консульських установах; вибудовувалася досить чітка ієрархічна система японських консульських чинів, яка складалася з генерального консула, консулу першого рангу, консулу другого рангу і торгового агента [3, с. 11].

Одним із наслідків тривалої самоізоляції Японії стала відсутність у цій країні резерву фахових дипломатів. Тому впродовж 1890-х – на початку 1900-х рр. японці вдавалися до практики призначення почесних консулів, які були підданими країни акредитації. Школою підготовки власних кадрів також слугували посади секретарів консульств, що прослідковується на прикладі кар'єри Т. Кавакамі, М. Номури, Й. Сузукі та Н. Фукуди [2, с. 352]. Формуючи штат консульств, Японія намагалася дотримуватися таких критеріїв: наявності у потенційних кандидатів фахової освіти, досвіду роботи за кордоном та адаптованості до умов консульського округу.

Орієнтуючись на колоніальні тенденції в європейських країнах та США на початку ХХ ст., Японія теж перейшла до загарбницької політики. Якщо головними функціями японських інституцій упродовж другої половини ХІХ ст. були розвиток торговельних відносин, вивчення навколишнього світу та захист інтересів співвітчизників в інших країнах, то в період агресивної зовнішньої політики початку ХХ ст. прослідковуються зміни у діяльності японських консульств. На них покладалась обов'язки збору та надання інформації із соціально-економічних та військово-стратегічних тем. Саме завдяки консульським звітам Японії вдалося сформувати уявлення про ресурсний та військовий потенціал Кореї, Китаю та Російської імперії.

У висновку варто зазначити, що завдяки реформам другої половини ХІХ ст. поступово зміцнилися позиції Японії на міжнародній арені, що стало основою для перегляду нерівноправних домовленостей, укладених між японським урядом і низкою західних країн у 1850-х рр. Серія нових домовленостей середини 1890-х рр. визначала ряд питань консульської компетенції. Трансформація консульського законодавства юридично урівняла японських консулів, їх права, привілеї і функції з консулами західних держав.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Воллан де Г.В. В Стране восходящего солнца. Очерки и заметки о Японии. СПб.: Издание Т-ва М.О. Вольф, 1906. 577 с.

2. Griffis W.E. The Japanese Nation in Evolution: Steps in the Progress of a Great People. London: George G. Harrap, 1907. 408 p.
3. Илышев П.В. Становление консульской системы. Япония сегодня. 2004. № 7. С. 10-12.
4. K. Iijima Japanese Consul Gen[eral]. Library of Congress. URL: <http://www.loc.gov/pictures/item/ggb2005013452/>
5. Original Script Signed by the Emperor, 1890, Imperial Ordinance № 80, Rules for Japanese Consul / National Archives of Japan. Japan Center for Asian Historical Records. URL: http://www.jacar.go.jp/DAS/meta/imageen_A03020068100
6. Павленко С.С. «Збройна дипломатія» Японії у роки Першої світової війни як фактор посилення держави на міжнародній арені. Слов'янський вісник. Сер.: Історичні та політичні науки. Рівне, 2014. Вип. 19. С. 51-56.

ОСНОВЫ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЫ ГОСУДАРСТВА ИЗРАИЛЬ

Ханукаев Борис, адвокат

Тель-Авив, Израиль

В Израиле соблюдается принцип независимой судебной системы, реализовано разделение властей и в большой степени поддерживается баланс между властями. В Израиле нет формальной конституции, и основные принципы правовой системы опираются на свод Основных законов, процесс создания которых ещё не завершён, а также на толкование законов в свете основополагающего определения Израиля как «еврейского и демократического государства». Права человека и гражданина закреплены в Декларации независимости, Основных и других законах Израиля, а также в постановлениях Верховного суда. В Израиле, в частности, гарантированы защита жизни, физическая неприкосновенность и достоинство каждого человека независимо от расы, пола и вероисповедания, а также право каждого человека на невмешательство в личную жизнь и на защиту собственности https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BE%D0%B2%D0%B0%D1%8F_%D1%81%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B5%D0%BC%D0%B0_%D0%98%D0%B7%D1%80%D0%B0%D0%B8%D0%BB%D1%8F - cite_note-1.

К источникам современного права Государства Израиль относятся:

Оттоманское право. До 1917 года территория Эрец-Исраэль (или Палестины) была частью Османской (Оттоманской) империи. За исключением древнееврейского права, другие древние правовые системы, действовавшие на этой территории до её захвата Османской империей, не оказали влияния на израильское право.

Эрец-Исраэль не была автономной единицей Османской империи, а представляла собой один из регионов империи, которая распростёрлась на огромных территориях Европы, Азии и Африки. Поэтому на этой территории не было своего законодательства, а действовало османское право.

Охватывавшая многие сферы права и обладавшая современными характеристиками османская правовая система, тем не менее, отставала от передовых правовых систем в некоторых областях. Материальное гражданское право регулировалось сводом законов Маджалла (Межелъ). Кроме того, действовали османские законы, регулировавшие уголовное право, доказательное право, судебное исполнение, процессуальное право и другие сферы права.

По сегодняшний день в израильском праве придерживаются некоторых норм, берущих своё начало в османских законах, и примером тому может служить вопрос классификации земель. Статьи 80 и 81 Указа об османской гражданской процедуре сумели

пережить все изменения законодательства и всё ещё применяются в израильском праве. Эти статьи связаны с вопросами доказательства в гражданском праве: весом устных свидетельств по сравнению с документами и указанием тех сделок, доказательство которых требует письменных документов.

Британское право. В ходе Синайско-Палестинской кампании в 1917 году в Палестину вступили британские войска. Все судьи покинули страну вместе с турецкими войсками, и командующий британскими войсками генерал Алленби поручил офицеру Орме Бигленду Кларку заняться созданием новой судебной системы. Кларку понадобилось всего несколько месяцев на подготовку, и 24 июня 1918 года были открыты суды в нескольких городах. Очень скоро местные жители обратили внимание на то, что в новых судах, в отличие от старых, взяток не брали. Созданная Кларком система была в значительной мере основана на британском праве, а сам Орме Бигленд Кларк считается отцом-основателем британского права в Палестине.

С вступлением в силу британского мандата на Эрец-Исраэль был издан «Указ короля в Совете (Палестина) от 1922», в котором в 46 статье установлено, что османские законы, бывшие в силе до 1 ноября 1914 года (день, когда Турция вступила в Первую мировую войну), продолжают действовать постольку, поскольку они применимы в местных условиях и не противоречат британскому мандатному законодательству.

Вместе с тем в статье 46 сказано, что в вопросах, не регулируемых турецким законодательством, суды должны руководствоваться английскими общим правом и доктринами справедливости. Не прошло много времени, как суды, опираясь на статью 46, начали обращаться к развитым отраслям английского права. Параллельно с этим Верховный комиссар Палестины начал издавать новые указы, такие как Указ о векселях (оборотных документах) и Указ о гражданских правонарушениях (деликтах), которые, в свою очередь, внесли порядок в гражданское право. В Израиле закон – это нормативный акт, принятый Кнессетом, указ – нормативный акт, изданный предшествующим Кнессету законодателем, например, Верховным комиссаром. Оба этих нормативных акта имеют одинаковую юридическую силу.

В этот период сформировались многие характерные черты будущей израильской правовой системы. Об этом свидетельствуют отсутствие суда присяжных в уголовном судопроизводстве; имеющий обязательную силу прецедент и много других особенностей этой системы права. Институт присяжных заседателей, бывший частью британской правовой системы, отсутствовал, так как британцы воздерживались от создания судов, в состав которых входили бы присяжные заседатели, являющиеся коренными жителями колоний. В общих чертах структура существующих сегодня в Израиле судов общей юрисдикции и специализированных судов также сложилась в период мандата. Можно сказать, что британская правовая система оказала огромное влияние на израильское право, однако за десятки лет, прошедших после провозглашения государства, были приложены немалые усилия, чтобы освободиться от этой правовой системы.

С провозглашением Государства Израиль возникла необходимость привести в порядок его правовую систему. Накануне окончания британского мандата на Палестину был создан Народный совет как фундамент будущих институтов власти в Государстве Израиль. Совет не был избранным, его назначили Национальный комитет и Еврейское агентство, чтобы он представлял все политические силы ишува. 14 мая 1948 года Народный совет провозгласил создание государства и стал называться Временным Государственным Советом. После провозглашения государства образовалась новая юридическая личность, называемая «Государство Израиль», и никакие обязательства не связывали её с предыдущей властью.

Чтобы не оставить молодое государство без имеющего силу права, одновременно с провозглашением государства был опубликован декрет, заложивший основы права нового государства. Согласно декрету Временный Государственный Совет становился законодательным органом, а право, действовавшее до провозглашения государства,

оставалось в силе, хотя в него были внесены некоторые изменения. Таким образом, декрет объявил о заимствовании британского права, однако он также провозгласил, что это право будет реформировано с помощью законов, принятых законодательным органом.

19 мая 1948 года декрет был заменён «Постановлением о системе власти и судебной власти», изданным Временным Государственным Советом. В статье 11 постановления сказано: «Действовавшее в Эрец-Исраэль право остается в силе и после 14 мая 1948 года, если оно не противоречит настоящему постановлению или другим законам, принятым Временным государственным Советом, и при условии внесения изменений, вытекающих из факта создания Государства Израиль и его органов власти».

Позднее, 25 января 1949 года, были проведены выборы в Учредительное собрание. Избранное Учредительное собрание приняло Закон о переходном периоде, согласно которому израильский парламент будет называться Кнессетом, а само Учредительное собрание будет Кнессетом первого созыва.

Со дня основания государства Израиль Кнессет принял законы, почти полностью заменившие британское законодательство во всех отраслях права (к исключениям относятся указы о доказательствах, о гражданских правонарушениях (деликтах) и о векселях, но и им были даны современные израильские формулировки на иврите). Дополнительно органами исполнительной власти, главным образом министерствами, были изданы многочисленные подзаконные акты. Таким образом, в настоящее время в большинстве правовых отраслей государства действует оригинальная и независимая система нормативно-правовых актов.

Израильский суд принял ряд прецедентных решений, которые придают характерные особенности не только новому израильскому законодательству, но и всё ещё сохранившимся элементам мандатного и оттоманского законодательств. Если в первые годы после образования государства суды руководствовались английскими прецедентами, то такая практика сейчас почти прекратилась, и ссылки на зарубежные системы права (например, английскую или американскую) делаются теперь только для сравнительного анализа и не носят обязательного характера.

Закон об основах права, принятый в 1980 году, дал еврейскому праву важное место среди других источников права, имеющих обязательную силу.

Источником израильского права стали некоторые положения международных договоров, одной из сторон которых является Израиль, а также положения других источников международного права.

Таким образом, подводя итоги сказанному, можно отметить следующие источники израильского права: законы Кнессета, подзаконные акты, судебные прецеденты, сохранившие силу элементы мандатного и оттоманского права, еврейское право, элементы религиозного права различных общин и признанные Израилем положения международного права.

НОВИЙ КОНСТРУКТ ТУРЕЦЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ І МАЙБУТНЄ ВІДНОСИН ТУРЕЧЧИНІ З ЄС

*Шаленна Наталія Миколаївна, кандидат політичних наук, доцент
Львівський національний університет імені Івана Франка*

3 жовтня 2005 року знаменувало історично важливу подію для Туреччини, адже саме тоді офіційно розпочато переговорний процес про її вступ до ЄС. Цей, закладений ще Атаюрком, цивілізаційний проєкт мав принципове значення і для керівників проісламської політичної сили ПСР, адже сигналізував про їх відданість принципам демократії у державі і створював можливості для розширення свободи для ісламу в умовах світської держави. Здавалося, турецька нація, що перебувала в історичній дилемі між близькосхідною та європейською ідентичностями, остаточно визначилася з курсом на

європейську інтеграцію. Однак, починаючи з 2016 року риторика ПСР щодо ЄС різко змінилася. У своїх заявах президент Р.Т. Ердоган все частіше наголошує на тому, що «ЄС не такий вже й важливий» для Туреччини, і що курс на євроінтеграцію – «даремна трата часу» [1]. Про згортання політики євроінтеграції турецьким урядом свідчили також інституційні зміни, як от ліквідація у 2018 році міністерства з питань інтеграції в ЄС і перетворення його на структурний підрозділ міністерства закордонних справ Туреччини, а також припинення інших важливих програм. За твердженням А. Караманоглу, сьогодні можемо говорити про кінець епохи проєвроінтеграційності у турецькій державній політиці [2].

Для дослідження причин таких змін у стратегічних цілях Турецької Республіки і специфіки її відносин з ЄС недостатнім є використання виключно традиційного матеріалістичного підходу, оскільки, безумовно, доводиться мати справу з такими категоріями, як ідентичність та сприйняття, котрі й визначають процеси формування інтересів та поведінку держав і суспільств. У даному випадку слід звернутися до методологічного інструментарію *конструктивізму*, у центрі якого є ідея про те, що в основі суспільної поведінки лежать явища культури. Ця сьогодні мейнстримна у суспільних науках теорія передбачає вивчення колективної ідентичності як *соціального конструкту*, «вияв і особливості якого зумовлені конкретними соціальними, культурними, релігійними, лінгвістичними та іншими практиками» [3].

І. Сочнева визначає поняття *конструкт* як «певну спільність, що виникла внаслідок об'єктивних соціальних процесів», і протиставляє його «уявленням про ідентичність як живий організм, який народжується, росте, старіє, і з часом помирає» [3]. Дослідниця акцентує на «артефактній, а не незмінній природі колективної ідентичності». Спільнота індивідів «не є даністю, а навпаки – постулюється в процесі пізнання» як явище, що постійно змінюється і не має статичних характеристик [3]. За М. Воротнюк, «ідентичність є основою для формування інтересів, а зважаючи на те, що сама ідентичність знаходиться у постійному перевизначенні, відповідно трансформуються й інтереси держави» [4]. Таким чином, у межах конструктивістської парадигми інтереси різних акторів на міжнародній арені перебувають у стані постійного динамічного розвитку через змінну природу соціальної ідентичності і, відповідно, сприйняття іншими учасниками міжнародних відносин. При цьому слід наголосити, що ідентичність є комплексною конструкцією і може визначатися ідеологічними, національними, релігійними чинниками. Турецька політика щодо ЄС починаючи з 1960-х років поступово нашоувалася на риторику протиставлення так званої європейської ідентичності «іншій» – турецькій. Як прибічники, так і опоненти вступу Турецької Республіки до ЄС по-різному інтерпретували турецьку ідентичність. Одні (Ф. Гюлен, І. Йилмаз, М. Тюрконе, І. Сочнева, А. Юклесн та ін.) акцентували на глибині політичної та культурної трансформації турецького суспільства, що сталася впродовж понад дев'яти десятиліть існування Республіки, і наголошували на відповідності такого типу ідентичності європейським цінностям. Інші дослідники (Н. Ербакан, Р. Кутан, Б. Тібі, А. Булач, С. Хантінгтон) – стверджували, що кемалістські реформи спричинили кризу турецької ідентичності (її «розірвання»), і наполягали на існуванні надто глибоких культурно-ціннісних відмінностей поміж Туреччиною та Європою.

Ставлення Туреччини до євроінтеграційних структур зазнавало поетапних змін, переходячи від утилітарних поглядів до інституціоналістських і зрештою – до прямого євроскептицизму. Кожен етап був результатом не лише внутрішньої політики Туреччини, а й акцентування з боку європейських держав на важливості формування спільної європейської ідентичності, єдиного визначення якої не існує і до сьогодні. Тракткування Туреччини як «неєвропейської» ('Turkey is simply not European enough') означало, що переговори про приєднання були приречені від самого початку, що й призвело зрештою до втрати Туреччиною довіри до ЄС як до ефективного інституційного об'єднання.

У даному контексті важливо розрізняти дві складові ідентичності, визначені М. Брутером: громадянську (*civil*) та культурну (*cultural*) [5]. Дослідник-конструктивіст наголошує, що ідентичність аж ніяк не фіксована і незмінна, як стверджують європейські політики-популісти. Її культурний компонент (який складають релігія, мова, традиції, ін.) справді не так легко піддається змінам. Однак, інша складова – громадянська ідентичність, що передбачає ототожнення з інституціями, процесами та структурою, у нашому випадку Європейського Союзу, є доволі гнучкою і може варіюватись залежно від сприйняття переваг чи недоліків членства у ЄС.

Таким чином, якщо культурно турецька та європейська ідентичності є віддаленими одна від одної, а іноді й конфліктними, то громадянський (інституційний) простір – єдина площина, де ці конструкти могли б співіснувати і знаходити спільні інтереси для співпраці. Однак, постійно акцентуючи саме на інакшості культурної складової турецької ідентичності, що базується на ісламських цінностях і традиціях, Євросоюз таким чином спричинився до використання політичною верхівкою Туреччини риторики про подвійні стандарти ЄС і відходу від усталених західних стандартів демократії та лібералізму, а зрештою і до зростання націоналізму та євроскептицизму у середовищі турецької громадськості. Можна стверджувати, що такі настрої продовжують гуртувати народ на підтримку політики ПСР, що стає все більше антизахідною. Як констатує А. Караманоглу, «надії на створення у Туреччині спільної європейської громадянської ідентичності сьогодні вже не існує» [2].

Таким чином, сучасна турецька ідентичність, у якій на даному етапі переважають національна та ісламська складові, є несумісною з європейською ідентичністю, і це аж ніяк не сприяє наближенню євроінтеграційних перспектив Туреччини. Та й, зрештою турецький уряд і сам заявляє про своє небажання продовжувати «стукати у двері «християнського клубу держав». З іншого боку, якщо розглядати ідентичність як соціальний конструкт, змінний у часі і залежний від різних чинників, варто сподіватися, що певні події внутрішнього і міжнародного характеру (як от: ситуація із правами людини у Туреччині, криза біженців у ЄС, війна у Сирії чи розстановка сил у світі) можуть вплинути на зміну сприйняття сторін одна одної і на трансформацію їх політики.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. President Erdogan Tells BBC: EU Wastes Turkey's Time. BBC News. July 12, 2017. URL: <https://www.bbc.com/news/world-europe-40577216>
2. Karamanoglu A. Turkish Identity and Europeaness: How Europe Failed Turkey. September 25, 2019. URL: <https://mycountryeurope.com/international-relations/turkish-identity-europeanness/>
3. Сочнева И.А. Перспективы вступления Турции в ЕС: социально-политические и социально-культурные аспекты. Автореф. дис... канд. полит. наук: спец. 23.00.04 «Политические проблемы международных отношений глобального и регионального развития». М., 2012. С. 9-10.
4. Воротнюк М.О. Проблеми національної ідентичності Туреччини: Quo vadis? URL: <http://nomos.com.ua/content/view/382/77/>
5. Bruter M. Citizens of Europe?: The Emergence of a Mass European Identity. Palgrave Macmillan UK, 2005. P. 103.
6. Oflaz S. Constructing Identities in Turkey Bridging the Gap with the EU? URL: <https://pdfs.semanticscholar.org/332a/28dd437fb23387e481bedbbfdb06673d6a7c.pdf>

РОЛЬ ІНІЦІАТИВИ «ОДИН ПОЯС, ОДИН ШЛЯХ» В ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ТАДЖИКИСТАНУ ТА УЗБЕКИСТАНУ

Шкурка Веніамін Анатолійович, студент 3 курсу

«Один пояс, один шлях» (ОПОШ) – це ініціатива Китаю, яка розставляє нові акценти в розвитку міжнародних відносин. Її мета – зміщення центру ваги світового господарства і розширення міжконтинентальних торгових потоків. Підвищена увага до проекту обумовлена не тільки його масштабністю, а й неоднозначним ставленням до нього у потенційних країнах-учасниках. Інтеграція передбачається як із країнами, що мають вихід до моря, так і з внутрішньоконтинентальними державами, тому виділяють «Економічний пояс Шовкового шляху» та «Морський Шовковий шлях XXI століття» [1]. Оскільки ОПОШ є зовнішньополітичною ініціативою, вона реалізується з інформаційним супроводженням, яке за своєю сутністю є комплексом заходів, що спрямовані на просування зовнішньополітичних концепцій однієї держави в інформаційному просторі інших держав, створення сприятливих умов для просування ідей, проектів у країнах-об'єктах. Зовнішньополітична ініціатива зазвичай включає в себе три ключові елементи: держави-ініціатори, держави-об'єкти, треті країни. Державою-ініціатором зовнішньополітичної ініціативи «Один пояс, один шлях» є КНР, державами об'єктами – країни, які розташовані в зоні транспортних коридорів у рамках проекту, треті країни – це сторонні держави, інтереси яких перетинаються з ініціативою [2, с. 152-153]. Досліджувана ініціатива контролюється Китайською комісією з національного розвитку та реформ, Міністерством закордонних справ та Міністерством торгівлі.

Налагодження зв'язків у центральноазіатському регіоні є надзвичайно важливим для впровадження ініціативи «Один пояс, один шлях». Економічний коридор в рамках ініціативи: Китай – Центральна Азія – Західна Азія покликаний з'єднати північно-західні регіони КНР з центральноазіатськими країнами та забезпечити вихід до середземноморського узбережжя і Аравійського півострова. Коридор охоплює Казахстан, Киргизстан, Таджикистан, Узбекистан, Туркменістан, а також Іран і Туреччину.

Саме співробітництво з Таджикистаном зараз має найвищий пріоритет для Китаю, що підтверджується статистикою та рядом реалізованих проектів. Ще у травні 2013 року між країнами був підписаний документ, що офіційно окреслював партнерство як «стратегічне». Китайська присутність в регіоні почала зростати тільки наприкінці першого десятиліття XXI століття, що насамперед слід пов'язати з покращенням інфраструктури Таджикистану і налагодженням транспортних комунікацій між країнами. Слід зауважити, що будівництво доріг державного значення в Таджикистані було здебільшого ініційоване і проведене Китаєм. Проте, один із ключових проектів КНР, а саме будівництво високошвидкісної залізничної дороги Економічного поясу Шовкового шляху не проходить через столицю Таджикистану (Душанбе). Незважаючи на це, Китай не послаблює свої зв'язки з Таджикистаном. У 2016 році Пекін став найбільшим партнером Душанбе, змістивши Москву на друге місце. За перший квартал 2017 року загальний об'єм прямих китайських інвестицій в економіку країни склав 76,6 млн дол. США – 58% від загального обсягу іноземних інвестицій [3]. За останніми даними, Китай в 2019 році інвестував в Таджикистан 210 млн дол. США, з загальними інвестиціями – 2,4 млрд дол. США. Китай інвестував у 14 проектів в Таджикистані і 5 міжнародних проектів, що охоплюють пріоритетні напрямки національного економічного розвитку, такі, як транспорт, будівництво інфраструктури, енергетика, корисні копалини, сільське господарство і легка промисловість. Був запущений ряд великих проектів, що сприяють економічному зростанню Таджикистану і створенню робочих місць [4].

Узбекистан також входить до числа 65 країн, на які поширюється ініціатива «Один пояс, один шлях» та є важливим елементом для реалізації економічного коридору між Китаєм і Центральною Азією. На даний час Узбекистан і КНР активно нарощують співробітництво з реалізації різноманітних проектів. Участь в китайській ініціативі робить республіку привабливішою в очах інвесторів, що є одним із пріоритетних завдань,

зазначених в Стратегії розвитку 2017–2021. Ініціатива ОПОШ дозволить Узбекистану диверсифікувати джерела прямих інвестицій, а також збільшити виходи на регіональні ринки завдяки новим транспортним коридорам [5]. Слід зазначити, що в рамках ініціативи Китай і Узбекистан вже підписали угоди про міжнародні автомобільні перевезення з Казахстаном і Киргизстаном. У лютому 2018 року автодорога Китай-Киргизстан-Узбекистан була введена в постійну експлуатацію. У 2018 році також почалися роботи з будівництва залізничної дороги з таким самим маршрутом. Із введенням її в експлуатацію Китай і країни Центральної Азії отримають вихід до іранських портів Перської затоки. Крім того, залізничні коридори дозволять країнам, що входять до ініціативи ОПОШ, знизити витрати на транспортування і направити кошти на модернізацію економіки [5]. Китай та Узбекистан вже встановили репутацію міцної співпраці у торгівлі, інвестиціях та розвитку інфраструктури. За словами Б. Сайдова, посла Узбекистану в Китаї, останній є одним з найважливіших інвестиційних партнерів Узбекистану. У травні 2017 року дві країни підписали 115 угод на суму понад 23 млрд доларів на покращення співпраці в галузях електроенергії, виробництва нафти, хімікатів, архітектури, текстилю, фармацевтичної інженерії, транспорту, інфраструктури та сільського господарства [6].

Важливо, що Узбекистан та Таджикистан більше 20 років були в стані «холодної війни». У 2018 р. вперше за 20 років президент Таджикистану прилетів до Узбекистану. Політологи називають цей візит історичним. Першопричиною конфлікту був таджицький полковник, етнічний узбек М. Худойбердієв. З 1996 до 1998 рр. він тричі організовував заколот проти уряду Таджикистану, а потім зникав на території Узбекистану. У роки правління узбецького президента І. Карімова між двома країнами відносини були напруженими. Велика частина кордону не була ні делімітована, ні демаркована. Узбецькі силовики замінували більшу частину спільного кордону на півночі Таджикистану. Жертвами мінної війни стали понад 250 мирних громадян Таджикистану. Ще однією проблемою було будівництво Узбекистаном Рогунської ГЕС на внутрішніх водах Таджикистану. Таджикистан вбачав у цьому загрозу своєму сільському господарству [7]. Участь в проекті ОПОШ дає сусіднім країнам шанс нарешті налагодити відносини.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Звезданович-Лобанова Е. Инициатива «Один пояс и один путь». Какие цели в действительности преследует Китай? Свободная мысль. URL: <http://svom.info/entry/765-iniciativa-odin-poyas-i-odin-put-kakie-celi-v-dejs/> (дата звернення: 12.02.2020).
2. Фатхулин Б.Г. Сравнительный анализ информационного сопровождения внешнеполитической инициативы «Один пояс – один путь в электронной прессе ираноязычных государств (Таджикистан, Афганистан, Иран). Политическая лингвистика. 2017. № 5 (65). С. 152-158.
3. Фридлянд Д. Перспективы создания зоны свободной торговли между Китаем и Таджикистаном. Экономика зарубежных стран. 2018. № 1 (44). URL: <https://mirec.mgimo.ru/2018-01> (дата звернення: 02.02.2020).
4. Посол КНР рассказал о сотрудничестве Таджикистана и Китая в рамках инициативы «Один пояс, один путь». AVESTA Information Agency. URL: <http://avesta.tj/2020/01/07/posol-kr-rasskazal-o-sotrudnichestve-tadzhikistana-i-kitaya-v-ramkah-initsiativy-odin-poyas-odin-put/> (дата звернення: 02.02.2020).
5. Шёлковый путь для Узбекистана. Sputnik. URL: <https://uz.sputniknews.ru/politics/20190425/11344723/Shelkovyy-put-dlya-Uzbekistana.html> (дата звернення: 03.02.2020).
6. Ikboljon Qoraboyev. The Belt and Road Initiative and Uzbekistan's New Strategy of Development: Sustainability of Mutual Relevance and Positive Dynamics. Uzbek Journal of Legal Studies. 2018. Vol. 2. URL: https://www.researchgate.net/publication/324560481_The_Belt_and_Road_Initiative_and_

Uzbekistan's_New_Strategy_of_Development_Sustainability_of_mutual_relevance_and_p
ositive_dynamics#pff (дата звернення: 25.01.2020).

7. Из-за чего двадцать лет ссорились Таджикистан и Узбекистан. Настоящее время.
URL: <https://www.currenttime.tv/a/29439020.html> (дата звернення: 12.02.2020).

ГАРАМАНТИ – ЄВРОПЕОЇДНЕ НАСЕЛЕННЯ АФРИКИ

Авраменко Єгор Сергійович, студент I курсу магістратури історичного факультету

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: к.і.н., доц. Л.М. Ямпольська

Походження гарамантів довгий час було предметом напружених дискусій. Річ у тім, що корифеї античної науки, в тому числі Геродот і Пліній Старший, з одного боку чітко вказували на середземноморське походження загадкового народу, а з іншого – постійно згадували про темну шкіру його представників. І Пліній, і Геродот – представники середземноморських народів, – ні за що не назвали б «темношкірими» просто дуже смаглявих людей. Дискусії про негроїдне або середземноморське походження гарамантів почалися відразу після початку регулярних археологічних розкопок в регіоні. Вони, як зазвичай, показали, що істина була десь посередині. Як сказали б зараз, населення Гарамантиди було мультинаціональним і мультирасовим. Однак поховання продемонстрували, що представники аристократичної верхівки гарамантського суспільства були європеїдами середземноморського типу. Тому можна сміливо припустити, що історія Гарамантиди почалася з підкорення або підпорядкування місцевого населення «європейцями».

Мета нашого дослідження – проаналізувати еволюційний шлях племені гарамантів.

Існує декілька версій, звідки прийшли представники аристократії Гарамантиди. Згідно з першою, у II тис. до н.е. на лівійське узбережжя переселяються критяни, етруски, сицилійці. Переселення це було викликане тим, що в ті часи Крит, Сицилія, Сардинія, як і взагалі весь регіон, були сейсмонебезпечними. Однак закріпитися на лівійських берегах не вдалося. Тисячоліття тому фінікійці почали відтісняти «народи моря» з насиджених місць углиб континенту. Частина з них і переїхала до Феццану, де замість Середземного моря почала підкорювати Сахару. Друга версія відрізняється від першої незначними дрібницями. Покидаючи острови Егейського моря, біженці розселялися не в Кіренайці та Триполітанії, а на берегах затоки Габес і острові Джерба, звідки їх витіснили фінікійці. Тільки в цьому випадку «дата заснування» Гарамантиди зміщується з X ст. до н.е. на VIII. За третьою версією, гараманти прийшли на свою батьківщину з оазису Сива, що знаходився на пограниччі Лівії та Єгипту. Це місце було відоме своїм храмом Амона, а також тим, що до V ст. до н.е. тут виросла досить сильна держава. Вона зміцніла настільки, що спробувала надати опір персам, які в цей же час захопили Єгипет [1, с. 103].

У II ст. до н.е. на кордонах царства з'явився новий супротивник – римляни, але навіть їм було потрібно більше ніж сто років, щоб підкорити гарамантів. Римляни просуvalися вперед крок за кроком. Ланцюжки їхніх військових поселень зсувалися все далі на південь, відтісняючи гарамантів углиб пустелі. Нарешті, в 19 р. до н. е. Рим завдав вирішального удару у точці, де зараз сходяться кордони Лівії, Алжиру і Тунісу – Гадаміс. На чолі римського війська, яке підійшло до Кідамуса, стояв проконсул Африки Луцій Корелій Бальб, який в молодості служив у військах Гая Юлія Цезаря, потім з нещадною жорстокістю керував римськими провінціями, а після того виконував особистий наказ імператора Августа – підкорити Гарамантиду. Гараманти чинили ворогу запеклий опір, але нерівність сил була занадто велика. Римляни взяли фортецю штурмом. На наступний рік Бальб рушив з Кідамуса на Гараму [2, с. 54].

Для гарамантів поява у їхній столиці воїнів стала катастрофою. Спорудивши з вирубаних пальм облогові машини, римляни взяли Гараму штурмом і зруйнували її. Міць Гарамантиди була підірвана назавжди. Її жителі визнали себе васалами Риму. У Кідамусі та деяких інших оазисах були розквартировані підрозділи Африканського легіону. Для Риму ця перемога мала настільки важливе значення, що вперше полководця, який не був римським громадянином (Бальб – уродженець Піренейського півострова), римський народ відзначив тріумфом. Гараманти не відразу змирилися з поразкою. Протягом кількох десятиліть вони піднімали повстання, які незмінно жорстоко придушувалися, і римські війська знову і знову підступали до Гараму.

Лише наприкінці I ст. н.е. гараманти усвідомили, що величі їхнього царства прийшов кінець. У 89 р. цар Гарамантиди відвідав Рим і Галлію, зустрівся з імператором Доміціаном і підписав з ним угоду, за якою в Гарамі розмістився римський гарнізон, а гараманти зобов'язалися допомагати римлянам охороняти караванні шляхи. Наприкінці 90-х рр. римляни спільно з гарамантами організували дві торговельні експедиції на південь. Перша з них досягла «країни ефіопів», а учасники другої, що тривала чотири місяці, вийшли до річки Конго. З цього часу Гарамантида стала своєрідним мостом через Сахару для римських купців, що прямували у Тропічну Африку за рабами та слоновою кісткою [3, с. 43].

У 355 р. Гараму захопили донатисти – учасники релігійного руху, спрямованого проти офіційного християнства, а в 395 р. зруйнували повсталі бербери [4, с. 23]. У V ст. н.е. Північну Африку завоювали вандалі. Однак проникнути в Сахару це плем'я так і не змогло, і Гармантида знову здобула незалежність, хоча і на короткий час. У VII ст. на її кордонах з'явилися араби. Завоювавши Єгипет, вони в 642 р. рушили на Кіренайку, а звідти на Гараму. Гараму була розорена, її цар взятий у полон. Гарамантида припинила своє існування, а її жителі прийняли мусульманство. Гараманти змішалися з іншими народами, ставши родоначальниками туарегів кель-Адджер. Нащадками гарамантів вважає себе плем'я Гарма, що живе в Нігері.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гарамантида (Африканская Атлантида): Сб. науч. статей; сост. М.Ю. Рошин; пер. с араб. и англ. А. Коровикова и М.Ю. Рошина; под ред. Ю.М. Кобищанова, А.Ю. Милитарева. М.: Издательская фирма «Восточная литература» РАН, 1994. 288 с.
2. Гаудио Аттилио. Цивилизации Сахары. Десять тысячелетий истории, культуры и торговли; пер. с франц. Г.А. Матвеевой. 2-е изд. М.: Наука, Главная редакция вост. лит-ры, 1985. 224 с.
3. Кобищанов Ю.М. На заре цивилизации: Африка в древнейшем мире. М.: Мысль, 1981. 224 с.
4. Куббель Л.Е. Страна золота – века, культуры, государства. 2-е изд. М.: Наука, Главная редакция вост. лит-ры, 1990. 240 с.

МІСЦЕ АРКТИКИ В ПОЛІТИЦІ КНР

Володін Іван Сергійович, студент I курсу магістратури історичного факультету

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Науковий керівник: к.і.н., доц. О.І. Тумаков

Арктика і сьогодні залишається доволі важливим регіоном, де перетинаються інтереси багатьох держав. Протягом тривалого часу лише країни, які входять до Арктичної ради, переймалися економічними зв'язками в цьому регіоні. Однак, поступово Китай також почав проявляти свій інтерес до Арктики. Із затвердженням концепції КНР «Один пояс, один шлях», цей інтерес лише посилюється. Китай має доволі потужні економічні та політичні ресурси для просування та захисту своїх інтересів в цьому регіоні.

Однак, вважається, що сфери впливу в Арктиці вже розмежовані діючими міжнародними договорами та домовленостями арктичних держав, тому постає питання: як саме Китай, який не має арктичних територіальних меж, планує посилювати свою присутність в Арктиці. Відповідь на це питання дає змогу зрозуміти мотиви, засоби та цілі, які переслідує КНР в спробах розширення свого впливу.

Актуальність дослідження обумовлюється й екологічним фактором, оскільки через глобальне потепління відбувається зменшення льодового шару, відповідно розширяються північні морські торговельні шляхи, що в майбутньому може серйозно змінити обсяг вантажоперевезень як у Північному Льодовитому океані, так і на інших морських шляхах. Історіографію, використану в дослідженні, можна поділити за тематичним принципом: роботи які стосуються діяльності Арктичної ради та країн-членів ради, а також дослідження, в яких розкривається політика КНР в арктичному регіоні. Серед останньої групи дослідників слід виділити В.П. Журавля, В.Е. Петровського та М.А. Кобзева.

Основою джерельної бази дослідження є документи офіційного характеру, які можна поділити на дві групи: міжнародні двосторонні або колегіальні договори та офіційні документи КНР. Центральне місце займає «Біла книга КНР по Арктиці», в якій прописано принципи взаємодії та політики Китаю в регіоні.

Не дивлячись на те, що Китай не має виходів до Північного Льодовитого океану, але усвідомлюючи стратегічний потенціал Арктики, Пекін намагається використати будь-які можливості для реалізації своїх економічних інтересів у цьому регіоні. Через територіальні претензії в Південно-Китайському морі та військові сутички на Близькому Сході, в Арктиці КНР вбачає альтернативний, стабільний маршрут, який слугуватиме альтернативою «Морського шовкового шляху ХХІ ст.».

У 2018 р. Китай вперше оприлюднив офіційний документ, в якому визначав свої політичні цілі в Арктиці – відповідну «Білу книгу», в якій зокрема говорилося і про створення «Полярного шовкового шляху». Цікаво й те, що в цьому документі Китай визнає себе «державою, яка доволі близько розташована до Полярного кола», тим самим аргументуючи свій інтерес до арктичного регіону.

Намагаючись затвердити свої позиції серед країн-членів Арктичної ради, Китай постійно підкреслює значення Арктики як міжнародної зони, яка є важливою для всіх країн без виключення. У 2013 р. Китаю вдалося стати офіційним спостерігачем при Арктичній раді. Паралельно з цим, КНР активно співпрацює з арктичними країнами, укладаючи двосторонні договори (з Данією, Ісландією, Росією та ін.).

Цікавою особливістю є те, що Китай намагається посилити свої позиції в Арктиці не тільки через економічне співробітництво та політичні домовленості, а й через науково-дослідницькі проєкти. Китай підкреслює важливість результатів власних наукових експедицій та міжнародного співробітництва у цій сфері. Зокрема, КНР запрошує до наукового співробітництва на китайській дослідницькій станції Хуанхе, яка розташована на Шпіцбергені (Норвегія). Окрім цього, Китай планує найближчим часом спустити на воду новий криголам, який буде виконувати як наукові завдання, так і супроводжувати торговельні судна у Північному Льодовитому океані.

Таким чином, КНР сподівається затвердити свої позиції в Арктиці, щоб створити «Полярний шовковий шлях», який суттєво пришвидшить надходження товарів до Європи та стане ще однією гілкою «Одного поясу, одного шляху».

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Коньшев В.Н. Политика Китая в Арктике: традиция и современность. Сравнительная политика. 2017. № 1. С. 77-92.
2. Петровский В.Е., Филиппова Л.В. Стратегия Китая по освоению Арктики и перспективы российско-китайского сотрудничества в регионе. Китай в мировой и региональной политике. 2018. № 23. С. 171-182.

3. Журавель В.П. «Белая книга» Китая по Арктике: взгляд в будущее. Большая Евразия: развитие, безопасность, сотрудничество. 2019. № 22. С. 126-128.
4. Кобзева М.А. Китай как возможный партнер США в Арктике: настоящее и будущее. Национальные интересы: приоритеты и безопасность. 2018. № 9. С. 1762-1778.
5. Гутнев М. Ю. «Мягкие механизмы» реализации арктической стратегии Китая. Сравнительная политика. 2018. № 4. С. 147-154.
6. Муратшина К.Г., Иванова А.Е. Политика Китая в Арктическом совете. Вестник Томского государственного университета. 2017. № 423. С. 120-128.
7. Журавель В.П. Председательство в Арктическом совете: от Финляндии к Исландии. Современная Европа. 2019. № 4. С. 97-107.
8. Кондратов Н.А. Межгосударственное взаимодействие на Севере Европы: географический аспект. Науки о земле. 2010. № 3. С. 5-13.
9. Конвенція Організацій Об'єднаних Націй з морського права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_057. (дата звернення: 15.02.2020).
10. China's Arctic Policy. The State Council Information Office of the People's Republic of China. URL: http://english.www.gov.cn/archive/white_paper/2018/01/26/content_281476026660336.htm. (last access: 15.02.2020).

ЕКОЛОГІЧНА СИТУАЦІЯ В КНР

Ейвазова Роза Чингізівна, студентка 4 курсу факультету іноземної філології

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди

Науковий керівник: к.ф.н., доц. К.Є.Жукова

Екологічна ситуація в Китаї на сьогоднішній день настільки важка, що погрожує не тільки здоров'ю населення і збереженню природного балансу, але й внутрішньополітичній стабільності і міжнародним відносинам. У країні катастрофічно погіршується стан ґрунтів, річок, озер, морів, скорочуються площі лісів і зелених насаджень, падає якість питної води і скорочуються її запаси. Бурхливий і стрімкий розвиток Китаю завдає величезної і не виправної шкоди для екології країни. Рівень забруднення повітря, річок і міст в країні - один з найвищих в світі.

Екологічні протести: під тиском жителів влада відмовляється від розвитку шкідливих виробництв

Безумовно, екологічна катастрофа в КНР стала важким тягарем для населення, що втрачає здоров'я, і джерелом хвилювань і протестів людей, що живуть в країні, яка представляє реальну екологічну загрозу для всього світу. Заклопотаність і протести жителів країни почастішали з 2011 року, вони серйозно загрожують внутрішньополітичній стабільності [1].

Шляхом обробки інформації та новин з джерел ЗМІ нам вдалося з'ясувати, що масові заворушення в зв'язку з екологічними проблемами спалахують вже у багатьох регіонах Китаю. Найбільш яскраві з них - протести проти будівництва заводу з переробки мідної руди на півдні в м. Шифан провінції Сичуань [3], проти роботи хімічного заводу «Фуцзя» в м. Далянь провінції Ляонін [3], проти розширення нафтопереробного заводу в великому портовому місті Нінбо. Справжній екологічний бунт викликали плани влади щодо спорудження трубопроводу для скидання відходів з паперової фабрики в м. Цидун недалеко від Шанхая [3]. Каналізаційний трубопровід по проекту повинен був зливати відходи прямо в риболовецьку гавань.

Причому проходять масові акції в досить жорсткій формі і супроводжуються зіткненнями протестувальників з поліцією, нападами на адміністративні будівлі і поліцейські машини. Тисячі людей все частіше виходять на мітинги, висловлюючи загальне соціальне невдоволення політикою уряду. При цьому все частіше участь в акціях бере молодь, що, звичайно, викликає особливу стурбованість влади. За даними

міністерства захисту навколишнього середовища КНР за останні 15 років кількість екологічних протестів щорічно збільшується приблизно на третину при незмінному зростанні чисельності їх учасників[2]. Відстоюючи своє право на життя в екологічно безпечних умовах, протестуючі домагаються відмови керівництва країни від шкідливих виробництв.

Найбільш гостра проблема - отруйний смог

Одна з основних проблем - забруднення повітря, особливо в великих містах, що досягає катастрофічних показників. У двох третинах міст максимально допустимий рівень забруднення повітря перевищено в п'ять разів. Згідно з дослідженнями китайської влади, найбільшу частину забруднювачів повітря складають дрібні частки, що утворюються від спалювання вугілля без попереднього очищення, вихлопних газів і диму від промислових і побутових виробництв і топок. Близько 80% теплових електростанцій Китаю працюють на вугіллі, найбільш екологічно шкідливому в плані викидів CO₂ паливі [2]. Саме він і є головним джерелом забруднення повітря в країні і виводить її в лідери серед основних винуватців глобального потепління на планеті. Крім того, окрім викидів діоксиду вуглецю, КНР займає перше місце по викидах з вугільних шахт біогенного метану, що збільшує парниковий ефект. Модернізація економіки - збільшення числа заводів і фабрик, а також будівельних майданчиків вимагає постійного нарощування виробництва електроенергії. Щоб задовольнити постійні потреби в ній, в наступні кілька років планується відкрити понад 500 нових ТЕЦ [2]. Не можна не відзначити, що істотно посилюють екологічне лихо й отруйні вихлопні гази автомобілів, за кількістю яких Китай впевнено прагне до рівня США.

Якість води: непридатна навіть для поливу

Скорочення запасів і погіршення якості води - інша серйозна екологічна проблема Китаю, в якому сильно забруднені 75% річок і озер і 90% підземних вод [3]. Вода багатьох річок настільки токсична, що не походить навіть для поливу. Крім цього, скидання промислових стічних вод зробив воду в річках Китаю непридатною для пиття і розведення риби. У багатьох містах підземні води забруднені фенолами, ціаністидами, ртутними, миш'яковими сполуками. Забруднено і акваторії морів, в які потрапляють нафта, важкі метали та інші шкідливі речовини. Здебільшого стічні води зливаються безпосередньо у водойми без будь-якого очищення.

Тільки в найбільшій річці Азії Янцзи зливаються мільярди тонн неочищених стічних вод. Крім того, відбувається висихання озер і річок, а з огляду на величезне споживання підземних ґрунтових вод десятки міст просідають. Під багатьма містами Китаю, навіть такими великими як Пекін, Шанхай, Тяньцзінь, Ханчжоу, Сіань, утворилися найбільші в світі підземні воронки [1]. Деякі будівлі йдуть під землю, на інших з'являються тріщини, руйнуються мости, залізниці.

Деградація земель

Для вирішення продовольчої проблеми в умовах абсолютного приросту населення в КНР проводилося неконтрольоване розорювання нових земель. Під зернові посіви були освоєні мільйони гектарів пасовищ, осушувалися і засівалися навіть рібні нерестовища в прибережних районах.

Оброблювані землі забруднюються твердими промисловими відходами і страждають від надмірного застосування пестицидів і мінеральних добрив. Одночасно при цьому повсюдно вирубувалися ліси. Всі ці дії призвели до деградації ґрунтів в країні, опустелювання і розширення ареалів стихійних лих [3].

Небувалі темпи економічного розвитку країни і прагнення до неконтрольованого споживання вже зараз призвели Китай до екологічної катастрофи. Ситуація в Китаї настільки важка, що зачіпає практично всі сфери життя суспільства, починаючи з забруднення навколишнього середовища і загрози здоров'ю та життю населення до проблем з внутрішньополітичної стабільністю і іміджем країни в світі. І не можна забувати, що нашої країни екологічні лиха китайців стосуються безпосередньо [2].

При відносній дешевизні китайських товарів і забезпеченості населення робочими місцями реальна ціна, яку жителі КНР платять за політику влади, які прагнуть до світової першості, незрівнянно вищий, і це, безупередно, проблема, з якою треба боротися в першу чергу. Але у людей ще є надія на світле майбутнє для цієї країни. Ми вважаємо, що найсуттєвішим буде пропорційне збільшення загальнолюдського впливу на світове навколишнє середовище, якщо Китай зі своїм численним населенням зуміє досягти рівня життя розвинених країн. Людству треба буде пройти довгий і важкий шлях у вирішенні питань навколишнього середовища і розвитку. Китай буде, як і раніше, жити спільними долями з усіма країнами світу, співпрацюючи з ними і активно діючи, боротися за охорону навколишнього середовища на нашій планеті та за процвітання всього людства.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ма М. // Экология и безопасность жизнедеятельности. — 2012. — № 1. — С. 80
2. Чжан Би Юй. Тенденции развития туристического комплекса Китая. — Москва, 2015. — 200 с.
3. Liu, Lee. 2010. «Made in China: Cancer Villages», Environment: Science and Policy for Sustainable Development 52 (2): 8-21.

КОРЕЙСЬКИЙ ШЛЯХ ДО СТАТУСУ КРАЇНИ – «АЗІЙСЬКИЙ ТИГР»

Лучинський Марк Олександрович, студент I курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: к.і.н., доц. А.В. Беззубенко

«Азійські тигри» – це Сінгапур, Гонконг, Південна Корея та Тайвань. Від початку 1960-х рр. ці країни вирізнялися швидкими темпами зростання національних економік, що дало підставу дати їм таку неофіційну назву.

Республіка Корея є унікальною країною з точки зору економічного зростання. Так, за 50 років, з 1960 р. до 2010 р., ВВП на душу населення зріс у 25 разів. Якщо враховувати, що у 1960-ті рр. Південна Корея була однією із найбідніших країн за показниками ВВП на душу населення, то зараз вона перебуває на 32-й позиції у світі [4]. Сучасна Республіка Корея – це високорозвинена країна, член «G20», 12 економіка світу.

З огляду на вище зазначене, є актуальним вивчення південнокорейського досвіду у сфері реалізації економічних реформ та перетворень другої половини ХХ ст., що дало можливість країні отримати статус «азійський тигр».

Так, на думку дослідників, певний фундамент для економічного зростання країни було закладено у 1953–1961 рр. Говорячи про те, з якими умовами доводилося працювати тодішньому керівництву після Корейської війни 1950–1953 рр., аби зрозуміти важкість становища, у якому перебувала країна, можна згадати хоча б географічне положення: країна була позбавлена запасів корисних копалин, але у її розпорядженні були «запаси» дешевої і дисциплінованої робочої сили [6]. Першою спробою запуску економічного зростання була популярна на той момент ідея імпортозаміщення – «самодостатності» економіки. Для її реалізації уряд запровадив високі імпортні тарифи (до 77 % ціни), імпортери повинні були отримати спеціальний дозвіл на завезення власної продукції, одночасно існувало декілька обмінних курсів. Однак, ця політика дала змогу нажитись низці наближених до влади бізнесменів, які пізніше сформували «родинні корпорації» або чеболі. Середні темпи зростання в цей час були на рівні 5,5 %, що дуже мало для країни, яка відбудовувалася після війни. Не допомогла навіть безповоротна фінансова, технічна та гуманітарна допомога від США, яка становила до 10 % ВВП Південної Кореї на рік – з 1954 р. до 1960 р. у середньому понад дві третини щорічного імпорту фінансувались за допомогою США.

У 1963 р. президентом країни став Пак Чон Хі, якого нарекли «батьком» південнокорейського «економічного дива». Пак Чон Хі спрямував зусилля на залучення іноземних інвестицій, збільшення обсягу експорту та індустріалізацію економіки. Держава почала відігравати більш помітну роль в економічному житті. Стали запроваджуватися елементи планової економіки.

Пак Чон Хі, перш за все, бере до уваги народ, багато працює над відновленням самобутнього світогляду та культури, підкреслюючи могутність корейського населення, який зможе все. Також, розуміючи відсутність сировинної бази, необхідно було виробити власний план економічного зростання і, в решті решт, зробити ставку на свій єдиний ресурс – людський капітал. Всі зусилля були кинуті на підвищення рівня освіти та професійної грамотності. Країні вдалося підготувати армію висококваліфікованих інженерів та робітників, які і стали основою для економічного зростання [5, с. 48].

На цьому етапі було вирішено повністю переорієнтувати корейську економіку на експорт та доволі сильно знизити імпорт. Тарифи на імпорт було знижено і до 1967 р. існував перелік дозволених товарів для імпорту. Їх можна було ввозити лише за наявності спеціального дозволу. Протягом 1963–1969 рр. співвідношення експорту до імпорту було 35 % проти 22 %, що явно свідчило про вихід Південної Кореї із затяжної післявоєнної кризи. Також країна продовжувала отримувати фінансову допомогу від інших країн, збільшувались іноземні інвестиції [2, с. 53].

У 1973–1979 рр. акцент було зроблено на розвиток важкої і хімічної промисловості. Державою продовжував керувати Пак Чон Хі, його було обрано ще на один термін. В цілому ситуація в країні характеризувалася посиленням авторитарних настроїв в управлінні, адже з прийняттям нової конституції влада президента посилилася, а виступи опозиції не припинялися, що стало причиною чисельних арештів інакодумців та репресій. Та в цей період фіксуємо певні перемоги на зовнішньополітичній арені, а саме ратифікація мирного договору з Японією, зміцнення відносин із США як одним із основних інвесторів у національну економіку, насамперед через підтримку Південною Кореєю Сполучених Штатів у В'єтнамській війні.

Незважаючи на певну кризу демократичних цінностей в країні, в економічному плані фіксуємо стабільність. У цей час будується велике підприємство із виробництва та переробки металів, відкриваються експортоорієнтовані напрями. В результаті у 1977 р. вартість експорту південнокорейських товарів досягла 10 млрд. доларів [3].

26 жовтня 1979 р. начальник ЦРУ Південної Кореї Кім Дже Гю застрелив президента Пак Чон Хі. Убивство президента Кім Дже Гю мотивував патріотичними мотивами. На його переконання, Пак Чон Хі був перешкодою для демократії. Результатом убивства стало посилення процесів дестабілізації політичного життя та спаду економічного розвитку у 1980 р. Тим не менш закладені Пак Чон Хі основи нової південнокорейської економіки дозволили домогтися вагомих показників та виходу країни на нові рівні, про які корейці могли тільки мріяти. Пак Чон Хі здійснив свою мету – економіка Південної Кореї за показниками обігнала економіку Північної Кореї і вирвалася у лідери.

Новим президентом обрали Чхве Гю Ха (1979–1980 рр.) та це не привело до стабілізації ситуації. Антиурядові виступи не вщухали. У лютому 1981 р. новий генерал Чон Ду Хван під час військового перевороту обирається президентом Республіки Корея на 7-річний термін (1980–1988 рр.). Безперечною заслугою генерала було те, що він не став добиватися повторного обрання на пост президента. Уперше влада мирно перейшла до іншого президента конституційним шляхом. Це стало приближенням південнокорейського народу до зважених демократичних цінностей. У 1988 р. до влади в країні приходить черговий військовий діяч, генерал Ро Де У (1988–1993 рр.), який спробував замінити авторитарні традиції політичного життя на демократичні. Зусилля президента щодо примирення і консолідації суспільства сприяли розвитку економіки і зростанню благоустрою населення. У кращій бік змінився імідж Республіки Корея на

міжнародній арені. Уперше у своїй історії країна стала господаркою літніх Олімпійських ігор 1988 р. [5, с. 50].

Щодо економічної ситуації у Південній Кореї, то на початку 1980-х рр. для контролю інфляції було прийнято консервативну монетарну політику та жорсткі фінансові заходи. Зростання грошової маси знизилося з 30 % у 1970-х рр. до 15 %. Сеул заморозив свій бюджет на короткий термін. Політика щодо імпорту та іноземних інвестицій була лібералізована для сприяння конкуренції. Наприкінці 1980-х рр. внутрішній ринок став основою економічного зростання. Збільшення потреби в автомобілях та інших дорогих товарах значно зросло унаслідок загального зростання платоспроможності населення. У 1990-х рр. держава запустила програму «На кордоні XXI століття», яка була акцентована на розвиток ключових технологій у пріоритетних галузях. Для цього була розроблена чітка система підтримки технологічного підприємництва. У кожному кластері був лідируючий університет, який став центром всієї науково-технологічної активності, були технопарки, інкубатори та інші майданчики для підтримки стартапів. Південною Кореєю був зроблений акцент на стимулювання приватних фінансових інститутів до заміни практик кредитування під заставу майна на позики під заставу технологій [1, с.758]. Завдяки чому країна увійшла у нове тисячоліття як далеко не остання економіка світу.

Отже, протягом другої половини XX ст. південнокорейський уряд втручався в економічну сферу, підтримуючи експортоорієнтовані галузі економіки. Зміни системи дали ефект не відразу, але президент Пак Чон Хі, який фактично одноосібно керував країною з 1961 р. до 1979 р., не змінював курсу країни. Було розроблено п'ятирічні плани, економіка будувалася під контролем уряду. Президент правив як диктатор, що забезпечило необхідну для реформ стабільність. Влада обирала пріоритетні галузі економіки, надавала виробникам дотації та субсидії, жорстко регламентувала обсяги виробленої продукції. З кожним роком корейці отримували більше валюти. Як наслідок, експорт корейських товарів зростає навіть швидше, ніж ВВП. Успіх корейських реформ полягав і в залученні іноземного капіталу, в основному – безповоротної допомоги США та Японії.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Гришкін В.О., Хегай Е.О. Особливості інноваційного розвитку Південної Кореї Молодий вчений. 2018. № 10 (2). С. 757-760.
2. Коломійцева В.І. Причини та передумови економічного зростання Південної Кореї Економіка і суспільство. 2017. Вип. 12. С. 52-56.
3. Південна Корея: справжні причини грандіозного зростання. URL: <https://petrimazepa.com/reasonforprogress.html>
4. Самые сильные экономики мира. URL: <https://invlab.ru/biznes/samye-silnye-ekonomiki-mira/>
5. Семенюк І.В. Особливості історичної традиції південнокорейського суспільства. Гуманітарний вісник ЗДІА. 2013. № 55. С. 45-55.
6. Экономика ЮВА: вверх, вниз и опять вверх. URL: www.russ.ru/politics/20020401-lan.html.

ІСЛАМІСТСЬКІ ТЕРОРИСТИЧНІ ОРГАНІЗАЦІЇ В КОМП'ЮТЕРНИХ ІГРАХ НА ПРИКЛАДІ ASSASSIN'S CREED

*Раков Дмитро Сергійович, студент I курсу магістратури історичного факультету
Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди*

Науковий керівник: к.і.н., доц. О.С. Гончарова

На сьогоднішній день комп'ютерні ігри набули широкої популярності як особливий жанр медіа-культури. Можна стверджувати, що за ступенем популярності вони

прирівнюються до кінематографа, а за ступенем впливу перевищують традиційні жанри медіа-культури. Серед комп'ютерних ігор останнім часом все більшої популярності набувають ігри на історичну тематику. Якщо спочатку історична тематика була притаманна для ігор жанру стратегій, то сьогодні навіть жанри Shooter та RPG використовують сюжети, що містять історичний контент.

Безсумнівно, що сьогодні ігрова діяльність стала розповсюдженою дозвоільною практикою молодого покоління. Науковці з різних дисциплін вже розпочали осмислювати вплив комп'ютерних ігор. Серйозні дискусії про їхню «користь» і «шкоду» є важливим атрибутом осмислення суспільством нових форм медіа. Деякі дослідники вважають ігри засобом пропаганди. Так, С.Н. Федорченко вважає, що сучасні комп'ютерні ігри стали новим провідником для політичних технологій та історичної пам'яті. Політико-технічний «коктейль», який закладається в комп'ютерну гру, приваблює користувачів і у свою чергу уособлює в собі роль мотиватора, ціль якого зміна цінностей та уявлення у користувачів [5]. Також С.Н. Федорченко зазначає, що комп'ютерні ігри перетворюються в експериментальний полігон, де впроваджуються технології «неправдивої аналогії», політичного кодування, перекодування, формування образу «ворога», пропаганди соціальних і політичних патернів, стереотипів, міфологізації, трансляції політичного повідомлення, дискредитує політичні та історичні події, та їх діячів [5]. Проте у випадку з історичними комп'ютерними іграми мова йде не тільки про розвагу, але і про зустріч з певною версією подій минулого та її пропагандою.

Розробники гри Assassin's Creed віртуалізували цілі міста та епохи у своїй серії відеоігор [1], де розставили чіткий розподіл між позитивними та негативними героями. Так, головними героями є середньовічна терористична організація – асасини, нізаріти чи гашишини [1; 2]. А негативним персонажем є орден тамплієрів. Вся світова історія адаптована розробниками під боротьбу цих двох орденів. Граючи за асасинів, у гравця складається враження борця за свободу та права людини, але разом з тим ми вбиваємо, грабуємо, займаємося мародерством, готуємо терористичні акти проти Папи. Таким чином, гра демонструє та заохочує молодь до тероризму. Звісно, у грі є безліч достовірних фактів: історія двох орденів, міста, архітектура, зображені люди та історичні події досить достовірні. Тобто гра наче підручник із всесвітньої історії, але той факт, що розробники чітко визначили позитивних терористів і ця пропаганда все більше посилюється від гри до гри не викликає сумніву [3].

Тому Assassin's Creed, через свою популярність та вплив, може негативно впливати на історичну свідомість молоді, оскільки в гру грають представники різних вікових груп, в яких ще не сформувалось критичне мислення. І деякі факти гравці можуть сприймати за «чисту монету». Зараз комп'ютерні ігри набули широкої популярності і заслуговують уваги дослідників різних наукових напрямів та дисциплін. Не дивно, що ігри приваблюють психологів, бо можуть як позитивно, так і негативно впливати на психіку людини. Філософи, історики та політологи звертаються до комп'ютерних ігор, бо нерідко вони являються засобом впливу на розум людини, можуть маніпулювати світоглядом та змінювати вже усталене бачення молоді на ті чи інші події, нерідко в сюжетах відеоігор можна прослідкувати боротьбу двох ідеологій та наддержав США і Росії.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Ubisoft. Assassin's Creed. URL: <https://www.ubisoft.com/ru-ru/game/assassins-creed/> (last access: 15.02.2020).
2. Вахштайн В. Компьютерные игры: взгляд социолога. Arzamas. URL: <https://arzamas.academy/materials/947> (дата обращения: 15.02.2020).
3. Ветушинский А. To Play Game Studies Press the START Button. Журнал Логос. URL: http://www.logosjournal.ru/arch/79/103_3.pdf (дата обращения: 25.03.2019).

4. Галкин Д.В. Компьютерные игры как феномен современной культуры: опыт междисциплинарного исследования. Гуманитарная информатика. 2007. Вып. 3. С. 65-71.
5. Федорченко С.Н. Computer Game Studies: Новые горизонты для политической науки и практики. Вестник Омского университета. Серия: Исторические науки. 2018. № 4 (20). С. 172-182.

ВІРМЕНИ В ТВОРЧОМУ ДОРОБКУ Я.Р. ДАШКЕВИЧА

Сопельняк Анастасія Сергіївна, аспірантка 1 року навчання

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: д.і.н., проф. О.М. Богдашина

Ще з давніх-давен із різних причин вірмени селилися на теренах України. В XIX ст. з'явилися перші окремі публікації різних науковців із дослідження вірменських колоній в Україні, визначним серед них був Я.Р. Дашкевич.

Роботи вірменознавця Я.Р. Дашкевича аналізують сучасні українські історики, такі як І.Б. Гирич в праці «Ярослав Дашкевич: історик, що вчив неложними устами» [1], В.В. Бездрабко у розвідці «Історія документознавства в Україні в працях вітчизняних істориків: історіографічний дискурс» [2], В.Д. Яремчук у монографії «Минуле України в історичній науці УРСР післясталінської доби» [3], І.Я. Скочиляс в книзі «Ярослав Романович Дашкевич (1926–2010)».

У 1962 р. вийшла його перша монографія «Армянские колонии на Украине в источниках и литературе XV–XIX веков».

Праці, що публікувалися в західноєвропейській та американській науковій пресі залишилися невідомими для радянських дослідників. Пізніше Я.Р. Дашкевич вмістив головні статті та рецензії тих часів в окрему збірку «Вірменія і Україна» (2001 р.) («Revue des Études Arméniennes» (1963 р.), «Lasicki et son essai De religione Armeniorum» (1964 р.) та інші).

У статті «Les Études arméniennes en Ukraine aux XIXe et XXe siècles» («Вірменістичні дослідження в Україні в XIX–XX ст.») [5]. Я.Р. Дашкевич описує перші згадки про вірмен у Русі-Україні ще з VIII–X ст., тобто до монголо-татарського нашествя.

У монографії «Армянские колонии на Украине в источниках и литературе XIII–XIX веков (Историографический очерк)» науковець називає причини переселення вірмен на територію України: «Важливим стимулом переселення вірмен на українські землі, в основному торгово-ремісничого населення, були сприятливі умови для господарської діяльності, а також надання їм права мати свій суд, самоврядування, церкву.

У статті «Проблема религии вірмен в XIV–XVIII ст.» Я.Р. Дашкевич стверджував, що у XIV–XVI ст. римська курія багаторазово намагалася схилити вірмен до унії, однак це не давало позитивних результатів аж до 1640 р., коли на унію пристав львівський вірменський архієпископ Микола Торосович, який почав запроваджувати її насильницьким способом.

У кандидатській дисертації «Армянские колонии на Украине в источниках и литературе XV–XIX веков» (1963 р.) Я.Р. Дашкевич пише, що перевага вірменських колоній над іншими на Західній Україні (в містах і містечках) до середини XVII ст. базувалася на їхньому економічному становищі: торгівля була джерелом великих багатств патриціату, який позичав гроші магнатам і королівській скарбниці.

У статті «Kipchak Acts of the Armenian Law Court at Kamenetz Podolsk (1559–1567) as a Cultural and Historical Monument» («Кипчацькі акти вірменського суду в Кам'янці-Подільському (1559–1567) як культурна та історична пам'ятка») [7] висвітлюється декілька тем, зокрема про роль кам'янецьких вірмен у торгівлі між Сходом і Заходом; значення вірмено-кипчацьких актів як історичного і юридичного джерела та вплив

української мови на вірмено-кипчацьку. Всі ці дослідження базуються на протоколах Вірменського суду в Кам'янці-Подільському.

Цій же тематиці присвячено ще кілька статей збірника більш пізнього періоду, зокрема «La Chronique de Pologne» – un monument arméno-kiptchak de la première moitié du XVIe» («Хроніка Польщі – вірмено-кипчацька пам'ятка з першої половини XVI ст.») [6], «La Chronique de Venise» («Венеціанська хроніка»), «Who are Armeno-Kipchaks? (On the Ethnical Substrate of Armenian Colonies in the Ukraine)» («Хто вони – вірмено-кипчаки? (Про етнічний субстрат вірменських колоній в Україні)»). Перші дві публікації присвячені двом літописам: «Хроніка Польщі» та «Венеціанська хроніка». В останній праці показано, як мова кипчаків перейшла на вірменську графіку та стала вживатися у всіх сферах життя – побуті, літературі, судочинстві.

Дві великі статті «Sur la question des relations arméno-ukrainiennes au XVII siècle» («До питання про вірменсько-українські відносини в XVII ст.») та «Armenians in the Ukraine at the Time of Hetman Bohdan Xmel'nys'kyj (1648–1657)» («Вірмени в Україні в часи Богдана Хмельницького (1648–1657)») присвячено взаєминам двох народів у XVII ст., а також ставленню до унії вірменської та католицької церков. Вчений показує, що населення вірменських колоній питання унії з Римом тісно пов'язувало з Хмельниччиною. Вірменське населення чинило опір насильницькому запровадженню унії та залишалося вірним Ечміадзінському престолу, тим самим створюючи більш сприятливі умови для національно-визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького. Значна частина вірменського населення підтримувала українську сторону у цій війні, і лише багата купецька верхівка дотримувалася польської орієнтації.

У праці Я.Р. Дашкевича «Культура вірменських колоній на Західній Україні XVI–XVII ст.» (1989 р.) йдеться про те, що в XVI ст. при парафіях існували школи, що давали початкову освіту вірменською та вірмено-кипчацькою мовами. У 1616–1628 рр. у Львові діяла друкарня Говганеса Карматанянца, яка видавала книжки вірменською та вірмено-кипчацькою мовами. Цінним історичним джерелом є мемуари за 1608–1620 рр. Сімеона Лехаці. У Львові в 1668 р. виник вірменський театр шкільного характеру. В XVI–XVII ст. вірменське мистецтво поступово втратило питомі національні риси, підпорядковуючись близькосхідній орієнтальній моді та західноєвропейським стилям.

У 1989 р. світ побачила робота Я.Р. Дашкевича «Культура вірменських колоній на західній Україні XVI–XVIII», з якої стає відомо, що в XVI ст. при парафіях існували школи, що давали початкову освіту вірменською та вірмено-кипчацькою мовами. В 1665 р. у Львові засновано Театинську колегію для вірмен (від 1701 р. Вірмено-українська колегія), що давала вищу освіту переважно для духовництва.

Отже, ще у радянський час Я.Р. Дашкевич став відомим дослідником історії Сходу не лише в СРСР, а й у багатьох країнах Заходу. Сходознавчі концепції, гіпотези й погляди історика не були апріорними – вони завше ґрунтувалися на джерельному матеріалі та аналізі значної історіографії питання. Пильне ставлення Я.Р. Дашкевича до літератури предмета будь-якого наукового дослідження пояснюється не лише його багаторічним досвідом бібліографа, але й переконанням, що ця література визначає той рівень історичних знань про проблему, який був характерний у певний час її вивчення, а саме це допомагає розуміти генезу дослідницьких думок, визначити підстави їхньої спрощеності чи, навпаки, аргументованості, з'ясувати кон'юнктурність чи об'єктивність.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Гирич І.Б. Ярослав Дашкевич: історик, що вчив неложними устами. Меморіальний зб., присвячений проф. Ярославу Дашкевичу. Львів, 2011. С. 26–58.
2. Бездрабко В.В. Історія документознавства в Україні. Український історичний журнал: Зб. наук. праць. К., 2010. Вип. 40 (10). С. 48–64.
3. Яремчук В.В. Минуле України в історичній науці УРСР післясталінської доби. Острог: Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія», 2009. С. 352–367.

4. Дашкевич Я.Р. Вірмени в Україні: Зб. наук. статей та рецензій, 1990–2009 pp. Львів, 2012. С. 98–142.
5. Dachkévytch Y. Les études arméniennes en Ukraine aux XIX et XX siècles. Revue des Études Arméniennes. Nouvelle serie. Paris, 1964. T. 1. P. 89–97.
6. Dachkévytch Yaroslav R., Tryjarski Edward. «La Chronique de Pologne» – un monument arméno-kiptchak de la première moitié du XVI. Rocznik Orientalistyczny. Warszawa, 1982. T. 42, z. 1. S. 103–117.
7. Dashkevitch Ya. R. Kipchak Acts of the Armenian Law Court at Kamenetz Podolsk (1559–1567) as a Cultural and Historical Monument. Ural–Altaische Jahrbücher. Wiesbaden, 1965. Bd. 36. H. 3–4. S. 211–225.

ТАЄМНІ ВБИВЦІ-СЛУЖИТЕЛІ БОГІНИ КАЛІ

Сюсюк Діана Сергіївна, студентка 4 курсу

Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди

Науковий керівник: к.і.н., доц. Л.М. Ямпольська

У сучасному світі гострої актуальності набувають питання релігії. Проблематика віри, зазвичай, викликає полемічні диспути, тому неможливо заперечувати вплив релігії на суспільство. Культура Індії протягом тисячоліть формувалася й розвивалася в тісному зв'язку з релігійними уявленнями народу. Специфіка індуїзму дає можливість поклонятися як багатьом божествам, так і лише одному богу чи богині. Тхагі (туги, душители, фансігари) – таємні середньовічні індійські бандити і розбійники, які присвятили себе служінню Калі – богині смерті і руйнування і користувалися особливими розпізнавальними знаками та своєрідним жаргоном, є предметом нашого дослідження.

Тема дослідження є актуальною, адже висвітлює проблеми, пов'язані з діяльністю людини під гаслами віри. Специфічне сприйняття одного «розуму» може поширити своє трактування релігії і призвести до летальних наслідків. Секта тхагів – приклад знецінення людського життя на славу віри.

Вивчення вказаної проблеми не набуло належного поширення, тому її джерельна база й історіографічний доробок є досить незначними. Для дослідження нами була використана праця культурологів М.П. Згурської та А.Н. Корсуна «Страна древних ариев и Великих Моголов» [1], а також дослідження М.Л. Токарева «Тайные общества смерти. Очерки истории террористических организаций» [2].

Метою нашої доповіді є дослідження виникнення та діяльності секти тхагів в Індії.

У середні віки в Індії з'явилася таємнича секта шанувальників кривавої богині Калі – тхагів. Ця секта вважається найжорстокішою в історії світу [1, с. 70]. Тхаг у перекладі з хінді означає «злочин» чи «розбійник». Сектанти знали один одного під іменем фансігарів, тобто «людей петлі» [3]. Точна дата заснування релігійного угруповання невідома, але деякі дослідники вважають, що тугі походять від асасинів. Коли після смерті пророка Мухаммада в 632 році в ісламі стався розкол, войовниче крило секти ісмаїлітів – нізаріти – створили свою державу з центром у фортеці Аламут в одному з гірських районів Ірану [1, с. 370]. Приблизний час заснування секти тхагів – XIII століття, коли невелика кількість асасинів втікали до Індії з Персії після того, як у 1256 році монголи зруйнували їхній головний оплот – фортецю Аламут, і створили нову організацію вбивць [2, с. 90-91].

Стати тхагом було досить складно, адже до секти допускали лише хлопчиків десяти – дванадцяти років, які ж до того були, зазвичай, родичами інших «душителей». Церемонія посвяти неофітів проводилася у декілька етапів, а наприкінці дитині давали цукор. Тхагі були переконані, що той, хто одного разу його спробував, ніколи не зрадить своїй справі. Можливо, цукор містив якусь наркотичну речовину [1, с. 372].

Слід зазначити, що тхагам заборонялося душити прокажених, косих, кульгавих, а також прачок і представників деяких «обраних» каст, яким надавала свій захист богиня Калі. Жінки, до речі, були огорожені від вбивства тільки в тому випадку, якщо подорожували поодиночі, без чоловіка-покровителя [3].

За принципом дії знаряддя, яке використовувалося для ритуального вбивства, тхагі ділилися на душителів, кинжальників і отруйників. Найбільшу популярність здобули тхагі-душителі, чиїм знаряддям служила хустка, яку називали «румалом». Прийоми, що застосовувалися тхагі-душителями, були настільки ефективними, що були перейняті індійськими поліцейськими і використовуються досі.

Тхагі щиро вірили, що, служачи своїй могутній богині, вони виконують божественну місію, знищуючи «надлишок» людей. У нагороду за таке «служіння» вони могли забирали майно убитих. Серед тхагів було заборонено будь-кому розповідати про себе. Якщо хтось із членів секти розповідав своїм рідним, що він тхаг, його також вбивали, причому його ж власним румалом, який після цього спалювали. Душителів не можна назвати бандитами у звичайному розумінні, адже вони вбивали своїх жертв не стільки задля грабунку, а для жертвопринесення своїй богині – Калі [3].

За всю історію існування секти тхагів найстрашнішим вбивцею визнаний індієць Туг Бехрам (1765–1840), який був її ватажком. Ним було вбито близько тисячі осіб. Нерідко вбивства скоювалися масово. У 1820 році Бехрам був схоплений, однак йому дарували життя і свободу за те, що він видав усіх спільників. Страшний серійний вбивця був повішений власним братом в 1840 році [2, с. 100]. Він офіційно занесений до книги «Рекорди Гіннеса» як наймасштабніший серійний вбивця в історії людства.

Представники британської влади, які цікавилися тугами, зіштовхувалися з недовірою своїх колег, які вважали існування таємничої секти вигадкою, але у 1825 році ситуація змінилася, коли жертвою душителів стала дружина британського генерала Веллінгтона. Боротьба з тугами була довгою: до 1827 р. були арештовані тільки три сотні душителів [1, с. 376]. Затримані зізнавалися, що вони не переслідували певну вигоду, а їхньою метою було позбавлення людини життя. Пояснюючи свою поведінку, вони стверджували, що виконують божественну місію і що їм за це уготоване особливе місце на небесах [3]. Деякі дослідники схильні до думки, що англієцям допомогли забобони тугів – спіймані розбійники вважали, що богиня карає їх за непослух і переставали боротися, визнаючи свою провину і видаючи спільників [1, с. 377].

Про психологію тугів граф Едуард де Варрен у книзі «Англієць володіння в Індії в 1831 році» писав: «Знищення – ось їхня мета, їхня божественна місія, їхнє покликання. Полювання за людиною, в їхньому уявленні, – найбільш чарівне з усіх полювань, найтонша з усіх пристрастей» [3]. Вбиваючи, туги не відчували страху: «... чим більше ти губиш людей на цьому світі, тим більше будеш нагороджений на тому світі тілесними і душевними насолодами. Якщо вбивця потрапляє на ешафот, він вмирає радісно, тому що очікує нагороди» [3].

У період Другої світової війни в індійському суспільстві знову заговорили про тхагів. Після поділу в 1947 році Британської Індії на дві держави – Пакистан та Індійський Союз – в містах і селах звичайною справою стали міжусобиці між індуїстами та мусульманами. Примітним було те, що мусульман часом знаходили задушеними і роздягненими догола. Можливо, що послідовники середньовічної секти існують в Індії до сих пір. У всякому разі, немає ніяких доказів зворотного [1, с. 377]. Кам'яні статуї богині Калі збереглися в Індії до цього часу, і до них до сих пір місцеві жителі приносять свої жертви, як це робилося в минулому протягом декількох століть.

Отже, таємнича секта вбивць-душителів, яка з'явилася у середні віки в Індії, вважається найжорстокішою в історії світу. На її формування вплинула ідея спотвореної основи давнього вчення – ритуальні вбивства на честь божества. Жертвами тхагів за весь період існування секти стало понад 2 млн. людей.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Згурская М.П., Корсун А.Н., Лавриненко Н.Е. Загадки истории. Страна древних ариев и Великих Моголов: научно-популярное издание. Харьков: Фолио, 2010. 380 с.
2. Токарев М.Л. Тайные общества смерти. Очерки истории террористических организаций. М.: ОЛМА-ПРЕСС Образование, 2005. 381 с.
3. Интересная газета. Мир непознанного. 2011. № 2. URL: https://x-files.site/articles.php?article_id=2282.

ІСТОРИЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ПАМІРУ: ГІРНО-БАДАХШАНСЬКА АУТНОМНА ОБЛАСТЬ РЕСПУБЛІКИ ТАДЖИКИСТАН

Тригуб Кирило Володимирович, учень 11 класу КЗ «ХЗОШ № 49»

Науковий керівник: учитель історії КЗ «ХЗОШ № 49» Петренко О.В.

Памір – це етнокультурний регіон, населений переважно малими іранськими народами, які мають свою власну ідентичну культуру та релігію. Територія Гірно-Бадахшанської автономної області займає 44,9% території Таджикистану, але через гірський ландшафт в регіоні проживає лише 214300 жителів, що порівняно з населенням всього Таджикистану (9 млн. 700 тис.) є не значним [5, с. 4].

Культурні розбіжності жителів Паміру можна прослідкувати ще з давніх часів. Історичне населення Памірського краю не мало азіатського коріння.

За однією з теорій, яка базується на місцевому фольклорі, памирці – це нащадки солдат армії Олександра Македонського. Це створило доволі вороже ставлення до памирців інших народів Середнього Сходу. Наприклад, незважаючи на расові відмінності таджики нерідко одружували своїх дітей з узбеками, туркменами чи пуштунами, а з памирцями – ніколи [2, с. 78-79].

З певної точки зору це пов'язано з особливою релігійною приналежністю жителів регіону. Памирці сповідують ісмаїлізм, а більшість сусідніх народів сповідують сунізм. Ісмаїлізм – це шиїтська мусульманська секта, яка виникла у другій половині VIII ст. за часів існування Арабського Халіфату. У 765 р. в шиїтському ісламі стався розкол через те, що імам Джафар ас-Садик приховав свого старшого сина Ісмаїла, фактично позбавивши його права наслідувати титул імама. Більшість послідовників шиїтського ісламу побачили в цьому незаконні дії і таємно обрали Ісмаїла своїм імамом.

Свого часу ісмаїліти були впливовою силою в ісламському світі, прикладом цього слугувало те, що Фатімідському Халіфату, де правили ісмаїліти, належала Мекка і Медина, святі місця для будь-якого мусульманина.

Фатіміди ніколи не володіли Паміром, і тому проблема того, як ісмаїлізм потрапив в Середню Азію, не достатньо досліджена. За однією з теорій, після розгрому Фатімідського Халіфату, багато мусталітів (поміrkованих ісмаїлітів) мігрували до Індії, а Памір тоді належав Делійському Султанату. Таким чином, памирців можна вважати «мігрантами» з Саудівської Аравії.

Хибною буде недооцінка ролі Ага-Хана для жителів регіону. Ага-Хан – це живий бог, який за ісмаїлітською ідеологією «увібрав в себе знання Аллаха». Сам Ага-Хан через свої благодійні фонди допомагає регіону, а у кожному домі зберігається його фотографія чи портрет [3, с. 143].

Незважаючи на незначну кількість населення Паміру, в ньому проживає величезна кількість народів, що входять у памирський національний склад. Найбільшим етносом Паміру є шуганці, які мають свій власний діалект та заселяють столицю регіону – місто Хорог.

Доволі значну роль відіграють язгулямі. Чисельність народу складає приблизно 12 тис. осіб. Язгулямі овіяні численними легендами через свою войовничість та бойовий

дух. Це єдиний памірський народ, який сповідує іслам сунітського толку. За словами відомого російського військового письменника Бориса Теге, який докладно описує язгулемців як: «Плем'я волелюбне, яке не приховує своїх прагнень до незалежності». «Навколо нас гори, – кажуть язгулемці, – ніхто нам не господар і не повелитель; самі афганці боялися нас, а бухарці й подавно». «На ранок бівак був розбуджений страшним гамором. Виявилося, що все населення Язгулема, поголовно озброєне, зібралося біля біваку та оточило його, погрожуючи зброєю. Негайно ж команда була викликана в рушницю та вжито заходів для відбиття нападу. Язгулемці були озброєні мултуками, а кіннота – шаблями...» [2, с. 214].

Одним з поворотних моментів в історії регіону була громадянська війна в Таджикистані (1992–1997 рр.). Причиною війни стала важка соціально-економічна ситуація. Через чутки про переселення вірмен із Карабаху у Душанбе, де умови отримання особистого житла були дуже складними. Ці чутки спровокували масштабні демонстрації, які переросли в революцію.

Після проголошення незалежності країни, розпочалося поділ влади в країні між колишніми радянських управлінцями та релігійною верхівкою.

24 листопада 1991 р. у Таджикистані пройшли вибори президента, на яких перемогу здобув Рахмон Набієв з результатом 56,92 % голосів населення. Його супротивник, Давлатназар Худоназаров, який набрав лише 30% голосів, більшості ліберальної та демократичної ісламської опозиції [3, с. 357].

На початку березня 1992 р. в країні розпочалися масові арешти опозиційного крила, що викликало громадянські заворушення в столиці. Для придушення повстання, за наказом президента було створено особливий батальйон національної гвардії, метою якого було придушення виступів опозиційно налаштованих громадян. Після революційних подій і блокування президентського палацу, Набієв пішов на переговори з опозицією і 7 травня було підписано договір про демократичний та «мирний» розподіл влади в країні.

Під контроль опозиції потрапляли 8 міністерств, національну гвардію було розформовано. Але ситуацію в країні не було стабілізовано. Опозиція вимагала, щоб президент виступив перед громадянами з промовою, чого не було зроблено. Натомість президентом було віддано наказ відкрити вогонь по мітингувальникам. Урядовим силам вдалося витіснити опозицію у південні регіони країни – Гірний Бадахшан. Керівником ісламського супротиву ставала Партія ісламського відродження Таджикистану.

У 1994 р. через ескалацію війни та жахливу соціальну кризу верховна рада Таджикистану відправила у відставку Набієва і призначила виконуючим обов'язки Емомалі Рахмонова. Під час війни були проведені вибори президента країни, на яких переміг Емомалі Рахмонов, який звернувся до всіх пострадянських країн із проханням введення миротворчого контингенту в країну.

Цікавим аспектом було те, що перемовини між сторонами конфлікту відбувалися через Ага-Хана, який був ідейним лідером мусульманства Таджикистану.

27 вересня 1999 р. на фоні підсилення Талібану було укладено мирний договір між урядом та опозиційними силами. Країна потрапила під диктатуру Емомалі Рахмонова, взамін ліберальним партіям було надано місця в уряді та контроль над стратегічними підприємствами в країні. Але аналізуючи сучасну ситуацію в країні, можна зробити висновок, що уряд на чолі з президентом країни відсторонив опозиційно-ліберальні сили та створив одноосібне правління в країні [3, с. 364].

Проаналізувавши історію і національні особливості регіону, ми можемо зробити висновок, що Памір має унікальну історію, традиції та менталітет. Незламність та героїзм памірців у відстоюванні своєї національної ідентичності слід вважати заклик до боротьби з головним ворогом демократичного суспільства – диктатурою.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Басханов М.К. «У ворот английского могущества». А.Е. Снесарев в Туркестане, 1899-1904. Санкт-Петербург, Нестор-История, 2015. 328 с.
2. Крыленко Н.В., Щербаков Д.И., Марков К.К. Пять лет по Памиру: Итоги Памирских экспедиций 1928, 1929, 1931, 1932, 1933 годов. М.-Л.: Издательство АН СССР. 1987. 326 с.
3. Постников А.В. Схватка на «Крыше Мира» (политики, разведчики и географы в борьбе за Памир в XIX-XX в.): Монография в документах / Общ. ред. и предисловие академика В.С. Мясникова, Ин-т истории естествознания и техники им. С.И. Вавилова РАН. Москва. Памятники исторической мысли, 2001. 416 с.
4. Постников А.В. Становление рубежей России в Центральной и Средней Азии (XVIII – XIX вв.). М.: Памятники исторической мысли, 2007. 464 с.
5. Пэтэрс П.Ф. Памирские путешествия Николая Корженевского. Избранное из неопубликованного полевого дневника. Вопросы истории, естествознания и техники. 1998. № 2. 17 с.

ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА КНР СТОСОВНО КРАЇН АСЕАН

Шарко Климентій Тарасович, студент 4 курсу

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Науковий керівник: д.і.н., проф. С.І. Лиман

Після Другої світової війни розпочалися інтеграційні процеси на різних континентах – в Європі, Америці та Азії. У Східній Азії також були спроби об'єднання зусиль для подолання світових криз, вирішення спільних питань та проблем, які перешкоджали стабільним міжнародним відносинам. Не є виключенням й АСЕАН, до складу якої входять Бруней, Камбоджа, Індонезія, Лаос, Малайзія, М'янма, Філіппіни, Сінгапур, Таїланд, В'єтнам [1].

Інтеграційний процес у Східній Азії буде розглядатися в площині КНР – АСЕАН, бо країни-члени організації історично та економічно пов'язані з КНР.

Перед владою новоутвореної Китайської Народної Республіки постала проблема повернення минулої могутності, земель, які вона втратила у XIX ст. з приходом європейців до Південно-Східної Азії. Починаючи з 1949 р., Пекін починає поширювати свій вплив на країни Індокитаю. Першим засобом для досягнення своєї цілі були надруковані географічні карти, на яких більшість країн ПСА були включені до складу КНР. На ноти протесту країн ПСА влада Китаю жодним чином не реагувала. Як результат, влада КНР отримала антикитайські настрої.

Вже на початку 1950-х рр. СРСР допомагав КНР у відновленні сільського господарства, промисловості. Тоді Китаю необхідно було знайти партнерів для торгово-економічних відносин. Першим партнером Пекіна став Північний В'єтнам (ДРВ).

У проблемі єдності В'єтнаму КНР вела неоднозначну політику. Пекін не бажав бачити об'єднаний В'єтнам [1]. У той же час, влітку 1955 р. КНР вів діалоги між Південною та Північною частинами В'єтнаму про мирне існування між ними.

Власні інтереси КНР рішуче відстоювала й в Лаосі, де головною ціллю країни було недопущення появи сил інших країн (СРСР та США) біля своїх південних кордонів. Тому КНР підтримувала Лаоські Револьюційні Сили: постачала зброю, будувала дороги для швидкого пересування сил, надавала фінансову допомогу.

Між Китаєм та країнами ПСА на початку створення АСЕАН у 1967 р. відносини були нестійкими, а створення АСЕАН Китайська Народна Республіка класифікувала як «антикитайський альянс, створений за наказом американських імперіалістів» [2].

Вже у другій половині 70-х – на початку 80-х рр. XX ст. політика КНР була спрямована на підтримку практично усіх ініціатив АСЕАН у міжнародній сфері. Однак,

країни-члени АСЕАН відчували недовіру до влади КНР, бо після смерті Мао Цзедуна розпочався період внутрішньої нестабільності та склалися напружені відносини з Індонезією [3].

З 1980-х по 1990-ті рр. стосунки АСЕАН – КНР мали тенденцію зростання. АСЕАН мала стати для КНР основою для реформ та забезпечити вихід Китаю на рівень основних акторів міжнародних відносин. У 90-ті рр. минулого століття обсяги торгівлі збільшились майже удвічі за 3 роки (див. табл. 1).

Таблиця 1

Тенденція зростання торгівлі з КНР, частка країн ПСА у ній, іноземні інвестиції у КНР

–	1993 рік	1996 рік
Обсяг торгівлі КНР – АСЕАН	11,62 млрд дол. США	21,09 млрд дол. США
Частка країн АСЕАН у торгівлі з КНР	5,94%	7,27%
АСЕАН – джерело іноземних інвестицій в КНР	1,21 млрд дол. США	3,19 млрд дол. США

Таблиця складена автором за джерелом: [3]

Як наслідок, 1993–2004 рр. обсяг товарообігу збільшився у 13 разів. Вже у 2001 р. запланували реалізувати зону вільної торгівлі КНР – АСЕАН [4].

У 2010 р. офіційно відкрито зону вільної торгівлі КНР – АСЕАН, яка є однією з найбільших ЗВТ у світі, після Європейського союзу та ЗВТ у Північній Америці.

У 2012 р. Сі Цзіньпінем була анонсована «китайська мрія щодо величного відродження китайської нації», яка має чіткі параметри: до 2021 р. створити «середньозаможне суспільство», а до 2049 р. – «сильну, демократичну, культурно розвинуту, гармонічну та сучасну соціалістичну державу».

Сьогодні Китай – це найбільший торговельний партнер країн АСЕАН із загальною сумою торгівлі більше 400 млрд дол. США і об'ємом взаємних інвестицій більше ніж 100 млрд дол. США [5].

Отже, для КНР АСЕАН – це традиційна сфера впливу. Країні було б не вигідно знову загубити її. Таким чином КНР закріплює свої геополітичні позиції у східноазійському регіоні та у світі в цілому. А КНР для АСЕАН – це не тільки зразок економічного розвитку, а й альтернативні шляхи спільного розвитку.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. ASEAN Member States. 2018. URL: <http://ASEAN.org/ASEAN/ASEAN-member-states>
2. Харитонов А.М. Политика КНР по отношению к странам Индокитая в 1950-е – 1960-е годы. Архитектура безопасности и сотрудничества в Восточной Азии. М.: ИДС РАН, 2017. С. 323-330. URL: http://www.ifes-ras.ru/images/abook_file/book-2017-young.pdf
3. Янгель А.А. Отношения Китая со странами Юго-Восточной Азии: экономические и политические факторы. История международных отношений. М., 2014. С. 59-64. URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/otnosheniya-kitaya-so-stranami-yugo-vostochnoy-azii-ekonomicheskie-i-politicheskie-factory-k-sozdaniyu-zony-svobodnoy-torgovli-kitay>.
4. Framework Agreement on Comprehensive Economic Co-Operation Between ASEAN and the People's Republic of China Phnom Penh. 2002. URL: https://asean.org/?static_post=framework-agreement-on-comprehensive-economic-co-operation-between-asean-and-the-people-s-republic-of-china-phnom-penh-4-november-2002-4&category_id=32.

5. Балакин В.И. Китай и АСЕАН в современной восточноазиатской интеграции. 2016.
URL: <https://cyberleninka.ru/article/v/kitay-i-ACEAH-v-sovremennoy-vostochnoaziatskoy-integratsii>

CULTURE OF NEW SILK ROAD CIVILIZATION AS A CONCEPT

Fan Zhenxuan, PhD student

H.S.Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University

The Belt and Road Initiative (BRI) is a global development strategy adopted by the Chinese government in 2013. Some experts believe that this project is an attempt to spread Chinese dominance in the region and adjacent territories through the economical initiative. But together with the economic purposes, the BRI aims spreading the Chinese cultural and citizenship values over the local cultures of the countries involved by forming a common cultural space. This article aims to show how the Chinese government uses the BRI Project to demonstrate the achievements of Chinese society in social and cultural life, introduce the modern China to the world, level stereotypes about the Chinese worldview and lifestyle, which were formed in the world due to a certain isolation of China, lack of reliable information about China in the world and some other reasons.

Initially, the BRI Project aimed to create a railway system to accelerate the delivery of goods from China to Germany (Beijing and Berlin were originally seen as extreme points). Using this analogy (delivering goods from China to Europe by land rout), the BRI Project also got the informal name "New Great Silk Road". However, with time, there turned out to be an unspoken separation of the BRI Project components into "One Belt, One Road» as a pure economic project and the "New Great Silk Road" as a socio-cultural initiative. Considering the BRI Project as a common for all the countries one undoubtedly entails changes in the cultural background of the countries which territory the Project passes. In order to realize the economic and trade interests, which are laid down as the priority of the BRI Project, countries should, on the one hand, adapt and unify their own cultural and value background for the possibility of "friendship by economies" and in a certain way level down their own geo-political interests. On the other hand, it is necessary for the countries to open their own socio-cultural space both for nearby cultures (direct neighbors and closest partners in the Project), and for the cultural and value views of modern China as the main financial sponsor of the BRI Project. These objective issues help to enhance the multilateral cultural impact of the BRI Project over the cultural space of the countries involved. (Pourtajrishi & Shirvani, 2018).

Since ancient times, the Silk Road has promoted not only economic, but also cultural interpenetration of various peoples. The idea of OBOR civilization was also conceived not only as an economic project, but also as a platform for social interaction. On this platform, various ethnic, religious and cultural traditions can merge together, thereby forming a new culture with new civilizational-value principles and guidelines. Traditionally cultural, religious and value principles of a nation (ethnic group, country) belonging to the sphere of collective unconscious and archetypal turn out to be a "foretaste stone" in such initiatives that unite many peoples and cultures (Roman Empire, British Empire, USSR, European Union etc.) . Today, using the traditional name for the Project - New Great Silk Road - China, as if, says: our system works and has proved its viability in various historical situations. We know how to make it for ourselves, and so we can do it for the whole OBOR Project family. Throughout its history, China has already proved that sometimes opposing and diverse elements of Chinese culture (Confucianism, Buddhism and Taoism) can be united and form a common philosophical and cultural space. For 2500 years, Chinese culture was based on unified categories that did not contradict the views of each concept: to love the world, seek a quiet life, respect nature, strive for harmony, avoid extremes, not participate in ethnic and religious wars, respect the state and government, etc.

Using this positive experience, China seeks to revive the concept of the Great Silk Road Civilization and build a new civilization space along the OBOR Project. This will undoubtedly change the geo-cultural picture of the world and strengthen both the geo-civilizational role and influence of China. By investing and creating the New Great Silk Road Civilization as a cultural initiative, China hopes to create a community of interests and values that will protect China's economic interests and form a common economic system as a new form of interstate interaction.

The Chinese use the OBOR Project opportunity to promote their culture very actively. In modern Chinese art a whole branch of "The Silk Road Art" appeared: it is designed to adapt the Chinese national musical, dance, choreographic, graphic traditions to the forms that foreigners are able to perceive. Gradually, China accustoms the world to its sound, plastic, color. Chinese cinemas are actively working with abroad local directors and actors, bringing to films not only the financial component, but also their own values and social touches. Contracts were made with leading cinematographic and animation associations to shoot products with the Chinese component (the animated films "Mulan", "Everest", films on historical subjects can be considered examples of such cooperation). China constantly organizes concerts and exhibitions in the BRI Project countries. According to promoters, the low cost of tickets (China pays 50-70% of the cost) and the high quality of events makes them "sold out" ones. The duties of students receiving a master's degree in art in foreign universities include the mandatory organization of several public events – concerts, exhibitions etc. (without proof of such activity, a master's degree will not be recognized at the Ministry of Education of the PRC). The Chinese are regular participants and diploma holders of art competitions of both local and the highest levels in the BRI Project countries. To familiarize the world with China, art tools are used to appeal to the emotions and soul of a person, which means that they remain in the emotional picture of a person as something pleasant that cannot but contribute to enhancing the image of Chinese culture and the PRC as a whole at the external arena.

The resurrection of the ancient Silk Road with the BR-Initiative is an ingenious move by China that illustrates China's ability for long-term strategic thinking and their vision for the future. Even if the BR-Initiative is only a moderate, or even minimal success, it will still be a great achievement. It will assure China's dominant role in the world economy for many years to come. How various countries will respond to either the success or failures over time will determine both the economic and geo-political changes that are certain to happen. The variety of cultural dimensions present in these nations will also influence dramatically this response. It cannot be over-emphasized that there is this influence and needs to be taken into consideration as a major factor beyond the economics of trade. To achieve this goal China uses a huge toolbox, acting in the long term perspective and with a soft invocation of the Chinese worldview and socio-cultural values as the basis for New Silk Road Civilization's culture to appear. Appealing to cultural and value orientations of those countries that are involved in the Project, China seeks not only to establish its socio-economic initiative, but also to consolidate it, as if to "integrate" it into own cultural and value models and spaces of other peoples. Therefore, the cultural component in this case is not only equivalent to the economic one, but also to a large extent ensures the success of all economic initiatives of China abroad.

LITERATURE

1. Eberle P., Bradley Th. & Tafero Arth. (2018). A Cultural Perspective of China's Belt and Road Initiative: Impacts, Insights, and Implications. *Journal of International Business and Cultural Studies*. Vol.12
2. Kuo L. & Kommenda N. (2018). What is China's Belt and Road Initiative? *The Guardian*. 5.09.
3. Official site of OBOR CTA. (2020). <http://obor.my/en/home/>
4. Pourtajrishi V. & Shirvani El. (2018). Cultural considering New Silk Road: One Belt One Road One Culture. *TehranTimes*. 21.02.

Сходознавство. Актуальність та перспективи. Тези доповідей
I Міжнародної науково-методичної конференції

Відповідальний за випуск: (Руда Н.В.)

Комп'ютерна верстка: Петрищева О.В.

Коректор: Коробкіна І.М.

Відповідальність за дотримання вимог академічної доброчесності несуть автори

Підписано до друку Формат Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman. Друк офсетний. Ум. друк. арк.

Обл.-вид. арк. Зам № Тираж прим. Ціна договірна.